

Δοκίμια

Λυκείου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Δοκίμια

Λυκείου

Β' και Γ' τάξεις

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2003

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ 1997

Ιωάννα Ορφανίδου

Ελένη Σεμελίδου

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Χρίστος Κολιός Π.Λ.Ε.

Δώρος Θεοδούλου Π.Λ.Ε.

Τελευταία αναθεωρημένη έκδοση 1993

Μ. Κουτσελίνη

Θ. Μασούρα

Στ. Παπαντωνίου

Εποπτεία: Χρ. Κολιός

Δ. Θεοδούλου

Εξώφυλλο: *Ποταμίσια κοίτη* του Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα (λεπτομέρεια)

Εκτύπωση: Τ. Βασιλείου & Υιοί Λτδ

ISBN: 9963-0-4235-X

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Διευθυντή Μέσης Εκπαίδευσης.....	XI
Εισαγωγή στα <i>Δοκίμια Λυκείου</i>	XIII
Εισαγωγή στο δοκίμιο	XV
Οι νέοι και η εποχή μας	
1. Για τους νέους, Μανόλη Ανδρόνικου.....	3
Παράλληλο κείμενο	
Θερίζουμε σήμερα ό,τι σπείραμε χθες, Τάσου Λιγνάδη (απόσπασμα)	7
2. Σπουδές και βιοπορισμός, Ευάγγελου Παπανούτσου	9
3. Υπάρχουν γεράματα; Σαράντου Καργάκου	16
Το νεοελληνικό μας πρόσωπο	
1. Η παράδοση, Χρήστου Μαλεβίτση.....	23
Παράλληλο κείμενο	
Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός, Αλόης Σιδέρη - Μαρίας Δώρας Δρακοπούλου (απόσπασμα)	26
2. Τα πεπρωμένα της Ορθοδοξίας, Γιώργου Θεοτοκά	29
Παράλληλο κείμενο	
Η Ορθοδοξία σήμερα, Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη (απόσπασμα).....	33
3. Ελληνική γλώσσα: παρελθόν - παρόν -μέλλον, Γεωργίου Μπαμπινιώτη ...	35
Παράλληλο κείμενο	
Ομιλία του Ξενοφώντος Ζολώτα	42
4. Η αποστολή του Ελληνισμού σήμερα, Παναγιώτη Ζέπου.....	45
Παράλληλο κείμενο	
Παρελθόν και παρόν του ελληνισμού, Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου (απόσπασμα)	49
5. Η οριακή κατάσταση του νέου ελληνισμού, Κώστα Μιχαηλίδη	53
Μπροστά στην Ιστορία	
1. Διδάσκει λοιπόν η Ιστορία ή όχι; Γιάννη Κωβαίου	59

2. Ηρωισμός και πολιτική στον κυπριακό απελευθερωτικό αγώνα, Μιχαλάκη Μαραθεύτη.....	66
Παράλληλο κείμενο	
Το μυστικό του ηρωισμού, Χρίστου Κολιού (απόσπασμα)	72
3. Συνέπειες εμφυλίων πολέμων, Θουκυδίδη.....	75
Παράλληλα κείμενα	
α. Σύντομος έλεγχος του φανατισμού, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου (απόσπασμα)	79
β. Απάντηση σε δυο φίλους, Φρέντυ Γερμανού (απόσπασμα)	80

Ελληνισμός και Ευρώπη

1. Ομιλία μετά την υπογραφή της Συνθήκης ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., Κωνσταντίνου Καραμανλή	85
2. Η ενότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, Τ. Σ. Έλιοτ.....	90
Παράλληλα κείμενα	
α. Οι Ευρωπαίοι και οι άλλοι, Πασκάλ Μπρικνέρ (απόσπασμα)	96
β. Η πολιτιστική μας ταυτότητα Αντώνη Σαμαρά (απόσπασμα).....	97
γ. Γελάς Ελλάς αποφράς, Κώστα Ζουράρι (απόσπασμα)	98
3. Το τέλος της τουρκοκρατίας, Νίκου Δήμου	100
Παράλληλο κείμενο	
Η μειονεξία των Νεοελλήνων, Χρήστου Γιανναρά (απόσπασμα).....	104
4. Το νέο σκηνικό στο Κυπριακό, Γιάννου Κρανιδιώτη	106

Ατομο και πολιτεία

1. Τα δύο βασικά βάρη της δημοκρατίας, Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου	115
Παράλληλα κείμενα	
α. Το αναπόφευκτο της δημοκρατίας, Παναγιώτη Φωτέα (απόσπασμα).....	119
β. Η μέριμνα της ελευθερίας, Κώστα Μιχαηλίδη (απόσπασμα)	120
2. Δημοκρατία και πνευματική καλλιέργεια, Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου	122
Παράλληλο κείμενο	
Θουκυδίδη Ιστορία (απόσπασμα).....	125
3. Έλεγχος της δημοκρατικής ιδέας, Άγγελου Τερζάκη	127
4. Αμέτοχος αλλά και "άχρηστος"; Γιάννη Κωβαίου	132
5. Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής, Κυριάκου Πλησή.....	140

Περί παιδείας

1. Η παιδεία μας και οι νέες πραγματικότητες, Γεωργίου Μπαμπινιώτη..... 149
2. Η κρίση της νεοελληνικής παιδείας, Νίκου Ορφανίδη 154
Παράλληλο κείμενο
Ανθολόγημα τεχνημάτων, Χρήστου Γιανναρά (απόσπασμα)..... 157
3. Παιδεία και συστήματα κυριαρχίας, Σαράντου Καργάκου..... 159

Ο αιώνας μας

1. Τεχνική πρόοδος και ποιότητα ζωής, Μάριου Πλωρίτη 169
Παράλληλο κείμενο
Το τίμημα της προόδου, Ευάγγελου Παπανούτσου (απόσπασμα) 171
2. Ο εικοστός αιώνας ήταν ένα έμφραγμα, Ουμπέρτο Έκο 173
Παράλληλο κείμενο
Το νέο διεθνές status και ο ρόλος του οικολογικού κινήματος, Γιάννη Σακιώτη (απόσπασμα) 179

Προβλήματα ηθικής

1. Η στάθμη της ηθικής, Ευάγγελου Παπανούτσου 185
Παράλληλο κείμενο
Έννοιες της ηθικής ζωής, Ευάγγελου Παπανούτσου (απόσπασμα) 189
2. Τρεις μορφές ηθικού άλλοθι, Παναγιώτη Περσιάνη 191
Παράλληλο κείμενο
Ποιο είναι το νόημα της ελευθερίας σήμερα; Μιχαλάκη Μαραθεύτη 195

Κοινωνικά και οικονομικά θέματα

1. Η οικογένεια στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία, Γεωργίου Μιχαηλίδη - Νουάρου 199
Παράλληλα κείμενα
 - α. Ενδοοικογενειακές σχέσεις, Ανδρεανής Ηλιοφώτου (απόσπασμα)..... 205
 - β. Το συν-της οικογενειακής συνύπαρξης και ο ρόλος της μητέρας, Μαίρης Ιωαννίδου-Κουτσελίνη (απόσπασμα) 206
2. Άνθρωπος και πόλεμος, Γεωργίου Ράλλη..... 209
Παράλληλο κείμενο
Πόλεμος και ειρήνη, Κυριάκου Πλησή 214

3. Ευδαιμονισμός και υπερκατανάλωση, Ιωάννη Κουτσάκου.....	217
4. Ο αλλοτριωμένος καταναλωτής, Έριχ Φρομ	222
Παράλληλα κείμενα	
α. Η ώρα της Κίρκης, Άγγελου Τερζάκη (απόσπασμα).....	226
β. Μηχανισμός του εξανδραποδισμού, Άγγελου Τερζάκη (απόσπασμα)	226

Πληροφόρηση και επικοινωνία

1. Αμαρτήματα Μ.Μ.Ε., Κυριάκου Πλησή.....	231
Παράλληλα κείμενα	
α. Τηλεόραση: η ελλαδική περίπτωση, Κώστα Σαρδελή (απόσπασμα).....	235
β. Ο ηλεκτρονικός μας λόγος, Γεωργίου Μπαμπινιώτη (απόσπασμα)	237
2. Η επιδρομή της πληροφόρησης, Παναγιώτη Φωτέα	240
Παράλληλο κείμενο	
Ένας φίλος που γίνεται χαμογελαστός εχθρός, Π. Μ. Σωτήρχου (απόσπασμα) 242	
3. Ο μύθος της ελευθερίας του Τύπου, Κώστα Τσιρόπουλου.....	244
4. Πώς να μη χρησιμοποιείτε το φορητό τηλέφωνο, Ουμπέρτο Έκο.....	248

Άνθρωπος και περιβάλλον

1. Η Διακήρυξη του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (απόσπασμα) 255	
2. Γαία: η ζωή σε ισορροπία, Πάτρικ Ρήβερς	257
Παράλληλα κείμενα	
α. Ο απειλούμενος πλανήτης, Γιώργου Πολίτη (απόσπασμα)	261
β. Το περιβάλλον φυγείν αδύνατον, Ν. Σ. Μάργαρη (απόσπασμα)	263
γ. Ορθοδοξία και περιβάλλον, Οικουμενικού Πατριάρχου	
κ. κ. Βαρθολομαίου (απόσπασμα)	264
3. Η ελληνική φύση, Κωνσταντίνου Τσάτσου	267
Παράλληλα κείμενα	
α. Το άξιον εστί, Οδυσσέα Ελύτη (απόσπασμα)	270
β. Ρωμισούνη Ι, Γιάννη Ρίτσου (απόσπασμα)	270
γ. Στα περικόρα της Κερύνειας, Γιώργου Σεφέρη (απόσπασμα).....	271
4. Το πρόσωπο της πολιτείας, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου	273
Παράλληλο κείμενο	
Το οικείο και το ανοίκειο του υπαρξιακού μας χώρου, Κώστα Μιχαηλίδη	
(απόσπασμα)	278

Τέχνη και ωραίο

1. Η ελευθερία στην τέχνη, Δημήτρη Μυταρά..... 283
Παράλληλα κείμενα
 - α. Αφορισμοί και διαλογισμοί, Κωνσταντίνου Τσάτσου (απόσπασμα)..... 285
 - β. Η τέχνη και η εποχή, Γιώργου Σεφέρη (απόσπασμα) 285
 - γ. Ένα κείμενο του Μάριου Πλωρίτη (απόσπασμα)..... 286
2. Πολιτισμός και τέχνη, Χρύσανθου Χρήστου 288
3. Το μαγικό ραβδάκι, Στράτη Μυριβήλη 292
4. Ποίηση και κοινός άνθρωπος, Νάσου Βαγενά 296
Παράλληλο κείμενο
Ο κόσμος έχει ανάγκη από την ποίηση, Τάκη Βαρβιτσιώτη (απόσπασμα)..... 297

Πρόλογος

Τα *Δοκίμια Λυκείου* που παρουσιάζουμε σε τρίτη αναθεωρημένη έκδοση συνιστούν το αποτέλεσμα μιας πολύχρονης διδακτικής εμπειρίας που μας έχει πείσει πλέον για την ωφελιμότητα της διδασκαλίας του δοκιμίου ως ενός ιδιαίτερου και σημαντικού λογοτεχνικού είδους, που εισάγει τους μαθητές μας σε μια σύγχρονη προβληματική και τους εξοικειώνει με το διάλογο, το λόγο και τον αντίλογο, την αμφισβήτηση αλλά και την τεκμηρίωση θέσεων και απόψεων.

Η αναθεωρημένη αυτή μορφή των *Δοκιμίων Λυκείου* προέκυψε, εκτός των άλλων, γιατί, ιδιαίτερα στον τομέα της δοκιμιακής προβληματικής, η συνεχής ανανέωση είναι απαραίτητη και επιβεβλημένη. Το βιβλίο, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα δοκιμιογράφων καθώς και ένα τεράστιο κύκλο ερωτημάτων, θεμάτων και προβλημάτων του σύγχρονου ανθρώπου, πιστεύουμε πως ανταποκρίνεται στον κόσμο, τα ερωτήματα και τις αγωνίες των εφήβων μας, των μαθητών των Λυκείων. Αποτελεί, πέραν των άλλων, και ένα βιβλίο αναφοράς, που περιέχει στοιχεία για μια συνεχή και γόνιμη προβληματική και αναζήτηση.

Ευχαριστώ τις φιλόλογους κυρίες Ιωάννα Ορφανίδου και Ελένη Σεμελίδου που ετοίμασαν την αναθεωρημένη αυτή έκδοση και τους κυρίους Χρίστο Κολιό και Δώρο Θεοδούλου, Πρώτους Λειτουργούς Εκπαίδευσης, που είχαν την εποπτεία.

Δρ. Γεώργιος Χρ. Πουλλής

Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

Εισαγωγή στα *Δοκίμια Λυκείου*

Το βιβλίο *Δοκίμια Λυκείου* αποτελεί αναθεωρημένη έκδοση του βιβλίου του 1993. Ανθολογούνται σ' αυτό νέα δοκίμια και παράλληλα κείμενα, ενώ άλλα δοκίμια παραμένουν με αναθεωρημένες τις ασκήσεις, ώστε το βιβλίο να έχει ενιαία φιλοσοφία.

Τα κριτήρια για την ανθολόγηση των δοκιμίων ήταν τόσο αντικειμενικά όσο και παιδαγωγικά. Επελέγησαν δοκίμια σύγχρονου προβληματισμού ικανά να διεγείρουν τη φαντασία και το πνεύμα των εφήβων του Λυκείου και άλλα γιατί άπτονται θεμάτων διαχρονικών και πανανθρώπινων (π.χ. δημοκρατία, γλώσσα, παράδοση, τέχνη). Καταβλήθηκε προσπάθεια να φανεί η ποικιλία και πολλαπλότητα του δοκιμίου τόσο στη θεματική όσο και στον τρόπο προσέγγισης και ανάπτυξης (επιχειρηματολογία, ύφος, γλώσσα, δομή κ.ά.). Στην ανθολόγηση κινηθήκαμε ελεύθερα στο χρόνο και στο χώρο επιλέγοντας δοκίμια από Έλληνες και ξένους, σύγχρονους ή παλαιότερους δοκιμογράφους. Εξάλλου για λόγους παιδαγωγικούς λήφθηκε υπόψη, πέραν του περιεχομένου, η έκταση του δοκιμίου και η δυνατότητα κατανόησής του από τους μαθητές. Τέλος δοκίμια που περιλαμβάνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα παρέμειναν για λόγους διδακτικούς.

Το βιβλίο περιλαμβάνει 43 δοκίμια κατανεμημένα σε δώδεκα θεματικές ενότητες. Ο μαθητής έχει την ευχέρεια να κινηθεί σ' ένα ευρύ φάσμα απόψεων και να προχωρήσει σ' ένα γόνιμο προβληματισμό. Διευκρινίζεται ότι οι απόψεις που παρατίθενται στα δοκίμια εκφράζουν τους συγγραφείς τους και τίθενται προς προβληματισμό.

Η παρουσίαση κάθε δοκιμίου ακολουθεί το πιο κάτω σχήμα: 1. Κείμενο* 2. Σύνομο βιογραφικό σημείωμα για το συγγραφέα. 3. Λέξεις - όροι 4. Ασκήσεις. Οι ασκήσεις κατανέμονται σε τέσσερα βασικά μέρη τα οποία εξυπηρετούν συγκεκριμένους στόχους.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία: Ο μαθητής υποβοηθείται να κατανοήσει τις βασικές ιδέες του δοκιμίου και να διασαφηνίσει τις κυριότερες έννοιες.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση: Το δεύτερο αυτό επίπεδο ασκήσεων στοχεύει: στην εύρεση και αξιολόγηση της δομής και του ύφους, στην κριτική της επιχειρηματολογίας, στο σχολιασμό των ιδεών του συγγραφέα και στην έκφραση των προσωπικών στάσεων και απόψεων των μαθητών με δημιουργικό λόγο.

Γ. Παράλληλα κείμενα: Τα πλείστα δοκίμια περιλαμβάνουν και παράλληλα κείμενα τα οποία στόχο έχουν να διευρύνουν το πεδίο προβληματισμού του μαθητή και

* Για κάποια από τα παλαιότερα κείμενα δεν κατέστη δυνατή η εξεύρεση πλήρους παραπομπής.

να ασκήσουν την κριτική του σκέψης.

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις: Το τελευταίο αυτό μέρος των ασκήσεων αποσκοπεί στη γλωσσική καλλιέργεια του μαθητή, στην οικείωσή του με το ειδικό λεξιλόγιο και τις έννοιες του δοκιμιακού λόγου και στην ανάπτυξη ενός διευρυμένου γλωσσικού κώδικα επικοινωνίας.

Ο διδάσκων οπωσδήποτε δεν υποχρεούται να καλύψει όλο το φάσμα των ασκήσεων που παρατίθενται, αλλά μπορεί να τις αξιοποιήσει κατά την κρίση του.

Δεδομένου ότι ο χωρισμός σε ενότητες είναι συμβατικός και τα δοκίμια της μιας ενότητας επικοινωνούν εσωτερικά με εκείνα της άλλης, καλό είναι οι διδάσκοντες να μελετήσουν όλα τα δοκίμια, για να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν πληρέστερα το βιβλίο. Ακόμα το βιβλίο μπορεί να αξιοποιηθεί ως βοήθημα των μαθητών για διαγωνισμούς συγγραφής δοκιμίων, για εκθέσεις ιδεών καθώς και για άλλα φιλολογικά μαθήματα (π.χ. το δοκίμιο του Γιάννη Κωβαίου "Αμέτοχος αλλά και άχρηστος;" συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη ιδεών από τον *Επιτάφιο* του Θουκυδίδη, Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου).

Τέλος διευκρινίζεται ότι η ορθογραφία των δοκιμίων ενοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό εκτός ορισμένων περιπτώσεων που παρέμεινε η γραφή του συγγραφέα κυρίως για σκοπούς ύφους.

Εισαγωγή στο δοκίμιο

Το δοκίμιο σήμερα γραμμένο σε στήλες εφημερίδων και περιοδικών σημειώνει μεγάλη ανάπτυξη καθώς ανταποκρίνεται στο πνεύμα της εποχής μας, μιας εποχής διαλόγου, αμφισβητήσεων και έντονων προβληματισμών.

Θέματα πολιτικής, ηθικής, τέχνης, λογοτεχνίας, θρησκείας ή επιστήμης τίθενται και συζητούνται ελεύθερα από τους δοκιμιογράφους που αφυπνίζουν, προβληματίζουν, κρίνουν, πείθουν ή διεγείρουν τον αντίλογο αναζητώντας τελικά μαζί με τον αναγνώστη την αλήθεια.

Προέλευση - ορισμός - χαρακτηριστικά

Ο όρος δοκίμιο πρωτοχρησιμοποιήθηκε από το Γάλλο στοχαστή Michael de Montaigne που δημοσίευσε το 1580 μια συλλογή κειμένων με τίτλο Essais (<essayer = δοκιμάζω, προσπαθώ) στα οποία σημείωνε τις σκέψεις του γύρω από τον άνθρωπο, τη φιλοσοφία, την ηθική και τους θεσμούς στηριζόμενος στην προσωπική του ζωή και σε εμπειρίες από τη ζωή των συγχρόνων του. Ακολούθησαν το 1597 τα Essays του Άγγλου Francis Bacon. Τον όρο δοκίμιο εισήγαγε στα ελληνικά το 18ο αι. ο Ευγένιος Βούλγαρις.

Το δοκίμιο είναι μια δοκιμή, μια σύντομη μελέτη, μια έκθεση προσωπικών απόψεων πάνω σ' ένα θέμα το οποίο δεν εξαντλεί.

Επισημαίνουμε τα χαρακτηριστικά του:

- Πρόκειται για μια προσπάθεια χωρίς τέλος, μια συμβολή στη διαπραγμάτευση ενός θέματος το οποίο δεν ολοκληρώνεται.
- Έχει μέση έκταση (1-30 σελίδες περίπου).
- Έχει χαρακτήρα υποκειμενικό. Ο δοκιμιογράφος εκθέτει προσωπικές του απόψεις χωρίς δογματισμό.
- Εκφράζεται με λογοτεχνικό τρόπο.
- Απευθύνεται στο μέσο αναγνώστη, όχι σε εξειδικευμένο κοινό.
- Έχει διπλό στόχο: αφ' ενός να προβληματίσει και να "διδάξει" με την ευρύτερη έννοια του όρου και αφ' ετέρου να προσφέρει αισθητική απόλαυση.

Ως λογοτεχνικό είδος είναι ρευστό, αμφιλεγόμενο, χωρίς αυστηρά καθορισμένα όρια. Βρίσκεται μεταξύ θεωρίας και πράξης, ιστορίας και επικαιρότητας, λογοτεχνίας και πληροφορίας, συνδέει τους λίγους με τους πολλούς. Το δοκίμιο δεν ανήκει καθαρά ούτε στη Λογοτεχνία ούτε στην Επιστήμη ούτε στην Πληροφορία. Είναι είδος μεικτό.

Σύγκριση με άλλα είδη

α. Πραγματεία, διατριβή ή μελέτη, μονογραφία

Τα είδη αυτά είναι καθαρά επιστημονικά και λογοκρατικά· πραγματεύονται το θέμα συστηματικά και μεθοδικά σε γλώσσα λιτή, ψυχρή, απρόσωπη και ακαλλώπιστη.

Αντίθετα το δοκίμιο είναι προσωπικό και υποκειμενικό, δεν εξαντλεί το θέμα, δεν έχει πάντοτε αυστηρή δομή και η γλώσσα είναι λογοτεχνική και θερμή.

β. Άρθρο, επιφυλλίδα, χρονογράφημα

Τα είδη αυτά έχουν μεν το υποκειμενικό στοιχείο όπως το δοκίμιο, αλλά κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η επικαιρότητα και σταματούν στο προσωρινό και επικαιρικό του προβλήματος.

Αντίθετα το δοκίμιο στοχάζεται και εμβαθύνει· στόχος του είναι το μόνιμο, η ουσία πίσω από το επίκαιρο.

Θεματική

Το δοκίμιο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων: επιστημονικά, ηθικά, πολιτικά, θρησκευτικά, καλλιτεχνικά κ.ά.

Είδη δοκιμίων - Δομή

Το δοκίμιο, όπως αναφέρεται πιο πάνω, είναι είδος ρευστό, χωρίς καθορισμένα όρια, γι' αυτό υπάρχουν πολλοί τύποι δοκιμίων. Διακρίνονται ωστόσο δυο βασικά είδη:

- α. **Δοκίμια αποδεικτικά** (πιο αντικειμενικά). Έχουν την κλασική τριμερή δομή (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος ή με άλλη ορολογία έκθεση, ανάπτυξη, συμπίεσμα)*. Προσπαθούν να διασαφηνίσουν την κύρια ιδέα ή να αποδείξουν τη θέση που διατυπώνουν με τρόπο συστηματικό: με συλλογισμούς, επιχειρήματα, παραδείγματα, στατιστικά στοιχεία, αποτελέσματα ερευνών, μαρτυρίες, μύθους - παραβολές, ρητά. Στην οργάνωση και ανάπτυξη του θέματος παρουσιάζουν πληρότητα, ενότητα, αλληλουχία, σαφήνεια, ακρίβεια και φυσικότητα.
- β. **Δοκίμια στοχασμού** (πιο υποκειμενικά). Αποτελούν απόλυτα προσωπικές συνθέσεις. Η ανάπτυξη του θέματος είναι ελεύθερη, η αλληλουχία των νοημάτων δεν είναι πάντοτε λογική αλλά συνειρμική και διαισθητική· δυνατόν να διασπάται η συνοχή με παρεμβάσεις, να υπάρχουν περισσότερα του ενός θεματικά κέντρα ή να περιέχονται αφορισμοί.

* Βλέπε και: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου, Αθήνα 1991, σελ. 190-192.

Ωφέλεια από τη μελέτη δοκιμίων

Το δοκίμιο πληροφορεί για θέματα που απασχολούν τον άνθρωπο, προβληματίζει, καλλιεργεί κριτική στάση και προκαλεί τον αναγνώστη μέσα από τον αντίλογο να επιχειρηματολογήσει και να παραγάγει δημιουργικό λόγο. Παράλληλα γνωρίζοντας ο αναγνώστης τις ποικίλες πτυχές ενός θέματος και πολλές φορές τις αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις αποκτά μια σφαιρική αντίληψη του κόσμου και νιώθει το σύνθετο και πολύπλοκο των πραγμάτων, μακριά από τη μονολιθικότητα, το δογματισμό και το φανατισμό. Τέλος ο αναγνώστης δοκιμάζει αισθητική συγκίνηση καθώς το δοκίμιο μετέχοντας και της λογοτεχνίας πραγματώνει την αξία του ωραίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δ. Δρακόπουλου, Χ. Γ. Ρώμα, *Το δοκίμιο*, Αθήνα 1986.
2. Β. Κ. Αναστασιάδη, "Το δοκίμιο και η διδασκαλία του", περ. *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 52, Αθήνα.
3. Θ. Νάκα, "Το δοκίμιο" (απόπειρα οριοθέτησης), περ. *Διαβάζω*, τεύχ. 117, Αθήνα 1985.
4. *Έκφραση - Έκθεση για το Λύκειο*, τόμος Γ', Αθήνα 1990.
5. Π. Περσιάνη, *Η διδασκαλία των εκθέσεων ιδεών* (Μια καινούρια προσέγγιση), Λευκωσία 1985.

Οι νέοι και η εποχή μας

Γ. Μόραλης: *Μορφή*

Για τους νέους

[...] Το πρόβλημα μένει πάντα ανοιχτό: τι ζητούν σήμερα οι νέοι και τι μπορούμε να τους προσφέρουμε, όσοι έχουμε πια φτάσει στην ώριμη ηλικία; Είμαι δάσκαλος χρόνια πολλά και έχω, νομίζω, δικαίωμα να πω, για μια ακόμη φορά, τη γνώμη μου. Αφετηρία μου η σοφή ρήση του Σπινόζα πως πρέπει να κατανοούμε και όχι να κατηγορούμε ή να περιγελούμε.

Είναι καιρός που μια μεγάλη μερίδα από τους πιο τίμιους και άξιους ανθρώπους αισθάνονται υπόλογοι απέναντι στους νέους. Ένα βαθύτατο «πλέγμα ενοχής» καθορίζει τη στάση τους και τη σκέψη τους απέναντι στη νέα γενιά με την ορμητική αγνότητα και την επαναστατική ειλικρίνεια. Απέναντι στη μακάρια ικανοποίηση του «κατεστημένου» που μκκκτηρίζει την ασυδοσία και την ασέβεια των νέων, στέκονται οι άνθρωποι αυτοί με «συντριβή και ταπεινοσύνη», με την πιο σκληρή διάθεση αυτοκριτικής, έτοιμοι να υπερθεματίσουν στα «κατηγρώ» της νέας γενιάς, πρόθυμοι να δικαιολογήσουν και να δικαιώσουν κάθε πράξη της, κάθε λόγο της, κάθε παρεκτροπή της, ακόμη και πράξεις που μπορεί να είναι εγκληματικές. Για όλα αυτά είμαστε υπεύθυνοι εμείς, λένε, οι νέοι αντιδρούν, με όποιο τρόπο μπορούν, σε μια κοινωνία που δεν τους πρόσφερε παρά την υποκρισία και την απάτη, τη βία και τον πόλεμο, τη θεοποίηση του άνομου συμφέροντος.

Φοβούμαι πως και οι κατήγοροι και οι συνήγοροι των νέων αντικρίζουν με πολλή ευκολία το πρόβλημα και κατορθώνουν να απαλλαγούν απ' αυτό χωρίς μεγάλο κόπο. Είτε ρίξουμε την ευθύνη στους νέους είτε τους απαλλάξουμε ολότελα από κάθε ευθύνη, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: δεν αισθανόμαστε την ανάγκη να τους αντιμετωπίσουμε και να τους βοηθήσουμε. Όταν εκμηδενίσουμε τον ένα από τους δύο παράγοντες, τους νέους ή τους ώριμους, παύει να υπάρχει πρόβλημα συνεργασίας των δύο, συναγωνισμού ή όπως αλλιώς θέλουμε να το ονομάσουμε. Αυτό σημαίνει φυγομαχία και αδιαφορία για τους νέους και όχι ενδιαφέρον και κατανόηση, έστω και αν η στάση αυτών που τους δικαιώνουν απόλυτα ξεκινά από αληθινή αγάπη προς αυτούς.

Πρώτα-πρώτα το σχήμα «νέος-ώριμος» είναι παραπλανητικό. Ύστερα είναι αμφίβολο αν μπορούμε να συλλάβουμε με πληρότητα, ακρίβεια και διαύγεια τη στάση των νέων, τα αιτήματά τους και τις αντιδράσεις τους. Είμαι σχεδόν βέβαιος πως σ' αυτό το σημείο δεν μπορούν να μας βοηθήσουν ούτε οι ίδιοι οι νέοι, που αναζητούν τον κόσμο και τον εαυτό τους, όντας γεμάτοι ερωτηματικά και απορίες. Ένα είναι βέβαιο· ο νέος άνθρωπος είναι έτοιμος να ριχτεί στη ζωή με τόλμη και ειλικρίνεια, με γενναιότητα και καθαρές προθέσεις. Συχνά φανταζόμαστε πως οι νέοι είναι ρομαντικοί, ονειροπαρμένοι, απροσγεί-

ωτοι. Αν δεν κάνω λάθος, η κρίση οφείλεται σε δική μας παρεξήγηση, σε κακή εκτίμηση των εκδηλώσεών τους. Οι νέοι έχουν, νομίζω, ένα δικό τους ρεαλισμό, κάποτε ωμό και επικίνδυνο, πάντοτε όμως αδιάβρωτο από τις καταχθόνιες διεργασίες της κοινωνικής ιδεολογίας. Οδεύουν ωστόσο με γρήγορο βηματισμό στο δρόμο που θα τους οδηγήσει στην κοινωνία των «ώριμων», στο χώρο όπου ο ανθρώπινος πολιτισμός έχει δημιουργήσει τα θαυμάσια τέρατα που μας συντηρούν και μας πανικοβάλλουν. Η απόλυτη άρνηση του ανθρώπινου πολιτισμού και η επιστροφή στη «φυσική» ζωή αποτελεί απλοϊκή, εύκολη και απραγματοποίητη λύση. Ακόμα και οι «χίπυς», στην πιο ακραία περίπτωση, εγκαταλείποντας την ανθρώπινη κοινωνία έπαιρναν μαζί τους πολλές από τις κατακτήσεις της, περιορίζομαι να αναφέρω μια μονάχα, την κιθάρα. Είτε το θέλουμε είτε όχι είμαστε υποχρεωμένοι να ζήσουμε – και θα είναι υποχρεωμένα και τα παιδιά μας και τα παιδιά των παιδιών μας να ζήσουν σ' αυτό τον κόσμο, που τον συγκροτούν και τα μηχανικά και τα ανθρώπινα «τέρατα», με όλες τις αρετές και τις κακίες τους. Τίποτε δε θα κερδίσουν αυτά τα παιδιά από τη δική μας εμπειρία μέσα στον κόσμο, όπου θα ζήσουν;

Προτού δώσω εγώ την απάντηση την έχουν δώσει, τη δίνουν κάθε μέρα οι ίδιοι οι νέοι, που διαβάζουν άπληστα, που πηγαίνουν στο θέατρο, που παρακολουθούν ομιλίες. Τι αναζητούν στα βιβλία και στα θεάματα και στα ακρόαματά τους, αν όχι την εμπειρία των παλαιότερων, που τους αναγνωρίζουν τη σοφία και τη γνώση της πλουσιότερης εμπειρίας; Αυτή τη γνώση μπορούν να τους τη μεταδώσουν όχι μονάχα οι τεχνίτες και οι σοφοί, αλλά ο καθένας από μας, ο πατέρας, ο φίλος, ο δάσκαλος, με μια προϋπόθεση, καίρια και αποφασιστική: την ειλικρίνεια. Αν ανοίξουμε στα παιδιά την καρδιά μας και τους αποκαλύψουμε γυμνή την αλήθεια για όσα γνωρίσαμε στη ζωή, τις χαρές και τις πίκρες μας, τις κατακτήσεις μας και τις απογοητεύσεις μας, τα όνειρά μας και τα επιτεύγματά μας, τα χτυπήματα και τις πληγές, αλλά και τις πονηριές μας και τις ατιμίες μας, τις αδυναμίες και τις μικρότητες· έναν απολογισμό τίμιο και θαρραλέο, όπου χωρίς καμιά λογοκρισία να έχουν αναγραφεί και οι αρετές και οι κακίες μας και τα φωτεινά και τα σκοτεινά σημεία της δράσης μας.

Μια τέτοια εικόνα μπορούμε να δώσουμε όλοι· όμως οι τεχνίτες του λόγου έχουν την ικανότητα, και την υποχρέωση, να μεταφέρουν στους νέους συμπυκνωμένες και ανάγλυφες τις εμπειρίες μας όλες, και των απλών ανθρώπων και των σοφών και των ισχυρών και των αδύναμων και των βασανισμένων και των ευτυχισμένων. Πέρα από τις φιλολογικές και καλλιτεχνικές αναζητήσεις, τις νόμιμες και τις πλαστές, ο λογοτέχνης οφείλει να ανασυνθέσει με αυταπάρνηση και ειλικρίνεια τη μορφή του κόσμου που γνώρισε. Αν με την έμφυτη ικανότητα και την άσκηση κατορθώσει να δώσει στους νέους τα αληθινά προβλήματα που αντιμετώπισε η δική του γενιά, απογυμνωμένα από τις συμβατικές επικαλύψεις και τα εφήμερα πυροτεχνήματα, τις προσδοκίες της δικής του νιότης, τους αγώνες της, τα χτυπήματα, τα κέρδη και τις ζημιές, αν αποκαλύ-

πει τα αληθινά τραύματα και τα γνήσια εύσημα της δικής του γενιάς, αν προχωρώντας εκμυστηρευθεί χωρίς συνειδητή ή ασυνείδητη υποκρισία τα σημερινά του όνειρα ή τη σημερινή του απελπισία, αν κατορθώσει να δείξει στους νέους πως δεν είναι μόνο αυτοί που χάνουν ό,τι αγαπούν, που αναγκάζονται να συμβιώσουν με όσα μισούν, που στέκονται αδέκαστοι και καθαροί, που ξαγρυπνούν για τους καημούς των διπλανών τους, που πονούν για τα αδικοσκοτωμένα παλικάρια των ανόσιων πολέμων· αν δίπλα σ' όλα τούτα τους πει απεριφραστα και θαρραλέα πως η πείρα του του αποκάλυψε την απλή και γι' αυτό πολύτιμη αλήθεια του σολωμικού στίχου: «δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο!» Αν τους μεταδώσει κάτι τέτοιο, και ο ίδιος θα πρέπει να αισθάνεται ικανοποιημένος για την προσφορά του, αλλά προπάντων οι νέοι κάτι θα έχουν κερδίσει από μας τους «ώριμους». Ίσως να τους γλιτώσουμε από άσκοπες και βασανιστικές περιπλανήσεις στους χώρους, όπου πληγώσαμε και μεις τα νιάτα μας και όπου έχουν απομείνει πολλοί από τους πιο εκλεκτούς συντρόφους μας.

Παιδεία ή υπνοπαιδεία, Αθήνα 1976

Μανόλης Ανδρόνικος (1919 - 1992)

Γεννήθηκε στην Προύσα. Υπήρξε αρχαιολόγος, πανεπιστημιακός και δοκιμιογράφος. Ως αρχαιολόγος ανακάλυψε στη Βεργίνα βασιλικούς τάφους μεταξύ των οποίων πιθανότατα τον τάφο του Φιλίππου Β'. Έργα: "Αρχαία επιγραφαί Βεροίας", "Το ανάκτορο της Βεργίνας", "Παιδεία ή υπνοπαιδεία", "Ιστορία και ποίηση" κ.ά.

Λέξεις - όροι

Σπινόζα: Ολλανδός φιλόσοφος του 17ου αι. Έργο του η "Ηθική".

υπόλογος: αυτός που οφείλει να δώσει λόγο, δηλ. λογαριασμό, ως υπεύθυνος για μια πράξη

μυκτηρίζω: περιφρονώ, χλευάζω, ειρωνεύομαι, περιγελώ

καίριος: αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, αποτελεσματικός, ουσιώδης (π.χ. καίριο σημείο, καίριο πλήγμα, καίρια παρέμβαση)

συμβατικός: α) καθορισμένος με συμφωνία (π.χ. συμβατικές υποχρεώσεις) β) μη γνήσιος, μη αυθεντικός (π.χ. συμβατικός πολιτισμός)

εύσημο: διακριτικό σήμα για καλή επίδοση, διακριτικό τιμής και αξίας

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. α) Ποιες δυο στάσεις των ωρίμων έναντι των νέων επισημαίνει ο συγγραφέας και ποια τα χαρακτηριστικά της καθεμιάς;
β) Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις δυο αυτές κατηγορίες των ωρίμων;
2. Πώς παρουσιάζει τους νέους ο δοκιμογράφος;
3. Με ποιο τρόπο τελικά, σύμφωνα με την εισήγηση του Ανδρόνικου, μπορούν οι παλαιότεροι να βοηθήσουν τους νέους;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Γράψτε περίληψη του δοκιμίου με βάση τη θεματική πρόταση κάθε παραγράφου.
2. Ποιο θα είναι το αποτέλεσμα από μια ειλικρινή εξομολόγηση των παλαιότερων προς τους νέους; Θετικό ή αρνητικό; Γράψτε και τη δική σας γνώμη.
3. Σχολιάστε:
 - α. "Πρέπει να κατανοούμε και όχι να κατηγορούμε ή να περιγελούμε".
 - β. "Δεν το 'λπιζα να 'ν' η ζωή μέγα καλό και πρώτο".
4. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι η εμπειρία των παλαιότερων μπορεί να διδάξει τους νέους. Η αντίθετη άποψη υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος διδάσκεται κυρίως από τα λάθη του και γενικά την προσωπική του εμπειρία. Ποια είναι η δική σας θέση;
5. Κατά το Μ. Ανδρόνικο "οι νέοι διαβάζουν άπληστα". Ισχύει η άποψη αυτή του συγγραφέα σήμερα; Αν όχι, από τι έχει αντικατασταθεί το βιβλίο; Συζητήστε το θέμα.
6. Ποια είναι η ευθύνη των νέων κατά τη γνώμη σας για τις παράνομες ή ανήθικες πράξεις τους; Είναι θύματα μιας κοινωνίας που **αναπόφευκτα** τους οδηγεί σε αντικοινωνική συμπεριφορά ή έχουν και άλλη επιλογή; Ποιο άλλο δρόμο μπορούν να ακολουθήσουν; (Συμβουλευθείτε και το παράλληλο κείμενο).

Γ. Παράλληλο κείμενο

1. Πώς περιγράφει στο πιο κάτω κείμενο ο Τάσος Λιγνάδης την εποχή μας; Ποια μελανά σημεία της εντοπίζει;
2. Πώς η εποχή μας, όπως την παρουσιάζει ο συγγραφέας, οδήγησε στο φαινόμενο των Εξαρχείων;

Ισχυρίζομαι ότι τα Εξάρχεια* δεν είναι συνοικία της Αθήνας. Είναι εικόνα της εποχής μας. Και τις εικόνες της εποχής τις δίνει πάντα η νεολαία της. Η νεολαία είναι η φωτογραφία της εποχής της. [...] Η πλατεία των Εξαρχείων είναι μια έμπρακτη μεταφορά και ένα σήμα. Ένας όρος που χαρακτηρίζει, ας μην αυταπατώμεθα, μια συμπεριφορά με γενικά γνωρίσματα. Όταν δικαίως καταδικάζουμε αυτή τη συμπεριφορά, διαπράττουμε ταυτόχρονα ένα βαρύ αδίκημα κατά της αλήθειας. Γιατί περιγράφουμε ένα αντικοινωνικό γεγονός εξαιρώντας από αυτό εκείνο που δεν πρέπει να εξαιρούμε. Την **ηθική αυτοουργία**. Εξαιρούμε με άλλα λόγια τους πραγματικούς ενόχους. Και πραγματικοί ένοχοι είμαστε εμείς. [...]

Σ' αυτά τα μεταφορικά Εξάρχεια της σύγχρονης ζωής θερίζουμε σήμερα ό,τι σπείραμε χθες. Ας δούμε, λοιπόν, κατάμουτρα την αλήθεια και ας αφήσουμε τους αφορισμούς και τα αναθέματα. Ποιος προετοίμασε και ποιος τροφοδοτεί το σύμπωμα των Εξαρχείων; Ποιος έχει συμπαράλσει τον άξονα της εκπαίδευσης; Ποιος έχει εκμηδενίσει τα κείμενα και τις αρχές τους; Ποιος έχει κάνει κανόνα και ρυθμό ζωής την ασυδοσία; Ποιος έχει μεταμορφώσει την καθημερινότητα σε μια διαρκή υπολανθάνουσα εγκληματικότητα; Ποιος ομολογεί ότι δεν αντέχει, ότι αηδιάζει, ότι ασφυκτιά μέσα στην καθημερινή πράξη; Ποιος έχει άλλα ελατήρια πέρα από αυτά που προϋποθέτει ο αμαρτωλός πρακτικισμός και η θεοποίηση του ατομικισμού; Ποιος είναι εκείνος που δεν εφαρμόζει την μακιαβελική αρχή, ότι ο κάθε σκοπός αγιάζει το κάθε μέσο;

Ποιος είναι εκείνος που δεν μεθοδεύεται τη ζούγκλα της εξυπηρέτησης του «εγώ» σαν ηθικό διακανονισμό; Ποιος έδωσε το φόβο του Θεού και τον έλεον του Ανθρώπου από το σχολείο, την οικογένεια και την κοινωνία; Ποιος είναι εκείνος που δεν εντρυφά στην τηλεόραση-Σικάγο; Ποιος είναι εκείνος που κυνηγάει μεν τα ναρκωτικά αλλά εξασφαλίζει τις ψυχικές προϋποθέσεις της σιγανής αυτοκτονίας; Ποιος εισάγει τα μηχανάκια, τις ταινίες; Ποιος προνοεί για την καταναλωτική θέα των αγαθών; Ποιος πουλάει και ποιος πλασάρει τους παράδεισους της αγοράς, υλικής και πνευματικής; Ποιος επιτρέπει τις λέσχες, τα στέκια, τα ηλεκτρονικά αποβλακωτικά; Ποιος άλλαξε τα υποδείγματα και τους ρυθμούς της ζωής; Ποιος δίδαξε ότι ο έρωτας είναι μία σωματική ανάγκη απλώς και ότι το ειδύλλιο είναι μία επιβεβλημένη διευκόλυνση; Ποιος είναι εκείνος που δεν πιστεύει ότι η σχέση με την Εξουσία δεν είναι ένας φόβος που επιβάλλεται απ' έξω και όχι ένας σεβασμός σε μια αρχή που δίνει πρόσωπο στο Νόμο; Ποιος τα προετοίμασε όλα αυτά; Η εποχή μας, βέβαια. Όμως "εποχή" είμαστε εμείς [...]

Και τι δεν κάναμε για τα παιδιά; Τους προετοιμάσαμε ένα σίγουρο μέλλον, τους εφοδιάσαμε με ξένες γλώσσες σαν τον παπαγάλο του ποι-

* *Εξάρχεια: συνοικία των Αθηνών, όπου από τη δεκαετία του '80 κεξ. δρουν ομάδες νεαρών αναρχικών και περιθωριακών.*

ήματος, τους κάναμε "προοδευτικούς" για να τους εντάξουμε πιο εύκολα στους μηχανισμούς της τεχνοκρατίας. Και σ' αντάλλαγμα όλων αυτών, τους εξορίσαμε το πιο ουσιώδες πιστοποιητικό που έχει ανάγκη η ψυχή του ανθρώπου: την αγάπη. Δηλαδή τη μοναδική κατάφαση της ζωής. Η ρήση του Παύλου ως προς αυτό εκκρεμεί πάντα ως σωτήριο χέρι: "Εάν ταις γλώσσαις των ανθρώπων λαλώ και των αγγέλων, αγάπην δε μη έχω, γέγονα χαλκός ηχών και κύμβαλον αλαλάζον". Αυτά τα αλαλάζοντα κύμβαλα προετοιμάσαμε.

Τάσου Λιγνάδη, "Θερίζουμε σήμερα ό,τι σπείραμε χθες"
εφημ. *Η Καθημερινή*, 7.10.1984

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε από ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) ... πρόθυμοι να δικαιολογήσουν κάθε **παρεκτροπή** της νέας γενιάς.
 - β) ... τη θεοποίηση του **άνομου** συμφέροντος.
 - γ) Οι νέοι έχουν ένα δικό τους ρεαλισμό, κάποτε **ωμό** και επικίνδυνο, πάντοτε όμως **αδιάθροτο** από τις **καταχθόνιες** διεργασίες της κοινωνικής ιδεολογίας.
2. Δώστε από ένα αντίθετο για καθεμιά από τις πιο κάτω λέξεις:
συνήγορος, έμφυτος, ονειροπόλος
3. Να γράψετε νέες λέξεις, αφού αλλάξετε το α' συνθετικό των πιο κάτω:
εύσημα, απολογισμός, σύντροφος, αμφίβολο
4. Σχηματίστε προτάσεις με τρεις από τις ακόλουθες λέξεις, ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
άνομος, υπόλογος, διαύγεια, συμβατικός, καίριος, υπερθεματίζω.
5. Δώστε την ετυμολογία των λέξεων: αφετηρία, επιτεύγματα.

Σπουδές και βιοπορισμός

Η ροπή των νέων του καιρού μας προς ανώτερες σπουδές, που έχει το αποτέλεσμα να συνωθούνται κάθε χρόνο στην είσοδο των πανεπιστημιακών σχολών μυριάδες υποψηφίων, είναι φαινόμενο σχεδόν οικουμενικό και πρέπει, προτού αντιμετωπισθεί ως πρόβλημα προς λύση, να εξηγηθεί. Ποιές τάσεις του ατομικού και ποιες ζυμώσεις του συλλογικού βίου το προκαλούν; Τυχαίο δεν είναι ούτε εφήμερο· ποιες λοιπόν είναι οι αιτίες του και προς ποιες καταστάσεις, κοινωνικές κατά κύριο λόγο, οδηγεί; Όσοι αγαπούν να βλέπουν επιφανειακά τα γεγονότα συνηθίζουν να δίνουν στο φαινόμενο τούτο μια απλή (για να μην ειπώ: απλοϊκή) εξήγηση. Ο άνθρωπος – λέγουν – σήμερα που η επιστήμη του άνοιξε τα μάτια, διψάει για μάθηση και αφού στις αναπτυγμένες χώρες το βιοτικό επίπεδο του μεγάλου αριθμού έχει σημαντικά υψωθεί, απαιτεί (δικαίως) να μορφωθεί. Άλλοτε μια ολιγόχρονη βασική εκπαίδευση τον ικανοποιούσε· τώρα δεν του φτάνει ούτε το γυμνάσιο· ζητάει και πανεπιστημιακές σπουδές – ας τις πάρει...

Τα πράγματα όμως δεν είναι ποτέ τόσο απλά όσο μας αρέσει να τα παρουσιάζουμε. Βέβαια ο άνθρωπος, όπως το λέγει και ο Αριστοτέλης, «φύσει του ειδέναι ορέγεται» και όταν έχει τα μέσα εκπαιδεύεται. Αλλά η εκπαίδευση, καθώς έχει οργανωθεί και προσφέρεται από τα σύγχρονα κράτη, δεν προορίζεται ούτε επιδιώκεται μόνο για τροφή και τρυφή του πνεύματος. Σκοπός της είναι ακόμη να κάνει τους νέους ικανούς να ασκήσουν ένα βιοποριστικό επάγγελμα, για να ευδοκιμήσουν μέσα στη σύγχρονη κοινωνία του ανταγωνισμού και της αφθονίας, όπου η ζωή με τις πολλές και ποικίλες απαιτήσεις της δεν είναι καθόλου εύκολη. Οι διαρκώς λοιπόν ογκούμενες φάλαγγες των υποψηφίων που κρούουν την πόρτα του πανεπιστημίου, επιδιώκουν όχι μόνο να μορφωθούν, αλλά κυρίως να αποκτήσουν επαγγελματικά προσόντα ανώτερου επιπέδου, που θα τους επιτρέψουν να καλυτερέψουν τους όρους της ζωής τους, να έχουν αύριο μεγαλύτερη οικονομική άνεση, περισσότερες ηθικές διακρίσεις, ενεργότερη συμβολή στο συλλογικό βίο κτλ.

Για να επιτύχουν όμως στις επιδιώξεις τους, για τις οποίες υποβάλλονται σε τόσες θυσίες και κόπους, πρέπει η κοινωνία της χώρας τους να έχει τις δυνατότητες να τους δεχτεί και να τους εντάξει στους κόλπους της όπως τους αρμόζει. Να μπορεί δηλαδή να τους δώσει ευκαιρίες να εργαστούν και να αναδειχτούν σύμφωνα με τα αυξημένα, τα «πανεπιστημιακά» τους προσόντα. Εάν αντίθετα προς τις προσδοκίες τους οι δυνατότητες αυτές και οι ευκαιρίες δεν υπάρχουν, επειδή είτε οι πολιτικοί θεσμοί είτε οι οικονομικές συνθήκες του κοινωνικού χώρου δεν τις παρέχουν στην έκταση και κατά το μέτρο που απαιτού-

νται για την υλική και ηθική αποκατάσταση των γενεών που μπαίνουν στο στίβο· εάν επομένως στην προσφορά των νέων δεν αποκρίνεται μια αντίστοιχη ζήτηση από την πλευρά της κοινωνίας – τότε αναπόφευκτα, μοιραία δημιουργείται ένα χάσμα και μια ανωμαλία με δυσμενείς συνέπειες στη συλλογική ζωή: δυσαρέσκεια και απογοήτευση στα άτομα εξαιτίας του αναγκαστικού παροπλισμού των, τριβή και αναταραχή στο κοινωνικό σώμα, καθώς οι «στερημένοι» θα γίνονται μέρα με την ημέρα επιθετικότεροι, για ν' αποκτήσουν ό,τι νομίζουν ότι δικαιωματικά τους ανήκει, και οι «κατέχοντες» θα συνασπίζονται και θα αντιδρούν με πάθος για να περιφρουρήσουν τα απειλούμενα αγαθά τους.

Αυτή την εικόνα παρουσιάζει σήμερα σε πολλές χώρες του δυτικού κόσμου, παλαιού και νέου, το λεγόμενο φοιτητικό κίνημα. Από το ένα μέρος οι νέοι θέλουν να ζήσουν καλύτερα από άλλοτε (δικαιολογημένα, αφού η πολυτέλεια και οι ανέσεις διαφημίζονται με όλα τα διεγερτικά μέσα της σύγχρονης δημοσιότητας – για να αναθερμανθεί ή να υπερθερμανθεί η κατανάλωση και να τονωθεί ή να επεκταθεί η παραγωγή) και τρέχουν να σπουδάσουν για ν' αποκτήσουν τίτλους υψηλού επιπέδου. Από το άλλο μέρος ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας τους δεν είναι τέτοιος που να πολλαπλασιάζει κατά σύμμετρο προς την προσφορά τρόπο τη ζήτηση περισσότερο μορφωμένων και ειδικευμένων στελεχών στον τομέα των υπηρεσιών, για τον οποίο έχουν προετοιμαστεί από την εκπαίδευσή τους οι νέοι με τις αυξημένες βιοτικές απαιτήσεις. Αποτέλεσμα: πληθωρισμός στην κυκλοφορία «επιστημόνων», ανεργία στις κατηγορίες των υπαλλήλων του «κολλάρου», πληγωμένες από την «αδράνεια» της κοινωνίας συνειδήσεις, εξέγερση των αδικουμένων. Συνθήματα: «κάτω τα ταμπού», «να καταλυθούν οι υπάρχουσες και να δημιουργηθούν νέες κοινωνικές δομές», «να δοκιμαστούν νέες μορφές πολιτικού βίου» κτλ. [...]

Πού και πότε θα απορροφηθούν οι «φιλόλογοι» και οι «νομικοί», οι «θεολόγοι» και οι «φυσικοί», οι «αρχιτέκτονες» και οι «τοπογράφοι» μας που κατά εκατοντάδες ρίχνονται στην αγορά εργασίας αναζητώντας τύχη; Οι περισσότεροι από τους νέους αυτούς εγκατέλειψαν τα χωριά και την «πρωτογενή» παραγωγική εργασία των πατέρων τους, προσπέρασαν την περιοχή της «δευτερογενούς» οικονομίας, επειδή επιθύμησαν και κατόρθωσαν να μορφωθούν σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα (όχι τόσο από δίψα μάθησης όσο από τον πόθο να προωθηθούν κοινωνικά σε άλλη, ηθικά και υλικά πιο ευνοημένη, λαϊκή στοιβάδα) και τώρα τριγυρνούν στα αστικά κέντρα της χώρας περιφέροντας ένα πτυχίο αποκτημένο με δεινές στερήσεις, οικογενειακές και ατομικές, που δεν τους ανοίγει όμως καμιά πόρτα βιοπορισμού. Καταλαβαίνουμε άραγε τι σημασία έχει για το μέλλον του τόπου μας αυτή η τραγωδία; Αποσαθρώνεται, πληθυσμιακά και αξιοκρατικά, η ύπαιθρος, συντελείται ένας κοινωνικός μετασχηματισμός με την πύκνωση των επίδοξων στελεχών της «τριτογενούς» και την αραίωση των παραγωγικά εργαζομένων στις άλλες περιοχές της εθνικής μας οικονομίας, αλλά με τέτοιο τρόπο το ένα και το άλλο, ώστε έχει κανείς το

αίσθημα ότι οι τροχοί γυρίζουν στο κενό και γρήγορα θα φθαρούν χωρίς να έχουν αποδώσει ωφέλιμο έργο... [...]

Σήμερα η απέραντη Πατρίδα έχει πολύ μικρύνει. Και για τους νέους με πανεπιστημιακά προσόντα, που δεν βρίσκουν απασχόληση στην εθνική αγορά εργασίας, άλλη διέξοδος δεν υπάρχει παρά η αποδημία και το πικρό (όσο άφθονο και να 'ναι) ψωμί της Ξενιτειάς [...]

Η παιδεία, το μεγάλο μας πρόβλημα, Αθήνα 1976

Ευάγγελος Παπανούτσος (1900 - 1982)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Υπήρξε εκπαιδευτικός, παιδαγωγός, φιλόσοφος, δοκιογράφος και ακαδημαϊκός. Ως γενικός γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας της Ελλάδας υπήρξε "ο αρχιτέκτονας" της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964 επί Γεωργίου Παπανδρέου. Έργα: "Φιλοσοφία και Παιδεία", "Αισθητική", "Ηθική", "Γνωσιολογία", "Επίκαιρα και ανεπίκαιρα", "Πολιτεία και δικαιοσύνη" κ.ά.

Λέξεις - όροι

διοπορισμός: εξασφάλιση των απαραίτητων για τη ζωή με προσωπική εργασία

βιοτικό επίπεδο: ο βαθμός κατάκτησης υλικών και πνευματικών αγαθών από τους ανθρώπους μιας κοινωνίας. Κρίνεται σε αναφορά προς τη διατροφή και στέγαση, υγεία και θνησιμότητα, παιδεία, το κατά κεφαλή εισόδημα κτλ.

τρυφή: απόλαυση, ηδυπάθεια (επίθετο: τρυφηλός π.χ. τρυφηλός βίος)

παροπλισμός: ξαρμάτωμα (η κατάσταση του καραβιού που παραμένει αργό, αγκυροβολημένο σε λιμάνι) μτφ. αχρήστευση, παραμερισμός

πληθωρισμός: η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών των υλικών αγαθών και των υπηρεσιών, δηλαδή η μείωση της αγοραστικής αξίας του χρήματος

οι υπάλληλοι του "κολλάρου": οι υπάλληλοι του "γραφείου"

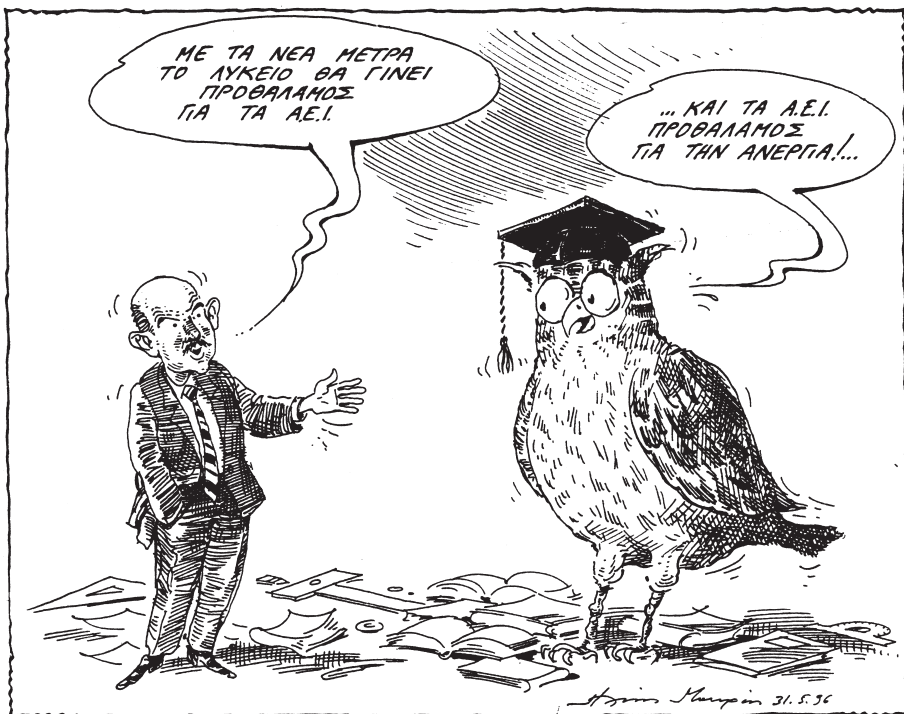
ταμπού: πρόσωπο ή πράγμα που θεωρείται ιερό ή μιαρό και δεν πρέπει κανείς να το αγγίζει, μτφ: απαγόρευση που έχει σχεδόν θρησκευτικό χαρακτήρα

τομείς παραγωγής: α) πρωτογενής: ασχολείται με προϊόντα που λαμβάνονται αυτούσια από τη φύση, χωρίς να υποβάλλονται σε επεξεργασία π.χ. γεωργία, αλιεία

β) δευτερογενής: ασχολείται με προϊόντα που παράγονται κατόπιν επεξεργασίας των προϊόντων της πρωτογενούς παραγωγής π.χ. βιομηχανία, οδοποιία

γ) τριτογενής: ασχολείται με την παροχή υπηρεσιών και όχι με την παραγωγή υλικών αγαθών π.χ. εμπόριο, συγκοινωνίες, σχολεία

αποσαθρώνω: κάνω κάτι εντελώς σαθρό, ετοιμόρροπο, φθείρω, αποδυναμώνω

Σκίτσο του Ηλία Μακρή
εφημ. Η Καθημερινή, 2.6.96

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιο πρόβλημα τίθεται από το συγγραφέα και ποια απάντηση δίνουν οι πολλοί στο πρόβλημα;
2. Ποιες είναι οι αιτίες που ωθούν τους νέους προς ανώτερες σπουδές;
3. Πότε οι νέοι αισθάνονται δυσαρέσκεια και απογοήτευση και πώς τα συναισθήματα αυτά επηρεάζουν το κοινωνικό σύνολο;
4. Πώς παρουσιάζεται το πρόβλημα της ανεργίας των πτυχιούχων ειδικότερα στον ελληνικό χώρο και πώς το λύνουν οι νέοι τελικά;
5. Ποιο είναι το νόημα των αποσπασμάτων που ακολουθούν; Προσέξτε ιδιαίτερα τους έντονα γραμμένους όρους.
 - α) "...στη σύγχρονη κοινωνία του **ανταγωνισμού** και της **αφθονίας**, όπου η ζωή με τις πολλές και ποικίλες απαιτήσεις της **δεν είναι καθόλου εύκολη**".
 - β) "...δυσαρέσκεια και απογοήτευση στα άτομα εξαιτίας του αναγκαστικού **παροπλισμού** των, **τριβή** και **αναταραχή** στο κοινωνικό σώμα, καθώς οι **"στερημένοι"** θα γίνονται μέρα με την ημέρα επιθετικότεροι για ν' αποκτήσουν ό,τι νομίζουν ότι δικαιωματικά τους ανήκει, και οι **"κατέχοντες"** θα συνασπίζονται και θα αντιδρούν με πάθος για να περιφρουρήσουν τα απειλούμενα αγαθά τους".
 - γ) **"Αποσαθρώνεται**, πληθυσμιακά και **αξιοκρατικά**, η ύπαιθρος".

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Χωρίστε το δοκίμιο σε τρεις ενότητες με κριτήριο τα πιο κάτω θέματα:
 - α) Αιτίες που προκαλούν τη ροπή των νέων του καιρού μας προς ανώτερες σπουδές.
 - β) Τα επακόλουθα από τη μη απασχόληση των επιστημόνων.
 - γ) Γιατί ο μεγάλος αριθμός επιστημόνων στην Ελλάδα είναι ανησυχητικός; Συνέπειες από το φαινόμενο.
2. Συμπληρώστε τον πίνακα με τις εργασίες και τα επαγγέλματα που περιλαμβάνει κάθε τομέας της παραγωγής.

Παραγωγή		
Πρωτογενής Γεωργία...	Δευτερογενής Βιομηχανία...	Τριτογενής Εμπόριο...

3. Συζητήστε τη θέση:

"Τα επαγγελματικά προσόντα επιπέδου μας επιτρέπουν να καλυτερέψουμε τους όρους της ζωής μας, να έχουμε μεγαλύτερη οικονομική άνεση, περισσότερες ηθικές διακρίσεις, ενεργότερη συμβολή στο συλλογικό βίο".

4. Το δοκίμιο πέρα από τον πληροφοριακό έχει και λογοτεχνικό χαρακτήρα. Εντοπίστε στο συγκεκριμένο δοκίμιο στοιχεία λογοτεχνικά (συναισθηματική φόρτιση, εκφραστικά μέσα κτλ.)

5. Γράψτε έκθεση με θέμα:

Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες από τον "πληθωρισμό" άνεργων επιστημόνων. Προτείνετε λύσεις για αντιμετώπιση του προβλήματος.

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε τα συνώνυμα των έντονα γραμμένων λέξεων:

α. **Συνωθούνται** στην είσοδο των πανεπιστημίων.

β. Τυχαίο δεν είναι ούτε **εφήμερο**.

γ. Η εκπαίδευση δεν επιδιώκεται μόνο για τροφή και **τρυφή** του πνεύματος.

δ. Οι διαρκώς ογκούμενες **φάλαγγες** των υποψηφίων...

ε. ... εξαιτίας του αναγκαστικού **παροπλισμού** των...

στ. Πολλαπλασιάζει κατά **σύμμετρο** προς την προσφορά τρόπο.

ζ. **Αποσαθρώνεται** πληθυσμιακά η ύπαιθρος.

η. Συντελείται ένας κοινωνικός **μετασχηματισμός**.

2. Ετυμολογήστε τις λέξεις και δώστε τη σημασία τους:

εφήμερο, συλλογικός, βιοπορισμός, αποδημώ

3. Γράψτε προτάσεις με τις λέξεις:

προωθούμαι, συνωθούμαι, άεργος, άνεργος

4. Εντοπίστε το λάθος και διορθώστε το:

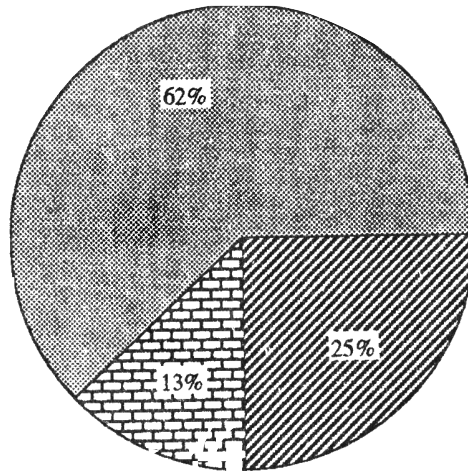
α) Εξασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου.

β) Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα της οικονομίας.

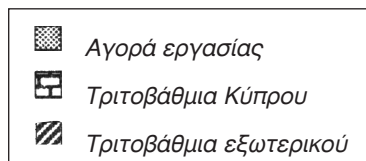
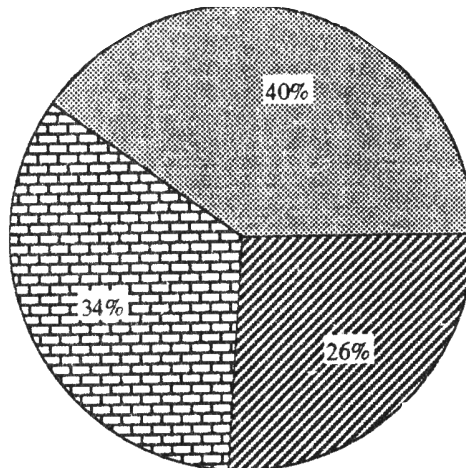
γ) Η κοινωνία οφείλει να αποκαταστήσει την αδικία.

Ροή αποφοίτων Μέσης Εκπαίδευσης

1983/84

1993/94

Στατιστική της εκπαίδευσης 1994/95
Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών Υπουργείου Οικονομικών,
Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία 1995

Υπάρχουν γεράματα;

«Τα γεράματα δεν αρχίζουν από το άσπρισμα των μαλλιών αλλά από το μαύρισμα της καρδιάς» λέει μια λαϊκή παροιμία. Το πέρασμα των χρόνων μόνο στην εξωτερική μας εμφάνιση μπορεί να προκαλέσει ρωγμές. Η ψυχή όμως πάντα μένει νέα, και μόνο εμείς μπορούμε να καθορίσουμε, αν οι ρυτίδες του προσώπου μας θα επεκταθούν και στην ψυχή μας.

Ο διάσημος γιατρός και συγγραφέας Αλέξης Καρέλ είδε το ζήτημα της νεότητας και των γηρατειών σε συνάρτηση με τα ιδανικά. Γράφει: *«Οι άνθρωποι γερνάνε μονάχα όταν εγκαταλείψουν τα ιδανικά τους.* Το πέρασμα των χρόνων μόνο στην επιδερμίδα μπορεί να φέρει ρυτίδες. Η ψυχή μας όμως μένει αλύγιστη και μόνον όταν χάσουμε τον ενθουσιασμό και την πίστη μας στα ιδανικά, γεμίζει ρυτίδες κι αυτή». Ένας σκεπτικιστής – που δεν θα ήταν τελείως απορριπτικός – θα μπορούσε να απαντήσει με το καβαφικό: *«Είναι κι αυτό μια στάση· νοιώθεται».* Και ακολούθως να παραθέσει έναν ορμαθό καβαφικών στίχων: *«Θα χάλασε το ωραίο πρόσωπο» – «Και μες των άθλιων γηρατειών την καταφρόνεια» – «Τα έμορφά τους πρόσωπα, τα εξαισία τους νειάτα»,* για να φθάσει στο καταπελτικό:

*«Το γήρασμα του σώματος και της μορφής μου
είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι...»*

και το *«φρικτό μαχαίρι»* να μας φέρει στη μελαγχολική καταληκτική αποστροφή:

*«Μες τα παλιά τα σώματά των τα φθαρμένα
κάθονται των γερόντων οι ψυχές.*

Τι θλιβερές που είναι οι πτωχές

και πώς βαριούνται την ζωή την άθλια που τραβούνε.»

Παρά τις μελαγχολικές αυτές διαπιστώσεις, εμείς αρνούμενοι ν' απορρίψουμε το λόγο του Αιγύπτιου ιερέα, που αναφέρει ο Πλάτων («Έλληνες αεί παίδες εστε, γέρων δ' Έλλην ουκ έστιν»), και απορρίπτοντας το λόγο του Ντε Γκωλ (διότι αυτό θα εσήμαινε την απόρριψη του Ντε Γκωλ) ότι «τα γηρατεία είναι ναυάγιο», εμμένουμε πεισματικά στην ακόλουθη θέση: *Όταν κάποιος αισθάνεται γέρος, γίνεται γέρος»* όταν κάποιος αισθάνεται νέος, γίνεται νέος ή είναι νέος. Ο άνθρωπος, ανεξαρτήτως ηλικίας, είναι αυτό που αισθάνεται. Η ζωή του ανθρώπου δεν σταματάει σε κάποια ηλικία. Η πίστη και η αγάπη του ανθρώπου γι' αυτό που κάνει είναι το «κουμπί» της νεότητας. Άρα, το μυστικό της νεότητας δεν είναι οι κρέμες, δεν είναι τα "lifting", δεν είναι οι υγιεινές τροφές, δεν είναι μια ειδικού τύπου γυμναστική, δεν είναι όλα τα θαυματουργά ελιξήρια που βλέπουμε στην τηλεόραση. Είναι η αξεδίψαστη δίψα για δράση, ώστε να μη σου μένει καιρός να γεράσεις. *Ο ενθουσιασμός δεν έχει ηλικία. Με-*

ρικοί άνθρωποι έζησαν πάντα σαν γέροι και κάποιοι άλλοι πέθαναν σε μεγάλη ηλικία νέοι και ακμαίοι.

Όλοι πρέπει να κοιτάζουμε το ρολόι της ζωής. Το ρολόι αυτό δεν μετρά τις ώρες. Κατανέμει το μέρος της φθοράς και της αφθαρσίας που αναγνωρίζουμε σε κάθε στιγμή. Αν αξιοποιήσουμε σωστά το ρολόι αυτό, μπορούμε, αν θέλουμε, να παραμείνουμε νέοι. Όχι επιδερμικά αλλά βαθύτερα, ψυχικά. Η έννοια της νεότητας είναι ανεξάρτητη από ηλικία. Διότι νέος θα είναι πάντα εκείνος που δεν είναι γεμάτος από βεβαιότητες και δογματικές αλήθειες, στατικούς και καθιερωμένους άξονες, που πάντα στέκουν εμπόδιο στην εξέλιξη. Γενικότερα νέος είναι αυτός που δεν εγκαταλείπει τα ιδανικά του.

Αυτά τα ιδανικά δεν είναι κάποιες κούφιες λέξεις. Είναι άσπρες φτερούγες που τον καλύπτουν στοργικά. Είναι κάποιο παράδειγμα, κάποιο ανάστημα, ένα άνοιγμα παραθύρου, ένα κοίταγμα του ουρανού, λίγη ειλικρίνεια, λίγη αγάπη, λίγη συνείδηση. Όλοι χρειαζόμαστε «ένα ζευγάρι – μεταχειρισμένα έστω – ιδανικά», γιατί αυτά είναι το νερό και το ψωμί για την πείνα της ψυχής και τη δίψα του πνεύματος. Όταν τα ιδανικά μεταμορφώνονται σε θλιβερούς λακέδες, ικανούς να σπάσουν τη σπονδυλική τους στήλη για μια θέση, για ένα αξίωμα, για τον εύκολο πλουτισμό, για τη βιοτική άνεση, τότε κάθε υποχώρηση, κάθε συμβιβασμός, κάθε λύγισμα γίνεται χαρακιά της ψυχής, η οποία σταδιακά μοιάζει με το πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέυ.

Γέρος δεν μπορεί να είναι όποιος διαβάζει ή όποιος γράφει λογοτεχνία. Όσο καλύτερη μάλιστα, τόσο πιο νέος. Γέρος είναι όποιος κλείνει τη ζωή του στο γυάλινο κόσμο της μικρής οθόνης, όποιος ζει μian άχρωμη ζωή μπρος σε μian έγχρωμη τηλεόραση. Ο φυσικός θάνατος δεν συμπίπτει με το τέλος μιας ζωής αλλά με τη συνέχεια ενός εφησυχασμένου ύπνου. Ένας ύπνος όμως που σε λίγο – αν συνεχιστεί – θα μεταβληθεί για τον τόπο μας σε εφιάλτη. Διαθέτουμε την πιο μακάρια, άρα την πιο γερασμένη νεολαία, που, καθώς λέει το γνωστό σλόγκαν «γεννήθηκε κουρασμένη και ζει για να ξεκουράζεται» ή, επιζητώντας κάποια αλλαγή, διαλαλεί: «κούραση από την πολλή ξεκούραση».

Πολλοί μιλούν για εκφυλισμό. Ότι χάθηκε τάχα η Vis Vitalis (= η ζωική ορμή) του έθνους. Η νεολαία μας στις καφετέριες αναστενάζει. Δεν είναι σε θέση ούτε αθλητές να παράγει. Οι Ολυμπιονίκες μας είναι προσφυγόπουλα. Το λεγόμενο ελληνικό «μπάσκετ» έχει καταντήσει υπόθεση Αμερικανών και Γιουγκοσλάβων αθλητών και προπονητών. Το «ελληνικό» ποδόσφαιρο θυμίζει λεγεώνα των ξένων. Οι Έλληνες βάζουν τα λεφτά και τα ουρλιαχτά. Η αλκή του Γένους χάθηκε, γιατί χάθηκε η πίστη σε αξίες και ιδανικά. Σε λίγο θ' αποκτήσουμε και «εισαγόμενους» στρατιώτες. Οι φερέλπιδες νέοι, που φιλοδοξούν να μας κυβερνήσουν, προτιμούν να κάνουν στρατιωτική θητεία στα κομματικά εκτροφεία· όχι στα σύνορα. Γιατί εκεί κάνει κρύο. Αυτούς τους άφητους και αβροδίαιτους και λεπτοστόμαχους δανδήδες προπολεμικά τους λέγαμε «κου-

ραμπιέδες» και «ντιστεγκέ». Στα χρόνια του '21 [...] ήσαν για βοηθητικές εργασίες, γιατί δεν ήσαν άξιοι για ντουφέκι. Εν τω μεταξύ στην Τουρκία στις δύο τελευταίες τάξεις του Λυκείου οι μαθητές διδάσκονται σκοποβολή. Στα δικά μας σχολεία – ακόμη και τα αγόρια – για λόγους εξίσωσης προς τα κορίτσια μαθαίνουν... οικοκυρικά!

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 256, Αθήνα 1993

Σαράντος Καργάκος (1937)

Γεννήθηκε στο Γύθειο. Πτυχιούχος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει συγγράψει πολλά σχολικά βοηθήματα· ασχολείται επίσης με το δοκίμιο. Έργα: "Η αλαλία", "Τοπίο των τρελών και η άγονος πολιτική μας γραμμή", "Προβληματισμοί" κ.ά.

Λέξεις - όροι

ορμαθός: αρμαθιά, σειρά ομοειδών πραγμάτων περασμένων σε κρίκο ή νήμα, μτφ. πλήθος, σωρός

καταπελτικός < καταπέλτης

καταπέλτης: αρχαία πολεμική μηχανή που εξακόντιζε βέλη, πέτρες ή εύφλεκτες ύλες, μτφ. λόγος που συντρίβει τον αντίπαλο

ελιξήριο (< αραβ. el iksir: λίθος της γνώσης): παρασκεύασμα των αλχημιστών με θαυματουργές κατά τον ισχυρισμό τους ιδιότητες

λακές (< γαλλ. laquais): υπηρέτης με ειδική στολή, μτφ. δουλοπρεπής

"Το πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέυ": έργο του Όσκαρ Ουάιλντ. Ο ήρωας του μυθιστορήματος, Ντόριαν Γκρέυ, παραμένει εξωτερικά νέος, ενώ τα σημάδια των γηρατειών αποτυπώνονται στο πορτραίτο του, το οποίο σταδιακά αλλοιώνεται.

αλκή: σωματική δύναμη, ευρωστία, σφρίγος

αβροδίαιτος: αυτός που ζει με όλες τις ανέσεις, τρυφηλός, μαλακός

δανδής (< αγγλ. dandy): κομψευόμενος νεαρός με προσποιητά αριστοκρατική συμπεριφορά

ντιστεγκές (< γαλλ. distingué): κομψευόμενος, κομψός, χαριτωμένος

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Πώς ορίζει ο συγγραφέας τους "γέρους" και πώς τους "νέους"; Εξηγήστε.
2. "Διαθέτουμε την πιο μακάρια, άρα την πιο γερασμένη νεολαία": Πώς παρουσιάζει ο Σαράντος Καργάκος τη σημερινή νεολαία;

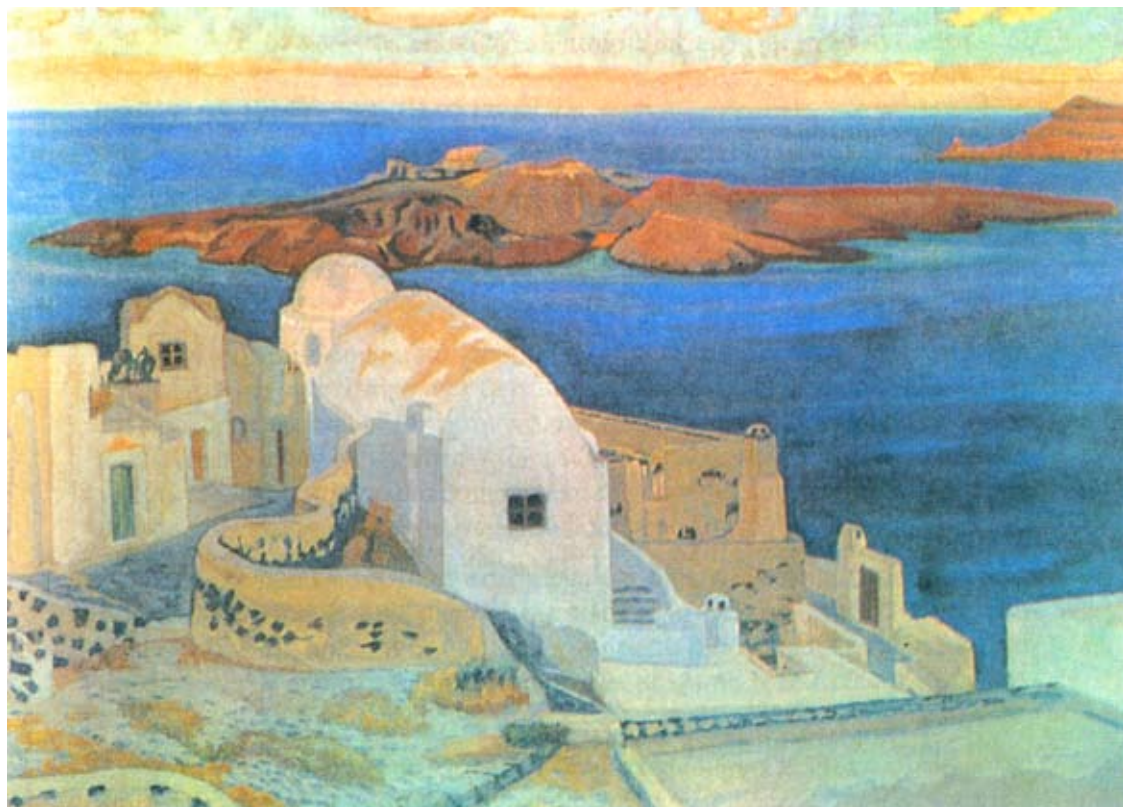
B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Σχολιάστε: "Όλοι χρειαζόμαστε "ένα ζευγάρι - μεταχειρισμένα έστω - ιδανικά", γιατί αυτά είναι το νερό και το ψωμί για την πείνα της ψυχής και τη δίψα του πνεύματος".
2. Συμφωνείτε με τις εκτιμήσεις του συγγραφέα για την κατάσταση της νεολαίας σήμερα; Αν όχι, τι έχετε να αντιτείνετε; Συζητήστε το θέμα και στηρίξτε τις θέσεις σας με επιχειρήματα. Μπορείτε να περιορίσετε το θέμα στη νεολαία της Κύπρου.
3. Τελικά "υπάρχουν γεράματα"; Σχολιάστε τον τίτλο του δοκιμίου.

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να γράψετε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Είδε το ζήτημα της νεότητας και των γηρατειών σε **συνάρτηση** με τα ιδανικά.
 - β) Η ψυχή μας μένει **αλύγιστη**.
 - γ) ... για να φθάσει στο **καταπελτικό**...
 - δ) Παρά τις μελαγχολικές **διαπιστώσεις**... εμμένουμε πεισματικά στην ακόλουθη θέση.
 - ε) Ο φυσικός θάνατος δεν **συμπίπτει** με το τέλος μιας ζωής.
 - στ) Η **αλκή** του Γένους χάθηκε.
2. Δώστε τα αντίθετα των λέξεων με τη σημασία που χρησιμοποιούνται στο κείμενο:
επεκτείνομαι
απορρίπτω
ειλικρίνεια
συμβιβασμός
3. Να σχηματίσετε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις:
ρωγή (μεταφορικά), σκεπτικισμός, δογματισμός, πλουτισμός, εκφυλισμός (ή εκφυλίζομαι)

Το νεοελληνικό μας πρόσωπο

Κ. Μαλέας: *Σαντορίνη*

Η παράδοση

Πριν διαβάσετε το κείμενο συζητήστε τα πιο κάτω:

- Τι σας φέρνει στο νου η λέξη "παράδοση";
- Τι μπορεί να σημαίνει η φράση "Η Ελλάδα έχει παράδοση στη ναυτιλία";
- Ποιος είναι γενικά, κατά τη γνώμη σας, ο ρόλος της παράδοσης στη ζωή μας;

Όταν λέμε παράδοση συνήθως ο νους μας πάει στα κατάλοιπα περασμένων μορφών ζωής, τα οποία έχουν φτάσει ως εμάς ωςάν νεκρά μέλη ενός οργανισμού, που έχει πεθάνει από καιρό. Αλλά αυτή η παράδοση ενδιαφέρει μόνο τα μουσεία και τους συλλέκτες.

Θα τονίσουμε μian άλλη όψη της παραδόσεως. Λέμε ότι στην Καστοριά υπάρχει παράδοση επεξεργασίας της γούνας. Ή, ότι στην Ελβετία υπάρχει παράδοση στην κατασκευή των ωρολογιών. Αλλά δεν είναι μόνον οι παραδόσεις στις τέχνες· είναι και στα γράμματα. Παράδοση γραμμάτων υπήρχε στα Ιόνια νησιά. Παράδοση φιλοσοφίας υπάρχει στη Γερμανία κτλ.

Αυτού του είδους η παράδοση δεν εννοεί το παρελθόν της ως κάτι τελειωμένο ή και ανασχετικό. Αντίθετα, το θεωρεί ότι τελεί σε διαρκή εξέλιξη και ότι είναι δημιουργικό. Μ' αυτή την έννοια, η παράδοση είναι σχέδιο ζωής, είναι μια οργανική ανάπτυξη δυνατοτήτων, οι οποίες ολοένα γίνονται νέες πραγματικότητες. Πρόκειται για μια δημιουργική συνεργασία και των τριών διαστάσεων του χρόνου, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος.

Δεν συμβαίνει τούτο το φαινόμενο της δημιουργικής παραδόσεως μόνο σε επί μέρους τομείς. Συμβαίνει και για το σύνολο ενός πολιτισμού. Όλος ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός λ.χ. δεν ήταν παρά η οργανική έκπτυξη μιας παραδόσεως, την οποία οι Έλληνες ανέπτυξαν μέχρι τις τελευταίες της συνέπειες.

Το φαινόμενο της παραδόσεως δεν το δημιουργεί κανένας εσκεμμένως. Φυτρώνει μόνο του. Διότι καθώς είναι οργανικό φαινόμενο της ζωής και του πνεύματος, ο νους δεν μπορεί να συλλάβει τη διαπλοκή του ιστού του, που όσο είναι ανθεκτικός, άλλο τόσο είναι και εύτρωτος –όπως ακριβώς συμβαίνει και με τη ζωή.

Ο ιστός της παραδόσεως μπορεί να διακοπεί ή και να καταστραφεί τελείως. Τότε παύει η δημιουργία, και ό,τι μένει στο χρόνο είναι ανόργανο και άγονο. Αυτό σημαίνει πως δεν υπάρχει δημιουργία χωρίς παράδοση. Η παράδοση υπογραμμίζει την υπερατομική διάσταση των ατομικών δημιουργιών. Ένα

άτομο, όσες δυνατότητες και να διαθέτει, αν δεν αναπτυχθεί μέσα σε ένα ευνοϊκό κλίμα παραδόσεως, τίποτε το σημαντικό δεν μπορεί να δημιουργήσει. Η παράδοση αξιοποιεί τις δυνατότητες ενός ατόμου, αλλά αξιοποιεί και το έργο αυτού του ατόμου, με το να το κάνει αποδεκτό, να το εντάξει στις ζωηφόρες κατηγορίες της. Έτσι και η ίδια θα προωθηθεί περαιτέρω, αλλά και το έργο θα καρποφορήσει μέσα στις συνειδήσεις. Και θα ανυψωθεί τόσο το γενικό επίπεδο παιδείας όσο και το ατομικό του δημιουργού. Διότι όταν ο δημιουργός δεν βρει την ανταπόκριση από το περιβάλλον του, θα πάψει στο τέλος και αυτός να «βοά μέσα στην έρημο». Θα στερήσουν οι δημιουργικές του δυνάμεις, χωρίς και ο ίδιος να το αντιληφθεί.

Γι' αυτό βλέπομε, στην ιστορία του πνεύματος, σε μια χρονική περίοδο, όταν η γενική φορά της παραδόσεως είναι ανοδική, να εμφανίζονται σωρηδόν μεγάλες προσωπικότητες στην πολιτική, στα γράμματα, στο στοχασμό, στις τέχνες. Και όταν η φορά της παραδόσεως εκφυλιστεί, αφανίζεται από το προσκήνιο και κάθε μεγάλη προσωπικότητα.

Είπαμε πως πέρα από τη γενική φορά μιας ζωντανής παραδόσεως, που χαρακτηρίζει ολόκληρους πολιτισμούς, είναι και επί μέρους ρεύματα παραδόσεως, που μπορεί να συνεχίζουν ή να έχουν διακοπεί ανεξάρτητα από τη γενική φορά. Γι' αυτό όταν μιλάμε για παράδοση, δεν πρέπει να εννοούμε αποκλειστικά τη «λαϊκή παράδοση». Στην Ελλάδα λ.χ. υπάρχει και η λόγια παράδοση, υπάρχει και η εκκλησιαστική παράδοση. Και αυτά τα ρεύματα αποτελούν πνευματικές δυνάμεις, που ανήκουν στην ιστορία του ελληνικού λαού. Διότι και οι λόγιοι ήσαν άξια τέκνα του ελληνικού λαού, και οι εκκλησιαστικοί. Και μάλιστα αυτές οι τρεις παραδόσεις δεν είναι τόσο αποκομμένες μεταξύ τους όσο θέλουν να τις παριστάνουν.

Πέρα από τη φανερή παράδοση, που παίρνει τη μορφή αντικειμενικών έργων, υπάρχει και η αφανής παράδοση. Τούτη η τελευταία προσδιορίζει τη φυσιογνωμία ενός λαού, τον τρόπο που ζει την εγκοσμιότητά του, τις κατηγορίες σκέψης και πράξης του. Θα λέγαμε πως αυτή η παράδοση τοποθετείται στο υποσυνείδητο ενός λαού και καθορίζει το πεπρωμένο του για χιλιετίες. Μπορεί να διακοπεί ή και να καταστραφεί ο ιστός των φανερών παραδοσιακών τύπων. Τότε ο λαός θα διάγει ζωή ψεύτικη, απρόσωπη, ανόργανη. Τα υπόγεια όμως ρεύματα θα υπάρχουν· και κάποτε θα υγράνουν το χώμα για τη νέα βλάστηση. Αυτό συνέβη πολλές φορές στην ιστορία. Και είναι το μόνο παρήγορο.

Παρήγορο και για τον ελληνικό λαό. Ο οποίος δουλεύει σε ξένες ιδεολογίες· ο οποίος ξηραίνεται σε ξένους τύπους ζωής· ο οποίος κυκλοφορεί όχι με το πρόσωπό του, αλλά με τα προσώπια που του επιβάλλουν οι συρμοί και που τους δέχεται ασμένως, νομίζοντας ότι η παράδοση είναι κάτι ξεπερασμένο. Βεβαίως αυτό που θεωρεί ως παράδοση είναι ξεπερασμένο. Είναι ξεπερασμένη η ανέμη και η πινακωτή. Αλλά δεν είναι ξεπερασμένο το ελληνικό πρό-

σωπό του, που το φέρει επί χιλιετίες. Δεν είναι ξεπερασμένες οι δομές της ψυχικότητάς του, έστω κι αν μένουν άνεργες.

Παράδοση δεν είναι να επαναφέρομε το παρελθόν, αλλά είναι να ζήσομε οργανικά τη συνέχειά του, εκφρασμένη σε νέες μορφές, που προκύπτουν δημιουργικά, συνεπώς νεοφανώς, από τους μόνιμους πυρήνες ζωής του λαού. Γι' αυτό πέρα από το σεβασμό στην παράδοση, απαιτείται και ο δημιουργικός βιασμός της. Τονίζομε: δημιουργικός. Σαν αυτόν που έκανε λ.χ. στη λογοτεχνία ο Σολωμός και ο Κάλβος. Ο πρώτος αναπτύσσοντας δημιουργικά τη λαϊκή παράδοση και ο δεύτερος τη λόγια παράδοση.

Ο έγκοπος λόγος, Αθήνα 1979

Χρήστος Μαλεβίσης (1927)

Γεννήθηκε στην Καλοσκοπή Παρνασσίδας. Σπούδασε Οικονομικά και Κοινωνιολογία. Ασχολείται με το φιλοσοφικό, αισθητικό και κοινωνιολογικό δοκίμιο, την κριτική και τη μετάφραση φιλοσοφικών έργων. Έργα: "Προοπτικές", "Πολιτεία και ερημιά", "Η φιλοσοφία του Χάιντεγκερ", "Περί του τραγικού" κ.ά.

Λέξεις - όροι

έκπτυξη < εκπτύσσω

εκπτύσσω: ξετυλίγω, ξεδιπλώνω, αναπτύσσω (αντίθ. συμπτύσσω)

διαπλοκή (<διαπλέκω: συνθέτω, συμπλέκω): ο τρόπος που πλέκεται κάτι, η σύνθεση

εκφυλίζομαι: παθαίνω αλλοιώσεις σωματικές ή πνευματικές, διαφθείρομαι (π.χ. εκφυλισμένη γενιά) μτφ. χάνω την οξύτητά μου (π.χ. εκφυλίστηκε η επανάσταση, η απεργία, η αρρώστια)

εγκοσμιότητα: ο τρόπος που βιώνει ο άνθρωπος την παρουσία του στη γη

ασμένως: με μεγάλη χαρά, ευχαρίστως

ανέμη: όργανο για το τύλιγμα ή το ξετύλιγμα νήματος

πινακωτή: ξύλινο σκεύος με χωρίσματα, όπου τοποθετούνται τα ψωμιά πριν ριχτούν στο φούρνο

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια είναι η διαφορά της **νεκρής** παράδοσης από τη **ζωντανή**;
2. Εξηγήστε πώς το άτομο και η παράδοση αλληλοεπηρεάζονται και ποια τα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης αυτής.

3. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε ρεύματα παραδόσεως. Να τα επισημάνετε και να επιχειρήσετε να δώσετε το εννοιολογικό περιεχόμενο του καθενός στηριζόμενοι και σε συγκεκριμένα παραδείγματα.
4. **Φανερή - αφανής** παράδοση: Πώς αξιολογούνται από το συγγραφέα;
5. Τι εννοούμε με τον όρο "δημιουργικός βιασμός" της παράδοσης;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Να εντοπίσετε τα κύρια σημεία του δοκιμίου και να τα οργανώσετε παρουσιάζοντας ένα διάγραμμα.
2. Σχολιάστε:
"... για τον Ελληνικό λαό. Ο οποίος δουλεύει σε ξένες ιδεολογίες· ο οποίος ξηραίνεται σε ξένους τύπους ζωής· ο οποίος κυκλοφορεί όχι με το πρόσωπό του, αλλά με τα προσώπια που του επιβάλλουν οι συρμοί και που τους δέχεται ασμένως νομίζοντας ότι η παράδοση είναι κάτι ξεπερασμένο. Βεβαίως αυτό που θεωρεί ως παράδοση είναι ξεπερασμένο."
3. Ξεκινώντας από τον προβληματισμό του συγγραφέα και τις καταληκτικές θέσεις του, πώς πιστεύετε ότι η παράδοση μπορεί να βιώνεται ως "οργανικό φαινόμενο της ζωής και του πνεύματος"; Τεκμηριώστε τις θέσεις σας με παραδείγματα.
4. Οργανώστε συζήτηση στην τάξη. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες από τις οποίες η καθεμία να υποστηρίζει μια από τις ακόλουθες θέσεις:
 - α) Η προσκόλληση στην παράδοση οδηγεί ένα λαό στην οπισθοδρόμηση.
 - β) Η απομάκρυνση από την παράδοση οδηγεί ένα λαό στην αλλοτρίωση και την εξαφάνιση.
 - γ) Η οργανική βίωση της παράδοσης οδηγεί ένα λαό στην πρόοδο.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Στο πιο κάτω κείμενο δίνεται ευκαιρία να διευκρινιστούν και αποσαφηνιστούν έννοιες όπως: παράδοση, λόγια παράδοση, λαϊκή παράδοση.

Τι είναι η παράδοση

Κάθε γενιά ανθρώπων με το δικό της τρόπο αισθάνεται τον κόσμο, προσπαθεί να τον γνωρίσει, στοχάζεται, επινοεί και πράττει. Την αίσθησή της του κόσμου, τη γνώση και τα έργα της τα παραδίνει στην επόμενη. Εκείνη, με τη σειρά της, πάνω στη συγκομιδή που κληρονόμησε, προσθέτει τη δική της. Όλος αυτός ο πλούτος είναι η παράδοση. Η ιστορική εξέλιξη συντελείται με τη διαμάχη ανάμεσα στην παράδοση και στα νέα στοι-

χεία που έρχονται να τη σπάσουν. Από τη διαμάχη αυτή γεννιούνται κάθε φορά άλλες μορφές πολιτισμού, που είναι σύνθεση του παλιού με το καινούριο.

Λόγια παράδοση

Οι γνώσεις, οι σκέψεις, τα αισθήματα και τα έργα των ανθρώπων συχνά παραδίδονται όχι μόνο με την υπογραφή, αλλά και με τη σφραγίδα μιας προσωπικότητας και αναγνωρίζουμε σ' αυτά, εκτός από την προαιώνια πείρα, και το ιδίωμα ενός ατόμου με κάποιο ξεχωριστό χάρισμα - αισθητήριο, παιδεία ή ό,τι άλλο. Γνωστοί καλλιτέχνες, φιλόσοφοι, προφήτες, ποιητές ανήκουν στο είδος αυτό της παράδοσης, που λέγεται λόγια παράδοση. Το έργο της λόγιας παράδοσης διαποτίζεται βέβαια από τις ιστορικές πραγματικότητες και τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής και του τόπου, εκφράζει όμως τον τρόπο που αισθάνεται και εξηγεί τον κόσμο το συγκεκριμένο άτομο, ο δημιουργός. Εκφράζει μ' άλλα λόγια εμπειρίες ατομικές.

Λαϊκή παράδοση

Άλλο πράγμα είναι η λαϊκή παράδοση. Όχι γιατί και σ' αυτή δεν υπάρχει ο δημιουργός που πρώτος εμπνέεται το έργο, αλλά γιατί αυτό ταυτίζεται με την κοινωνία όπου ζει. Στο έργο του δεν εκφράζει τις προσωπικές του εμπειρίες, αλλά τη γενική αντίληψη που έχει για τον κόσμο η κοινωνική ομάδα όπου ανήκει. Δεν προσπαθεί να επινοήσει νέα θέματα, δεν έχει προσωπικό ύφος. Στα έργα της λαϊκής παράδοσης δεν επιδιώκεται η πρωτοτυπία, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως δεν υπάρχουν παραλλαγές στα κοινά θέματα.

Το έργο του λαϊκού πολιτισμού είναι ομαδικό, και γιατί εκφράζει από την αρχή κοινές αντιλήψεις αλλά και επειδή δε σφραγίζεται, δεν κλείνει μόλις φύγει από τα χέρια του δημιουργού του. Περνάει στη χρήση των πολλών, που το κατεργάζονται και το προσαρμόζουν ακόμα περισσότερο στο κοινό αίσθημα. Έτσι, στο λαϊκό πολιτισμό η ποίηση, οι τέχνες, η σοφία δεν είναι προνόμιο λίγων, αλλά κατόρθωμα και κτήμα όλων.

Αλόης Σιδέρη - Μαρίας Δώρας Δρακοπούλου, "Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός"

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις:

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Ο ιστός είναι **εύτρωτος**.
 - β) Η παράδοση **υπογραμμίζει** την υπερατομική διάσταση.
 - γ) Ο ελληνικός λαός **δουλεύει** σε ξένες ιδεολογίες.
 - δ) ... νομίζοντας ότι η παράδοση είναι κάτι **ξεπερασμένο**.

2. Να βρείτε ομόρριζα ουσιαστικά των ακόλουθων λέξεων:
ανασχετικός
ανθεκτικός
3. Να χρησιμοποιήσετε καθεμιά από τις πιο κάτω λέξεις σε πρόταση, ώστε να φαίνεται η σημασία της:
εσκεμμένα, φορά, εκφυλίζομαι, συρμός
4. Χρησιμοποιήστε τη λέξη **παράδοση** σε τέσσερις προτάσεις, ώστε να φαίνεται η διαφορετική σημασία της λέξης κάθε φορά (π.χ. παράδοση της πόλης, παράδοση στην αργυροχοΐα).

Τα πεπρωμένα της Ορθοδοξίας

[...] Η Ορθοδοξία, όπως παρουσιάζεται στα μάτια του ελληνικού λαού, είναι θρησκεία εθνική, συνυφασμένη αξεδιάλυτα με τα ήθη του και τον ομαδικό του χαρακτήρα, με το κλίμα κα με το άρωμα του τόπου, με τα τοπία του, με την οικογενειακή του ζωή και με τα γυρίσματα των εποχών της χρονιάς. Η οργάνωσή της είναι δημοκρατική, η γλώσσα της θερμή, η ηθική της ανθρώπινη, ταιριασμένη με την ελληνική νοοτροπία, τα σύμβολά της οικεία και αναντικατάστατα στη λαϊκή συνείδηση. Οι μεγάλες εορτές της, ο Ευαγγελισμός, το Πάσχα, ο Δεκαπενταύγουστος, τα Χριστούγεννα και τα Δωδεκάμερα και άλλες, είναι κάθε χρόνο οι μεγάλες μέρες της Ελλάδας, οι μέρες όπου το εθνικό σύνολο αισθάνεται περισσότερο από κάθε άλλην ώρα την ενότητά του, την αλληλεγγύη του, την αμοιβαία αγάπη των μελών του.

Αυτή η θαλπωρή, αυτά τα ζεστά πνευματικά κύματα που μεταδίδονται ακατάπαυστα, σ' όλην την Ελλάδα, από τους ορθόδοξους ναούς και από τις βυζαντινές τους ακολουθίες, αποτελούν στοιχείο συστατικό, εκ των ων ουκ άνευ, της ελληνικής ζωής. Για τούτο και δεν μπορεί να νοηθεί στην Ελλάδα χωρισμός Εκκλησίας και Πολιτείας ούτε και υπήρξε εδώ ποτέ αντικληρικό πολιτικό κίνημα, όπως συνέβη αλλού. Επικρίνουμε συχνά την Εκκλησία - κάποτε μάλιστα με μεγάλη δριμύτητα - αλλά την επικρίνουμε από μέσα, σαν μέλη της που απαιτούμε απ' αυτήν να γίνει καλύτερη. Δεν την πολεμούμε σαν να είναι ένα ξένο σώμα, από το οποίο ζητούμε να χωριστούμε.

Πρέπει, ωστόσο, να έχουμε στο νου ότι η εσωτερική ζωή της Ορθοδοξίας δεν ήταν πάντα κάτι το τόσο εύκολο, όσο φαντάζεται κανείς όταν τη βλέπει με την απλουστευμένη μορφή της ως λαϊκής θρησκείας. Η Ορθοδοξία, ως η αυθεντική συνέχεια της μιας και αδιαίρετης καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας των πρώτων αιώνων, προέρχεται από τη συνάντηση της εξ αποκαλύψεως αλήθειας και της αρχαίας ελληνικής παιδείας. Τα δύο όμως βαθιά ρεύματα του χριστιανικού μυστικισμού και του κλασικού ανθρωπισμού, που δεν έπαψαν ποτέ να τη διαπερνούν, δεν ήταν πάντα σε τέλεια αρμονία. Ο μεσαιωνικός Ελληνισμός γνώρισε πολύ μεγάλες θρησκευτικές ζυμώσεις και κρίσεις δεινές των πνευματικών του αξιών τελικά όμως, κάθε φορά που χρειάστηκε να γίνει εκλογή, το Βυζάντιο έγειρε αποφασιστικά προς την πλευρά του μυστικισμού. Μας κληροδότησε μια μοναδική στον κόσμο παράδοση χριστιανικής σοφίας και μυστικιστικής εμπειρίας, που εξακολουθεί να είναι ζωντανή στις μονές και στα ησυχαστήρια του Αγίου Όρους, αλλά που η σκεπτόμενη Ελλάδα την αγνοεί. Όταν δοκιμάζουμε να πλησιάσουμε αυτή την παράδοση, όσο και αν είμαστε απροετοίμαστοι, αισθανόμαστε ότι ξεπερνά σε σημασία και σε βάθος

τις αντίστοιχες εκδηλώσεις του δυτικού κόσμου. Εκεί όμως, στη Δύση, τα χριστιανικά βιώματα του πνεύματος αξιοποιήθηκαν και προβλήθηκαν εντατικά από μεγάλες και περίφημες λογοτεχνίες, ενώ σ' εμάς λησμονήθηκαν, έξω από το πολύ στενό και κλειστό περιβάλλον που τα συντηρεί.

Υπό την πίεση της ιστορικής ανάγκης, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, η ελληνική θρησκευτική ζωή πήρε ένα νόημα διαφορετικό από εκείνο της βυζαντινής εποχής. Μετά την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας, η Εκκλησία ήταν ο μόνος ελληνικός θεσμός που επιζούσε και, υποχρεωτικά, ολόκληρη η εθνική ζωή συγκεντρώθηκε κάτω από τη σκέπη της. Χάρη στο υψηλό της φρόνημα και τη γενναιότητά της, στη σοφία της και στις εξαιρετες διπλωματικές της ικανότητες, η Εκκλησία κατόρθωσε τότε να γίνει ένα αληθινό «Κράτος εν Κράτει», με την ιεραρχία του, τα αντιπροσωπευτικά του σώματα, τη νομοθεσία του, τα δικαστήριά του, την κοινωνική του πρόνοια, τα σχολεία του, την οικονομία του και με κύριο προορισμό να προφυλάξει την ύπαρξη του έθνους και να προετοιμάσει τη νέα του ελευθερία. Τον καιρό των απελευθερωτικών αγώνων, η Εκκλησία συνωμότησε, πολέμησε, θυσιάστηκε ηρωικά, σ' όλα τα μέτωπα, για το μεγάλο ιδανικό. Θέλοντας και μη, άφησε σε δεύτερη μοίρα τα καθαρά πνευματικά της προβλήματα, που με τόση περιπάθεια την είχαν απασχολήσει στο παρελθόν.

Η ευγνωμοσύνη του Ελληνισμού προς την Εκκλησία του είναι αστείρευτη και πανθομολογούμενη, για τον ανεκτίμητο ιστορικό της ρόλο στους αιώνες του εθνικού κατατρεγμού. Γεγονός όμως είναι αναντίρρητο ότι, στον καιρό μας, οι ιστορικές συνθήκες έχουν αλλάξει ριζικά. Προορισμός της Εκκλησίας δεν είναι πια να αγωνίζεται για το έθνος, σαν τον Παπαφλέσσα, το Γερμανό Καραβαγγέλη ή το Χρυσόστομο της Σμύρνης, να υπερασπίζεται τα δικαιώματα του Ελληνισμού και να εξασφαλίζει την υλική επιβίωσή του κάτω από ξένες κυριαρχίες. Η Ιστορία την ξαναφέρει σήμερα στην αρχική της θέση του ποιμενάρχη, με το πνεύμα των Πατέρων, αλλά μέσα σ' έναν κόσμο εντελώς καινούριο, μαζικό, δυναμικό, συνταρακτικό, κλυδωνιζόμενο. Οι νέες ιστορικές συνθήκες ζητούν απ' αυτή να ξαναβρεί τις βαθύτερες πηγές της πνευματικότητάς της, να γίνει πάλι εστία έντονης και γνήσιας πνευματικής ζωής, να συζητήσει ιδέες, να λύσει προβλήματα συνειδήσεων, να προσφέρει υψηλά πρότυπα πίστης και αρετής, να βοηθήσει τους σύγχρονους ανθρώπους να δώσουν ένα νόημα στην ύπαρξή τους και να ξεχωρίζουν το καλό από το κακό. Προκύπτει δηλαδή γι' αυτήν ένα μεγάλο ζήτημα ιστορικής αναπροσαρμογής. Εκδηλώσεις αυτού του ζητήματος φαίνεται να είναι οι αμηνανίες, οι αντιθέσεις, οι κρίσεις, οι ποικίλες κινήσεις που παρατηρεί κανείς, τα τελευταία χρόνια, να ζωηρεύουν ολοένα γύρω στην Εκκλησία ή και μέσα στον περίβολό της. Ο παλιός προορισμός δεν υπάρχει πια, ο καινούριος δεν ξεκαθαρίστηκε ακόμα. Κάτι όμως συμβαίνει, κάτι γυρεύει τον εαυτό του.

Ας μη σπεύδουμε να διατυπώνουμε προβλέψεις για θέματα τόσο ακανθώδη. Ας ευχηθούμε μόνο να μην παραταθεί η περίοδος της αναπροσαρμογής παρά πολύν καιρό, γιατί μεγάλα στρώματα της κοινωνίας μας, απ' όλες τις τάξεις και όλες τις γενεές, δείχνουν ότι έχουν επείγουσα ανάγκη από ουσιαστική πνευματική τροφή.

Πνευματική Πορεία, Αθήνα 1960

Γιώργος Θεοτοκάς (1906-1966)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε Νομικά. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος και θεατρικός συγγραφέας από τους γνωστότερους της "γενιάς του '30". Τιμήθηκε με βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών. Έργα: "Ελεύθερο πνεύμα", "Πνευματική Πορεία", "Αργώ", "Ασθενείς και οδοιπόροι", "Το παιχνίδι της τρέλλας και της φρονιμάδας" κ.ά.

Λέξεις - όροι

εκ των ων ουκ άνευ: θεμελιακό, απαραίτητο στοιχείο

μυστικισμός: φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος επιτυγχάνει, με τη βοήθεια της έκστασης ή της ενόρασης, άμεση αληθινή επίγνωση του υπεραίσθητου και θείου. Η τάση προς το μυστικό και μυστηριώδες.

Γερμανός Καραβαγγέλης (1863;-1935): Μητροπολίτης Αμασειας Πόντου (1924-1935). Λόγιος κληρικός και μια από τις σημαντικότερες μορφές του Μακεδονικού Αγώνα και αργότερα της αντίστασης εναντίον του κινήματος των Νεοτούρκων. Γι' αυτή του τη δράση φυλακίστηκε, καταδικάστηκε σε θάνατο και τελικά διέφυγε. Πέθανε στη Βιέννη.

Χρυσόστομος μητροπολίτης Σμύρνης (1867-1922): Φλογερός αγωνιστής. Αντέδρασε έντονα στις βιαιότητες των Βουλγάρων στη Μακεδονία και των Τούρκων εις βάρος του ελληνισμού. Το 1922 αρνήθηκε να εγκαταλείψει τη Σμύρνη και βρήκε μαρτυρικό θάνατο από τον τουρκικό όχλο.

κλυδωνίζομαι (< κλύδων: μεγάλη θαλασσοταραχή, μτφ. πολιτική ή κοινωνική αναταραχή): παραδέρνω στη φουρτούνα, ταραζομαι, αμφιταλαντεύομαι

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Γιατί ο συγγραφέας χαρακτηρίζει την Ορθοδοξία "θρησκεία εθνική" για τον ελληνικό λαό;
2. Γιατί κατά το συγγραφέα "στην Ελλάδα ουδέποτε υπήρξε αντικληρικό πολιτικό κίνημα";

3. Τι είναι ο "χριστιανικός μυστικισμός", τι ο "κλασικός ανθρωπισμός" και ποια η σχέση τους με την Ορθοδοξία;
4. Ποιος υπήρξε ο ρόλος της Εκκλησίας κατά την τουρκοκρατία;
5. Ποιες είναι οι "νέες ιστορικές συνθήκες" και τι ζητούν κατά το συγγραφέα από την Εκκλησία;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ο συγγραφέας αναπτύσσει κατά σειρά τις πιο κάτω θέσεις:
 - α) Η Ορθοδοξία ως απαραίτητο οργανικό στοιχείο του νεότερου ελληνισμού και οι εκδηλώσεις της ως λαϊκής θρησκείας.
 - β) Η Ορθοδοξία ως συνάντηση της εξ αποκαλύψεως αλήθειας και της αρχαίας ελληνικής παιδείας, όπως εμφανίζεται στο μεσαιωνικό ελληνισμό (Βυζάντιο).
 - γ) Η Ορθόδοξη Εκκλησία ως "κράτος εν κράτει" κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.
 - δ) Η προσαρμογή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στα σημερινά ιστορικά δεδομένα, ώστε ν' ανταποκριθεί στην αποστολή της.

Με βάση τα τέσσερα αυτά σημεία δώστε την περίληψη του δοκιμίου.

2. Η σύζευξη του χριστιανικού μυστικισμού και του κλασικού ανθρωπισμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους Πατέρες της Εκκλησίας. Αναφερθείτε με συντομία στην προσπάθειά τους αυτή.
3. Από ποιες κρίσεις νομίζετε ότι πέρασε ο μεσαιωνικός ελληνισμός και πώς αυτές εκφράστηκαν; Τεκμηριώστε.
4. Αναφέρετε περιπτώσεις από την τουρκοκρατία και άλλες περιόδους δοκιμασίας του ελληνισμού, που μαρτυρούν πως "η Εκκλησία συνωμότησε, πολέμησε, θυσιάστηκε ηρωικά, σ' όλα τα μέτωπα για το μεγάλο εθνικό ιδανικό".
5. "... μέσα σ' έναν κόσμο εντελώς καινούριο, μαζικό, δυναμικό, συνταρακτικό, κλυδωνιζόμενο". Δώστε τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κόσμου και εξηγήστε με ποιους συγκεκριμένους τρόπους μπορεί η Εκκλησία να βοηθήσει το σύγχρονο άνθρωπο. Συμβουλευτείτε και το παράλληλο κείμενο.
6. Πιστεύετε ότι ο σύγχρονος άνθρωπος βρίσκεται κοντά στην Εκκλησία; Εάν όχι αναζητήστε τους λόγους της απομάκρυνσής του. Εκφράστε τις απόψεις και τις εισηγήσεις σας συζητώντας το θέμα στην τάξη.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Πώς μπορεί η Ορθοδοξία να παραδειγματιστεί από τους Πατέρες της Εκκλησίας, ώστε η προσφορά της στο σύγχρονο κόσμο να είναι ουσιαστική, σύμφωνα με το μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη;

Το άλλο μεγάλο πρόβλημα της σημερινής Ορθοδοξίας είναι ο συνδυασμός της παραδόσεως με τη ζωντανή παρουσία της στο σύγχρονο κόσμο. Η Ορθοδοξία είναι από τη φύση της παραδοσιακή στη νοοτροπία της. Αλλά η σωστή έννοια της παραδόσεως δεν είναι η μουσειακή απολίθωση. Σήμερα η Ορθοδοξία τιμά ιδιαίτερα τους Πατέρες της Εκκλησίας, πράγμα που πρέπει, όπως είδαμε, να θεωρηθεί ως θετικό. Αλλά οι Πατέρες βρίσκονταν σε διαρκή και σοβαρό διάλογο με την εποχή τους. Γνώριζαν καλά όλα τα φιλοσοφικά ρεύματα των χρόνων τους και κατόρθωσαν με μια θαυμαστή δημιουργικότητα να μεταμορφώσουν ολόκληρο τον πολιτισμό της αρχαιότητας. Η σημερινή Ορθοδοξία φαίνεται να έχει παραιτηθεί από τέτοιου είδους φιλοδοξίες. Βλέποντας τον κίνδυνο της εκκοσμικεύσεως να κτυπάει την πόρτα του δυτικού χριστιανισμού απειλητικά, προτιμάει να μην ανακατεύεται πολύ με τα σύγχρονα ρεύματα της τέχνης και της σκέψεως και να μιλάει μια γλώσσα εσωτερική που απευθύνεται στους μεμυημένους. Έτσι κινδυνεύει να κλείσει την πατερική περίοδο σε μια εποχή του παρελθόντος. Σήμερα, ευτυχώς, η Ορθοδοξία έχει ζωντανή συνέχεια πατερικών μορφών στο επίπεδο της ασκητικής παραδόσεως, μορφών οι οποίες μπορούν να σκύψουν στα προβλήματα του σημερινού ανθρώπου με θαυμαστές θεραπευτικές ικανότητες. Αλλά, πρέπει να ομολογηθεί, στο επίπεδο του πολιτισμού και των ιδεών η σημερινή Ορθοδοξία δεν έχει συνέχεια πατερικών μορφών ενός Ειρηναίου, ενός Αθανασίου, των Καππαδοκών ή ενός Μαξίμου του Ομολογητού. Οι Πατέρες αυτοί κινήθηκαν στο επίπεδο των ιδεών και των πολιτιστικών ρευμάτων της εποχής τους, τόλμησαν και διαλέχθηκαν με αυτά, και μεταμόρφωσαν τον πολιτισμό της ανθρωπότητας. Σήμερα η ατμόσφαιρα της Ορθοδοξίας δεν ενθαρρύνει τέτοιες προσπάθειες. Αλλά η Πατερική παράδοση, που στηρίζει την ταυτότητα της Ορθοδοξίας, δεν είναι μόνο η παράδοση των νηπτικών Πατέρων· είναι και εκείνη των θεολογικών Πατέρων. Και αυτή, για να συνεχισθεί, πρέπει να διαλεχθεί δημιουργικά με το σημερινό κόσμο, όπως διαλέχθηκε τότε με τον αρχαίο κόσμο. Βεβαίως αυτό δεν είναι εύκολη υπόθεση. Ίσως γι' αυτό και δεν ενθαρρύνεται ούτε αποτολμάται στη σημερινή Ορθοδοξία.

Ό,τι ήταν για τον κόσμο των Πατέρων της Εκκλησίας η ύστερη ελληνική φιλοσοφία, ένας κόσμος δηλαδή με τον οποίο έπρεπε να διαλεχθούν και να τον μεταμορφώσουν, είναι για τη σημερινή Ορθοδοξία ο καλπάζων τεχνικός πολιτισμός της εποχής μας. Η σημερινή οικουμένη κυριαρχείται από τα επιτεύγματα του δυτικού πολιτισμού, τα οποία εκτείνονται από τις κατακτήσεις της τεχνολογίας μέχρι τα άγχη της μοναξιάς και της αποπροσωποποίησης των ανθρώπων, που εκφράζει τόσο τραγικά η σύγχρονη τέχνη σε όλες τις μορφές της. Σ' αυτόν τον κόσμο πρέπει

να σκύψει η σύγχρονη Ορθοδοξία με ρωμαλεότητα στοχασμού και με ευαισθησία, ώστε να μεταμορφώσει τις σύγχρονες φιλοσοφίες και ιδεολογίες και να περισώσει το πρόσωπο και την ελευθερία του από τη δίνη του ευδαιμονισμού.

Και η Ορθοδοξία έχει πολλές δυνάμεις για ένα τέτοιο εγχείρημα. Κρυμμένες στη λειτουργική και την ασκητική εμπειρία της Ορθοδοξίας οι δυνάμεις αυτές μπορούν να ελευθερωθούν και να διαλεχθούν δημιουργικά με το σύγχρονο πολιτισμό για να τον μεταμορφώσουν. Η Ορθοδοξία αποτελεί την ελπίδα του κόσμου στη σημερινή κρίσιμη εποχή. Θα ήταν κρίμα να κλειστεί στον εαυτό της και να μην ανταποκριθεί στην κλήση αυτή της ιστορίας, που είναι η κλήση των Πατέρων της.

Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη, "Η Ορθοδοξία σήμερα"
περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 180, Αθήνα 1986

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

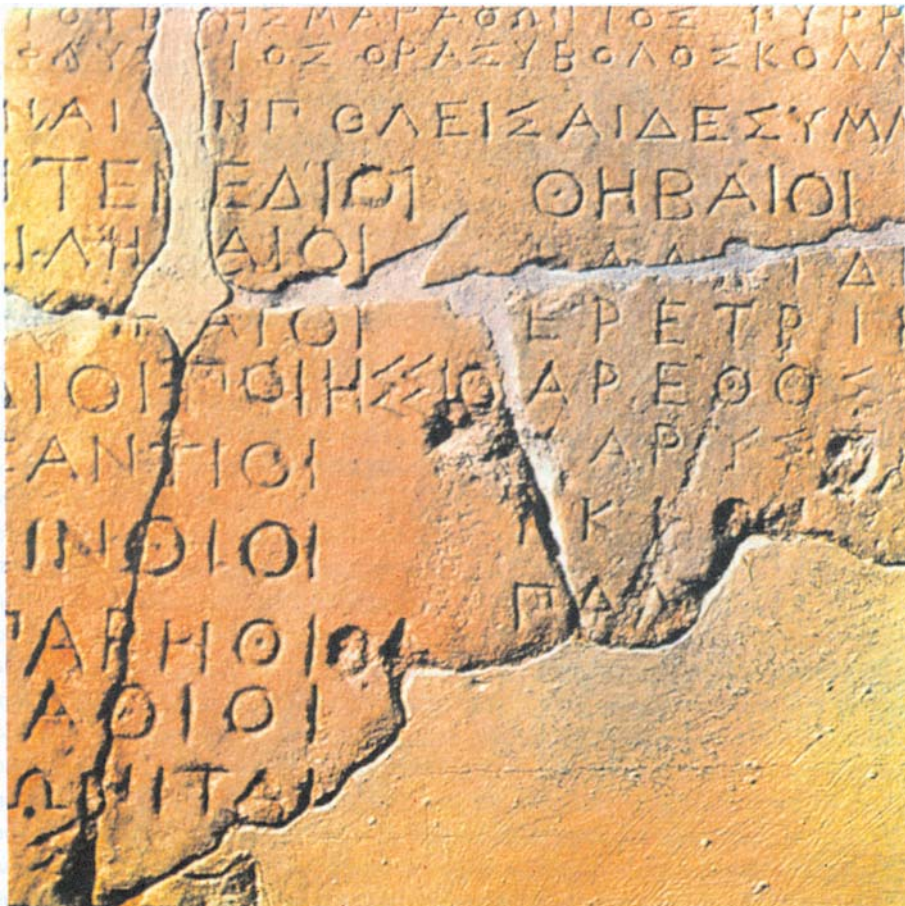
1. Δώστε από ένα συνώνυμο και ένα αντίθετο για τις πιο κάτω λέξεις:
επικρίνω, δριμύτητα, αυθεντικός, αναντίρρητος
2. Σχηματίστε προτάσεις με τις εξής λέξεις:
ιεραρχία, ιεράρχηση, κληροδοτώ, κληρονομώ
3. Ετυμολογήστε τις πιο κάτω λέξεις:
σύμβολο, συστατικό, συνωμοτώ, πανθομολογούμενος
4. Δώστε από ένα παράγωγο ουσιαστικό και ένα επίθετο για τα πιο κάτω ρήματα:
αισθάνομαι
συμβαίνω
συντηρώ
συνωμοτώ
προσφέρω

Ελληνική γλώσσα: παρελθόν - παρόν - μέλλον

Στις μέρες μας, μέσα στη γενικότερη σύγχυση και αμφισβήτηση βασικών εννοιών και αξιών που επικρατεί, ορισμένες αυτονόητες, άλλοτε, έννοιες και αξίες του Ελληνισμού είναι ανάγκη να επαναφέρονται στο προσκήνιο και να επανεξετάζονται από νέα σκοπιά: τη σημερινή πολιτική και κοινωνική συγκυρία. Η πολιτικοκοινωνική μεταδόμηση και οι απίστευτοι πριν από λίγα χρόνια πολιτικοί μετασχηματισμοί που ζούμε σήμερα στην Ευρώπη, αλλά και σε διεθνές επίπεδο, περισσότερο παρά ποτέ επιβάλλουν να ξαναβρούμε ορισμένα σταθερά σ η μ ε ί α α ν α φ ο ρ ά ς , διαχρονικώς δοκιμασμένα, πάνω στα οποία θα εδραιωθεί μια ουσιαστική και βαθύτερη προσέγγιση ιδίως των χωρών της Ευρώπης, και ιδιαίτερα των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Η γλώσσα ως κοσμοαντίληψη. Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής

Ότι η γλώσσα δεν είναι απλό εργαλείο (όπως τη θέλουν μερικοί τεχνοκράτες γλωσσολόγοι, επικοινωνιολόγοι και πληροφορικοί), αλλά καθοριστικό συστατικό της προσωπικότητας του ατόμου και της φυσιογνωμίας ενός λαού, δηλαδή «υπαρξιακό» στοιχείο, σήμερα φαίνεται ν' αποτελεί γενικότερα αποδεκτή θέση. Ο Γάλλος Buffon, πολύ παλιά και πολύ επιγραμματικά, ταύτισε την έννοια του ανθρώπου με την ιδιαιτερότητα της γλωσσικής του έκφρασης: «Το ύφος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος». Πολύ αργότερα ένας φιλόσοφος της γλώσσας, ο πολὺς Wittgenstein, στο έργο του *Tractatus Logicophilosophicus*, διατύπωσε ακόμη πιο καθαρά μιαν αρχή όπου συχνότατα παραπέμπουν όλοι όσοι μιλούν για την υφή και την αξία της γλώσσας: «Η γλώσσα μου είναι ο κόσμος μου» («The means of my world mean the limits of my language»). Μέσα στη γλώσσα ενός λαού, μέσα στην κάθε λέξη και φράση, απεικονίζονται στοιχεία από την ιστορία, τη σκέψη, τη νοοτροπία, την καλλιέργεια και τον πολιτισμό του. Γι' αυτό και η ίδια η διδασκαλία μιας μητρικής εθνικής γλώσσας, όταν διδάσκεται σωστά και στο απαιτούμενο βάθος, είναι αυτόχρονα διδασκαλία του ύφους και του ήθους ενός λαού, ιστορικός και φρονηματιστικός μαζί παράγων. Ο ιδρυτής της «μοντέρνας», λεγόμενης, γλωσσολογίας, ένας γλωσσολόγος που είχε σ' όλη τη ζωή του θητεύσει στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις κλασικές γλώσσες - αναφέρομαι στον Ferdinand de Saussure -, ήταν κι εκείνος που όρισε τη γλώσσα ως τ α ξ ι ν ο μ ί α τ ο υ κ ό σ μ ο υ . Που σημαίνει ότι ο άνθρωπος με τη γλώσσα του ταξινομεί τον κόσμο του, έτσι όπως τον έχει συλλάβει και επεξεργαστεί πρώτα με τη νόησή του. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος βάζει τάξη στο χάος της γύρω του πραγματικότητας. Κάθε λαός, σύμφωνα με τη νοοτροπία, τις αντιλήψεις, τον

Αρχαία ελληνική επιγραφή (4ος αι. π.Χ.) με τους όρους της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας
(Επιγραφική συλλογή Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου)

πολιτισμό και την ιστορία του, τις αξίες και τα «πιστεύω» του, συλλαμβάνει, οργανώνει και εκφράζει με την εθνική του γλώσσα τον κόσμο κατά διαφορετικό τρόπο. Μια άλλη γλώσσα δεν είναι απλώς άλλες λέξεις για τα ίδια πράγματα, λέμε οι γλωσσολόγοι. Γιατί τότε η μετάφραση λ.χ. από τη μια γλώσσα στην άλλη θα ήταν απλό παιχνίδι και, βέβαια, αυτό δεν συμβαίνει.

Κάθε γλώσσα –επανερχόμαστε στον Saussure–, είναι άλλη ταξινόμηση του κόσμου. Να γιατί κάθε γλώσσα είναι, πρώτα και πάνω απ' όλα, ε θ ν ι κ ή τ α υ τ ό τ η τ α : η σύγχρονη ύπαρξη και ιστορική μαζί διαδρομή κάθε λαού. Γι' αυτό και η πιο ουσιαστική προσέγγιση ενός πολιτισμού, ενός λαού, μιας κοινωνίας, περνάει πάντα μέσα από τη γλώσσα. Τα γλωσσικά σύμβολα αποκαλύπτουν με τον πιο εύγλωττο τρόπο τη νοοτροπία, την ιστορία, τη σκέψη και τη στάση ενός λαού απέναντι στον κόσμο.

Αυτά που είπαμε γενικά για κάθε εθνική γλώσσα, ισχύουν μ' έναν έντονο (και αποδεικτικό, θα έλεγα) τρόπο προκειμένου για την ελληνική. Ειδικότερα σ' αυτή τη γλώσσα μια σειρά πολιτισμικοϊστορικών γνωρισμάτων προσδίδουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Αυτά είναι κυρίως:

- (1.) Η πρώιμη χρησιμοποίησή της από μεγάλα προικισμένα πνεύματα για την έκφραση προηγμένων μορφών σκέψης, που εξασφάλισε μια πρώιμη όσο και βαθιά καλλιέργειά της.
- (2.) Η, συνεπεία αυτής της ιδιότητάς της, πρώιμη ανάδειξη της ελληνικής σε κύρια βάση για την εννοιολογική έκφραση του δυτικού πολιτισμού.
- (3.) Η σημερινή παρουσία της στο λεξιλόγιο όλων των ευρωπαϊκών γλωσσών, και μάλιστα σε σύνθετες και απαιτητικές μορφές επικοινωνίας, όπως είναι η επιστήμη ή ο πολιτικός λόγος.
- (4.) Η αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοσή της επί 4000 και 3000 χρόνια (αντιστοίχως).
- (5.) Η στενή – λόγω ιδιαζουσών ιστορικών συνθηκών– σχέση της σύγχρονης ελληνικής προς τις παλαιότερες φάσεις της, αρχαία και βυζαντινή.
- (6.) Ο ρόλος της, όχι μόνο στην Αναγέννηση, αλλά και στις μετέπειτα, και σύγχρονες ακόμη, μορφές παιδείας και εκπαίδευσης στην Ευρώπη και σε δυτικογενείς πολιτισμούς.

Πάνω στα στοιχεία της ιδιαιτερότητας

Δεν υποστηρίζω καθόλου πως τάχα η ελληνική είναι η «περιούσια γλώσσα του κόσμου» που πρέπει να έχει ιδιαίτερη, προνομιακή μεταχείριση εις βάρος όλων των άλλων πολιτισμικών και εθνικών γλωσσών... Δικαιούται, ωστόσο, κανείς να υποστηρίξει ότι η ελληνική γλώσσα –λόγω ακριβώς των

ιδιόμορφων χαρακτηριστικών της ιστορικής της εξέλιξης— αποτελεί ιδιαίζουσα περίπτωση πολιτισμικής και ευρωπαϊκής γλώσσας, που ως όργανο έκφρασης των κλασικών κειμένων της αρχαιότητας, του Ευαγγελίου, των Πατέρων της εκκλησίας και της βυζαντινής υμνογραφίας, ως όχημα εκδήλωσης του ανθρωπίνου πνεύματος στις πιο μεγάλες του στιγμές και για τα πιο μεγάλα και διαχρονικής εμβέλειας θέματα, για τα θέματα που αφορούν τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες αξίες, είναι πάντα παρούσα και επίκαιρη.

Τα σημεία ιδιαιτερότητας της ελληνικής γλώσσας που έθιξα χρειάζονται μερικές πρόσθετες επισημάνσεις.

Και πρώτα για το ζήτημα της πρώιμης καλλιέργειας της ελληνικής από μεγάλα πνεύματα. Μεγάλος συγγραφέας, μεγάλος διανοητής, μεγάλος φιλόσοφος, μεγάλος ιστορικός, μεγάλος δημιουργός γενικά, προκειμένου για γραπτή παράδοση, σημαίνει μεγάλο, σ η μ α ν τ ι κ ό κ ε ί μ ε ν ο . Μεγάλο κείμενο, ωστόσο, σημαίνει εξαιρετική σπουδαιότητα όχι μόνο στο περιεχόμενο του μηνύματος, αλλά και στη γλωσσική οργάνωση και έκφρασή του. Η διαλεκτική λ.χ. δεν είναι απλώς υψηλή και σύνθετη τεχνική αναζήτησης της φιλοσοφικής αλήθειας· είναι υψηλή και σύνθετη οργάνωση του λόγου, της γλωσσικής έκφρασης. Ratio και oratio, μην το ξεχνάμε, στην ελληνική εκφράστηκαν ήδη από τον Πλάτωνα μ' ένα —το ίδιο— γλωσσικό σύμβολο: τον λόγο. Μ' άλλα λόγια: η άνοδος και η καλλιέργεια της σκέψης, της επιστήμης, του θεάτρου, του πνευματικού πολιτισμού γενικότερα, στους αρχαίους Έλληνες ήταν μαζί και βαθύτατη καλλιέργεια του λόγου, της ελληνικής γλώσσας, όπου το γλωσσικό σύμβολο, δηλαδή η λέξη, βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με την έννοια που δηλώνει, το εννοιολογικό περιεχόμενο. Πρόκειται για ό,τι σήμερα συχνά χαρακτηρίζεται ως ε τ υ μ ο λ ο γ ι κ ή δ ι α φ ά ν ε ι α των λέξεων της ελληνικής. Έτσι μπορούμε εύκολα να ερμηνεύσουμε το δεύτερο σημείο που θίξαμε ανωτέρω: την ανάδειξη της ελληνικής σε βάση της εννοιολογικής έκφρασης του δυτικού ή ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ως προς τη σχέση σύγχρονης, αρχαίας και βυζαντινής ελληνικής και τη μακρά αδιάκοπη γραπτή και προφορική παράδοση της ελληνικής 4000 χρόνια τώρα, ας αφήσουμε καλύτερα να μιλήσει ο Γιώργος Σεφέρης:

«Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα [...]. Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε μ ε τ η ν ί δ ι α γ λ ώ σ σ α . Κι αυτό δεν σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι.»

Αυτή είναι πράγματι η ελληνική γλώσσα: μία και ενιαία, με την έννοια ότι δεν έπαυσε ποτέ να μιλιέται και να γράφεται, μία και ενιαία όταν προσπαθείς

να την κατακτήσεις δημιουργικά μέσα στην πολυπλοκότητα της σύνθεσης και τον πλούτο της δηλωτικότητάς της.

Αυτή, άλλωστε, η μακραίωνη συνέχεια της ελληνικής είναι η δύναμη και η αδυναμία της ελληνικής γλώσσας. Δύναμη γιατί μπορούμε κάθε στιγμή να γευόμαστε τη μαγεία της λέξης, το σμίλεμα της σημασίας της μέσα στον χρόνο και την πολυδύναμη λειτουργία της στο λόγο. Κι από την άλλη – αντίθετα ίσως προς τις περισσότερες άλλες γλώσσες–, μια βαθύτερη, ζωντανή και δημιουργική γνώση της νέας ελληνικής σε όλα τα επίπεδά της, ιδιαίτερα στο λεξιλόγιο, προϋποθέτει τη διαχρονική-ιστορική παράλληλα προς τη συγχρονική προσέγγισή της. Προϋποθέτει μιαν εξοικείωση με τις ρίζες και τα δομικά/σημασιολογικά στοιχεία της ελληνικής (προρρηματικά, επιθήματα κ.ά.), ώστε να μπορεί το σημερινό Ελληνόπουλο να καταλαβαίνει σε βάθος και ν' αξιοποιεί δημιουργικά τις αρετές της γλώσσας του. Κι αυτό είναι η πρόσθετη δυσκολία ή αδυναμία, αν θέλετε, της ελληνικής.

Στην Ελλάδα σήμερα, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, αντιμετωπίζουμε ένα οξύ γλωσσικό πρόβλημα: μια γενικότερη αδυναμία στην ορθή και δημιουργική χρήση της γλώσσας, γραπτής και προφορικής· και ναι μεν μπορεί κανείς να μιλά για μια γενικότερη, διεθνή ίσως, κάμψη της δυνατότητας των παιδιών και του ενδιαφέροντος γενικά των ανθρώπων για καλύτερη χρήση της γλώσσας, ωστόσο πολλοί (γονείς, εκπαιδευτικοί, επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων κ.ά) εκτιμούν ότι, προκειμένου για τα Ελληνόπουλα, υπάρχει κι ένας πρόσθετος λόγος: η αποκοπή τους από τη γλωσσική παράδοση, από τις προηγούμενες μορφές της ελληνικής (αρχαία ελληνική, βυζαντινή και νεότερη λόγια γλώσσα). Αποτέλεσμα: αδυναμία κατανόησης της σημασίας λέξεων που χρησιμοποιούνται σε απαιτητικότερες μορφές επικοινωνίας. Ένα φαινόμενο που έχει ευρηματικά χαρακτηριστεί ως *λ ε ξ ι π ε ν ί α* : φτώχεια στη χρήση και την κατανόηση ενός ευρύτερου λεξιλογίου.

Προ αυτού του επικίνδυνου (μακροπρόθεσμα και εθνικά) φαινομένου, αφού είναι γνωστό πως η γλωσσική αδυναμία οδηγεί μαθηματικώς σε *α δ υ ν α μ ί α τ ο υ α ν θ ρ ώ π ο υ ν α σ κ έ π τ ε τ α ι σ ω σ τ ά*, και ακόμη σε αδυναμία να κατακτήσει καλύτερη παιδεία, προσωπικά έχω ταχθεί υπέρ της επαναφοράς της διδασκαλίας του αρχαίου ελληνικού λόγου σε όλες τις τάξεις του 3ετούς Γυμνασίου.

Υπό την προοπτική της ευρωπαϊκής ενοποίησης

Θα τελειώσω με μερικές σκέψεις που μου υπαγορεύει η μακρά αναστροφή μου με τα θέματα της παιδείας. Σε λίγα χρόνια το όραμα της Ενωμένης Ευρώπης θ' αποτελεί πραγματικότητα. Βεβαίως, από την Ενωμένη Ευρώπη απουσιάζουν ακόμη –με δική τους επιλογή– ορισμένα κράτη που συνδέονται στενά με τον δυτικό κόσμο, όπως είναι η Αυστρία και η Ελβετία ή οι περισσότερες σκανδιναβικές χώρες, ενώ με τη ραγδαία μεταβολή του πολιτικού χάρτη της Ευ-

ρώπης είναι πιθανόν να προσέλθουν στην Κοινότητα και άλλα ευρωπαϊκά κράτη που τις τελευταίες δεκαετίες ανήκαν στον ανατολικό λεγόμενο συνασπισμό, χωρίς ποτέ ν' αποσπασθούν πολιτιστικά απ' ό,τι είναι γνωστό ως δυτικό ευρωπαϊκό πνεύμα και δυτική ευρωπαϊκή παράδοση, όπως δείχνουν και οι πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις. Όπως και να 'χει το πράγμα, μεγαλύτερη ή μικρότερη, στο εγγύς ή και στο κάπως απώτερο μέλλον, η ένωση της Ευρώπης θα σφραγίσει πιθανόν το τέλος του αιώνα μας. Και ως προς την οικονομική και πολιτική ενότητα των κρατών-μελών της Κοινότητας τα προβλήματα, όσο μεγάλα κι αν είναι, δεν φαίνονται αξεπέραστα. Ωστόσο, για ποια Ενωμένη Ευρώπη θα μπορούμε να μιλάμε, αν δεν επιτευχθεί παραλλήλως μια ουσιαστική ενότητα στο επίπεδο της παιδείας και του πολιτισμού; Τι πολιτική και οικονομική συνοχή μπορεί να αποκτήσει η Ενωμένη Ευρώπη, αν εξακολουθούν να τη χωρίζουν τεράστιες διαφορές στην παιδεία και την εκπαίδευση, στον πολιτισμό και τα γράμματα, δηλαδή στο επίπεδο των ιδεών και των αξιών; Χωρίς να υποστηρίζουμε, φυσικά, μια πολιτισμική ισοπέδωση των μελών της Κοινότητας, μια σχέση υποταγής σε πολιτισμικές μορφές ορισμένων μελών και, γενικά, χωρίς να διανοούμαστε ούτε στιγμή πως θα πρέπει κάθε χώρα-μέλος να χάσει την εθνική της ταυτότητα –μεταβαλλομένου του ιδεώδους της Ενωμένης Ευρώπης σε χράνη αμαλγαματοποίησης των μελών της–, ωστόσο δεν μπορούμε να μη διερωτηθούμε τι μορφή ουσιαστικής ενότητας μπορεί και πρέπει να πάρει η Κοινότητα (άλλη από την τελωνειακή-οικονομική και τη συμμαχική), ώστε να μπορέσει να επιβιώσει μέσα από τις αναπόφευκτες συγκρούσεις συμφερόντων, νοοτροπιών, πολιτιστικών καταβολών, κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων κλπ. Η Ενωμένη Ευρώπη όπου θα ζήσουμε κι εμείς δεν μπορεί παρά να είναι, από τη φύση της, π ο λ υ ε θ ν ι κ ή (multinational), π ο λ υ γ λ ω σ σ ι κ ή (multilingual) και π ο λ υ π ο λ ι τ ι σ μ ι κ ή (multicultural). Γι' αυτό χρειάζεται να βρεθεί ο συνεκτικός δεσμός που θα συνδέει βαθύτερα και ουσιαστικά τις χώρες της Κοινότητας μεταξύ τους. Ο δεσμός αυτός δεν μπορεί να είναι άλλος από τις α ξ ί ε ς πάνω στις οποίες στηρίχθηκε ο δυτικός πολιτισμός. Αλλά οι αξίες αυτές, με τη σειρά τους, είναι σε μεγάλο βαθμό εκφρασμένες σε ελληνικά κείμενα και σε ελληνική γλώσσα. Είναι τα κείμενα τα κλασικά, αυτά δηλαδή που ξεπέρασαν τα όρια του χρόνου και του τόπου, κείμενα ελληνικά όπου τίθενται, συζητούνται και ανατέμνονται ο άνθρωπος και η ανθρωπιά, οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί, η έννοια της υπάρξεως και της μεταβολής των όντων, η ύβρις και η κάθαρσις, ο δήμος και η πόλις, η δημοκρατία και η τυραννίδα, ο πόλεμος και η ειρήνη, η δικαιοσύνη και η ελευθερία, η αξιοπρέπεια και ο σεβασμός, η φιλοπατρία, η ζωή και ο θάνατος. Όλα σε λόγο ελληνικό, σε γλώσσα που μιλιέται και γράφεται –με μεγαλύτερες ή μικρότερες μεταβολές– στην Ελλάδα και σήμερα.

Ελληνική γλώσσα: Παρελθόν - παρόν - μέλλον, Αθήνα 1994

Γεώργιος Μπαμπινιώτης (1939)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Γλωσσολόγος, καθηγητής της Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Υποστηρικτής της ενότητας της ελληνικής γλώσσας στη διαχρονική της παρουσία. Έργα: "Θεωρητική γλωσσολογία. Εισαγωγή στη σύγχρονη γλωσσολογία", "Νεοελληνική Κοινή. Πέραν της καθαρευούσης και της δημοτικής", "Γλωσσολογία και λογοτεχνία. Από την τεχνική στην τέχνη του λόγου" κ.ά.

Λέξεις - όροι

συγκυρία: σύμπτωση

μεταδόμηση: ανακατάταξη, μετασχηματισμός

τεχνοκράτης: πολιτικός ή δημόσιος λειτουργός που ασκεί το λειτούργημά του με βάση κυρίως τη μελέτη των οικονομικών μηχανισμών και χωρίς να λαμβάνεται αρκετά υπόψη ο ανθρώπινος παράγοντας

αυτόχρημα: πράγματι, ακριβώς

θητεύω (< θης; εργάτης χωρίς περιουσία): εργάζομαι, δουλεύω, μτφ. ασχολούμαι με κάτι με επαγγελματική συνείδηση

θέματα διαχρονικής εμβέλειας: θέματα που εκτείνονται στο χρόνο, απασχολούν τον άνθρωπο όχι μόνο σε μια εποχή αλλά ανά τους αιώνες
εμβέλεια (< εν + βέλος): η μέγιστη απόσταση βολής

ratio: λόγος, λογισμός, λογική

oratio: λόγος, το λέγειν, ομιλία

συγχρονικός: αυτός που αναφέρεται στην εξέταση φαινομένου ή γεγονότος σε δεδομένη χρονική στιγμή

χωάνη: χωνευτήρι για το λιώσιμο μετάλλων, χωνί

αμαλγαματοποίηση: η διαδικασία κατασκευής αμαλγάματος
αμάλαμα: κράμα υδραργύρου με άλλο μέταλλο, μτφ. ανάμειξη ανόμοιων πραγμάτων ή προσώπων

συνεκτικός (< συνέχω): ο κατάλληλος, ο ικανός να συγκρατεί

ανατέμνω: εξετάζω με σχολαστική προσοχή και ακρίβεια, αναλύω με κάθε λεπτομέρεια

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ο συγγραφέας στην πρώτη παράγραφο θέτει ένα βασικό αίτημα. Ποιο είναι αυτό και πώς συνδέεται με όσα στη συνέχεια αναφέρει περί γλώσσας;
2. Στο κείμενο παρατίθενται σημαντικές θέσεις καταξιωμένων γλωσσολόγων. Εντοπίστε τες και εξηγήστε τες με συντομία.

3. Ποια στοιχεία προσδίδουν στην ελληνική γλώσσα τον ιδιαίτερό της χαρακτήρα;
4. "Αυτή είναι πράγματι η ελληνική γλώσσα: μια και ενιαία":
 - α) Πού στηρίζει τη θέση του αυτή ο συγγραφέας;
 - β) Ποιες οι συνέπειες για τον ελληνισμό από την αντίθετη αντιμετώπιση της ελληνικής γλώσσας;
5. Ποια μπορεί να είναι κατά το Γεώργιο Μπαμπινιώτη η συμβολή της ελληνικής γλώσσας στην ενότητα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ο συγγραφέας αντιμετωπίζει το θέμα της ελληνικής γλώσσας πέραν ενός καθαρά γλωσσολογικού επιπέδου. Παρακολουθήστε τη διαγραμματική πορεία των θέσεών του και καταγράψτε τες συνοπτικά.
2. Η συγχρονική και διαχρονική μελέτη των θεμάτων που αφορούν την ελληνική γλώσσα πείθουν ότι ακολουθούμε σήμερα μια σωστή πορεία; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.
3. Παρά τον πολυπολιτισμικό - πολυγλωσσικό χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και τις προσδοκίες του συγγραφέα για ένα δυναμικό ρόλο της ελληνικής γλώσσας, οι γλώσσες των μικρών κρατών σήμερα τείνουν να εκτοπισθούν από την αγγλική. Πώς μπορεί η ελληνική γλώσσα να αντιμετωπίσει αυτό τον κίνδυνο;

Γ. Παράλληλο κείμενο

1. Στις 2 Οκτωβρίου του 1959 ο καθηγητής τότε Ξενοφών Ζολώτας προσφώνησε τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκροτήσεως και Αναπτύξεως στην Ουάσιγκτον. Στην ομιλία του χρησιμοποίησε (με εξαίρεση άρθρα, συνδέσμους, βοηθητικά ρήματα κτλ.) μόνο λέξεις με ελληνική ρίζα.

Διαβάστε πιο κάτω το κείμενο της ομιλίας του και συνδέστε το όλο εγχείρημα με τις ιδέες του Γεωργίου Μπαμπινιώτη.

Kyrie,

It is Zeus' anathema on our epoch and the heresy of our economic method and policies that we should agonize the skylla of numismatic plethora and the charybdis of economic anaemia.

It is not my idiosyncrasy to be ironic or sarcastic but my diagnosis would be that politicians are rather cryptoplethorists.

Although they emphatically stigmatize numismatic plethora, they energize it through their tactics and practices. Our policies should be based more on economic and less on political criteria. Our gnomon has to be a metron between economic strategic and philanthropic scopes. In an epoch characterized by monopolies, oligopolies, monopolistic antagonism and polymorphous inelasticities, our policies have to be more or orthological, but this should not be metamorphosed into plethorophobia, which is endemic among academic economists.

Numismatic symmetry should not antagonize economic acme. A greater harmonization between the practices of the economic and numismatic archons is basic. Parallel to this we have to synchronize and harmonize more and more our economic and numismatic policies panethnically. These scopes are more practicable now, when the prognostics of the political and economic barometer are halcyonic.

The history of our didimus organization on this sphere has been didactic and their gnostic practices will always be a tonic to the polyonymous and idiomorphous ethnical economies. The genesis of the programmed organization will dynamize these policies.

Therefore, I sympathize, although not without criticism, one or two themes with the apostles and the hierarchy or our organs in their zeal to program orthodox economic and numismatic policies.

I apologize for have tyranized you with my Hellenic Phraseology. In my epilogus I emphasize my eulogy to the philoxenous autochtons of this cosmopolitan metropolis and my encomium to you Kyrie, the stenographers.

2. Για τη συμβολή της ελληνικής γλώσσας στην ανάπτυξη του δυτικού πολιτισμού μελετήστε και τις σχετικές απόψεις του Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου στο κείμενό του "Παρελθόν και παρόν του ελληνισμού" ("Παλλάδιο επίσης πολύτιμο... της αρχαίας ελληνικής γραμματείας" σελ. 50-51)

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α. ... πάνω στα οποία **θα εδραιωθεί** μια ουσιαστική προσέγγιση των χωρών...
 - β. Η γλώσσα είναι **καθοριστικό** συστατικό της προσωπικότητας του ατόμου.
 - γ. Μέσα στη γλώσσα ενός λαού **απεικονίζονται** στοιχεία από την ιστορία.
 - δ. ... για την έκφραση **προηγμένων** μορφών σκέψης...
 - ε. Η ελληνική γλώσσα αποτελεί **ιδιάζουσα** περίπτωση.
 - στ. Μπορεί κανείς να μιλά για **κάμψη** της δυνατότητας των παιδιών.

2. Δώστε αντίθετα για τις έντονα γραμμένες λέξεις
- α. Οι πολιτικοί μετασχηματισμοί που ζούμε σήμερα σε **διεθνές** επίπεδο...
 - β. Θα εδραιωθεί μια ουσιαστική **προσέγγιση** ιδίως των χωρών της Ευρώπης.
 - γ. **Έχω ταχθεί υπέρ** της επαναφοράς της διδασκαλίας του αρχαίου ελληνικού λόγου.
3. α. Γράψτε από ένα ουσιαστικό με την ίδια ρίζα:
- ταξινομώ
 - συλλαμβάνω
 - επεξεργάζομαι
 - οργανώνω
 - εκφράζω
- β. Χρησιμοποιήστε όλα τα πιο πάνω ρήματα ή τα αντίστοιχα ουσιαστικά σε μια παράγραφο με θέμα "η λειτουργία της γλώσσας".
4. Δώστε την ετυμολογία των λέξεων και χρησιμοποιήστε τες σε προτάσεις: συγκυρία, νοοτροπία, συνασπισμός, λεξιπενία

Η αποστολή του Ελληνισμού σήμερα

Είναι πολύπλευρο το πρόβλημα της αποστολής του Ελληνισμού σήμερα και οι διαστάσεις του αγκαλιάζουν πολλά θέματα. Πρέπει λοιπόν να γίνει κάποιος περιορισμός και κάποια επιλογή. Και από τα πολλά θέματα πρέπει να εξαρθούν τα χαρακτηριστικότερα, ανάμεσά τους η ανεξαρτησία και ακεραιότητας του ελληνικού χώρου, η πνευματική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του Ελληνισμού, τέλος και η ακτινοβολία του στη διεθνή οικογένεια.

I.

Πρώτο και αυτονόητο στοιχείο της αποστολής του σημερινού Ελληνισμού είναι η διασφάλιση του ελληνικού χώρου. Δεν μπορούμε να ομιλήσουμε για αποστολή του Ελληνισμού, χωρίς χώρο μέσα στον οποίο ο Ελληνισμός να ημπορεί να αναπτύσσει την αποστολή του. Πρέπει, λοιπόν, να αγωνισθούμε να διατηρήσουμε ό,τι έχει αποκτηθεί με αγώνες και με θυσίες και που αποτελεί σήμερα αυτό που αποκαλούμε Ελληνική Πατρίδα.

Βαριά σύννεφα μαζεύονται κατά τα τελευταία χρόνια γύρω μας. Και κανείς δεν ημπορεί να ξέρει αν κάποτε ξεσπάσει κάποια μπόρα. Πρέπει, λοιπόν, να είμαστε έτοιμοι για κάθε ενδεχόμενο. Και μ' ευψυχία και αυτοθυσία να υπερασπίσουμε ό,τι μας ανήκει.

Αυτό μας επιβάλλει η αγάπη μας προς την Πατρίδα και η επίγνωση της Ιστορίας μας. Και ας μη λεχθεί ότι οι έννοιες της Πατρίδας και της Ιστορίας είναι τάχα ξεπερασμένες. Γιατί Πατρίδα και Ιστορία είναι αξίες αιώνιες και ακατάλυτες, που δεν ξεπερνιούνται με εύκολη άρνηση ή με αντιλήψεις δήθεν προοδευτικές.

Πραγματικά, είναι τουλάχιστον αντιφατικό, να αγαπούμε και να σεβόμαστε το ατομικό μας σπίτι και την τοπική μας κοινότητα ή το τοπικό μας χωριό και, αντίθετα, ν' αποστερούμε της αγάπης και τους σεβασμού μας τη γενική και ακέραιη πατρίδα, στα πλαίσια της οποίας ζούμε και πεθαίνουμε, ποτισμένοι στο κοινό πνεύμα που μας συνδέει με όλους τους Έλληνες και με την Ελλάδα ολόκληρη. Είναι αντιφατικό ν' αποδεχόμαστε το «μερικό» και ν' αποκρούμε το «σύνολο». Είναι απαράδεκτο ν' αρνούμεθα την πατρίδα, στην έννοια της οποίας ανήκομε, είτε το θέλομε είτε όχι.

Όσο για την Ιστορία, μάλιστα την ελληνική Ιστορία, αυτή είναι ένα ζωντανό κομμάτι του πολιτισμού μας, που και αυτό, είτε το θέλομε είτε όχι, δεν ημπορούμε να το απαρνηθούμε. Η ζωή μας, η σημερινή μας ζωή, προσδιορίζεται αναγκαστικά από την ιστορία μας. Και είναι πολύ μακρά η ελληνική μας

ιστορία, ώστε να ημπορεί να μας χαρίζει άφθονα παραδείγματα, όχι μόνο για να κατανοούμε το σήμερα, αλλά και για να καθορίζουμε την πορεία μας στο μέλλον. Η Ιστορία, στοιχείο αναπόφευκτο του πολιτισμού μας, είναι οδηγός ασφαλής ή τουλάχιστον απλώς πολύτιμος για να διαμορφώσουμε το σήμερα και το αύριο. Η Ιστορία της Πατρίδας μας είναι και αυτή στοιχείο της σημερινής μας ζωής που δεν δικαιούμεθα αλλά και δεν ημπορούμε να αρνηθούμε.

II

Στην ελληνική πατρίδα με τη μακρά και φωτισμένη της ιστορία, στόχος του Ελληνισμού πρέπει να είναι η πνευματική και κοινωνική και οικονομική προαγωγή του. Συρρικνωμένος σήμερα ο Ελληνισμός ύστερα από τις διώξεις που υπέφερε στις ξένες χώρες και από τις επίβουλες επιθέσεις αλλοφύλων, έχει σαν μοναδική διέξοδο και σαν μοναδική υποχρέωση για την επιβίωσή του την ανάγκη της πνευματικής και κοινωνικοοικονομικής του προαγωγής. Ο συρρικνωμένος Ελληνισμός πρέπει να είναι ισχυρός για να επιζήσει. Και για να είναι ισχυρός, είναι ανάγκη να βελτιώνει συνεχώς την οικονομική του συγκρότηση και την κοινωνική του δομή, καθώς, και προπαντός, και την πνευματική του προαγωγή.

Η έλλογη κοινωνική και οικονομική δομή του Ελληνισμού είναι απαραίτητη για να του δώσει την αναγκαία ομοψυχία, που, και αυτή με τη σειρά της, θα κάμει τον Ελληνισμό ισχυρό, αρκετά ισχυρό, ώστε να ημπορεί να αποκρούει τις αντίρροπες δυνάμεις και να ματαιώνει τις επίβουλες σκέψεις. Η κοινωνική και οικονομική προαγωγή και ευρωστία είναι αυτονόητο στοιχείο στην αποστολή του Ελληνισμού, στοιχείο ενδυναμώσεως της μελλοντικής πορείας του και στοιχείο επιβιώσεώς του.

Όμως, κοινωνική και οικονομική προαγωγή είναι λέξη κενή χωρίς παράλληλη προαγωγή και του πνευματικού παράγοντος. Και ο πνευματικός αυτός παράγων, για να προαχθεί, χρειάζεται συνεχή προαγωγή της παιδείας μας.

Αν έτσι στόχος και αποστολή του Ελληνισμού είναι η κοινωνική και οικονομική του προαγωγή, συνάρτηση της προαγωγής αυτής είναι η συνεχής προαγωγή και της παιδείας του. Και όταν ομιλούμε για «παιδεία», δεν εννοούμε απλώς την εκμάθηση γραμμάτων και τη σώρευση γνώσεων. Με τον όρο παιδεία εννοούμε τη «μόρφωση», τη διαμόρφωση του ανθρώπου και το πλάσιμό του, ώστε αυτός να γίνει ικανός να συμβάλει στην ανάπτυξη και την προαγωγή του πολιτισμού μας. Εννοούμε δηλαδή τη διαμόρφωση αληθινού «ανθρώπου», ανθρώπου που να φωτίζεται από την πνευματική παράδοση και να εμψυχώνεται από το δίδαγμα της εθνικής του ιστορίας. Εννοούμε τη διαμόρφωση ανθρώπου που να εμψυχώνει τις προσδοκίες και τα οράματα του Ελληνικού Πολιτισμού με πνεύμα ελεύθερο και υπεύθυνο, ικανό να προκαθορίζει τις τάσεις και τη μορφή και το μέλλον της κοινωνίας και του πολιτισμού μας.

III

Ένας Ελληνισμός μ' επίγνωση της έννοιας της πατρίδας και της ιστορίας του, ισχυρός με τη βελτίωση της κοινωνικής και της οικονομικής του συγκροτήσεως και με πνευματική καλλιέργεια έντονη και ζωντανή, εμπυχωμένη από αληθινή παιδεία, θα είναι ικανός όχι μόνο να διασωθεί, αλλά και ν' ακτινοβολήσει μέσα στα σύγχρονα ισχυρά ρεύματα της διεθνούς επικοινωνίας.

Στην εποχή μας οι αποστάσεις έχουν σμικρυνθεί και η διεθνής δραστηριότητα με τους ποικίλους διεθνείς οργανισμούς επηρεάζει τη φυσιογνωμία των εθνικών ομάδων και βαθμιαία αλλοιώνει το χαρακτήρα τους. Είναι, λοιπόν, αναπόφευκτο και ο Ελληνισμός να πρέπει ν' αντιμετωπίσει τη νέα αυτή διαμόρφωση ζωής μέσα στα πλαίσια της νέας διεθνούς οικογένειας. Και το πρόβλημά του γίνεται οξύτερο στις παραμονές της εντάξεώς του στη σχεδιασμένη ευρωπαϊκή οικογένεια, όπου μοιραία, θα έχει ν' αντιμετωπίσει και άλλους ώριμους ιστορικούς πολιτισμούς.

Μέσα στη νέα αυτή οικογένεια που τείνει να ενταχθεί και ο Ελληνισμός, το πρόβλημά του θα είναι και πρόβλημα επιβιώσεως. Κι αυτό γιατί σήμερα ο Ελληνισμός είναι από την άποψη του πληθυσμού του συρρικνωμένος. Και ασφαλώς δεν ημπορεί αλλά και δεν θέλει να επαναλάβει το ρόλο που κάποτε – κατά τους ελληνιστικούς χρόνους – έπαιξε σαν πολιτιστικός και γλωσσικός ρυθμιστής της ζωής λαών ποικίλων.

Άλλος, λοιπόν, ημπορεί και πρέπει να είναι ο ρόλος και η αποστολή του Ελληνισμού σήμερα, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς οικογένειας που γεννιέται. Και ο ρόλος του αυτός, η αποστολή και ο στόχος του, δεν ημπορεί και δεν πρέπει να είναι άλλος, από την ακτινοβολία της ιστορίας, του πολιτισμού και της παιδείας του.

Με τη μακραίωνα ιστορία του, με τον απaráμιλλο σε διδάγματα πολύχρονο πολιτισμό του και με την παιδεία του, σαν στοιχείο μορφώσεως ελεύθερου και υπεύθυνου ανθρώπου, ο Ελληνισμός ημπορεί όχι μόνον να επιβιώσει, αλλά ημπορεί και ν' ακτινοβολήσει τη δύναμή του μέσα στη δίνη των εθνικών ρευμάτων που κατ' ανάγκη θα διαμορφωθούν στην πολυεθνική διεθνή οικογένεια. Η αποστολή του Ελληνισμού ημπορεί κάποτε ν' αποβεί προσδιοριστική της διεθνούς συνεννοήσεως. Και η προσδιοριστική του δύναμη αυτή θα ημπορέσει να προκύψει, αν ο Ελληνισμός δυναμώσει τη συνείδηση της σημασίας της πατρίδας, της ιστορίας και της παιδείας του, δικαιώνοντας έτσι την παράδοση των χιλιάδων χρόνων που τον συντηρούν και που του δίνουν τη δύναμη όχι μόνον ν' αντέχει, αλλά και να σκορπίζει προς κάθε κατεύθυνση την πολιτιστική του ακτινοβολία.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 84, Αθήνα 1978

Παναγιώτης Ζέπος (1908-1985)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Νομικός, πανεπιστημιακός καθηγητής, ακαδημαϊκός. Εκτός από την πλούσια πνευματική του δραστηριότητα διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών και Παιδείας. Έργα: "Ενοχικόν Δίκαιον Α', Β'" "Η νεωτέρα ελληνική επιστήμη του αστικού δικαίου" κ.ά.

Λέξεις - όροι

ευψυχία: ανδρεία, γενναιότητα

έλλογος: ο σύμφωνος με τη λογική (αντίθ. παράλογος)

ευρωστία: σωματική δύναμη (ρώμη), ρωμαλεότητα, μτφ. δύναμη (π.χ. οικονομική)

δίνη: μτφ. μεγάλη αναστάτωση

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιες θεωρεί ο συγγραφέας ως τις χαρακτηριστικότερες πλευρές του προβλήματος της αποστολής του ελληνισμού;
2. Ποιο είναι κατά τον Παναγιώτη Ζέπο το βασικό στοιχείο της αποστολής του ελληνισμού και πώς δικαιολογεί την άποψή του;
3. Ο ελληνισμός καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πώς θα βοηθήσουν τα στοιχεία που παρουσίασε ο συγγραφέας στη δημιουργική ένταξή του στην ευρωπαϊκή οικογένεια;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Το δοκίμιο χωρίζεται σε τρία βασικά μέρη. Εξετάστε τις απόψεις του συγγραφέα που περιλαμβάνονται σε κάθε μέρος και σχολιάστε τον τρόπο και τη σειρά που τις παραθέτει.
2. "Η Ιστορία, στοιχείο αναπόφευκτο του πολιτισμού μας, είναι οδηγός ασφαλής ή τουλάχιστον απλώς πολύτιμος για να διαμορφώσουμε το σήμερα και το αύριο". Σχολιάστε την άποψη του συγγραφέα.
3. Ποια θέση καταλαμβάνει η παιδεία σ' όλο το φάσμα της αποστολής του Ελληνισμού;
 - α) Προσεγγίστε το θέμα από την οπτική γωνία που το εξετάζει ο συγγραφέας.
 - β) Αναπτύξτε τις δικές σας απόψεις.

4. Κάθε έθνος καλείται να φέρει σε πέρας μια σημαντική αποστολή που αφορά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του. Είναι φανερό ότι η αποστολή του ελληνισμού παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα. Ποια στοιχεία νομίζετε ότι συνιστούν αυτή την ιδιαιτερότητα;

Γ. Παράλληλο κείμενο

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την επιβίωση του ελληνισμού κατά το Δεσποτόπουλο; Σχολιάστε την πιο σημαντική κατά την άποψή σας.

[...] Πρόδηλο είναι ότι ο Ελληνισμός σήμερα για να επιβιώσει, χωρίς να κρεουρηθεί από τη Σκύλλα και δίχως να απορροφηθεί από τη Χάρυβδη, χρειάζεται να μεγαλουργεί σε όλα τα πεδία, όπως συχνά σε μεγάλες ώρες της Ιστορίας του.

Προϋπόθεση για να μεγαλουργεί ο Ελληνισμός σήμερα σε όλα τα πεδία είναι βέβαια η αδιάλειπτη πρώτιστα ομοψυχία και η έμπρακτη αλληλεγγύη όλων των Ελλήνων, είτε ζουν συγκεντρωμένοι στον ελλαδικό χώρο ή στη μεγαλόνησο Κύπρο είτε ζουν σε άλλες χώρες της Οικουμένης. Και η έμπρακτη αυτή αλληλεγγύη σημαίνει πρόθυμη πολιτική στράτευση, όταν χρειάζεται, αλλά και πρόθυμη χορηγία υπέρ κοινωφελών σκοπών, για τη συντήρηση και τη διάδοση του ελληνικού ονόματος και για την κάλυψη βιοτικών αναγκών του ελληνικού λαού.

Χρειάζεται όμως προπάντων να σχεδιάζεται η ελληνική πολιτική με προοπτική μακροδιάστατη, και με ακέραιη επίγνωση των αξιών, των δυνατοτήτων και των κινδύνων, και με διάγνωση εύστοχη των υπαγορεύσεων του «καιρού». Χρειάζεται γενναία και λογισμένη κοινωνική πολιτική, απαραίτητη, εκτός από την αυταξία της, και για τη διατήρηση της εθνικής συνοχής. Ας μη λησμονούμε τη διαβρωτική της εθνικής συνοχής συνέπεια της κοινωνικής αναλγησίας, της κακής εργατικής πολιτικής, της προκλητικής χλιδής και τρυφής των ανάξιων τυχόν κατόχων του πλούτου.

Χρειάζεται ανάπτυξη του πλούτου, και ηθική ακόμη επιβράβευση των ιδιωτικών πρωτοβουλιών προς αυτήν, αλλά υπό τον όρο της χρηστότητας και στην απόκτηση και στη χρήση του. Ας συγχωρηθεί ότι επιμένουμε στην έκκληση για εξηθίκευση της ελληνικής σημερινής κοινωνίας. Αυτή θα συνεπιφέρει και την ανάπτυξη του ζήλου για εργασία και των απλών ημερομίσθιων και άλλων μισθωτών, δηλαδή μεγάλης μερίδας του ελληνικού λαού, κάτι απαραίτητο για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, ώστε να καταστεί ανταγωνιστική στο διεθνές οικονομικό στίβο.

Χρειάζεται ακόμη δραστική δημογραφική πολιτική, ώστε να επαυρωθεί η άθλια σημερινή κατάσταση του ελλαδικού χώρου, με την πληθυσμιακή συμφόρηση και οικολογική άρα υποβάθμιση της Αττικής και τη σύνδρομη της πληθυσμιακή αποψίλωση πολλών επαρχιών της Ελλάδος.

Και προπάντων χρειάζεται η άπαυτη μέριμνα για την αμυντική ετοιμότητα προς περιφρούρηση του εθνικού εδάφους, όσο και αν αυτή συνεπάγεται βαρύτερες οικονομικές θυσίες, μειωτικές των δυνατοτήτων για την ανάπτυξη της οικονομίας και τη γενναία κάλυψη των αναγκών της κοινωνικής πολιτικής, όπως και της ευρύτερα εννοημένης παιδείας.

Υπατο μέλημα, όμως, της ελληνικής πολιτικής πρέπει να είναι η παιδεία του ελληνικού λαού, κατεξοχήν αποφασιστική, αν είναι ορθά προγραμματισμένη, για την περίσωση μακροπρόθεσμα του Ελληνισμού. Και θα είναι ορθά προγραμματισμένη η παιδεία του ελληνικού λαού, αν δεν παρασυρθεί από άμετρη επιδίωξη του λεγόμενου εκσυγχρονισμού, αλλά, ταυτόχρονα προς την έλλογη επιδίωξη του εκσυγχρονισμού, παραμένει στραμμένη προς την άφθιτη πηγή της αυθεντικής ανθρωπιστικής γραμματείας, δηλαδή της ελληνικής αρχαιόθεν πνευματικής κληρονομίας.

Ας συνεχισθούν οι μεταπτυχιακές σπουδές των Ελλήνων σε χώρες προαγμένης επιστημοσύνης και τεχνικής για κλάδους της επιστήμης δίχως ιδιαίτερο εθνικό χαρακτήρα. Πρέπει να παύσει, όμως, το απογοητευτικό φαινόμενο σπουδών των Ελλήνων στην αλλοδαπή με αντικείμενο την κλασική ελληνική φιλολογία, τη φιλοσοφία, την Ιστορία, τη λεγόμενη πολιτική επιστήμη.

Φιλοσοφία, Ιστορία και πολιτική επιστήμη έχουν βαθύτατες και γονιμότερες ρίζες στην ελληνική παράδοση. Μάλιστα οι πνευματικές αυτές ρίζες έχουν καθιέρωση οικουμενική, αλλά πρώτιστα είναι παλλάδια του Ελληνισμού πολύτιμα για την επιβίωσή του, ιδιαίτερα σήμερα.

Παλλάδιο επίσης, πολύτιμο κατεξοχήν για την επιβίωση του Ελληνισμού είναι η ελληνική γλώσσα, η πνευματικότερη γλώσσα της ανθρωπότητας. Με αυτήν ιδιαίτερα, κατόρθωσαν οι Έλληνες την εθνική τους αυτοσυνειδησία και ύστερα την ευρύτατη διάδοση των πνευματικών αγαθών τους και σε Δύση και σε Ανατολή. Με την έξοχη αυτή «μουσικότητα και γονιμότητα γλώσσα, που δίνει κορμί στις φιλοσοφικές αφαιρέσεις και ψυχή στα αντικείμενα των αισθήσεων», όπως έγραψε ο Gibbon, χορήγησε ο ελληνικός λαός, όπως υπενθυμίσαμε ήδη, στις γλώσσες των λαών της Ευρώπης τις πρόσφορες λέξεις για την έκφραση των βασικών εννοιών και λειτουργιών του πνευματικού βίου.

Αυτή, όμως, η θεσπέσια γλώσσα, ιερό κειμήλιο και ζειδωρο νόμα του Ελληνισμού, παραμελείται σήμερα και φτωχαίνει στον ίδιο τον ελληνικό χώρο. Στο άθλιο αυτό φαινόμενο παρακμής πρέπει να αντιδράσουμε οι πάντες επίμονα και μεθοδικά. Πρέπει να αναστυλώσουμε το γόητρό της μέσα ήδη στη χώρα μας και να επιδοθούμε στη μεγάλη εθνική προσπάθεια για διάδοσή της ανά την Οικουμένη. Πρέπει να αξιώσουμε ιδιαίτερα να διδάσκεται η ελληνική γλώσσα, η αττική έστω διάλεκτος, σύνδρομα προς τη λατινική, στα σχολεία μέσης παιδείας όλων των χωρών της Ευρώπης, ως κοινός παρονομαστής πνευματικός των Ευρωπαίων.

Και πρέπει, εξάλλου, να καταστεί και πάλιν η Ελλάς, έστω μετά κάποια χρόνια, περίοπτο σπουδαστήριο για τη σπουδή της φιλοσοφίας, της πολιτικής επιστήμης και της κλασσικής γραμματείας, όπου να προσέρχονται σπουδαστές από διάφορες χώρες της Οικουμένης. Ας μη λησμονούμε, ότι και στα χρόνια της Ρωμαιοκρατίας οι επίδοξοι εκλεκτοί άνδρες της Ρώμης εσπούδαζαν στην Αθήνα και στη Ρόδο και στη Μασσαλία, όπου Έλληνες καθηγητές δίδασκαν σε γλώσσα ελληνική.

Την επαύριο της Αλώσεως ο Πατριάρχης Γεννάδιος έγραψε προς τους μοναχούς της Πάτμου, ότι έχουν την ευθύνη για την επιβίωση του Γένους, με τη συντήρηση των χειρογράφων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Και σήμερα, όποια και αν είναι η πολιτική διαμόρφωση της ανθρωπότητας, η γνήσια ελληνική παιδεία είναι το έσχατο οχυρό του ελληνικού Έθνους.

Ο αγώνας για την επιβίωση του Ελληνισμού στις ερχόμενες δεκαετίες θα είναι απεγνωσμένος σχεδόν, και όσο ποτέ άλλοτε θα διεξάγεται υπό δυσμενέστατους όρους αντίκρου σε πολλαπλές αντιξοότητες. Και όμως δεν είναι η αποτυχία του αδήριτη. Αρκεί να εμπνέεται ο Ελληνισμός από τις μεγάλες ώρες της Ιστορίας του, από τις μοναδικές προς την ανθρωπότητα εξαισεις υπηρεσίες του, από την επίγνωση του δικαιώματος και του χρέους του να επιζήσει. Θα επαληθεύσει τους εμψυχωτικούς στίχους της Ιλιάδας: το στίχο «αλλά και ως μάρναντο αρήιοι υίες Αχαιών», εκφραστικό της ηρωικής επιμονής στον αγώνα υπό τους χειριστούς όρους, και το στίχο «και τότε δη ρ' υπέρ αίσαν Αχαιοί φέρτεροι ήσαν», εκφραστικό της επιτυχίας του ηρωισμού να υπερνικήσει τους ορισμούς του πεπρωμένου.

Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου, "Παρελθόν και παρόν του ελληνισμού"
περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 254, Αθήνα 1993

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να αντικαταστήσετε τις έντονα γραμμένες λέξεις με όσο το δυνατόν περισσότερες συνώνυμες.
 - α) Είναι **πολύπλευρο** το πρόβλημα.
 - β) Είναι ανάγκη να βελτιώνει την οικονομική του **συγκρότηση**.
 - γ) ... να αποκρούσει τις **αντίρροπες** δυνάμεις.
 - δ) Αποστολή του Ελληνισμού είναι η κοινωνική και οικονομική του **προαγωγή**.
 - ε) Στην εποχή μας οι αποστάσεις έχουν **σμικρυνθεί**.
 - στ) Βαθμιαία **αλλοιώνει** το χαρακτήρα τους.

2. Ζευγαρώστε τις πιο κάτω λέξεις και σχηματίστε προτάσεις με τα ζεύγη:

επίγνωση	ελληνισμός
ευρωστία	πρόταση
αντιφατική	κινδύνων
συρρικνωμένος	εχθρός
επίβουλος	οικονομική

3. Δώστε τη σημασία της λέξης **διάσταση** σε καθεμιά από τις πιο κάτω προτάσεις:

- Το πρόβλημα των ναρκωτικών στην Κύπρο άρχισε να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις.
- Υπάρχει διάσταση απόψεων μεταξύ του υπουργού Υγείας και των ιδιωτικών γιατρών.
- Από τις βυζαντινές εικόνες απουσιάζει η τρίτη διάσταση.
- Οι διαστάσεις του γραφείου είναι 1Χ1,5 μ.

4. "... είναι οδηγός ασφαλής... της διεθνούς επικοινωνίας": Προσέξτε τους τύπους των σιγμόληκτων επιθέτων.

Στις πιο κάτω προτάσεις διορθώστε το λάθος:

- Τα εγκαίνια της Διεθνούς Έκθεσης Κύπρου έγιναν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
- Ο Θεός προστατεύει τους ευσεβής.
- Το ακανθώδη πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος απασχόλησε την αρμόδια επιτροπή της Βουλής.
- Πρέπει να γυμνάζομε τακτικά το σώμα μας, γιατί, όπως έλεγαν οι πρόγονοί μας, "νους υγιής εν σώματι υγιές".

Η οριακή κατάσταση του νέου Ελληνισμού

[...] Η οριακή κατάσταση του νέου Ελληνισμού βιώνεται (όμως) σε οξύτατο και ακραίο βαθμό στις ακριτικές του περιοχές, ιδιαίτερα σ' εκείνες, που διέρχονται μια δοκιμασία επιβιώσεως όπως στην περίπτωση της Κύπρου. Εδώ η οριακή κατάσταση παρουσιάζεται στη σχέση προς τα γύρω σαν αίσθηση όχι μόνο μιας μοναξιάς αλλά και μιας απειλής – μιας πίεσης, που τείνει να εξώσει τον Ελληνισμό από τις προγονικές του εστίες. Από την άλλη, σε σχέση με την εσωτερική του ύπαρξη η οριακή κατάσταση βιώνεται σα μια αμφισβήτηση ανάμεσα στην ιστορική συνέχεια, που βεβαιώνει την ταυτότητα της παρουσίας του διά μέσου του χρόνου, και την αίσθηση της εκκεντρικής του ιδιαιτερότητας, που επιτείνεται όχι μόνον από τη χωρική απόσταση αλλά και από τις ιδιάζουσες ιστορικές περιπέτειες (την ιδιαίτερη π.χ. κρατική του παρουσία), που οδηγούν στην απόκλιση από το εθνικό κέντρο.

Στον ακριτικό Ελληνισμό της Κύπρου σήμερα η οριακή κατάσταση βιώνεται σα μια συρρίκνωση του χώρου και του χρόνου. Ο χώρος έχει μονάχα περιορισθεί ύστερα από την τούρκικη εισβολή στα 60 τοις εκατόν του νησιού, αλλά συγχρόνως σαν χώρος βιοτικός έχει καταστεί ως ένα βαθμό ανασφαλής. Η ανασφάλεια αυτή και η συρρίκνωση είναι δυο αρνητικές όψεις της οριακής κατάστασης, που καθιστούν σαν πρόκληση την αίσθηση της σημασίας του χώρου εντονότερη παρά ποτέ. Η χαμένη γη και η άλλη, η ελεύθερη, ανακτά στη συνείδηση του λαού την πρωταρχική της σημασία σαν γη τροφός και σαν εστία ιερή.

Όπως ο χώρος έτσι και ο χρόνος στενεύει. Το μέλλον χάνει την ευρύτερη προοπτική του, γίνεται ένα μέλλον αβέβαιο, μπροστά στο οποίο η εφημερότητα αυτού, που γίνεται τώρα, παίρνει μian εξέχουσα θέση. Το παρελθόν πάλι σα μνήμη και συνέχεια σε συνάρτηση με την αβεβαιότητα του μέλλοντος χάνει τη θεμελιωτική του δύναμη, γίνεται κι αυτό εύθραυστο και άδειο από νόημα. Έτσι ο χρόνος βιώνόμενος οριακά συγκεντρώνεται περισσότερο στη στιγμή. Η στιγμή όμως μπορεί να πάρει δυο μορφές πληρώσεως, να γίνει ένας χρόνος ουδέτερος, που τείνει προς τη λήθη της οριακής κατάστασης, ένας χρόνος που αφιερώνεται στην ψευδαίσθηση μιας ευζωίας χωρίς κανένα άλλο αντίκρισμα ή να γίνει ένας χρόνος, που εντείνεται όσο μπορεί περισσότερο για να αναπληρώσει τη συρρίκνωσή του, για να κερδίσει σε εγρήγορση και παρουσία αυτό, που χάνει σε έκταση και συνέχεια. Όλα τούτα τα δεδομένα συνιστούν λοιπόν για τον περιφερειακό Ελληνισμό μια πρόκληση. Και από την απάντηση σ' αυτή την πρόκληση θα εξαρτηθεί το ιστορικό του μέλλον.

Ποιες όμως δυνάμεις διαθέτει ο ακριτικός Ελληνισμός για να μπορέσει να ανταποκριθεί δημιουργικά σ' αυτή την πρόκληση;

Πρώτη και σημαντικότερη είναι η δύναμη της αυτοβεβαίωσης του. Χωρίς αυτήν ο Ελληνισμός τείνει να γίνει μια περιθωριακή, ερμαφρόδιτη, χωρίς ορίζοντα ιστορικό υπόσταση. Ανακτώντας στον ανώτερο δυνατό βαθμό την αυτοβεβαίωσή του ο Ελληνισμός θα μπορέσει να ξεπεράσει την αίσθηση της στενότητας του χρόνου και τον υποβιβασμό της ιστορικής του συνείδησης στο στιγμιαίο.

Η θεμελίωση της ακριτικής του παρουσίας πάνω στη συνείδηση μιας ταυτότητας, που παρά τις ποικίλες ιστορικές δοκιμασίες και απειλές διαθέτει μια συνέχεια και μια διάρκεια τριών χιλιάδων χρόνων αποτελεί την πρώτη και αναντικατάστατη προϋπόθεση της επιβίωσής του. Ο ακριτικός Ελληνισμός δεν μπορεί να υπάρξει, αν δεν έχει έναν υπερατομικό εαυτό, που επεκτείνεται διαχρονικά σε μια μοίρα ιστορική. Αυτός ο αυτοσεβασμός του συνιστά το βάθρο για το σχεδιασμό του παρόντος και του μέλλοντός του. Είναι ο ιστορικά θεμελιωμένος μύθος από τον οποίο σαν λαός μπορεί να αντλήσει για να δημιουργήσει ξαναγυρίζοντας στις «μητέρες ιδέες» της προγονικής κληρονομιάς. Η υπαρξιακή και ιστορική αυτοβεβαίωση του ακριτικού Ελληνισμού της Κύπρου είναι η πρωταρχική δύναμη αντιστάσεώς του ενάντια στον εξωτερικό κίνδυνο, που απειλεί την εξόντωσή του από τη μια, και ενάντια στην παθολογία του ατομικισμού και του μικροκομματισμού, που υποσκάπτει την εσωτερική του ελευθερία από την άλλη. Χωρίς μια τέτοια αυτοσυνείδηση ούτε η εξωτερική ούτε η εσωτερική του ελευθερία είναι δυνατόν να εξασφαλισθεί.

Παράλληλα όμως χρειάζεται μια άλλη δύναμη, που πάντα διέθετε ο Ελληνισμός ιδιαίτερα ο ακριτικός και εκείνος της διασποράς: η ευκινησία του διαλόγου με τους γύρω λαούς. Αυτή η ευκινησία του έδινε τη δύναμη να δέχεται και να προσφέρει, να κινείται ως ένα βαθμό πρωτεϊκά μέσα σε νέες κάθε φορά περιστάσεις και περιπέτειες σίζοντας πάντα τον εαυτό του. Τούτο ισχύει ιδιαίτερα για τον Ελληνισμό της Κύπρου. Ο φόβος μπροστά στην παρατηρούμενη τώρα έξωθεν απειλή δε θα 'ταν γι' αυτό σωστό να τον καταστήσει δυσκίνητο. Η αντίσταση στην απειλή είναι αναμφισβήτητη υπόθεση του ελληνισμού στο σύνολό του και οφείλει να σφυρηλατηθεί σ' όλα τα δυνατά μέτωπα. Όμως παράλληλα με την αντίσταση στην απειλή θα πρέπει, σύμφωνα με την ιστορική εμπειρία, η οριακή κατάσταση του κυπριακού Ελληνισμού να γίνει αφορμή για αναζήτηση νέων σχημάτων συνύπαρξης με το σύνολο στοιχείο μέσα σ' ένα ενιαίο βιοτικό χώρο. Τα λάθη του πρόσφατου παρελθόντος ίσως να οφείλονται ακριβώς στην ακαμψία, που καθιέρωσε μια πολιτική μονολιθική, η οποία αναπόφευκτα οδήγησε σε ρήγματα με αποκορύφωμα το προδοτικό πραξικόπημα, που τις τραγικές του συνέπειες ζούμε σήμερα. Οι δυο λοιπόν δυνάμεις του ακριτικού Ελληνισμού, η αυτοβεβαίωσή του και η οικειότητά του με το ξένο, όσο κι αν φαίνονται να αντιτίθενται η μια προς την άλλη είναι στο βάθος οι δυο διαλεκτικά αλληλοσυμπληρώνουσες δυνάμεις, που διέσωσαν τον Ελληνισμό διά μέσου των αιώνων και τον κατέστησαν λαό ιστορικό.

Ο Ελληνισμός μπορεί και πρέπει να ζήσει μέσα σε πολλές εστίες, να καταστεί δηλαδή όπως και παλαιότερα πολυκεντρικός. Και σε μια τέτοια εστία δοκιμάζεται σήμερα η Κύπρος. Γι' αυτό και στο χώρο της κρίνεται παραδειγματικά στις μέρες μας όχι μόνον η μοίρα του νησιού αλλά και η μοίρα του Ελληνισμού γενικότερα – η δυνατότητά του δηλαδή να εξακολουθήσει να είναι, όπως το έπραξε και σ' όλη του την ιστορία, ένας λαός πολυδύναμος, ανοικτός προς ευρύτερους πολιτιστικούς ορίζοντες, σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 84, Αθήνα 1978

Κώστας Μιχαηλίδης (1928)

Γεννήθηκε στη Λεμεσό. Διετέλεσε Επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων στη Μέση Εκπαίδευση και τώρα είναι καθηγητής της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Έργα: "Σωκρατικός λόγος", "Αρχαίοι φιλόσοφοι", "Το ανθρώπινο πρόσωπο", "Ανάβαση", "Η άλλη γη", "Ο αδόκητος χρόνος" κ.ά.

Λέξεις -όροι

οριακός: ανήκει ή αναφέρεται στα όρια (συνών. ακραίος)

ερμαφρόδιτος: μτφ. αντιφατικός

πρωτείκος: αυτός που αλλάζει συχνά μορφή ή ιδέες (από τη μορφή του Πρωτέα)

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Πώς ο ελληνισμός της Κύπρου βιώνει κατά το συγγραφέα την οριακή κατάσταση στην οποία βρίσκεται;
2. Ποιες δυνάμεις του πρέπει να εκμεταλλευθεί ο ακριτικός ελληνισμός, για να μπορέσει να επιβιώσει και ποια η μεταξύ τους σχέση;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Η συρρίκνωση του χρόνου ποιες μορφές μπορεί να πάρει; Ποια απ' αυτές βιώνουμε εμείς σήμερα στην Κύπρο κατά τη γνώμη σας;
2. Ο συγγραφέας ως χαρακτηριστικό παράδειγμα οριακής κατάστασης του νέου ελληνισμού χρησιμοποιεί την Κύπρο. Με βάση τις θέσεις που εκφράζει στο κείμενό του να αναφέρετε κι άλλες ακριτικές περιοχές του ελληνισμού και να συγκρίνετε με την περίπτωση του ελληνισμού της Κύπρου.

3. Μελετώντας την τελευταία παράγραφο πώς δικαιολογείτε τη θέση του συγγραφέα ότι στην Κύπρο δεν κρίνεται μόνο η μοίρα του νησιού αλλά και του ελληνισμού γενικότερα;

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Οι **ιδιάζουσες** ιστορικές περιπέτειες οδηγούν στην απόκλιση από το εθνικό σύνολο.
 - β) Αφιερώνεται στην ψευδαίσθηση μιας **ευζωίας**.
 - γ) Η παθολογία του ατομικισμού **υποσκάπτει** την εσωτερική του ελευθερία.
 - δ) Οφείλει **να σφυρηλατηθεί** σ' όλα τα μέτωπα.

2. Εντοπίστε στα πιο κάτω ζεύγη λέξεων τη σημασιολογική διαφορά τους:
επιτείνεται - παρατείνεται
απόκλιση - επίκληση
αυτοβεβαίωση - διαβεβαίωση

3. Να χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις την καθεμιά από τις πιο κάτω λέξεις με τρόπο που να φαίνεται η σημασία τους:
εκκεντρικός, μικροκομματισμός, μονολιθικός

Μπροστά στην Ιστορία

Θεόφιλος: *Ο ήρωας Αθανάσιος Διάκος*

Διδάσκει λοιπόν η Ιστορία ή όχι;

Πριν διαβάσετε το κείμενο, συζητήστε τον τίτλο του και δώστε τις δικές σας απαντήσεις φέρνοντας τα σχετικά επιχειρήματα.

Άτυχοι οι λαοί που δεν ιστορήθηκε η παρουσία τους στον κόσμο. Μισοί οι πολιτισμοί που δεν απομνημονεύθηκαν οι στοχασμοί, τα ήθη και τα έργα τους για τις επόμενες γενιές. Γιατί το μεγαλείο του ανθρώπινου γένους έγκειται στη δημιουργικότητα του νου και των χεριών του κι όχι απλώς στην αναπαραγωγή. Οι φώκιες, όπως ακριβώς σήμερα, έτσι και πριν από τρεις χιλιάδες χρόνια ζευγάρωναν ή έβρισκαν την τροφή τους. Τον ίδιο τρόπο και την ίδια πορεία ακολουθεί και ο κισσός κατά την αναρρίχηση του επί αιώνες. Τι να προσφέρει εκεί η Ιστορία; Όμως οι άνθρωποι βηματισμοί απαθανατίζονται χάρη σ' αυτήν, οπότε και καταξιώνονται ή απαξιώνονται, αφού μόνο του είδους μας επίτευγμα είναι και η Ηθική.

Πάντως, αν και για τον πολύτιμο ρόλο του θησαυροφύλακα, που διαδραματίζει η Ιστορία, δεν υπάρχει αμφισβήτηση, το κλασικό πια δίλημμα παραμένει: διδάσκει κιόλας ή μήπως το μόνο που διδάσκει, όπως πιστεύουν πολλοί, είναι ότι δεν διδασκόμαστε από την Ιστορία; Με ένα παράδειγμα: θα είχαμε αποκομίσει γνώση ή μόνο θα πλουτίζαμε τις γνώσεις μας, αν σωζόταν ως εμάς ιστορικό υλικό για την αρχαία Ασίνη και για το βασιλιά της, που τώρα «άγνωστος, λησμονημένος απ' όλους» οδηγεί το Σεφέρη στην τραγική διαπίστωση του πλήρους κενού;

Η άποψη που παραδέχεται τη διδακτική αξία της Ιστορίας στηρίζεται στο ότι ακόμη και η ακατέργαστη συλλογή πληροφοριών μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για προβληματισμό και περαιτέρω έρευνα. Η έρευνα είναι άθλημα και το άθλημα μαρτυρεί διάθεση για βελτίωση.

Δηλαδή, η κατ' αρχάς απλή γνώση του «γεγονότος» εύκολα προάγεται σε επίγνωση. Από το «οίδα» –παράγωγο του οποίου είναι η ιστορία– προχωρεί κανείς στο «σύνοιδα»· αποκτά συνείδηση. Αυτό σημαίνει ουσιαστική γνωριμία με πρόσωπα του παρελθόντος, είτε σε πρώτους ρόλους, όπως ο Αχιλλέας, είτε σε «παρακατιανούς», όπως ο Θερσίτης· συνειδητοποίηση της ψυχολογίας των λαών, γενικά, αλλά και ειδικότερη μελέτη των εθνοφυλετικών γνωρισμάτων καθενός από αυτούς· εκτίμηση μεγεθών –εκτός αν αφηγητής μας ως προς τούτο είναι ο Ηρόδοτος· ανάλυση των κοινωνικών, πολιτικών, θρησκευτικών και λοιπών θεσμών, που προϋπήρξαν, και δυνατότητα διαχρονικής ή διαπολιτι-

σμικής σύγκρισής τους· εμβάθυνση στα αίτια και στις συνέπειες των γεγονότων· άρα εξακρίβωση και συνείδηση των ιστορικών νόμων που διέπουν την πορεία της ανθρωπότητας. Επιβεβαιωτικό αυτών προβάλλει το συμπέρασμα του Πολύβιου: «Από την Ιστορία μαθαίνουμε πως τίποτα δεν γίνεται τυχαία αλλά όλα έχουν τις αιτίες τους».

Χάρη, λοιπόν, στην εις βάθος προσέγγιση του χρόνου που έχει παρέλθει, δύναται και οφείλει ο κάθε «ίστωρ» –ηγέτης ενός λαού, απλό μέλος του, ιστοριοδίφης ή ιστορικός– να αντλεί διδάγματα, ώστε να διαβλέπει και να αποφεύγει τα ίδια σφάλματα, ενώ να επιζητεί, αντίθετα, την επανάληψη των σελίδων με τις επιτυχίες και τα κέρδη.

Δύναται και οφείλει να διδάσκεται ο άνθρωπος, αλλά δεν επιθυμεί, αντιτίνει η άλλη πλευρά. *Audiat et altera pars*. Χωρίς να αποδίδει ευθύνες στην ίδια την Ιστορία, πρεσβεύει αυτή η άποψη ότι εμείς δεν την αφήνουμε να μας δια φωτίσει και να μας νουθετήσει. «Άνθρωποι και κυβερνήσεις ποτέ δεν διδάχτηκαν τίποτα από την Ιστορία» διαπιστώνει κατηγορηματικά ο Χέγκελ. Και προφανώς στιγματίζει μ' αυτό τους ίδιους –ενδεικτικό είναι ότι ονοματίζει χωριστά τις κυβερνήσεις– και όχι την επιστήμη.

Πολλοί λόγοι μπορεί να ανιχνευθούν, που παρακωλύουν το διδακτικό έργο της μελέτης του παρελθόντος. Η ίδια η ανθρώπινη φύση, δηλαδή τα πάθη, τα ένστικτα, ο εγωϊσμός και άλλα συμπλέγματα, είναι η πρώτη αιτία. Έπειτα, όλων των ειδών τα συμφέροντα – ατομικά, εθνικά, πολιτικά, οικονομικά, θρησκευτικά – μας περισπούν από την ανόθευτη άντληση πείρας μέσω των σελίδων της Ιστορίας. Μα και τα παραμορφωτικά κάτοπτρα των ίδιων των ιστορικών διαστέλλουν το φαινόμενο, καθώς η συνειδητή παραχάραξη της ιστορικής αλήθειας ή έστω η, εύλογη ίσως, μεροληψία στην παρουσίασή της αποπροσανατολίζουν και τον ρέκτη, που ενδεχομένως επιζητεί τα διδάγματα. Σε τούτα τα αίτια να προσθέσουμε και τους γνωστούς μηχανισμούς όλων εκείνων των φορέων διαμόρφωσης και ελέγχου της κοινής γνώμης, οι οποίοι καλλιεργούν φοβίες, αναχαράσσουν ομαδικά στερεότυπα και προκαταλήψεις, ευνοούν τη βία· μαζοποιούν και χειραγωγούν τα πλήθη, με λίγα λόγια, επομένως μετρούν τα γεγονότα στην κλίση του Προκρούστη. Άλλωστε, και αυτή καθεαυτή η εύκολη λήθη, που διακρίνει συνήθως τους λαούς, υπονομεύει ευθέως τη δωρεά της αναδρομής.

Όσοι, λοιπόν, συμμερίζονται τη δυσπιστία ως προς τον διδακτικό ρόλο της Ιστορίας προβάλλουν το σφαιρικό επιχείρημα ότι τα λάθη και τα εγκλήματα επαναλαμβάνονται με τέτοια περιοδικότητα, που γελοιοποιεί πλήρως το περιβόητο «ουκ ανδρός σοφού» των αρχαίων Ελλήνων. Η πιο απτή απόδειξη, βέβαια, είναι οι αλληπάλληλοι επεκτατικοί πόλεμοι, που διεξάγονται ανά τους αιώνες σε όλη την Οικουμένη.

Όπως και να έχουν, ωστόσο, τα πράγματα, καθήκον όλων των σκεπτομένων είναι να θωρακίσουν την Ιστορία με το κύρος και τη λυσιτέλεια που της αρμόζουν, ώστε μόνο ωφελήματα να καρπώνεται η ανθρωπότητα. Η ολιγωρία – και ακόμη χειρότερα η ηθελημένη συσκότιση των φώτων της – είναι πλέον εγκληματική, αφού εξαντλήσαμε κάθε περιθώριο «συμβατικού» αλληλοσπαραγμού και βρισκόμαστε ενώπιον του ολοκληρωτικού ολέθρου.

Γι' αυτό, εκείνοι που αναδιφούν συστηματικά τα γεγονότα και τα πρόσωπα του παρελθόντος καταγράφοντας το ιστορικό υλικό, επιβάλλεται να είναι απαλλαγμένοι από εμπάθεια και ιδιοτέλεια. Για να αποκτήσει και πρακτική αξία η δεοντολογία αυτή, θα πρέπει τα δημοκρατικά κράτη να ενθαρρύνουν και να υποστηρίζουν τη λειτουργία ανεξάρτητων ερευνητικών ιδρυμάτων – είτε στους κόλπους των πανεπιστημίων είτε όχι, αλλά πάντως με την αυτοτέλειά τους – ώστε να εξασφαλίζεται η κατά το δυνατό ασπράτευτη κρίση. Για τα κράτη με ανελεύθερα ή αδιάφορα για την προαγωγή της ιστορικής γνώσης καθεστώτα, μπορεί να δοθεί εξουσία στην Unesco, ανάλογη με αυτήν του Συμβουλίου Ασφαλείας, ώστε να επιβάλλει κυρώσεις και να αναλαμβάνουν δικόι της ιστορικοί την κάλυψη των κενών ή την αποκατάσταση της πλαστογραφίας, γιατί ανέκαθεν αλλά και στις μέρες μας από τέτοια καθεστώτα καταλύεται η ειρήνη και η πρόοδος: προτιμότερη, συνεπώς, η πρόληψη παρά η καταστολή.

Εξυπακούεται ότι η διεθνής συνεργασία των επιστημόνων θα βοηθήσει στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και φιλία των λαών, καθώς θα διαλύονται μύθοι και θα γεφυρώνονται – με ντοκουμέντα και επιχειρήματα εις βάρος του παρορμητισμού – οι διαφορές. Δύο συμπόσια «Ισλάμ και Χριστιανισμός» στην Αθήνα δείχνουν ήδη το δρόμο. Ακόμη και οι μαθητές των χωρών, όμως, αξίζει να παρακινηθούν μέσω εθνικών ή διεθνών διαγωνισμών μελέτης της Ιστορίας για να διασκεδάσουν την τυχόν ετεροφοβία τους έγκαιρα, στα κρίσιμα άγουρα χρόνια. Η αναζωπύρωση του εθνικισμού σχεδόν παντού επιτάσσει πρακτικές με προοπτική και με υπερεθνικό εύρος.

Για την αντικειμενικότερη και πιστότερη, εξάλλου, «εξερεύνηση» του παρελθόντος η Ιστορία έχει σήμερα στη διάθεσή της και οφείλει να ζητεί την αρωγή όλων των άλλων επιστημών. Κάθε κλάδος, από τους πιο συγγενικούς όπως η Αρχαιολογία ή η Γλωσσολογία, ως τους φαινομενικά άσχετους, όπως η Χημεία ή η Ναυπηγική, έχει γνώσεις και μεθόδους να συνδράμει στην ανακάλυψη και αποτύπωση του ιστορικού «γεγονέναι». Πέρασε ο καιρός που ο Προκόπιος αντέγραφε – σε κάποια σημεία κατά λέξη – τον Θουκυδίδη περιγράφοντας τον λοιμό της εποχής του από έλλειψη διεπιστημονικής ενημέρωσης.

Με προδιαγραφές σαν αυτές που σκιαγραφήθηκαν εδώ, η ιστορική αλήθεια έχει πολλές πιθανότητες να διασωθεί. Για να ολοκληρώσει, όμως, η Ιστορία την αποστολή της, απαιτείται και η μεθοδική διδασκαλία της. Το Σχολείο

αποτελεί τον πρωταρχικό φορέα προβολής της, αλλά δεν πρέπει να θεωρείται, όπως κατά κανόνα συμβαίνει, και ο αποκλειστικός. Αυτό σημαίνει πως από τη διδαχή της ιστορικής γνώσης δεν έχει ανάγκη μόνο το παιδί ως μαθητής αλλά ο οποιοσδήποτε συνειδητός πολίτης.

Η παρουσίαση στο Σχολείο, κατ' αρχάς, δεν αρκεί να εξαντλείται απλώς σε «στεγνή» εξιστόρηση γεγονότων και μάλιστα πολεμικών, όπως συνηθίζεται. Επικοινωνιακή θα είναι η διδασκαλία μιας ύλης που θα αποφεύγει την ηρωοποίηση της βαρβαρότητας και θα εκθέτει, παράλληλα με τις πολεμικές συγκρούσεις ή τις πολιτικές δολοπλοκίες, και την Ιστορία του Πολιτισμού, ώστε να μην ταυτίζεται τούτο το μάθημα με σχεδόν μόνιμη δυσφήμιση των εθνών. Χρειάζεται, επίσης, να συμπληρώνεται και από γνώσεις «ιστοριολογίας» στο Λύκειο, ώστε ο αυριανός πολίτης να μυείται και στους μηχανισμούς και στους νόμους της Ιστορίας, για να οξύνει την κρίση του και να υποψιάζεται νωρίς γύρω από τα πολιτικά και λοιπά φαινόμενα που διέπουν τις κοινωνίες. Τώρα στην Εκπαίδευση προσφέρονται επαρκέστατα τεχνικά μέσα για «ολοζώντανη» διδασκαλία, όπως το μαγνητόφωνο, το βίντεο και τα multi media – τα «πολυμέσα» με τις απεριόριστες δυνατότητες – που μετατρέπουν το ιστορικό υλικό σε βίωμα τερματίζοντας την αποστήθιση.

Αλλά, όπως είπαμε, δεν σταματάμε στο Σχολείο. Η Ιστορία είναι απαραίτητο να διδάσκεται και να διδάσκει από τα μέσα ευρείας επικοινωνίας, κυρίως την τηλεόραση και το ραδιόφωνο με ιστορικά ντοκυμανταίρ, σειρές, καθώς και με ειδησεογραφία σε ήπιους τόνους, αφού κι αυτή είναι η «ζώσα Ιστορία», που υποδαυλίζει εθνικά και φυλετικά μίση ή ευνοεί τον αλληλοσεβασμό των λαών. Εκκλαίκευμένες διαλέξεις, επίσης, θεατρικές παραστάσεις, κινηματογραφικές παραγωγές, βιβλία και περιοδικά ιστορικού περιεχομένου είναι δυνατόν να διδάξουν αθόρυβα μα αποτελεσματικά, χωρίς να θυμίζουν «μάθημα» που επιβάλλεται επί ποινή χαμηλής βαθμολογίας.

Να μη μας διαφεύγει, τέλος, και η μεγάλη παιδευτική αξία του Μουσείου ως «κύριας κατοικίας» της Ιστορίας. Όπως εξηγεί μία ειδική έκδοση της Unesco, «δεν θεωρούνται πια τα μουσεία απλώς "χώροι αποθήκευσης" ή μέσα διατήρησης της πνευματικής κληρονομιάς μιας χώρας, αλλά δυναμικά εκπαιδευτικά "εργαλεία"». Το ευπρόσωπο και ζωντανό μουσείο, λοιπόν, που δεν προκαλεί πια σε μικρούς και μεγάλους συνειρμούς για «αράχνες και μούχλα», γίνεται παιδαγωγός και αναπλάθει εμπειρίες διαχρονικές και πολύτιμες.

Όταν, επομένως, οι λαοί και οι ηγεσίες τους, αλλά ίσως κατ' εξοχήν η παγκόσμια κοινότητα η οργανωμένη στα «Ενωμένα Έθνη», αποφασίσουν να εκφορτίσουν την Ιστορία – της ανθρωπότητας και καθενός έθνους - από τις ποικίλες σκοπιμότητες – όταν πάψουν να τη χαλκεύουν, για να τη μεταχειριστούν σαν δόρυ εναντίον αλλήλων – και όταν αντιληφθούν ότι η εμπέδωση του

υλικού της δεν μπορεί να εκφυλίζεται σε απλή απομνημόνευση χρονολογιών και ονομάτων αυτοκρατόρων, τότε θα πετύχουμε την εκδίπλωση των πολυσήμαντων δυνατοτήτων της ως Διδασκάλου του παρόντος και του μέλλοντος.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 250, Αθήνα 1992

Γιάννης Κωθαίος (1959)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Υπηρέτει ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση. Έργα: "Ρήσεις και αντιρρήσεις μιας γραφίδας", "Πού πάτε; Δεν σχολάσαμε", "Αμφιάρως", "Προσεγγίσεις νεοελληνικών κειμένων λυκείου", "Λέγειν και γράφειν" κ.ά.

Λέξεις - όροι

Γ. Σεφέρη "Ο βασιλιάς της Ασίνης": Ο ποιητής αναζητεί στο κάστρο της Ασίνης σημάδια της ύπαρξης του βασιλιά της, μα νιώθει το κενό της ανυπαρξίας.

επίγνωση: ακριβής και ενσυνείδητη γνώση, πλήρης κατανόηση της σημασίας μιας καταστάσεως

Θερσίτης: ο πιο άσχημος ήρωας της Ιλιάδας· αντιδρά βίαια στις αποφάσεις του Αγαμέμνονα, θρασύς.

οίδα (> ίστωρ, ιστορία): γνωρίζω

ίστωρ: γνώστης, ειδήμων, έμπειρος

ιστοριοδίφης (ιστορία + διφώς: ερευνώ): ο ερευνητής ιστορικών πηγών

Πολύβιος (περ. 200 - περ. 120 π.Χ.): αρχαίος Έλληνας ιστορικός. Το έργο του "Ιστορία" περιλαμβάνει γεγονότα από το 220 - 146 π.Χ. Πίστευε στην αιτιοκρατική πορεία της ιστορίας.

audiatur et altera pars (λατιν.): ας ακουστεί και η άλλη πλευρά

Χέγκελ (1770 - 1831): Γερμανός φιλόσοφος, πατέρας του ιστορικού ιδεαλισμού

ρέκτης: ενεργητικός, δραστήριος, τολμηρός σε πρωτοβουλίες

Προκρούστης: κακούργος που τοποθετούσε σε κλίνη τα θύματά του και τους έκοβε τα πόδια αν εξείχαν της κλίνης ή τα προέκρουε, δηλαδή τα μάκραινε χτυπώντας τα (ελληνική μυθολογία)

λυσιτέλεια: ωφέλεια, κέρδος

να **διασκεδάζουν** την **ετεροφοβία** τους: να διασκορπίζουν, διαλύουν τη φοβία τους για το ξένο και διαφορετικό απ' αυτούς.

αναζωπύρωση: αναζωογόνηση, ανάκτηση νέων δυνάμεων

Προκόπιος (6ος μ.Χ. αι.): ιστορικός της εποχής του Ιουστινιανού, από τους σημαντικότερους του Βυζαντίου

υποδαυλίζω: μτφ. υποθάλπω, υποκινώ π.χ. εχθρότητα, μίσος

χαλκεύω: κατασκευάζω χάλκινα αντικείμενα, μηχανώμαι, μηχανορραφώ, σκευωρώ, ραδιοουργώ

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ο συγγραφέας θέτει ένα βασικό ερώτημα: "Διδάσκει η Ιστορία;" Ποιες απαντήσεις υπάρχουν κατά την άποψή του και σε ποια επιχειρήματα στηρίζεται η καθεμιά; (απλή αναφορά)
2. Ποιοι λόγοι κατά το δοκίμιογράφο εμποδίζουν τον άνθρωπο να διδαχθεί από την Ιστορία;
3. Ποιες προϋποθέσεις σύμφωνα με το συγγραφέα πρέπει να τηρούνται κατά τη συγκέντρωση και καταγραφή του ιστορικού υλικού, ώστε η Ιστορία να εκπληρώνει σωστά την αποστολή της;
4. Η αποστολή της Ιστορίας συνδέεται πρωτίστως και με τη διδασκαλία της. Πώς αντιλαμβάνεται ο Γιάννης Κωβαίος τη διδασκαλία της Ιστορίας και σε ποια επίπεδα αυτή πρέπει να διακινείται;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ποια είναι τα κύρια σημεία στη δομή του κειμένου;
2. "Ατυχοι οι λαοί που δεν ιστορήθηκε η παρουσία τους στον κόσμο": Σχολιάστε τη θέση αυτή του συγγραφέα και εκφράστε την προσωπική σας τοποθέτηση.
3. Αξιολογήστε και σχολιάστε έναν από τους λόγους που κατά το συγγραφέα εμποδίζουν τον άνθρωπο να διδαχθεί από την Ιστορία.
4. Βασική άποψη του Γιάννη Κωβαίου είναι ότι, για να επιτελέσει η Ιστορία το διδακτικό ρόλο της, πρέπει να είναι απαλλαγμένη από εμπάθεια και ιδιοτέλεια. Συμφωνείτε με τη θέση αυτή; Αν ναι, ποια θα ήταν τα θετικά για τους λαούς επακόλουθα;
5. Ο δοκίμιογράφος τοποθετείται υπέρ του διδακτικού, με την ευρύτερη σημασία του όρου, έργου της Ιστορίας. Αν ληφθούν υπόψη τα διεθνή φαινόμενα και οι ανασχηματισμοί που παρατηρούνται στο σύγχρονο κόσμο, πώς η Ιστορία θα μπορούσε να βοηθήσει, ώστε να εισέλθουμε στο 2000 με καλύτερους οiwνούς;

6. Συνδέστε το περιεχόμενο του δοκιμίου με την προσδοκία του Θουκυδίδη το ιστορικό σύγγραμμά του να αποβεί "κτήμα ες αιεί" δηλαδή απόκτημα παντοτινό για τους ανθρώπους.

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες:
 - α) Πρεσβεύει αυτή η άποψη ότι εμείς δεν την αφήνουμε να μας διαφωτίσει.
 - β) Η παραχάραξη της ιστορικής αλήθειας αποπροσανατολίζει.
 - γ) Η εύκολη λήθη υπονομεύει ευθέως τη δωρεά της αναδρομής.
 - δ) ... ώστε μόνο ωφέληματα να καρπώνεται η ανθρωπότητα.
 - ε) Η ολιγωρία - και ακόμη χειρότερα η ηθελημένη συσκότιση των φώτων της - είναι πλέον εγκληματική.
 - στ) Η Ιστορία οφείλει να ζητεί την αρωγή όλων των άλλων επιστημών.
 - ζ) Η Ιστορία δεν μπορεί να εκφυλίζεται σε απλή απομνημόνευση χρονολογιών και ονομάτων.
2. Δώστε τα αντίθετα των πιο κάτω λέξεων:
παραδέχομαι, βελτίωση, διαφωτίζω, λήθη, ιδιοτέλεια
3. Να χρησιμοποιήσετε τις πιο κάτω λέξεις σε μια ολοκληρωμένη παράγραφο το περιεχόμενο της οποίας δεν είναι απαραίτητο να σχετίζεται με το δοκίμιο:
χειραγωγώ, όλεθρος, δεοντολογία, σκοπιμότητα
4. Γράψτε άλλες λέξεις, αφού αλλάξετε το πρώτο συνθετικό:
επίγνωση, αναδρομή, λυσιτέλεια

Ηρωισμός και πολιτική στον κυπριακό απελευθερωτικό αγώνα

Ο κυπριακός απελευθερωτικός αγώνας του 1955 - 1959 σήμανε τη μεταβολή μιας μακρόχρονης πολιτικής γραμμής που ακολουθούσε ως τότε η κυπριακή Εθναρχία. [...] Την πολιτική της αναμονής διαδεχόταν η πολιτική του δυναμικού αγώνα την οποία επέβαλλε τόσο η εθνική αξιοπρέπεια όσο και η ανάγκη να διατηρηθεί η εθνική ταυτότητα, που κινδύνευε να διαβρωθεί από την έντεχνη εισαγωγή ξενότροπων ηθών και ιδεών. [...]

Η επιτυχία του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα στηριζόταν σε δυο τομείς: τον πολιτικό και τον στρατιωτικό.

Ο πολιτικός τομέας προϋπήρχε του στρατιωτικού. Αποτελούσε προέκταση της κυπριακής Εθναρχίας, η οποία και έλαβε την απόφαση να αντικαταστήσει την πολιτική της αναμονής με την πολιτική του δυναμικού αγώνα. Κι ήταν ακριβώς η απόφαση για την αλλαγή της πολιτικής που οδήγησε στην ανάγκη να ιδρυθεί ο στρατιωτικός τομέας.

Ο στρατιωτικός τομέας κάλυπτε τρεις επί μέρους δραστηριότητες:

- τις στρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξάγονταν από τους μαχητές της ΕΟΚΑ στις πόλεις και την ύπαιθρο,
- την παθητική αντίσταση του κυπριακού λαού που συντονιζόταν από την ΠΕΚΑ (Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα), και
- τις διαδηλώσεις της νεολαίας, στις οποίες πρωτοστατούσε η ANE (Αλκιμη Νεολαία της ΕΟΚΑ).

Βασικό γνώρισμα των αγωνιστών ήταν ο ηρωισμός. Η εσωτερική, δηλαδή, διάθεση να παραμερίσει ένας τις προσωπικές του ανάγκες και επιθυμίες και να προσφέρει, μέχρι την αυτοθυσία, τις υπηρεσίες του στην πατρίδα. Η ουσία του ηρωισμού βρίσκεται στη θυσία του προσωπικού για την ευόδωση του γενικού συμφέροντος της Πατρίδας. Μια τέτοια ετοιμότητα για θυσία χαρακτήριζε τη συμπεριφορά των αγωνιστών τόσο στον πολιτικό όσο και στον στρατιωτικό τομέα.

Στον στρατιωτικό τομέα ο ηρωισμός εκδηλωνόταν ως ξεπέραςμα του έμφυτου και φυσικού φόβου που πάντα προκαλεί ο κίνδυνος, ως ετοιμότητα να εκθέσει ένας και αυτή τη ζωή του σε θανάσιμο κίνδυνο, προκειμένου να εκτελέσει το καθήκον του προς την Πατρίδα και ως θάρρος στη φωτιά της μάχης.

Εκατοντάδες είναι τα παραδείγματα ηρωισμού και ευψυχίας των μαχητών της ΕΟΚΑ. Με τις πράξεις και την αυτοθυσία τους έγραψαν σελίδες εθνικής δόξας εφάμιλλες με τις πιο λαμπρές εποποιίες της ελληνικής ιστορίας.

Στον πολιτικό τομέα ο ηρωισμός εκδηλώνεται ως αντίσταση στις ηθικές πιέσεις και ως ξεπέραςμα του φόβου για την προσωπική ασφάλεια. Ο αγωνιστής πολιτικός, στην προσπάθειά του να υποστηρίξει ό,τι θεωρεί πως αποτελεί το γενικό συμφέρον της πατρίδας, είναι έτοιμος να ριψοκινδυνέψει και τη θέση του και το κύρος του και την ίδια τη ζωή του, παρά να υποκύψει στις οποιοσδήποτε εξωτερικές πιέσεις. Είναι έτοιμος να θυσιάσει τον εαυτό του για να διαφυλάξει το συμφέρον της πατρίδας.

Ο ηρωισμός πρέπει πάντα να συνοδεύεται από σ ύ ν ε σ η. Η θυσία για χάρη της θυσίας είναι μια άσκοπη και περιττή πράξη. Είναι μια πράξη αλλοφροσύνης, αν όχι εκδήλωση μαζοχισμού. Τότε μόνο η θυσία του ήρωα έχει αξία, όταν αυτή απαιτείται από το γενικότερο συμφέρον της πατρίδας· διαφορετικά η θυσία στερεί την πατρίδα από τις δυνάμεις εκείνες που αναλίσκονται μάταια και που θα χρησίμευαν σε κάποιον ευθετότερο χρόνο.

Και η σύνεση, όπως και ο ηρωισμός, εκδηλώνεται διαφορετικά στον στρατιωτικό και διαφορετικά στον πολιτικό τομέα. Στον στρατιωτικό τομέα η σύνεση εκδηλώνεται ως αποφυγή επικίνδυνων στρατιωτικών επιχειρήσεων με αμφίβολο κέρδος. Στον πολιτικό τομέα η σύνεση εκδηλώνεται ως επιδίωξη του εφικτού, για να αποφευχθούν άσκοπες θυσίες και απώλειες.

Η πολιτική του εφικτού συνεπάγεται οδυνηρούς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις στους αρχικούς στόχους του αγώνα, γι' αυτό και η εφαρμογή της χρειάζεται ηρωισμό και ψυχικό δυναμισμό. Η πολιτική του εφικτού πρέπει να διακριθεί από την υποχωρητικότητα και τον ενδοτισμό, που είναι ένδειξη ψυχικής αδυναμίας. Στην υποχωρητικότητα κυριαρχεί ο φόβος. Στον ενδοτισμό παρατηρείται αδυναμία χαρακτήρα. Στην πολιτική του εφικτού επικρατεί η σύνεση· και η σύνεση συνοδεύεται πάντα από ηρωισμό. Τον ηρωισμό να λέγεις «όχι» στις πιέσεις, αλλά και τον ηρωισμό να λέγεις «ναι» σε οδυνηρούς συμβιβασμούς, αν αυτό αποτελεί το γενικότερο συμφέρον της πατρίδας.

Οι συμβιβασμοί, που συχνά απαιτεί η πολιτική του εφικτού, αποτελούν μια μορφή **μ α τ α ί ω σ η ς τ ω ν α ρ χ ι κ ώ ν ε θ ν ι κ ώ ν π ό θ ω ν**, με αποτέλεσμα τη δημιουργία εσωτερικών συγκρούσεων μεταξύ των αγωνιστών. Κι αυτό ακριβώς συνέβη και στην περίπτωση του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα.

Μετά την έναρξη του αγώνα, ο πολιτικός τομέας ανέλαβε την ευθύνη για τις διαπραγματεύσεις, τόσο με την ελληνική όσο και με την αγγλική κυβέρνηση, για την εξεύρεση πολιτικής λύσης. Έργο του ήταν η δικαίωση του

αγώνα. Η μεταποίηση των θυσιών του κυπριακού λαού σε πολιτικό κέρδος. Από την έκβαση των πολιτικών διαπραγματεύσεων εξαρτιόταν η αποτελεσματικότητα τόσο των στρατιωτικών αγώνων όσο και των θυσιών που συνεπαγόταν η παθητική αντίσταση. Οι αγωνιστές ήταν, κατά συνέπεια, δέσμιοι της πολιτικής. Κι όταν ο πολιτικός τομέας υποχρεώθηκε από τα γεγονότα να κάμει συμβιβαστικές υποχωρήσεις, δημιουργήθηκε στους μαχητές η εντύπωση ότι αυτοί κερδίζουν τις μάχες ενώ οι άλλοι χάνουν τον πόλεμο. Αισθάνθηκαν ότι ματαιώθηκαν οι αγώνες και οι θυσίες τους. [...]

Είναι σε τέτοιες περιόδους που χρειάζεται από μέρους όλων των αγωνιστών ένας άλλου είδους ηρωισμός και μια άλλου είδους σύνθεση. Ο ηρωισμός να νικούν το αίσθημα της ματαίωσης και η σύνθεση να αναζητούν με την ψυχρή λογική τις πραγματικές αιτίες της ματαίωσης, αντί να στρέφουν τα καταπιεσμένα αισθήματά τους ενάντια σε κάποιον «αποδιοπομπαίο τράγο», που τον επιλέγουν συνήθως ανάμεσα στους συναγωνιστές τους. Οι πραγματικές αιτίες της ματαίωσης των αρχικών σκοπών και στόχων του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα βρίσκονταν σε γεγονότα και καταστάσεις που ήταν πολύ πέρα από τις δυνατότητες, τόσο των μαχητών όσο και των πολιτικών, να τις ελέγξουν.

Αν εφαρμόσουμε και στην περίπτωση του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα του 1955-1959 τη φιλοσοφική διαλεκτική της θέσης - αντίθεσης και σύνθεσης, τότε ο ηρωισμός στον στρατιωτικό τομέα με τις λαμπρές του εποποιίες θα μπορούσε ν' αποτελέσει τη θέση. Ο ηρωισμός στον πολιτικό τομέα, όπως εκδηλωνόταν στην προσπάθεια να διασφαλιστούν όσο το δυνατό περισσότερα εθνικά οφέλη, θα μπορούσε ν' αποτελέσει την αντίθεση. Κι ο ηρωισμός να ξεπεράσει ένας το έντονο αίσθημα της ματαίωσης και να ξαναδεί τα γεγονότα μέσα από το πρίσμα της ιστορικής αναγκαιότητας, θα μπορούσε ν' αποτελέσει τη σύνθεση.

Μέσα από αυτή τη νέα σύνθεση μπορεί κανείς να συνειδητοποιήσει τα ακόλουθα:

- Βασικό κέρδος των αγωνιστών από τον ηρωισμό και την αυτοθυσία τους είναι η δική τους προσωπική τελείωση. Είναι η επίτευξη της δικής τους εσωτερικής ελευθερίας, που είναι κάτι διαφορετικό από τη λευτεριά της πατρίδας.
- Ο ηρωισμός στα πεδία των μαχών δεσμεύεται πάντα από τις υπαγορεύσεις της πολιτικής. Κι η πολιτική δεσμεύεται πάντα από συγκυρίες και καταστάσεις που βρίσκονται πέρα από τον δικό της έλεγχο.
- Η πολιτική δ ε σ μ ε ύ ε ι, αλλά δεν εξουδετερώνει τα αποτελέσματα του ηρωισμού. Η δέσμευση της πολιτικής είναι βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη. Ισχύει ενόσω ισχύουν οι συγκυρίες κι οι εξωτερικές καταστάσεις. Οι πράξεις όμως του ηρωισμού δεν αποτελούν

μόνο ιστορία, αλλά μετατρέπονται σε τραγούδι και σε θρύλο, μετουσιώνονται σε νέα ιδανικά που οδηγούν σε νέους αγώνες. Κι αυτή την πνευματική μετουσίωση του ηρωισμού δεν πρέπει να την ξεχνούμε όταν αναλογιζόμαστε την ηρωική εποποιία της ΕΟΚΑ και του κυπριακού λαού του 1955-1959.

περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 5, Λευκωσία 1986

Μιχαλάκης Μαραθεύτης (1926)

Γεννήθηκε στην Πάφο. Σπούδασε Φιλολογία, Ψυχολογία, Κοινωνιολογία και Φιλοσοφία της Παιδείας. Τέως διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου. Έργα: "Η εκπαίδευση των διδασκάλων υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας του Προσωπισμού", "Θέματα εφηβείας", "Ο σύγχρονος κόσμος και η Παιδεία", "Προεκτάσεις", "Μελετήματα Ελληνορθόδοξης Παιδείας" κ.ά.

Λέξεις - όροι

εθναρχία: θεσμός που ίσχυσε στην Ελλάδα επί τουρκοκρατίας και στην Κύπρο επί τουρκοκρατίας και αγγλοκρατίας, κατά τον οποίο ο θρησκευτικός αρχηγός περιβάλλεται και με πολιτικές εξουσίες. Ο θεσμός αναγνωρίστηκε επίσημα για την Κύπρο το 1660· στα χρόνια πριν και κατά το 1955 - 1959 ενισχύθηκε και διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο.

άλκιμος (< αλκή): δυνατός, ρωμαλέος

εποποιία: μτφ. ηρωική πράξη, δράση που αξίζει να υμνηθεί με έπος

φιλοσοφική διαλεκτική της θέσης - αντίθεσης και σύνθεσης: διατυπώθηκε από τον Έγκελο (1770 - 1831), Γερμανό φιλόσοφο του αντικειμενικού και ιστορικού ιδεαλισμού.

συγκυρία: σύμπτωση

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια πολιτική εκφράζει κατά το συγγραφέα ο απελευθερωτικός αγώνας του 1955 - 1959 και πώς αυτή διακρίνεται από την πολιτική που ίσχυε μέχρι τότε;
2. Σε ποιους τομείς στηριζόταν ο απελευθερωτικός αγώνας του 1955-1959; Τι περιλάμβανε ο καθένας;
3. Ποιο περιεχόμενο δίνει ο συγγραφέας στην έννοια ηρωισμός; Πώς εκφράστηκε στην περίπτωση του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα α) στον πολιτικό και β) στο στρατιωτικό τομέα;

4. Πώς αξιολογεί ο δοκιμιογράφος το ρόλο που διαδραματίζει η σύνθεση στο θέμα "ηρωισμός";
5. Τι εννοεί ο Μιχαλάκης Μαραθεύτης με τη φράση "πολιτική του εφικτού" και από ποιες έννοιες τη διακρίνει;
6. α) Πώς εμπλέκεται η φιλοσοφική διαλεκτική της θέσης - αντίθεσης - σύνθεσης στα δρώμενα του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α;
- β) Με βάση τα πιο πάνω σε ποια συμπεράσματα καταλήγει ο συγγραφέας;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Εντοπίστε τα βασικά σημεία της δομής του κειμένου και με βάση αυτά γράψτε περίληψη.
2. Σχολιάστε και τεκμηριώστε με παραδείγματα από την ιστορία του ελληνισμού την πιο κάτω άποψη του συγγραφέα:
"Η ουσία του ηρωισμού βρίσκεται στη θυσία του προσωπικού για την ευόδωση του γενικού συμφέροντος της Πατρίδας".
3. Δώστε παραδείγματα από την ιστορία της ανθρωπότητας, σύγχρονης και παλαιότερης, που να δηλώνουν την εφαρμογή ή μη της πολιτικής του εφικτού.
4. "Βασικό κέρδος των αγωνιστών από τον ηρωισμό και την αυτοθυσία τους είναι η δική τους προσωπική τελείωση. Είναι η επίτευξη της δικής τους εσωτερικής ελευθερίας, που είναι κάτι διαφορετικό από τη λευτεριά της πατρίδας": Προσεγγίστε συγκριτικά με τη θέση αυτή τους στίχους:
 - α) "Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε, στα σκοτεινά προχωρούμε..."
Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.
Γιώργου Σεφέρη, "Τελευταίος σταθμός"
 - β) Είμαι 29 μόλις χρονώ, και το μόνο που ξέρω είναι πως θέλω
να ζήσω.
Δεν πρόφτασα ακόμη να σκεφτώ, μια και δεν πρόφτασα να ζήσω.
.....
Όλο σας αποχαιρετώ κι ακόμα μένω. Ναι, η πιο μεγάλη πράξη
της ζωής μας
είναι η απόφαση του θανάτου μας, όταν υπάρχει κάποια διέξοδος,
όταν μπορείς και να τον αποφύγεις, και συ τον διαλέγεις
σαν τιμή και σα χρέος για τους άλλους, πιο πέρα απ' τις ανάγκες
σου.
Όποιος μπορεί να νικήσει μια στιγμή τη ζωή του νικάει και το
θάνατο. Το 'μαθα.

Γιάννη Ρίτσου, "Αποχαιρετισμός"

Αγγλοι στρατιώτες σύρουν στην αυλή του Παγκυπρίου Γυμνασίου μαθητή που τραυματίσσαν σε διαδήλωση

5. Παρουσιάστε στην τάξη μαρτυρίες από τον αγώνα του 1955-1959 που να φανερώνουν τη συμμετοχή των νέων στον αγώνα και συζητήστε τες.
6. Πώς πιστεύετε ότι η ιστορική μνήμη της περιόδου 1955-1959 μπορεί να βοηθήσει τις σύγχρονες γενιές των Ελλήνων της Κύπρου που βιώνουν τα οδυνηρά αποτελέσματα των γεγονότων του 1974;

Γ. Παράλληλο κείμενο

"Βασικό γνώρισμα των αγωνιστών ήταν ο ηρωισμός": Ποιο ήταν το μυστικό του ηρωισμού τους σύμφωνα με το Χρήστο Κολιό στο πιο κάτω κείμενο;

Μια, πιστεύω, είναι η απόκριση. Ο ηρωισμός τους στάθηκε το αποτέλεσμα τριών βασικά παραγόντων που λειτουργούσαν χρόνια μέσα τους αδιαλείπτως και που συναιρέθηκαν τελικά, την κρίσιμη ώρα, στην απόφαση του θανάτου για την ελευθερία της Πατρίδας. Αυτοί οι παράγοντες ήταν η παιδεία τους, η φιλοπατρία τους και η υπέρβαση του εαυτού τους.

Οι ήρωές μας ανατράφηκαν μέσα στην ελληνορθόδοξη παράδοση και μορφώθηκαν με παιδεία αρετής, δικαίου και ελευθερίας. Μια ακλόνητη πίστη στο Θεό τούς φώτιζε το δρόμο και τους εμπύχωνε στον αγώνα. Όνειρο και προσδοκία τους μια "χριστιανική λευτερωμένη Κύπρος". Τα ιδεώδη που τους εμπυσούσε η παιδεία τους – δικαιοσύνη, ανθρωπιά, αγωνιστικότητα, ήθος, ευψυχία, ελευθερία – υλοποιούνται στη ζωή και στις πράξεις τους και συμπυκνώνονται επιγραμματικά στα γραπτά κείμενα που μας άφησαν. "Θέλω να ξέρετε", γράφει ο Στέλιος Μαυρομμάτης, "πως ο γιός σας και αδελφός σας πέθανε με το χαμόγελο στα χείλη, κράτησε μέχρι τέλους τον ιερό όρκο που έδωσε να *θυσιαστεί* χάριν της Ελευθερίας της Κύπρου".

Η ελληνοχριστιανική παιδεία ενέπνευσε στους αγωνιστές τη γνήσια, την έμπρακτη φιλοπατρία, που μετουσιώθηκε σε πάθος ελευθερίας. Αυτό το πάθος τούς έγινε βίωμα καθημερινό, αποκλειστικός σκοπός της ζωής τους. Μ' αυτό μεγάλωναν, μ' αυτό ονειρεύονταν, μ' αυτό δρούσαν. Γι' αυτούς το "μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων απάντων τιμιώτερον εστιν η πατρίς και σεμνότερον και αγιώτερον..." είχε γίνει τρόπος ζωής. Ο συνεπής πατριωτισμός τους χρωματιζόταν έντονα και από την αγάπη προς όλους τους άλλους ανθρώπους και ιδιαίτερα τους συμπατριώτες τους. Στη θυσία τους εύρισκε την πληρότητά της η ρήση του Ιησού "μείζονα ταύτης αγάπην ουδείς έχει, ίνα την ψυχήν αυτού θη υπέρ των φίλων αυτού". Δεν το μαρτυρεί και ο ήρωας Ανδρέας Παναγίδης σε επιστολή του από το κελλί των μελλοθανάτων; "Δεν θα δω την Κύπρο ελεύθερη, αλλά προσέφερα το αίμα μου για να την δουν οι νέες γενιές της Κύπρου ελεύθερη".

Η παιδεία και ο πατριωτισμός των παιδιών της Ε.Ο.Κ.Α υφαίνουσαν σωπηλά για χρόνια την ολοκλήρωση του αγωνιστή με την πλήρη απάρνηση του εαυτού του, με την αυθυπέρβασή του, όταν πια η Πατρίδα απαιτεί την αυτοθυσία του. Τότε ο αγωνιστής απόλυτα πια ελεύθερος, μια και πήρε τη φοβερή απόφαση του θανάτου υψώνεται σε ηθικό πρότυπο, σε μάρτυρα ελευθερίας, σε *ήρωα*. Τι άλλο ήταν το "μολών λαβέ" του Αυξεντίου και των άλλων παλικαριών μας παρά η βέβαιη κατάληξη της αυθυπέρβασής τους; Όταν πια ταυτίστηκαν με το σκοπό τους και πήραν την απόφαση της θυσίας, καταλάμβαναν οριστικά τη θέση τους στο πάνθεο των ηρώων της Ελευθερίας.

Χρίστου Κολιού, "Το μυστικό του ηρωισμού",
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 5, Λευκωσία 1986

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) Κινδύνευε να διαβρωθεί από την έντεχνη εισαγωγή ξενότροπων ηθών και ιδεών.
 - β) Έγραψαν σελίδες εθνικής δόξας εφάμιλλες με τις πιο λαμπρές εποποιίες της ελληνικής ιστορίας.
 - γ) Είναι έτοιμος να ριψοκινδυνέψει και τη θέση του και το κύρος του.
 - δ) Στον πολιτικό τομέα η σύνεση εκδηλώνεται ως επιδίωξη του εφικτού.
 - ε) Αποτελούν μια μορφή ματαίωσης των αρχικών εθνικών πόθων.στ) Να ξαναδεί τα γεγονότα μέσα από το πρίσμα της ιστορικής αναγκαιότητας.
2. Ετυμολογήστε τις λέξεις και σχηματίστε νέες αλλάζοντας το πρώτο συνθετικό:
εποποιία, εθναρχία, εφάμιλλος, προσπάθεια, αλλοφροσύνη, συγκυρία
3. Γράψτε από ένα παράγωγο ουσιαστικό και ένα επίθετο για τα πιο κάτω ρήματα:
εκθέτω, εκτελώ, διακρίνομαι
4. Δώστε τέσσερις έννοιες νοηματικά συγγενείς προς την έννοια ηρωισμός.

Σ. Νταλί: Προμήνυμα εμφυλίου πολέμου

Συνέπειες εμφυλίων πολέμων

Το καλοκαίρι του 427 π.Χ. τελείωσε ο εμφύλιος πόλεμος στην Κέρκυρα. Οι ολιγαρχικοί νικήθηκαν με αθηναϊκή βοήθεια.

Όταν οι Κερκυραίοι πληροφορήθηκαν ότι πλησιάζει αθηναϊκός στόλος και ότι τα εχθρικά καράβια είχαν φύγει, έμπασαν κρυφά μέσα στην πολιτεία τους Μεσσηνίους που έως τότε είχαν μείνει έξω από τα τείχη. Έδωσαν διαταγή στο στόλο που είχαν ετοιμάσει, να πάει στο Υλλαιϊκό λιμάνι και, ενώ τα καράβια αρμένιζαν προς τα εκεί, οι δημοκρατικοί άρχισαν να σφάζουν όσους βρήκαν από τους αντιπάλους τους. Έσφαξαν και όσους είχαν μπει στα καράβια, αφού τους έπεισαν ν' αποβιβαστούν. Πήγαν και στο ναό της Ήρας κι έπεισαν πενήντα ολιγαρχικούς να βγουν για να δικαστούν κανονικά και τους καταδίκασαν όλους σε θάνατο. Οι περισσότεροι, όμως, από τους ικέτες, βλέποντας τα όσα γίνονταν, άρχισαν να σκοτώνουν ο ένας τον άλλον μέσα στον ιερό περιβόλο. Μερικοί κρεμάστηκαν από τα δέντρα και άλλοι αυτοκτόνησαν με άλλους τρόπους. Επτά ολόκληρες μέρες, όσες έμεινε ο Ευρυμέδων με τα καράβια του, οι Κερκυραίοι εξακολούθησαν να σκοτώνουν όσους συμπολίτες τους θεωρούσαν εχθρούς. Τους κατηγορούσαν ότι θέλησαν να καταλύσουν τη δημοκρατία, αλλά πολλοί σκοτώθηκαν από προσωπικά μίσση και άλλοι, που είχαν δανείσει χρήματα, σκοτώθηκαν από τους οφειλέτες τους. Ο θάνατος πήρε χίλιες μορφές και, ό,τι φρικαλέο γίνεται σ' αυτές τις περιστάσεις, έγινε στην Κέρκυρα, κι ακόμα χειρότερα. Πατέρας σκότωνε το παιδί του, άρπαζαν ικέτες απ' τους ναούς και τους σκότωναν εκεί μπροστά, και άλλους τους έχτισαν μέσα στο ιερό του Διονύσου και τους άφησαν να πεθάνουν εκεί.

Σ' αυτές τις ακρότητες έφτασε ο εμφύλιος πόλεμος και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση, γιατί ήταν ο πρώτος που έγινε. Αργότερα μπορεί κανείς να πει ότι ολόκληρος ο ελληνισμός συνταράχτηκε, γιατί παντού σημειώθηκαν εμφύλιοι σπαραγμοί. Οι δημοκρατικοί καλούσαν τους Αθηναίους να τους βοηθήσουν και οι ολιγαρχικοί τους Λακεδαιμονίους. Όσο διαρκούσε η ειρήνη δεν είχαν ούτε πρόφαση, αλλά ούτε τη διάθεση να τους καλέσουν για βοήθεια. Με τον πόλεμο, όμως, καθεμιά από τις αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις μπορούσε εύκολα να βρει ευκαιρία να προκαλέσει εξωτερική επέμβαση για να καταστρέψει τους αντιπάλους της και να ενισχυθεί η ίδια για ν' ανατρέψει το πολίτευμα. Οι εμφύλιες συγκρούσεις έφεραν μεγάλες κι αμέτρητες συμφορές στις πολιτείες, συμφορές που γίνονται και θα γίνονται πάντα όσο δεν αλλάζει η φύση του ανθρώπου, συμφορές που μπορεί να είναι βαρύτερες ή ελαφρότερες κι έχουν

διαφορετική μορφή ανάλογα με τις περιστάσεις. Σε καιρό ειρήνης και όταν ευημερεί ο κόσμος και οι πολιτείες, οι άνθρωποι είναι ήρεμοι γιατί δεν τους πιέζουν ανάγκες φοβερές. Αλλ' όταν έρθει ο πόλεμος που φέρνει στους ανθρώπους την καθημερινή στέρηση, γίνεται δάσκαλος της βίας κι ερεθίζει τα πνεύματα του πλήθους σύμφωνα με τις καταστάσεις που δημιουργεί. Ο εμφύλιος πόλεμος, λοιπόν, μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Κι όσες πολιτείες έμειναν τελευταίες, έχοντας μάθει τι είχε γίνει αλλού, προσπαθούσαν να υπερβάλουν σ' επινοητικότητα, σε ύπουλα μέσα και σε ανήκουστες εκδικήσεις.

Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και τη σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα, η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρίας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή. Όποιος ήταν έξαλλος γινόταν ακουστός, ενώ όποιος έφερνε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Όποιον επινοούσε κανένα τέχνασμα και πετύχαινε, τον θεωρούσαν σπουδαίο, κι όποιον υποψιαζόταν σύγκαιρα και φανέρωνε τα σχέδια του αντιπάλου, τον θεωρούσαν ακόμα πιο σπουδαίο. Ενώ όποιος ήταν αρκετά προνοητικός, ώστε να μη χρειαστούν τέτοια μέσα, θεωρούσαν ότι διαλύει το κόμμα και ότι είναι τρομοκρατημένος από την αντίπαλη παράταξη. Με μια λέξη, όποιος πρόφταινε να κάνει κακό πριν από άλλον, ήταν άξιος επαίνου, καθώς κι εκείνος που παρακινούσε στο κακό όποιον δεν είχε σκεφτεί να το κάνει. Αλλά και η συγγένεια θεωρήθηκε χαλαρότερος δεσμός από την κομματική αλληλεγγύη, γιατί οι ομοιόδεατες ήσαν έτοιμοι να επιχειρήσουν οτιδήποτε, χωρίς δισταγμό, και τούτο επειδή τα κόμματα δεν σχηματίστηκαν για να επιδιώξουν κοινή ωφέλεια με νόμιμα μέσα, αλλά, αντίθετα, για να ικανοποιήσουν την πλεονεξία τους παρανομώντας. Και η μεταξύ τους αλληλεγγύη βασιζόταν περισσότερο στη συνενοχή τους παρά στους όρκους τους στους θεούς. Τις εύλογες προτάσεις των αντιπάλων τις δέχονταν με υστεροβουλία και όχι με ειλικρίνεια για να φυλαχτούν από ένα κακό αν οι άλλοι ήσαν πιο δυνατοί. Και προτιμούσαν να εκδικηθούν για κάποιο κακό αντί να προσπαθήσουν να μην το πάθουν. Όταν έκαναν όρκους για κάποια συμφιλίωση, τους κρατούσαν τόσο μόνο όσο δεν είχαν την δύναμη να τους καταπατήσουν, μη έχοντας να περιμένουν βοήθεια από αλλού. Αλλά μόλις παρουσιαζόταν ευκαιρία, εκείνοι που πρώτοι είχαν ξαναβρεί το θάρρος τους, αν έβλεπαν ότι οι αντίπαλοί τους ήσαν αφύλαχτοι, τους χτυπούσαν κι ένιωθαν μεγαλύτερη χαρά να τους βλάψουν εξαπατώντας τους, παρά χτυπώντας τους ανοιχτά. Θεωρούσαν ότι ο τρόπος αυτός όχι μόνο είναι πιο ασφαλής αλλά και βραβείο σε αγώνα δόλου. Γενικά είναι ευκολότερο να φαίνονται επιδέξιοι οι κακούργοι, παρά να θεωρούνται τίμιοι όσοι δεν είναι δόλιοι. Οι περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν να κάνουν το κακό και να θεωρούνται έξυπνοι, παρά να είναι καλοί και να τους λένε κουτούς.

Αιτία όλων αυτών ήταν η φιλαρχία που έχει ρίζα την πλεονεξία και τη φιλοδοξία, που έσπρωχναν τις φατρίες ν' αγωνίζονται με λύσσα. Οι αρχηγοί των κομμάτων, στις διάφορες πολιτείες, πρόβαλλαν ωραία συνθήματα. Ισότητα των πολιτών από τη μια μεριά, σωφροσύνη της αριστοκρατικής διοίκησης από την άλλη. Προσποιούνταν έτσι ότι υπηρετούν την πολιτεία, ενώ πραγματικά ήθελαν να ικανοποιήσουν προσωπικά συμφέροντα και αγωνίζονταν με κάθε τρόπο να νικήσουν τους αντιπάλους τους. Τούτο τους οδηγούσε να κάνουν τα φοβερότερα πράγματα επιδιώκοντας να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους, όχι ως το σημείο που επιτρέπει η δικαιοσύνη ή το συμφέρον της πολιτείας, αλλά κάνοντας τις αγριότερες πράξεις, με μοναδικό κριτήριο την ικανοποίηση του κόμματός τους. Καταδίκασαν άνομα τους αντιπάλους τους ή άρπαζαν βίαια την εξουσία, έτοιμοι να κορέσουν το μίσος τους. Καμιά από τις δύο παρατάξεις δεν είχε κανένα ηθικό φραγμό κι εκτιμούσε περισσότερο όσους κατόρθωναν να κρύβουν κάτω από ωραία λόγια φοβερές πράξεις. Όσοι πολίτες ήσαν μετριοπαθείς θανατώνονταν από τη μια ή την άλλη παράταξη, είτε επειδή είχαν αρνηθεί να πάρουν μέρος στον αγώνα είτε επειδή η ιδέα και μόνο ότι θα μπορούσαν να επιζήσουν προκαλούσε εναντίον τους το φθόνο.

Έτσι οι εμφύλιοι σπαραγμοί έγιναν αιτία ν' απλωθεί σ' όλο τον ελληνικό κόσμο κάθε μορφή κακίας και το ήθος, που είναι το κύριο γνώρισμα της ευγενικής ψυχής, κατάντησε να είναι καταγέλαστο κι εξαφανίστηκε.

Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Θουκυδίδη, Ιστορία Γ' 81-83

Θουκυδίδης (460 - περ. 399 π.Χ.)

Γεννήθηκε στο δήμο Αλιμούντα της Αττικής. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου αρρώστησε από το λοιμό και το 424 π.Χ. αναγκάστηκε να αυτοεξοριστεί, γιατί απέτυχε να σώσει την αθηναϊκή αποικία Αμφίπολη από τους Σπαρτιάτες. Έγραψε την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) του οποίου κάλυψε μόνο τα έτη 431-411 π.Χ. Διακρίνεται για την αντικειμενικότητα και την επίμονη αναζήτηση της αλήθειας. Η Ιστορία του είναι ανθρωποκεντρική και διαπνέεται από το ορθολογιστικό πνεύμα. Το έργο του χωρίστηκε από τους Αλεξανδρινούς φιλολόγους σε 8 βιβλία.

Λέξεις - όροι

φατρία: ομάδα ανθρώπων που ανήκει σ' ένα ευρύτερο σύνολο και εξυπηρετεί ιδιοτελείς σκοπούς π.χ. φατρίες σ' ένα πολιτικό κόμμα

να κορέσουν (< αρχ. κορέννυμι): να χορτάσουν, να ικανοποιήσουν απόλυτα

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Πώς συμπεριφέρθηκαν οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί στους ολιγαρχικούς, μόλις πληροφορήθηκαν ότι πλησιάζει ο συμμαχικός τους αθηναϊκός στόλος;
2. Σε ποιες ακρότητες έφτασαν οι εμφύλιοι σπαραγμοί κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου;
3. "Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαξαν ακόμα και τη σημασία των λέξεων": Εξηγήστε το νόημα και δώστε ανάλογα παραδείγματα από το παρόν.
4. Ποιες θεωρούνται ως οι κυριότερες αιτίες των δεινών της εμφύλιας διαμάχης κατά το Θουκυδίδη; Αντλήστε στοιχεία απ' όλο το κείμενο.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε έναν πρωτότυπο τίτλο για το κείμενο του Θουκυδίδη.
2. Να αναφερθείτε σε εμφύλιους πολέμους από την ιστορία της ανθρωπότητας και να επισημάνετε συγκεκριμένες εκδηλώσεις αγριότητας.
3. Σχολιάστε τα πιο κάτω αποσπάσματα και τεκμηριώστε τις απόψεις σας:
 - α) "Οι εμφύλιες συγκρούσεις έφεραν μεγάλες και αμέτρητες συμφορές στις πολιτείες, **συμφορές που γίνονται και θα γίνονται πάντα όσο δεν αλλάζει η φύση του ανθρώπου**"
 - β) "Για να εκδικηθούν τους εχθρούς τους οι άνθρωποι... αν έρθει η στιγμή που θα την έχουν ανάγκη".
4. "Όταν έρθει ο πόλεμος που φέρνει στους ανθρώπους την καθημερινή στέρση, γίνεται δάσκαλος της βίας". Αναπτύξτε το θέμα σε μορφή έκθεσης.
5. Ποια είναι κατά το Θουκυδίδη και ποια κατά την άποψή σας η θέση και η τύχη του μετριοπαθούς και φιλήσυχου πολίτη μέσα στη δίνη του εμφύλιου σπαραγμού;
6. Σ' έναν κόσμο που κλυδωνίζεται από φανατισμό, μισαλλοδοξία και εμπάθεια θα μπορέσει ποτέ ο άνθρωπος να απαλλαγεί από την αγριότητα και να γίνει ο ειρηνοποιός πολίτης της γης; Ποιοι παράγοντες είναι δυνατόν να τον βοηθήσουν;

Γ. Παράλληλα κείμενα

α. Συνδέστε τα πιο κάτω αποσπάσματα του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου με το κείμενο του Θουκυδίδη:

Ο φανατισμός είναι απέραντη δύναμη με διπλό πρόσωπο: ευεργετική και καταλυτική. Είναι δύσκολο να τον απορρίψει κανείς χωρίς συζήτηση. Αν συμβαίνει συχνά να τον καταριούμαστε, είναι γιατί γνωρίσαμε σχεδόν μονάχα την καταλυτική του ικανότητα. Τον ευεργετικό φανατισμό τον είδαμε σαν κάτι διαφορετικό: προσήλωση σ' ένα χρέος ή σ' ένα υψηλότατο ιδανικό. Και δεν τον ονομάσαμε τότε "φανατισμό". Δεν μπορούμε, ωστόσο, αν σωστά κρίνουμε, να παραμερίσουμε τις αγαθές πλευρές του φανατισμού: το πάθος για την αλήθεια, το πάθος για την έρευνα, το πάθος για την παιδεία, το πάθος για την ειρήνη, ανθρώπινες κορυφώσεις που δημιούργησαν ήρωες και μάρτυρες, την πινακοθήκη που καταυγάζει με το φως των προσωπικοτήτων της και δικαιώνει συνάμα την ανθρώπινη Ιστορία.

Η συνηθισμένη, ωστόσο, μορφή του φανατισμού είναι αληθινά αποκρουστική. Ο φανατικός, σ' όλες τις εποχές, είναι στενοκέφαλος και στενόκαρδος. Το οπτικό του πεδίο είναι περιορισμένο και το πείσμα του ακατανίκητο. Αγνοεί τους συμβιβασμούς, αλλ' αγνοεί και τις καλόπιστες κι ευγενικές παραχωρήσεις. Φρουρός συχνά ενός δόγματος που υποστηρίζει τις εξοχότερες αρετές, όσο προχωρεί τις χάνει ο ίδιος. Γίνεται απάνθρωπος, ωμός, σκαίος, αποθηριώνεται, για να εξανθρωπίσει τους ανθρώπους. Ο φανατισμός δημιουργεί καταστάσεις βρασμού. Αλλά βρασμού από εμπάθεια, μίσος, ακόμη κι εγκληματική διάθεση. Ας θυμηθούμε τα ολοκαυτώματα κατά το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Θηρία και όχι άνθρωποι τα επραγματοποίησαν. Και οι περισσότεροι καλόπιστοι, αφοσιωμένοι στο δόγμα και στην αυθεντία της παπικής εκκλησίας. Πίστευαν πως υπηρετούσαν το θείο θέλημα, το θέλημα της αγάπης, πυρπολώντας ανθρώπους. [...]

Επειτα και τούτο: ο φανατισμός είναι μια παραγωγική επένδυση των καιροσκοπών, των μηχανορράφων και των εκμεταλλευτών της ανθρώπινης καλοπιστίας ή και αφέλειας: αφέλειας που φτάνει συχνά ίσαμε τα σύνορα της ηλιθιότητας. Νομίζω, πώς, όταν μιλούμε για ενάρετο φανατισμό, θα πρέπει να εννοούμε το φανατισμό των ταπεινών ηρώων της αλήθειας και της αρετής και όχι το φανατισμό των πληθών. Τα πλήθη, όταν φανατίζονται από τους επιδέξιους σκηνοθέτες των ιερών πολέμων ή των "επικών" εξορμήσεων, είναι πάντα ετερόφωτα, άβουλα και καταστροφικά. Μνημόνεψα τους ιερούς πολέμους και θυμήθηκα τις ορδές των βαρβαρικών λαών που ξεχύθηκαν κατά καιρούς απάνω στο πρόσωπο της γης και ξεπάστρεψαν και ξερρίζωσαν και αναισχύντησαν και άρπαξαν ό,τι βρήκαν μπροστά τους και γέμισαν αίμα – και το δικό τους και, κυριότατα,

το ξένο αίμα. Πολεμούσαν για τον αφέντη τους και πρόσμεναν πλουσιό-
δωρη υλική ανταμοιβή ή τιμητική διάκριση – ένα μεράδι στην εξουσία.

I. M. Παναγιωτόπουλου, "Σύντομος έλεγχος του φανατισμού",
Οι σκληροί καιροί, Αθήνα 1972

β. "Ο θάνατος πήρε χίλιες μορφές και, ό,τι φρικαλέο γίνεται σ' αυτές τις περι-
στάσεις, έγινε στην Κέρκυρα, κι ακόμα χειρότερα. Πατέρας σκότωνε το παιδί
του, άρπαζαν ικέτες απ' τους ναούς και τους σκότωναν εκεί μπροστά, και άλ-
λους τους έχτισαν μέσα στο ιερό του Διονύσου και τους άφησαν να πεθάνουν
εκεί".

Στο κείμενο που ακολουθεί ο Φρέντυ Γερμανός μας δίνει τη δική του απάντη-
ση για το πώς οδηγείται ο άνθρωπος στις φρικτές αυτές ενέργειες. Εξηγήστε.

Στη Ρωσία μου διηγήθηκαν μια ιστορία που συνέβη στο δεύτερο παγκό-
σμιο πόλεμο. Κάποτε τα Ές Ές έπιασαν ένα νεαρό Παρτιζάνο: Θάτανε -
δεν θάτανε δέκα ετών. Ήταν κρυμμένος στο δάσος και πυροβολούσε
τους Γερμανούς...

Ο αξιωματικός που τον ανέκρινε ήταν ένας φανατικός Ναζί. Ωστόσο τον
λυπήθηκε. Θυμήθηκε εκείνη τη στιγμή ότι είχε κι εκείνος ένα γιο δέκα
ετών. (Κατά μία περιέργη σύμπτωση όλοι οι Γερμανοί αξιωματικοί στον
τελευταίο πόλεμο είχαν γιους δέκα ετών). Του είπε λοιπόν:

– Δεν θέλω να σου κάνω κακό. Θέλω να σου δώσω μια ευκαιρία να ζή-
σεις...

Ο Παρτιζάνος έμεινε σιωπηλός.

– Πρόσεξε, συνέχισε ο αξιωματικός. Το ένα απ' τα δυο μου μάτια είναι
γυάλινο. Αν το βρεις, θα σωθείς...

Και τότε ο νεαρός είπε χωρίς να διστάσει:

– Το αριστερό.

Και ο αξιωματικός ρώτησε:

– Πώς το βρήκες;

Και ο νεαρός απάντησε:

– Γιατί αυτό είναι το πιο ανθρώπινο...

Υπάρχουν πολλά γυάλινα μάτια γύρω μας. Υπάρχουν πολλοί φανατικοί
που δεν βλέπουν τίποτε άλλο από αυτό που θέλουν να δουν. Ο φανατι-
σμός νεκρώνει πρώτα το οπτικό νεύρο. Ύστερα το μυαλό. Και μετά, στο
τέλος, την ανθρωπιά μας...

Φρέντυ Γερμανού, "Απάντηση σε δυο φίλους",
Ούτε αλάτι ούτε πιπέρι, Αθήνα 1973

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε συνώνυμα για τις πιο κάτω υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) Θέλησαν να καταλύσουν τη δημοκρατία
 - β) Ολόκληρος ο ελληνισμός συνταράχτηκε, γιατί σημειώθηκαν εμφύλιοι σπαραγμοί.
 - γ) ... να υπερβάλουν σε ανήκουστες εκδικήσεις.
 - δ) ... να ικανοποιήσουν την πλεονεξία τους παρανομώντας.

2. Δώστε τα αντίθετα των ακόλουθων λέξεων:
διστακτικότητα, έξαλλος, υστεροβουλία, πλεονεξία

3. Σχηματίστε σύνθετα επίθετα διατηρώντας το β' συνθετικό των πιο κάτω λέξεων και γράψτε τη σημασία τους.
παράλογος, άνομος

Ελληνισμός και Ευρώπη

Φραντσέσκο ντι Τζιόρτζιο: Η αρπαγή της Ευρώπης

Κωνσταντίνου Καραμανλή

Ομιλία μετά την υπογραφή της Συνθήκης ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.*

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι Πρωθυπουργοί,
Κύριε Πρόεδρε της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,
Κύριοι Υπουργοί,
Κυρίες και Κύριοι,

Επιθυμώ να εκφράσω την ειλικρινή χαρά μου, που είναι και χαρά του ελληνικού λαού, για την παρουσία σας στην χώρα μου, που γίνεται από σήμερα και δική σας χώρα. Παρουσία, που τιμά την Ελλάδα και μαρτυρεί την ιδιαίτερη σημασία που αποδίδετε στην ένταξή της στην Κοινότητα.

Την ιστορική αυτή ώρα, που οριοθετείται το τέρμα μιας πορείας και περιβάλλεται με πανηγυρικό τύπο η ταύτιση των πεπρωμένων μας με την Ευρώπη, επιθυμώ να ευχαριστήσω πρώτα την πολιτική ηγεσία των Εννέα Χωρών της Κοινότητας. Χάρης στην κατανόησή της και τις έγκαιρες παρεμβάσεις της υπερπηδήθηκαν πολύμορφες δυσχέρειες και επιτεύχθηκε η υπογραφείσα Συμφωνία.

Επιβεβαιώθηκε έτσι για άλλη μια φορά, ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι, ούτε επιθυμεί να γίνει κλειστή Λέσχη και μάλιστα Λέσχη πλουσιών.

Θεωρώ επίσης υποχρέωσή μου, να εξάρω την συμβολή της Επιτροπής. Τόσο η Επιτροπή, όσο και τα Τεχνικά και Διοικητικά στελέχη εργάστηκαν για τον σκοπό αυτό με επιστημονική ευσυνειδησία, αντικειμενικότητα και ειλικρινή αφοσίωση στην Κοινοτική Ιδέα.

Τέλος, αισθάνομαι το χρέος να αποτίσω φόρο τιμής προς τους απώτερους και εγγύτερους σκαπανείς της Ευρωπαϊκής Ιδέας.

Προσωπικώς αισθάνομαι την στιγμή αυτή βαθύτατη συγκίνηση. Ένας σταθερός οραματισμός και μια αταλάντευτη πίστη στην αναγκαιότητα της Ενωμένης Ευρώπης και στην ευρωπαϊκή μοίρα της χώρας μου βρίσκουν σήμερα, ύστερα από 18 χρόνια, την δικαίωσή τους.

Η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, μολονότι αποτελεί πολυσήμαντο ιστορικό γεγονός, δεν συνεπάγεται ωστόσο αλλαγή κλίματος

* 28 Μαΐου 1979

για την χώρα μου. Η Ευρώπη, με το ελληνικό της όνομα, της είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση, στην οποία, όπως είπα και άλλοτε, το ελληνικό πνεύμα εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα την ιδέα του κράτους και του δικαίου. Και ο Χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη.

Επάνω σ' αυτό τον κοινό πολιτισμό καλούμεθα να οικοδομήσουμε την Νέα Ευρώπη.

Η ενοποίηση της Ευρώπης πιστεύω, ότι θα είναι το μεγαλύτερο πολιτικό γεγονός στην ιστορία της ηπείρου μας. Ένα γεγονός, που θα επηρεάσει όχι μόνο την μοίρα της Ευρώπης, αλλά και την πορεία της ανθρωπότητας. Γιατί θα εξισορροπήσει τον συσχετισμό Δυνάμεων στον κόσμο, θα κατοχυρώσει την ανεξαρτησία της Ευρώπης και θα συμβάλει στην εμπέδωση της παγκόσμιας τάξεως και ειρήνης.

Η Ελλάς προσέρχεται στην Ευρώπη με την βεβαιότητα, ότι στα πλαίσια της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης εμπεδώνεται για όλα τα μέρη η εθνική ανεξαρτησία, κατοχυρώνονται οι δημοκρατικές ελευθερίες, επιταχύνεται η οικονομική ανάπτυξη και γίνεται, με την συνεργασία όλων, κοινός καρπός η κοινωνική και οικονομική πρόοδος.

Και για να μετάσχομε σ' αυτή την προσπάθεια, έχομε την απόφαση να επιχειρήσουμε τις διαρθρωτικές μεταβολές και τους θεσμικούς εκσυγχρονισμούς, που θα διευκολύνουν την πορεία μας. Έχομε συνείδηση των δυσχερειών. Αισιοδοξούμε όμως, ότι με την πάνδημη κινητοποίηση, την διαρκή εγρήγορση, αλλά και την κατανόηση των Εταίρων μας, θα ξεπεράσουμε τις δυσκολίες. Διδαχθήκαμε από τον Κλασικό Ελληνισμό, ότι "χαλεπά τα καλά".

Παράλληλα όμως η χώρα μας φιλοδοξεί να συμβάλει, στο μέτρο των δυνατοτήτων της, στην πραγματοποίηση της Ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης, στην οποία βαθύτατα πιστεύει. Η Ελλάς πιστεύει ότι μπορεί να προσφέρει την δυνατότητα ενός ευρύτερου καταμερισμού του έργου, με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Η γεωγραφική της θέση, το πολιτικό της παρελθόν και το πολιτιστικό της επίπεδο προσφέρουν τις προϋποθέσεις της αναπτύξεως ευρύτερων οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων με τον βαλκανικό και τον μεσογειακό χώρο.

Η Ελλάς είναι ο ακρίτας των ευρωπαϊκών συνόρων και ο μεσογειακός εξώστης της Κοινής Αγοράς. Με το εγκατεστημένο σε όλες τις ηπείρους ανθρώπινο δυναμικό της και με την ναυτιλιακή της δύναμη, μπορεί να συμβάλει και στην προβολή της Ευρωπαϊκής Ιδέας.

Κυρίες και Κύριοι,

Η ενωτική διαδικασία της Ευρώπης προχωρεί αμετάκλητη. Βρισκόμαστε στο σημείο που δεν έχει επιστροφή. Χρειάστηκε πολύ αίμα και πολύς χρόνος για να συνειδητοποιήσουν οι Ευρωπαίοι την ταυτότητά τους, τις κοινές ρίζες τους και την κοινή τους αποστολή. Η ενοποίηση, έστω και αν βραδύνει, κινείται με χαρακτήρα νομοτελειακό. Παρά την διαφορά απόψεων, όσον αφορά τον ρυθμό, την μορφή και την έκταση της ενοποιήσεως, η λογική της ιστορίας κατέστησε την ένωση κατηγορική προσταγή.

Η Ενωμένη Ευρώπη θα αποτελέσει, όπως είπα, μέγα σταθμό στην παγκόσμια ιστορία της ειρήνης, της ελευθερίας και του πνεύματος. Το ανθρώπινο της δυναμικό και η πολιτιστική της κληρονομιά εγγυώνται γι' αυτό.

Πριν απ' όλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα σταθεί αποφασιστικός παράγοντας ειρήνης στον κόσμο. Γιατί με το κύρος και την δύναμή της, θα επηρεάζει αποφασιστικά τις διεθνείς εξελίξεις, αρχής γενομένης από τον χώρο τον δικό της. Ο ευρωπαϊκός χώρος υπήρξε ανέκαθεν το θέατρο και η πηγή των μεγάλων συγκρούσεων. Αν τα Βαλκάνια εθεωρούντο κάποτε η πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης, η Ευρώπη ήταν η πυριτιδαποθήκη του κόσμου. Και μόνο το γεγονός, ότι με την σημερινή φάση συνεργασίας εγκαταλείπονται εθνικές προκαταλήψεις, εξαλείφονται μίσση ιστορικά και γεφυρώνονται μακροχρόνιες αντιθέσεις, θα ήταν αρκετό να δικαιώσει την Ιδέα της ευρωπαϊκής ενότητας.

Θα σταθεροποιήσει και, θα έλεγα, θα διασώσει τους δημοκρατικούς μας θεσμούς, που διέρχονται σήμερα αναμφισβήτητη κρίση. Γιατί μόνο στο χώρο της μείζονος Ευρώπης θα καταστεί δυνατή η δημιουργία μιας ευρύτερης βάσεως για την αναμόρφωση της Δημοκρατίας και την προσαρμογή της στις συνθήκες της εποχής μας. Είναι προφανές, ότι αντίθετα με την εκρηκτική πρόοδο που σημειώθηκε στον τεχνικό και επιστημονικό τομέα, η πολιτική σκέψη του ανθρώπου παραμένει στάσιμη. Αν μελετήσει κανείς τον Πλάτωνα και τον Θουκυδίδη θα διαπιστώσει ότι τα πολιτειακά και τα πολιτικά προβλήματα της εποχής μας είναι τα ίδια με τα προβλήματα της εποχής εκείνης. Με τον εκσυγχρονισμό της Δημοκρατίας μπορεί να αναχθεί και πάλι σε πρωταρχική αξία η αρετή του πολίτη που θα "επίσταται και άρχειν και άρχεσθαι" κατά τον Αριστοτέλη. Και θα θεμελιωθούν οι βασικές αρχές της ελευθερίας και της δικαιοσύνης πάνω στην υπευθυνότητα του πολίτη, που περιορίζει την κατάχρηση της ελευθερίας και εγγυάται την ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών.

Με την ενοποίηση εξάλλου, θα διασωθεί και εν συνεχεία θα προαχθεί ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Είναι έκδηλο, ότι ο πολιτισμός αυτός αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της παρακμής. Η ανθρωπότης περνά σήμερα μια κρίσιμη μεταβατική περίοδο που την χαρακτηρίζει καθολική και έντονη ανησυχία. Ανησυχία που εκδηλώνεται υπό διάφορες μορφές, από το άγχος μέχρι και την βία. Γιατί ο άνθρωπος της εποχής μας θέλει να απομακρυνθεί από ένα τρόπο ζωής και αναζητεί καινούριο. Και την αλλαγή αυτή μόνο η Ευρώπη μπορεί να την δώσει.

Η σύγχυση ιδεών, ο ευδαιμονισμός, μαζί με τον στυγνό ορθολογισμό που τείνει να αγνοήσει τον άνθρωπο σαν σκοπό της κοινωνικής συμβίωσης, έχουν παραμορφώσει το πολιτιστικό πρότυπο της Ευρώπης.

Η πρόκληση της επιβίωσης του πολιτισμού μας μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με την αναμόρφωση των θεσμών και την επανασύνδεση του ορθολογισμού με τον συναισθηματισμό, του Απόλλωνα με τον Διόνυσο. Είναι καιρός, ο Ευρωπαίος Φάουστ να επιχειρήσει νέο ταξίδι στην χώρα του μέτρου και της ισορροπίας, για να γεννήσει ξανά τον Ευφορίωνα. Η Ευρώπη που γέννησε όλες τις Ιδέες είναι και η μόνη που μπορεί να τις ανανεώσει και να τις εξανθρωπίσει και πάλι. Φθάνει να μη θέτουμε σαν πρωταρχικό σκοπό της ενώσεως της Ευρώπης την υλική ευημερία.

Αλλά εξ ίσου θεμελιώδης για την επιβίωση της Ευρώπης είναι η σταδιακή οικονομική της ενοποίηση, που θα εξασφαλίσει την αξιοποίηση ενός τεράστιου δυναμικού φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Θα οργανώσει την οικονομία γύρω από τον άνθρωπο, αντί τον άνθρωπο γύρω από την οικονομία. Θα πραγματοποιήσει την ιδέα της πολυδιάστατης αναπτύξεως και θα προαγάγει την ποιότητα της ζωής· ενώ παράλληλα θα υπηρετήσει σε διεθνή κλίμακα την Ιδέα της οικονομικής δικαιοσύνης και της προαγωγής των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών.

Ο απομονωτισμός, τα δασμολογικά τείχη και η ανέφικτη αυτάρκεια είναι ιστορικά ξεπερασμένα στάδια οικονομικής και πολιτικής δράσεως και αποτελούν παθητική αντιμετώπιση των γεγονότων. Τα σύγχρονα προβλήματα της Ευρώπης και συνεπώς και της ανθρωπότητας προϋποθέτουν την λογική μεγαλύτερου χώρου και μεγαλύτερων αριθμών, για να βρουν την ορθή λύση τους. Η αντιμετώπιση των δυσχερειών δεν θα επιτευχθεί με τον ανταγωνιστικό απομονωτισμό, αλλά αντίθετα με την επιτάχυνση των διαδικασιών της ενοποίησης.

Κυρίες και Κύριοι,

Με όσα σας είπα προσπάθησα να δώσω την εικόνα που έχω για την Ευρώπη του μέλλοντος. Εικόνα που θα μπορούσε να αποτελέσει, κατά την γνώμη μου, το ιδανικό της νέας γενιάς.

Γνωρίζω τις δυσχέρειες, ουσιαστικές και διαδικαστικές. Όπως γνωρίζω και τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, που αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρώπη. Πιστεύω όμως, ότι τα προβλήματα αυτά, όχι μόνο δεν δικαιολογούν την καθυστέρηση της ενοποίησης της Ευρώπης, αλλά επιβάλλουν την επιτάχυνσή της. Γιατί η λύση τους δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μονάχα στο ευρύτερο πλαίσιο μιας Ενωμένης Ευρώπης.

Γνωρίζω επίσης, ότι τον τελευταίο καιρό παρατηρείται μια άμβλυνση του ενδιαφέροντος για την ένωση της Ευρώπης. Και αυτό, γιατί μερικοί άνθρωποι αποδίδουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα στους ισχύοντες ήδη ευρωπαϊκούς θεσμούς. Δεν αντιλαμβάνονται όμως, ότι χωρίς τους στοιχειώδεις αυτούς θεσμούς η κατάσταση της Ευρώπης θα ήταν πολύ χειρότερη. Όπως δεν αντιλαμβάνονται, ότι μόνο η ολοκλήρωση των θεσμών αυτών θα δώσει λύση στα προβλήματά τους, υλικά και ηθικά. Αλλά και γιατί αυτή η ψυχολογία τροφοδοτείται κατά τρόπο έντεχνο και από δυνάμεις που προτιμούν την Ευρώπη κατακερματισμένη και ευάλωτη.

Πάντως, παρά την βραδύτητα με την οποία συντελείται η ενοποίηση της Ευρώπης, εσημειώθηκαν τελευταία ορισμένα ενθαρρυντικά βήματα, όπως οι επικείμενες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το ενιαίο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα. Βήματα που αποδεικνύουν, ότι η βούληση για την ενοποίηση της Ευρώπης παραμένει σταθερά.

Η βούληση όμως αυτή θα πρέπει να προσλάβει συγκεκριμένη και οριστική μορφή, για να κερδηθεί ο χρόνος που απωλέσθη. Αν δεχθούμε, ότι η επάνοδος στην προτέρα κατάσταση είναι αδιανόητη, δεν έχουμε παρά να προχωρήσουμε με αποφασιστικότητα και θάρρος. Η στασιμότητα είναι η χειρότερη λύση. Αν λύσουμε το βασικό πρόβλημα της μορφής που θα δώσουμε στην Ευρώπη του μέλλοντος, οι διαδικασίες για την πραγματοποίησή της θα απλουστευθούν αυτόματα. Και σ' αυτή την προσπάθεια ο ελληνικός λαός διεκδικεί την τιμή και την ευθύνη να μετάσχει.

Η Ελλάδα από σήμερα αποδέχεται οριστικά την ιστορική πρόκληση και την ευρωπαϊκή της μοίρα διατηρώντας την εθνική της ταυτότητα. Έχουμε εμπιστοσύνη και στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Έχουμε την απόφαση να είμαστε όλοι Ευρωπαίοι, όπως θα έλεγε ο Τσώρτσιλ, και όλοι Έλληνες, όπως θα έλεγε ο Σέλλειν. Γιατί, όπως έγραψε ο Ισοκράτης, Έλληνες δεν είναι εκείνοι που γεννήθηκαν στην Ελλάδα, αλλά όλοι εκείνοι που υιοθέτησαν το πνεύμα το Κλασικό.

Η ενότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού

Συνηθίζουμε να πιστεύουμε πως καθένας από τους μεγάλους λαούς διαφέρει σ' εκείνη ή σε τούτη την τέχνη: η Ιταλία και μετά η Γαλλία στη ζωγραφική, η Γερμανία στη μουσική και η Αγγλία στην ποίηση. Ωστόσο, καμιά τέχνη δεν ήταν ποτέ κτήμα αποκλειστικό μιας μόνο χώρας της Ευρώπης. [...]

Η αλήθεια είναι πως κανένα έθνος και καμιά γλώσσα δε θα 'χε κατορθώσει ό,τι κατόρθωσε, αν η ίδια τέχνη δεν είχε αναπτυχθεί σε γειτονικές χώρες και σε διαφορετικές γλώσσες. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη φιλολογία μιας χώρας της Ευρώπης, χωρίς να ξέρουμε αρκετά για τη φιλολογία των άλλων. Εξετάζοντας την ιστορία της ποίησης στην Ευρώπη, βρισκόμαστε μπροστά σ' έναν ιστό, πλεγμένο από αλληλεπιδράσεις. Υπήρξαν καλοί ποιητές, που δεν ήξεραν άλλη γλώσσα απ' τη δική τους, κι ωστόσο δέχτηκαν επιδράσεις που έφεραν και διέδωσαν άλλοι συγγραφείς στον τόπο τους. Η δυνατότητα, βέβαια, κάθε φιλολογίας ν' ανανεώνεται, να προχωρεί σε νέες δημιουργικές δραστηριότητες, να κάνει νέες ανακαλύψεις στη χρήση των λέξεων, εξαρτάται από δυο πράγματα: Πρώτο, από την ικανότητά της να δέχεται και να αφομοιώνει επιδράσεις από ξένες χώρες. Δεύτερο, από την ικανότητά της να επιστρέφει και να αντλεί από τις ρίζες της. Όσο για το πρώτο, όταν ορισμένες χώρες της Ευρώπης είναι αποκομμένες από τις άλλες, όταν οι ποιητές δε διαβάζουν πια άλλη φιλολογία παρά μόνο της δικής τους γλώσσας, η ποίηση θα φτωχύνει σ' όλες τις χώρες. Όσο για το δεύτερο, θέλω να παρατηρήσω τούτο ειδικά: ότι κάθε φιλολογία πρέπει να 'χει κάποιες ολότελα δικές της ρίζες, βαθιά στη δική της ιστορία: όμως την ίδια – το λιγότερο – σημασία έχουν και οι ρίζες που είναι για όλους κοινές: τα Ρωμαϊκά, τα Ελληνικά και τα Εβραϊκά Γράμματα. [...]

Μιλώντας για την ενότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού δε θα 'θελα να δώσω την εντύπωση πως θεωρώ τον ευρωπαϊκό πολιτισμό αποκομμένο από κάθε άλλο. Τα σύνορα του πολιτισμού δεν είναι και δε θα 'πρεπε να είναι κλεισμένα. Η ιστορία όμως δημιουργεί διαφορές. Εκείνες οι χώρες που έχουν κοινό το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας, έχουν και το πιο πολύ ενδιαφέρον η μια για την εξέλιξη της φιλολογίας στην άλλη. Έχουμε κοινή κληρονομιά τους κλασικούς της Ελλάδας και της Ρώμης. Έχουμε ακόμη κοινή κληρονομιά τη Βίβλο στις διάφορες μεταφράσεις της. [...]

Ό,τι είπα για την ποίηση είναι, νομίζω, σωστό και για τις άλλες τέχνες. Μπορεί ο ζωγράφος ή ο μουσουργός να έχει μεγαλύτερη ελευθερία, γιατί δεν περιορίζεται από μια συγκεκριμένη γλώσσα, που μιλιέται σ' ένα μόνο μέρος της Ευρώπης: στην άσκηση, ωστόσο, κάθε τέχνης νομίζω πως βρίσκουμε τα ίδια τρία στοιχεία: την παράδοση του τόπου, την κοινή ευρωπαϊκή παράδοση και την επίδραση της τέχνης της μιας ευρωπαϊκής χώρας στην άλλη. [...]

Θα 'θελα να ξεδιαλύνω τι εννοώ με τον όρο «πολιτισμός». Όπως και η «δημοκρατία», έτσι κι αυτός είναι ένας όρος που πρέπει όχι μόνο να προσδιορίζεται, αλλά και να επεξηγείται, κάθε φορά που τον χρησιμοποιούμε. Και είναι απαραίτητο να είμαστε σαφείς στο τι εννοούμε με τη λέξη «πολιτισμός», ώστε να μπορούμε να κάνουμε σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στην υλική οργάνωση της Ευρώπης και τον πνευματικό οργανισμό της Ευρώπης. Αν ο δεύτερος πεθάνει, τότε αυτό που θα οργανωθεί δε θα είναι Ευρώπη, αλλά μονάχα μια μάζα από ανθρώπινες υπάρξεις που θα μιλούν διαφορετικές γλώσσες. Και δε θα υπάρχει τότε κανένας λόγος να συνεχίζουν να μιλούν διαφορετικές γλώσσες, αφού τίποτε δεν θα 'χουν πια να πουν που να μην μπορεί να ειπωθεί το ίδιο καλά σε οποιαδήποτε γλώσσα: δε θα 'χουν, με λίγα λόγια, τίποτε να πουν στη σφαίρα της ποίησης. Υποστήριξα, παραπάνω, ότι δεν μπορεί να υπάρχει «ευρωπαϊκός» πολιτισμός, αν οι διάφορες χώρες μένουν απομονωμένες. Προσθέτω τώρα ότι δεν μπορεί να υπάρξει «ευρωπαϊκός» πολιτισμός, αν οι χώρες αυτές υποταχθούν στην ομοιομορφία. Μέσα στην ενότητα χρειαζόμαστε την ποικιλία: όχι σ' ό,τι αφορά την οργάνωση, αλλά σ' ό,τι αφορά τη μορφή.

Με τον «πολιτισμό» λοιπόν εννοώ πρώτα απ' όλα αυτό που εννοούν οι ανθρωπολόγοι: τον τρόπο ζωής ενός λαού που ζει στον ίδιο τόπο. Ο πολιτισμός αυτός φανερώνεται στις τέχνες του, στο κοινωνικό του σύστημα, στα ήθη κι έθιμά του, στη θρησκεία του. Όλα αυτά, ωστόσο, αν προστεθούν μαζί, δε φτιάχνουν τον «πολιτισμό», παρόλο που συχνά, για ευκολία, το παίρνουμε αυτό για δεδομένο. Είναι μονάχα τα μέρη που προκύπτουν απ' την ανατομία του πολιτισμού, όπως τα μέρη του ανθρώπινου σώματος. Αλλά όπως ο άνθρωπος είναι κάτι παραπάνω από συναρμολόγηση των κομματιών που αποτελούν το σώμα του, έτσι κι ένας πολιτισμός είναι κάτι περισσότερο από συνάθροιση τεχνών, εθίμων και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Όλα αυτά επιδρούν το ένα σ' άλλο και, για να καταλάβει κανείς καλά ένα απ' αυτά, πρέπει να καταλάβει κι όλα τ' άλλα. Υπάρχουν, βέβαια, ανώτεροι και κατώτεροι πολιτισμοί. Γενικά, η καλλιέργεια διαφέρει ανάλογα με την απασχόληση. Έτσι, μιλάμε για περισσότερο καλλιεργημένα και λιγότερο καλλιεργημένα κοινωνικά στρώματα, και τέλος, μιλάμε για εξαιρετικά καλλιεργημένα άτομα. Η καλλιέργεια του καλλιτέχνη ή του φιλόσοφου διακρίνεται από εκείνη του εργάτη ή του αγρότη· η καλλιέργεια του ποιητή είναι κάπως διαφορετική από εκείνη του πολιτικού· όμως σε μια υγιή κοινωνία, η καλλιέργεια του καθενός είναι μέρος του ίδιου πολιτισμού· και ο καλλιτέχνης, ο ποιητής, ο φιλόσοφος, ο πολιτικός και ο εργάτης έχουν κοινό πολιτισμό, που δε μοιάζει με τον πολιτισμό άλλων ανθρώπων με το ίδιο επάγγελμα σε διαφορετικές χώρες.

Είναι, βέβαια, φανερό πως ενότητα πολιτισμού υπάρχει όταν οι άνθρωποι ζουν μαζί και μιλούν την ίδια γλώσσα: γιατί το να μιλούν την ίδια γλώσσα σημαίνει πως σκέφτονται, αισθάνονται και συγκινούνται κάπως διαφορετικά από τους ανθρώπους που χρησιμοποιούν μια γλώσσα διαφορετική. Όμως οι

πολιτισμοί των διαφόρων λαών αλληλοεπηρεάζονται πραγματικά: στον κόσμο του μέλλοντος, κάθε κομμάτι της γης φαίνεται πως θα επηρεάζει όλα τ' άλλα. Υποστήριξα, παραπάνω, ότι οι πολιτισμοί των διαφόρων χωρών της Ευρώπης άντλησαν, στο παρελθόν, πολύ μεγάλο όφελος από την επίδραση που είχε ο ένας στον άλλο. Υποστήριξα ότι ο πολιτισμός μιας χώρας που απομονώνεται θεληματικά, ή ο πολιτισμός μιας χώρας που βρίσκεται αποκομμένη από άλλες, από συνθήκες που δεν μπορεί να ελέγξει, πάσχει απ' αυτή την απομόνωση. Αλλά και η χώρα που παίρνει τον πολιτισμό από άλλες, χωρίς τίποτε να 'χει να δώσει γι' αντάλλαγμα, και η χώρα που προσπαθεί να επιβάλει τον πολιτισμό της σε μια άλλη, χωρίς να δέχεται τίποτε γι' αντάλλαγμα, θα υποφέρουν, κι οι δυο, απ' αυτή την έλλειψη αμοιβαιότητας.

Συμβαίνει, ωστόσο, κάτι παραπάνω από μια γενική ανταλλαγή στις επιδράσεις των πολιτισμών. Να συναλασσόμαστε εμπορικά το ίδιο μ' όλες τις χώρες, ούτε καν να προσπαθήσουμε δε θα μπορούσαμε: υπάρχουν χώρες που χρειάζονται το είδος των αγαθών που παράγουμε περισσότερο από άλλες, και υπάρχουν μερικές που παράγουν τα αγαθά που εμείς χρειαζόμαστε κι άλλες όχι. Έτσι και οι πολιτισμοί των ανθρώπων που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, μπορούν να έχουν περισσότερο ή λιγότερο στενή σχέση μεταξύ τους: καμιά φορά μάλιστα να 'χουν τόσο στενή σχέση, που να μπορούμε να πούμε ότι έχουν κοινό πολιτισμό. Όταν μιλούμε, τώρα, για «ευρωπαϊκό πολιτισμό», εννοούμε τις ομοιότητες που μπορούμε να βρούμε στους πολιτισμούς των διαφόρων χωρών· και, φυσικά, ακόμη και μέσα στην Ευρώπη, μερικοί πολιτισμοί είναι πιο στενά συνδεδεμένοι από άλλους. Κι ακόμη, ένας πολιτισμός μέσα σε μια ομάδα πολιτισμών μπορεί να έχει στενή σχέση, από διαφορετικές πλευρές, με δύο άλλους πολιτισμούς, που μεταξύ τους δεν έχουν στενή σχέση. Τα εξαδέλφια μας δεν είναι όλα εξαδέλφια μεταξύ τους, αφού άλλα είναι απ' την πλευρά του πατέρα κι άλλα απ' την πλευρά της μητέρας. Τώρα, όπως αρνήθηκα να θεωρήσω τον πολιτισμό της Ευρώπης σαν άθροισμα μονάχα από μερικούς άσχετους μεταξύ τους πολιτισμούς της ίδιας περιοχής, έτσι αρνούμαι να ξεχωρίσω τον κόσμο σε άσχετες μεταξύ τους ομάδες πολιτισμών· αρνούμαι να τραβήξω οποιαδήποτε απόλυτη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ασία. Υπάρχουν, ωστόσο, μερικά κοινά στοιχεία στην Ευρώπη, που μας επιτρέπουν να μιλούμε για ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ποια είναι αυτά;

Η ισχυρότερη δύναμη για τη δημιουργία κοινού πολιτισμού μεταξύ λαών, που έχουν ο καθένας το δικό του ξεχωριστό πολιτισμό, είναι η θρησκεία. Δε θα 'πρεπε, όμως, να βιαστεί κανείς να συμπεράνει λαθεμένα τι εννοώ. Το θέμα μου εδώ δεν είναι η θρησκεία και δεν έχω πρόθεση να προσηλυτίσω κανένα. Επισημαίνω μονάχα μια πραγματικότητα. Δε μ' ενδιαφέρει τόσο η σημερινή επικοινωνία των Χριστιανών· μιλώ για την κοινή παράδοση του Χριστιανισμού, εκείνη που έκανε την Ευρώπη αυτή που είναι, και για τα κοινά πολιτιστι-

κά στοιχεία που έφερε μαζί της η κοινή αυτή θρησκεία. Αν η Ασία ασπαζόταν αύριο το Χριστιανισμό, δε θα γινόταν μ' αυτό μέρος της Ευρώπης. Πάνω στο Χριστιανισμό είναι που αναπτύχθηκαν οι τέχνες μας· στο Χριστιανισμό είχαν τις ρίζες τους – μέχρι τελευταία – οι νόμοι της Ευρώπης. Με βάση το Χριστιανισμό έχουν αξία όλες οι σκέψεις μας. Ένας Ευρωπαίος μπορεί να μην παραδέχεται τη χριστιανική πίστη, ωστόσο ό,τι λέει και κάνει πηγάζει από την κληρονομιά του χριστιανικού πολιτισμού κι η σημασία του έχει άμεση σχέση με τον πολιτισμό αυτό. Μόνο ένας χριστιανικός πολιτισμός θα μπορούσε να βγάλει ένα Βολτέρο κι ένα Νίτσε. Δεν πιστεύω πως θα κατάφερνε να επιζήσει ο ευρωπαϊκός πολιτισμός, αν εξαφανιζόταν η χριστιανική πίστη. Και το υποστηρίζω αυτό, όχι μόνο γιατί είμαι χριστιανός, αλλά σαν σπουδαστής της κοινωνικής βιολογίας. Όσο υπάρχει ο Χριστιανισμός, θα υπάρχει και ο πολιτισμός μας. Αλλιώς, θα πρέπει ν' αρχίσουμε με κόπο απ' την αρχή, γιατί οι νέοι πολιτισμοί δεν είναι ρούχο που το βρίσκεις έτοιμο. Πρέπει να περιμένεις να μεγαλώσει το χορτάρι, να τραφούν τα πρόβατα, να δώσουν το μαλλί, για να γίνει η καινούρια φορεσιά. Πρέπει να περάσουμε αιώνες βαρβαρότητας. Δε θα ζούσαμε για να δούμε το νέο πολιτισμό, ούτε εμείς, ούτε τα τρισεγγονά μας· κι αν τα καταφέραμε, κανένας μας δε θα 'ταν τότε ευτυχισμένος.

Στη χριστιανική κληρονομιά οφείλουμε πολλά πράγματα πέρα από τη θρησκευτική πίστη. Διά μέσου της παρακολουθούμε την εξέλιξη των τεχνών μας, διά μέσου της σχηματίζουμε την αντίληψή μας για το Ρωμαϊκό Δίκαιο που τόσο βοήθησε στο σχηματισμό του δυτικού κόσμου, διά μέσου της σχηματίζουμε τις αντιλήψεις μας για την ηθική του ατόμου και του συνόλου. Και διά μέσου της σχηματίζουμε τα φιλολογικά μας πρότυπα στην ελληνική και τη ρωμαϊκή φιλολογία. Ο δυτικός κόσμος έχει την ενότητά του απ' αυτή την κληρονομιά, του Χριστιανισμού και του αρχαίου ελληνισμού, του ρωμαϊκού και του εβραϊκού πολιτισμού. Απ' αυτή, χάρη στα δυο χιλιάδες χρόνια του Χριστιανισμού, βρίσκουμε την καταγωγή μας. Δε θ' αναπτύξω το σημείο αυτό. Εκείνο που θέλω να πω είναι ότι αυτή η ενότητα στα κοινά στοιχεία του πολιτισμού, επί πολλούς αιώνες, είναι ο αληθινός δεσμός μεταξύ μας. Καμιά πολιτική και οικονομική οργάνωση, μ' όση καλή θέληση κι αν γίνεται, δεν μπορεί να προσφέρει εκείνο που δίνει αυτή η ενότητα του πολιτισμού. Αν απηφήσουμε ή απορρίψουμε την κοινή πατρότητα του πολιτισμού μας, τότε ακόμη και των πιο λαμπρών εγκεφάλων η οργάνωση και τα προγράμματα δεν πρόκειται να μας βοηθήσουν, δε θα μας φέρουν πιο κοντά.

Η ενότητα του πολιτισμού, αντίθετα με την ενότητα στην πολιτική οργάνωση, δεν απαιτεί να είμαστε όλοι αφοσιωμένοι σε μια και μόνη αρχή: εννοείται ότι θα υπάρχει ποικιλία από αρχές. Είναι λαθεμένη η άποψη ότι το μοναδικό καθήκον που έχει το άτομο είναι το καθήκον απέναντι στο Κράτος· είναι ασύλληπτο να υποστηρίζει κανείς ότι το υπέρτατο καθήκον όλων των ατόμων θα 'πρεπε να είναι απέναντι σ' ένα Υπερ-Κράτος. Θα σας δώσω ένα παρά-

δειγμα για το τι εννοώ λέγοντας ποικιλία από αρχές. Κανένα πανεπιστήμιο δε θα έπρεπε να είναι μονάχα ένα εθνικό ίδρυμα, ακόμη κι αν επιχορηγείται από το κράτος. Τα πανεπιστήμια της Ευρώπης θα έπρεπε να έχουν κοινά ιδεώδη, θα έπρεπε να έχουν κοινές υποχρεώσεις μεταξύ τους. Θα έπρεπε να είναι ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις των χωρών όπου βρίσκονται. Δε θα έπρεπε να είναι ιδρύματα για την εκπαίδευση στελεχών μιας επιδέξιας γραφειοκρατίας, ή για την κατάρτιση επιστημόνων με σκοπό να ξεπεράσουν τους επιστήμονες του εξωτερικού· θα έπρεπε να φροντίζουν για τη διατήρηση της μάθησης, για την αναζήτηση της αλήθειας και – στο μέτρο που οι άνθρωποι είναι ικανοί γι' αυτό – για την επίτευξη σοφίας.

Η τελευταία μου έκκληση είναι για τους ανθρώπους των γραμμάτων της Ευρώπης, που έχουν ιδιαίτερη ευθύνη για τη διατήρηση και τη διάδοση του κοινού πολιτισμού μας. Μπορεί να έχουμε ολότελα διαφορετικές πολιτικές απόψεις: η κοινή μας ευθύνη είναι να διατηρήσουμε τον κοινό μας πολιτισμό αμόλυντο από πολιτικές επιρροές. Δεν είναι θέμα συναισθημάτων: δεν έχει τόση σημασία αν αρέσουμε ο ένας στον άλλο, ή αν επαινούμε ο ένας τα έργα του άλλου. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι πρέπει να αναγνωρίζουμε τη σχέση που έχουμε μεταξύ μας και την αμοιβαία εξάρτηση ανάμεσά μας. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι είμαστε ανίκανοι να δώσουμε ο ένας χωρίς τον άλλον εκείνα τα θαυμάσια έργα που διακρίνουν έναν ανώτερο πολιτισμό. Δεν μπορούμε, για την ώρα, να έχουμε απόλυτη επικοινωνία μεταξύ μας [...] Μπορούμε, ωστόσο – το λιγότερο – να προσπαθήσουμε να διασώσουμε κάτι από εκείνα τα αγαθά που κοινά μάς παραδόθηκαν: την ελληνική, τη ρωμαϊκή και την εβραϊκή κληρονομιά και την κληρονομιά της Ευρώπης, τα τελευταία 2.000 χρόνια. Σ' έναν κόσμο σαν το δικό μας, που γνώρισε τέτοια υλική ερήμωση, οι πνευματικές μας κατακτήσεις βρίσκονται κι αυτές σε άμεσο κίνδυνο.

Μετάφραση: Λότη Πέτροβιτς - Ανδρουτσοπούλου

Τόμας Έλιοτ (1888-1965)

Γεννήθηκε στην πολιτεία Μισσούρι των Η.Π.Α. Άγγλος ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και εκδότης από τις σημαντικότερες μορφές στο χώρο της λογοτεχνίας του 20ου αι. (βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, 1948). Απογοητευμένος από την εποχή του στράφηκε προς το παρελθόν, όπου αναζήτησε χαμένες ανθρώπινες αξίες που θα έδιναν ένα νέο νόημα στη σύγχρονη ζωή. Έργα: "Ερημη Χώρα", "Τα τέσσερα κουαρτέτα", "Φωνικό στην Εκκλησία", "Το ιερό δάσος", "Συλλογή δοκιμίων" κ.ά.

Λέξεις - όροι

Φραγκίσκος Βολτέρος (1694 - 1778): Γάλλος διαφωτιστής, φιλόσοφος και λογοτέχνης. Πολέμησε για την ελευθερία και την ανεξιθρησκεία, συνεργάστηκε στην περίφημη Εγκυκλοπαίδεια. Έγραψε τραγωδίες, σάτιρες, ιστορικά και φιλοσοφικά έργα, κριτική κ.ά.

Φρήντριχ Νίτσε (1844 - 1900): Κορυφαίος Γερμανός φιλόσοφος και κλασικός φιλόλογος. Έργα του: "Τάδε έφη Ζαρατούστρα", "Πέραν του καλού και του κακού", "Αντίχριστος" κ.ά.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Σε ποια σχέση βρίσκονται κατά το συγγραφέα οι τέχνες των διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών μεταξύ τους και γιατί;
2. Ποια στοιχεία συνυπάρχουν σε κάθε μορφή ευρωπαϊκής τέχνης κατά τον Έλιοτ;
3. Ποια είναι η προβληματική του συγγραφέα γύρω από την ευρύτερη έννοια του πολιτισμού;
4. α) Ποια στοιχεία με βάση το κείμενο συμβάλλουν στην ενότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού;
β) Πώς επηρέασε ιδιαίτερα ο χριστιανισμός την κοινή ευρωπαϊκή παράδοση;
5. Πώς πρέπει να αντικρίζεται ο κοινός ευρωπαϊκός πολιτισμός κατά το συγγραφέα από τους Ευρωπαίους πολίτες και ιδιαίτερα από τους πνευματικούς ανθρώπους;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ποια πρέπει να είναι η σχέση των πολιτισμών μεταξύ τους στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο επίπεδο; Συγκεντρώστε στοιχεία απ' όλο το κείμενο και σχολιάστε τα. Εκφράστε και τις δικές σας απόψεις.
2. Ο κοινός ευρωπαϊκός πολιτισμός αντιμετωπίζει κατά τον Έλιοτ ένα σοβαρό κίνδυνο, αυτό των πολιτικών επιρροών. Πώς αντιλαμβάνεστε αυτή τη θέση και ποια προσωπική άποψη εκφράζετε για τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε ο κίνδυνος αυτός να αμβλυνθεί;
3. Πιστεύετε ότι υπάρχουν και άλλα στοιχεία, εκτός από τις αναφορές του συγγραφέα, που αποδεικνύουν ότι ο ευρωπαϊκός πολιτισμός έχει κοινές ρίζες; Παρουσιάστε την άποψή σας.

4. Σχολιάστε την πιο κάτω θέση:

"Η χώρα που παίρνει τον πολιτισμό από άλλες, χωρίς τίποτε να 'χει να δώσει γι' αντάλλαγμα και η χώρα που προσπαθεί να επιβάλει τον πολιτισμό της σε μια άλλη, χωρίς να δέχεται τίποτε γι' αντάλλαγμα, θα υποφέρουν, κι οι δυο, απ' αυτή την έλλειψη αμοιβαιότητας".

5. α) "Αρνούμαι να τραβήξω οποιαδήποτε απόλυτη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ασία": Σχολιάστε την άποψη αυτή του συγγραφέα και συσχετίστε την με τις απόψεις που εκφράζονται στο κείμενο του Πασκάλ Μπρικνέρ.
- β) Νομίζετε ότι εμπεριέχει κινδύνους για τις σχέσεις της Ευρώπης με τον υπόλοιπο κόσμο η αίσθηση ότι οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν μεταξύ τους ιδιαίτερα κοινά στοιχεία έναντι του υπόλοιπου κόσμου; Συζητήστε.

Γ. Παράλληλα κείμενα

- α. Το να αγνοούμε ή να παραποιούμε σήμερα την ιστορία μας αποτελεί τη βασιλική λεωφόρο για να αγνοούμε την ιστορία των άλλων λαών, να αποστειρώνουμε την ιδιαίτερη συνεισφορά τους. Πώς ένας Γάλλος ή ένας Γερμανός θα μπορούσαν να κατανοήσουν αυτό που περιέχουν τα ρεύματα του Ισλάμ, οι σύνθετες μεταφυσικές της Ασίας, αν πρώτα δεν έχουν γνωρίσει τη δική τους θρησκευτική κληρονομιά, έστω και αν είναι άθεοι; Και μόνο με το τίμημα της εμβάθυνσης στο θησαυρό του παρελθόντος του, χωρίς συγκατάβαση ούτε κακοβουλία, ο Ευρωπαίος θα παραμείνει ένας άνθρωπος με πολλαπλές αφοσιώσεις, που διαπερνιέται από ξένες κουλτούρες, που μιλάει ελληνικά, αραβικά ή ινδικά και ωστόσο είναι γιος του Σηκουάνα, του Τάμεση ή του Τίβερη.

Με δύο λόγια, πρέπει να προφυλαγόμαστε από δύο αυταπάτες: ότι δεν έχουμε τίποτα να μάθουμε από τους άλλους και ότι όλα πρέπει να τα διδαχθούμε από αυτούς. [...]

Όσο λιγότερο ευφείς είναι οι Δυτικοί τόσο περισσότερο τα άλλα έθνη τους φαίνονται κτήνη. Και η ξενοφοβία των πρώτων συνδέεται τότε στενά με το φανατισμό των δεύτερων.

Τη στιγμή που η κρίση επιβάλλει σε όλους να σωθούν μαζί ή να χαθούν μαζί, η προστατευτική αυτάρκεια δεν αποτελεί πλέον λύση. Και πρέπει να απαιτήσουμε από τη Δύση να εκτεθεί, να αναλάβει τους κινδύνους των άλλων, να ζει διαρκώς με μεγάλη διαύγεια προς τα έξω. Η ζωτικότητα μιας κουλτούρας μετριέται από την ικανότητά της να ξεφεύγει από τη μοίρα της, να περιέχει περισσότερα από όσα μπορεί να αντλεί από τον εαυτό της. Αλλά η φιλοξενία στο συμπλήρωμα που είναι ο άλλος, για να επαναλάβουμε τη θαυμάσια ορολογία του Λεβινάς, προϋποθέτει ότι βαδίζει κανείς προς τα έξω με αφετηρία ένα δικό του σπίτι, έναν ιδιωτικό χώρο όπου μπορεί κάθε στιγμή να αποσυρθεί. [...]

Κάθε επικοινωνία υπέρμετρα φιλόξενη απειλείται από μια απώλεια ταυτότητας, όπως και κάθε κοινότητα υπερβολικά κλειστή υποφέρει από πρόωρη εξασθένηση και παρακμάζει γρήγορα. Και αφού η κατάσταση του κόσμου δεν επιτρέπει σε κανένα έθνος να αναδιπλωθεί στον εαυτό του, ανήκει στον καθένα το καθήκον να βρει το ορθό μεσοδιάστημα ανάμεσα στον αυτοεγκλεισμό και στο άνοιγμα, που θα επιτρέπει τα δημιουργικά σοκ, τις νόστιμες ασυμφωνίες, τις γόνιμες αντιφάσεις. Να προσκαλέσουμε τις ξένες κουλτούρες στις συζητήσεις για τη βιομηχανική επανάσταση δε σημαίνει να τις συγχωνεύσουμε σε ένα περιοριστικό μείγμα, αλλά να προσθέσουμε τις φωνές τους στο γενικό κονσέρτο. Και αν λογιαριάσουμε αυτά που η Δύση οφείλει σήμερα στους ξένους λαούς – είτε πρόκειται για το πεδίο της ανακάλυψης του σώματος, για τη θρησκευτική μέριμνα, για την επιθυμία για το χορό και τη μουσική κ.ο.κ. – ανακαλύπτουμε τόσες αδιαμφισβήτητες συμβολές, χωρίς τις οποίες η εποχή μας δε θα είχε ούτε νοστιμιά ούτε ευφυία. Πέρα από τις αντιδικίες και τις δυσπιστίες υπάρχουν αυτά τα μαγικά δάνεια που μάχονται πάνω απ' όλα υπέρ ενός χεριού που τείνεται προς τον άλλο. Αυτή η μορφή που δημιουργήθηκε από κοινού, που επαναλήφθηκε από τους μεν, τροποποιήθηκε από τους δε: δεν υπάρχει εδώ μια αυθεντική επικοινωνία;

Πασκάλ Μπρικνέρ, "Οι Ευρωπαίοι και οι άλλοι"

β. "Δεν μπορεί να υπάρξει "ευρωπαϊκός" πολιτισμός, αν οι χώρες αυτές υποταχθούν στην ομοιομορφία. Μέσα στην ενότητα χρειαζόμαστε την ποικιλία": Ποιες είναι οι βασικές ιδέες των κειμένων που ακολουθούν και ποια η σχέση τους με το πιο πάνω απόσπασμα;

Πιστεύω ότι πρέπει να φροντίσουμε ώστε η πλήρης ένωση της Ευρώπης να μην έχει ως συνέπεια την εξαφάνιση της ιδιαιτερότητας των λαών μας. Ο κίνδυνος είναι ορατός. Τα βήματά μας οδηγούν τους ευρωπαϊκούς λαούς όχι μόνο σε μία συνεργασία, σε μία συναδέλφωση αλλά και σε μία συνένωση. Και η συνένωση πάρα πολύ εύκολα μπορεί να γίνει συγχώνευση. Αν προχωρήσουμε λοιπόν προς αυτή την κατεύθυνση χωρίς έλεγχο, θα μετατρέψουμε την πολιτική ένωση της Ευρώπης σε ένα γιγαντιαίο μίξερ που θα αλέσει κάθε ταυτότητα και ιδιαιτερότητα και θα παράξει ένα άχρωμο και άγευστο μίγμα, ένα λαό γκριζό, χωρίς θρησκεία, χωρίς γλώσσα, χωρίς κουλτούρα, χωρίς πρόσωπο. Αυτός ο λαός θα έχει μόνο το όνομα του Ευρωπαίου, όχι όμως την ουσία του, το πνεύμα του. Γιατί το ευρωπαϊκό πνεύμα, πάνω απ' όλα είναι πολυμορφία, ιδιαιτερότητα, ιδιοπροσωπία. Εάν στη θέση αυτών βάλουμε τον άμορφο πολτό κάποιου κράτους, έχουμε σκοτώσει τον Ευρωπαίο. Είναι επείγουσα ανάγκη να πάρουμε μέτρα σωτηρίας και ανάπτυξης όχι μόνο της Ευρώπης, αλλά και των λαών της. Προτείνω σήμερα εδώ, για πρώτη φορά ρίχνω την ιδέα - και θα αγωνισθώ γι' αυτό και μέσα στην Ευρώπη - τη σύνταξη ενός Πολιτισμικού Χάρτη της Ευρώπης. Αυτός ο Χάρτης να προβλέπει μέτρα

διατήρησης και ενίσχυσης της παράδοσης κάθε ευρωπαϊκού λαού, δηλαδή της θρησκείας, της γλώσσας και της κουλτούρας του. Επιθυμώ να τονίσω ότι το ζήτημα δεν είναι να διασώσουμε κάποια φολκλорικά στοιχεία, από αυτά που γοητεύουν τους τουρίστες. Είναι ζήτημα διάσωσης του προσώπου μας. Θάνατι τρομακτική η ευθύνη μας, αν επιτρέψουμε τη δημιουργία μιας Ευρώπης με μία γλώσσα, μία θρησκεία, μία μαζική κουλτούρα. Ο Πολιτισμικός Χάρτης της Ευρώπης είναι μία απολύτως αναγκαία προϋπόθεση, χρονικά και ουσιαστικά, για την πλήρη πολιτική ένωση της Ευρώπης».

Αντώνη Σαμαρά, "Η πολιτιστική μας ταυτότητα"

γ. *Για ποια Ευρώπη λοιπόν μπορούμε να μιλάμε σήμερα;*

Βεβαίως, σήμερα, είναι βέβαιο ότι καμιά από τις σημερινές ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι ικανή να βάλει τα δικά της χαρακτηριστικά στην ενότητα: Ευτυχώς! Είναι, άλλωστε και το μόνο θετικό της σημερινής «Ευρώπης»! Αυτό που θα βγει θα είναι ένα συνονθύλευμα, μια μισγάγκεια και επομένως η πολιτισμική μονοκρατία ενός των εταίρων αποκλείεται. *Ο κίνδυνος είναι η πολιτιστική αφασία*, δηλαδή η δημιουργία μιας Ευρώπης, στο επίπεδο του ελαχίστου μέσου όρου, δηλαδή ένας καταναλωτικός λαπάς, όπου όλοι μαζί οι εταίροι, από κοινού, θα χάσουμε το πρόσωπό μας.

Παραδόξως, λοιπόν, το παιχνίδι παλεύεται, γιατί *δική μας πια είναι η ευθύνη να μη γίνουμε πολτός μέσα σε μια ευρωπαϊκή μαγιονέζα*. Αν λοιπόν δεν πιθηκίσουμε, ίσως επιβιώσουμε.

Κώστα Ζουράρι, "Γελάς Ελλάς αποφράς",
Μεσόγειος, 10.5.1989

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις έντονα γραμμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες:
 - α) Καθένας από τους μεγάλους λαούς **διαπρέπει**.
 - β) Δεν έχω **πρόθεση** να προσηλυτίσω κανένα.
 - γ) Αν **αψηφήσουμε** την κοινή πατρότητα του πολιτισμού μας...
 - δ) Να διατηρήσουμε τον κοινό μας πολιτισμό **αμόλυντο** από πολιτικές **επιρροές**.
2. Σχηματίστε προτάσεις με τέσσερις από τις ακόλουθες λέξεις: προσδιορίζω, δεδομένο, προσηλυτίζω, ηθική (ουσιαστικό), υπέρτατος, διασώζω.
3. Δώστε παράγωγα και σύνθετα της λέξης **πολιτισμός**.

Από την εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 5.3.1995

Το τέλος της τουρκοκρατίας

Η σύνδεσή μας με την ΕΟΚ θα μπορούσε να σημάνει το τέλος της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα.

Δεν εννοώ φυσικά τη στρατιωτική και πολιτική κυριαρχία των Τούρκων. Αυτή τέλειωσε το 1828. Εννοώ την ψυχολογική επίδραση της παρουσίας και της γειτονίας τους. Μπορεί να διώξαμε τους Τούρκους από τη χώρα μας, αλλά κάναμε πολλά χρόνια να τους διώξουμε από μέσα μας. Ήταν μόνιμα μέτρο σύγκρισης και άλλοθι.

Μια ατμόσφαιρα μοιρολατρίας και αλλοτρίωσης είχε μείνει σ' αυτή τη χώρα. Μια περίεργη σχέση με το κράτος, με το μέλλον, με τον εαυτό μας. Κακομοιριά και ευθυνοφοβία. Ραγιαδισμός και ωχαδερφισμός. Μικροπρόθεσμη σκέψη και μικρόψυχο αίσθημα. Μοναδικά μέσα επιβίωσης: το σκύψιμο του Χατζηβάτη ή η πονηριά του Καραγκιόζη.

Αυτός ήταν ο Τούρκος μέσα μας.

Μίζερες και οι σχέσεις με τους άλλους λαούς. Με την καχυποψία του φουκαρά, βλέπαμε κάθε κίνησή τους σαν συνωμοσία εναντίον μας. Η πίστη στην παντοδυναμία του «ξένου δάκτυλου» (το εθνικό πλέγμα παράνοιας) μας αφαιρούσε κάθε ευθύνη για τις πράξεις μας - κι έτσι διευκόλυνε τελικά τις όποιες ξένες επεμβάσεις.

Έλλειψη εθνικής αυτοπεποίθησης. Υφέσεις κατωτερότητας και εξάρσεις πατριδοκαπηλίας. Υστερίες δυσπιστίας και εκρήξεις δουλικότητας και μιμητισμού.

Αυτός ήταν ο Τούρκος μέσα μας.

Τώρα μπαίνουμε σ' έναν άλλο χώρο όπου οι άνθρωποι έχουν ψηλά το κεφάλι, το βλέμμα τους κοιτάει μακριά, και δεν ρίχνουν σε άλλους τις ευθύνες για την ιστορία τους. Τώρα, μέτρο μας γίνεται η Ευρώπη. Κι εδώ θα δούμε τι μπορεί να κάνει το Ρωμείο φιλότιμο.

Ως σήμερα το σημείο συγκρίσεως – ή αναφορά μας – ήταν η άμεση γειτονιά μας, ανατολική ή βόρεια. Ούτε σκέψη να μετρηθούμε με τους δυτικούς. «Μα τώρα, μπορούμε εμείς να συγκριθούμε με αυτούς;» Και ησυχάζαμε.

Με μια γεωγραφική υπερφαλάγγιση παρακάμψαμε τα Βαλκάνια, γεφυρώσαμε τις θάλασσες και **συνδεθήκαμε**. Και από σήμερα με «αυτούς» θα συγκρινόμαστε. Τέρμα οι δικαιολογίες και τα βολέματα.

Ποιος φοβάται την Ευρώπη; Όλοι μας. Την αποζητάμε και την τρομάζουμε. Την απαιτούμε και την τρέμουμε. Τη θεωρούμε δικαιωματικά δική μας και ολοκληρωτικά ξένη.

Είναι **και** τα δύο.

Η Ευρώπη γεννήθηκε από την Ελλάδα – μια Ελλάδα όμως που δεν υπάρχει πια. Προχώρησε, διαμορφώθηκε, οριστικοποιήθηκε χωρίς την Ελλάδα. Και σήμερα υποδέχεται τη μακρινή της πρόγονο ψάχνοντας πεισματικά να ανακαλύψει στα χαρακτηριστικά του προσώπου της κρυφές ομοιότητες.

Είναι δύσκολο να τις βρει.

Η Ελλάδα έχει αρκετό δρόμο να κάνει για να ξαναγυρίσει στην Ευρώπη.

Όμως πρέπει να ξέρει πως **οδεύοντας προς την Ευρώπη οδεύει προς τον πραγματικό εαυτό της.**

Γιατί η Ευρώπη έσωσε από το ελληνικό πνεύμα τα καλύτερα στοιχεία και τα συνέχισε τον καιρό που εμείς τα είχαμε χάσει. Αυτά που λέμε σήμερα δικά μας, από την Ευρώπη τα ξαναπήραμε πίσω.

Πορεία προς την Ευρώπη δεν σημαίνει αλλοτρίωση, αλλά ουσιαστική συνειδητοποίηση της μοναδικότητάς μας. Δεν σημαίνει ν' απαρνηθούμε τη βυζαντινή ή τη λαϊκή μας παράδοση, ούτε τις ασιατικές μας επιδράσεις. Ίσα-ίσα που, αν πρέπει κάτι κι εμείς να κομίσουμε στην Ευρώπη, είναι το **δικό μας** ιδιαίτερο στοιχείο. Ούτε άλλωστε η Ευρώπη μάς θέλει πιθήκους, μίμους και καθρέφτες της.

Γιατί ακριβώς αυτή είναι η ουσία της Ευρώπης – η πολυμέρεια, η πολυμορφία. Εξευρωπαϊζώ δεν σημαίνει κάνω τα πράγματα πιο ομοιογενή αλλά πιο ανόμοια. Η Ευρώπη δεν υπάρχει σαν ισοπεδωτική κεντρική δύναμη, σαν αφομοιωτική μηχανή, σαν πολιτιστικός οδοστρωτήρας. Η Ευρώπη είναι το σύνολο των διαφορών των Ευρωπαίων.

Και, είμαι Ευρωπαίος, σημαίνει πρώτα είμαι Άγγλος, Γερμανός, Γάλλος – και ίσως ακόμα περισσότερο είμαι Ουαλλός, Βαυαρός ή Προβηγκιανός. Εξευρωπαϊζώ σημαίνει ακριβώς το αντίθετο του εξαμερικανίζω. Μόνο στα πλαίσια της Ευρώπης θα μπορέσουμε να βρούμε τη χαμένη εθνική μας ταυτότητα.

Θυμόμαστε τον ορισμό του ορισμού; Για να ορίσουμε κάτι, έλεγε η παλιά Λογική, χρειάζεται το «προσεχές γένος» και η «ειδοποιός διαφορά». Το γένος το κοντινό μας είναι η Ευρώπη. Εμείς θα ψάξουμε την ειδοποιό διαφορά, για να βρούμε τον ορισμό του εαυτού μας.

Και η Ευρώπη θα μας βοηθήσει, όπως μας βοήθησε ήδη να συνειδητοποιήσουμε το καθαρά ελληνικό μας στοιχείο. Ευρωπαίοι πρωτομάζεψαν τα δημοτικά μας τραγούδια, αξιολόγησαν τα βυζαντινά μας, δίδαξαν τους λαογράφους μας, ανακάλυψαν τους λαϊκούς καλλιτέχνες.

Η Ευρώπη πρωτοξέθαψε τα αρχαία μας. Ο Ρήγας, ο Κοραΐς, ο Σολωμός από κει μας έφεραν την ελευθερία, τα γράμματα και την ποίηση. Και οι πιο «φανατικοί» Έλληνες: ο Γιαννόπουλος, ο Δραγούμης, ο Ψυχάρης, ο Αποστολάκης έγιναν Έλληνες χάρη στην ευρωπαϊκή παιδεία. Η Ευρώπη τους οδήγησε στην Ελλάδα.

Δεν υπάρχει άλλος δρόμος από την Ευρώπη. Ας μη ξαναρχίσουμε τις μάταιες διαμάχες των Σλαβοφίλων και των Ευρασιατών στη Ρωσία, για το αν ανήκουμε κι αν πρέπει να ανήκουμε στην Ευρώπη. Γιατί απλούστατα δεν υπάρχει άλλος χώρος, όπου να μπορεί κανείς σήμερα να ζήσει με ηθική, πολιτιστική και εθνική αξιοπρέπεια. Η Ευρώπη είναι η ελπίδα του ανθρώπινου γένους να σωθεί ο ακέραιος, ελεύθερος και συνειδητός άνθρωπος.

Αυτό που άρχισε κάποτε στις 29 Μαΐου, τελειώνει στις 28 Μαΐου. Έτσι είναι σωστό και δίκαιο: Πάλι με χρόνους με καιρούς πάλι δικά μας είναι – όχι τα κτίρια της Πόλης, αλλά το ανάστημα της ελευθερίας, της αξιοπρέπειας και της αυτάρκειας. Η Μεγάλη Ιδέα έτσι θα εκπληρωθεί.

Οι νέοι Έλληνες, Αθήνα 1984

Νίκος Δήμου (1935)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Φιλοσοφία στη Γερμανία. Έχει γράψει ποιήματα, δοκίμια, μελέτες και σάτιρα. Έργα: "Η δυστυχία του να είσαι Έλληνας", "Ο δρόμος της επικοινωνίας", "Εγχειρίδιο ελευθερίας", "Το βιβλίο των γάτων", "Η χώρα του εδώ και τώρα", "Μικρά βήματα" κ.ά.

Λέξεις - όροι

28η Μαΐου 1979: η μέρα που επίσημα η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ε.Ο.Κ. ως το δέκατο μέλος της

αλλοτρίωση: αποξένωση, αλλαγή, μεταβολή, αλλοίωση χαρακτήρα

ραγιαδισμός: δουλοπρέπεια

ωχαδερφισμός (< ωχ αδερφέ: δε βαριέσαι): αδιαφορία, έλλειψη ενδιαφέροντος, σκηνηρία

παράνοια: παραλογισμός, ανοησία

πατριδοκαπηλία: χρησιμοποίηση της ιδέας της πατρίδας για ιδιοτελείς σκοπούς

υπερφαλάγγιση: παράκαμψη, ξεπέρασμα

ειδοποιός διαφορά: η ιδιότητα που διακρίνει ένα είδος από τα άλλα του ίδιου γένους, κάθε γνώρισμα που διακρίνει μια έννοια από την άλλη

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιο περιεχόμενο δίνει ο συγγραφέας στον όρο "τουρκοκρατία" και πώς αυτή συνδέεται με την ημερομηνία ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα;
2. Ο συγγραφέας διακρίνει μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ Ελλάδας και Ευρώπης. Πού στηρίζει την άποψή του αυτή;
3. Ποια είναι η πραγματική ουσία της Ευρώπης σύμφωνα με το Νίκο Δήμου;
4. Τι μπορεί να προσφέρει κατά το συγγραφέα η Ευρώπη
 - α) στην Ελλάδα
 - β) στο σύγχρονο άνθρωπο;
5. Εξηγήστε την άποψη του συγγραφέα: "Μπορεί να διώξαμε τους Τούρκους από τη χώρα μας, αλλά κάναμε πολλά χρόνια να τους διώξουμε από μέσα μας. Ήταν μόνιμα μέτρο σύγκρισης και άλλοθι".

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ασφαλώς ο συγγραφέας δεν εννοεί ότι με την υπογραφή της συμφωνίας της 28ης Μαΐου αυτόματα θα εκλείψουν όλα τα κακά που μαρτυρούσαν τον "Τούρκο μέσα μας". Τι πρέπει να γίνει για να επιτευχθεί αυτό, ποια μέσα και διαδικασίες πρέπει να χρησιμοποιηθούν και πώς η Ευρώπη θα βοηθήσει;
2. "Γιατί η Ευρώπη έσωσε από το ελληνικό πνεύμα τα καλύτερα στοιχεία". Εξετάστε κατά πόσο η σημερινή Ευρώπη εκφράζει το γνήσιο ελληνικό πνεύμα.
3. "Δεν υπάρχει άλλος δρόμος από την Ευρώπη": Υιοθετείτε την άποψη που εκφράζεται πιο πάνω ή πιστεύετε ότι η Ελλάδα έχει και άλλες επιλογές; Αναπτύξτε τη θέση σας.
4. "Η Μεγάλη Ιδέα εκπληρώνεται": Συμφωνείτε με την καταληκτική αυτή θέση του συγγραφέα; Σχολιάστε με βάση τα σημερινά ευρωπαϊκά δεδομένα και τις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Πώς εκτιμά ο Χρήστος Γιανναράς τον πολιτισμό του ελληνισμού κατά την τουρκοκρατία αλλά και γενικότερα; Ποια πορεία επομένως πρέπει να ακολουθήσει σήμερα ο νέος ελληνισμός;

Η μειονεξία των Νεοελλήνων απέναντι στη Δύση και στον πολιτισμό της δεν είναι φαινόμενο τωρινό. Είναι μάλλον ένα συλλογικό υποσυνείδητο διαμορφωμένο σε ιστορική διαδρομή τριών τουλάχιστον αιώνων. Ταπεινωμένος ο Ελληνισμός από την τουρκική κατάκτηση, βυθισμένος στη φτώχεια και την απαιδευσία, άρχισε να ταυτίζει τα "φώτα" του πολιτισμού και την πρόοδο με την οικονομική ανάπτυξη, τον πολιτικό φιλελευθερισμό και την τεχνολογική εξέλιξη της Δύσης.

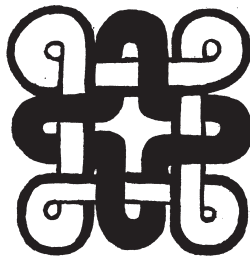
Σήμερα χρειαζόμαστε ξεχωριστή καλλιέργεια, ίσως και ειδικές σπουδές, για να αποτιμήσουμε το εκπληκτικό πολιτιστικό επίπεδο εκείνου του ταπεινωμένου Ελληνισμού: Τη λαϊκή αρχιτεκτονική, την εικονογραφία, τους κοινοτικούς θεσμούς, το ήθος της αγοράς, την οργάνωση των συντεχνιών, το τραγούδι και τη μουσική των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Αλλά κάποτε αυτά όλα θεωρήθηκαν υπανάπτυξη και βαρβαρότητα σε σύγκριση με τις μηχανές, τα βιομηχανικά προϊόντα, τα τσιμεντένια κιβούρια της μοντέρνας στεγαστικής και τα "δικαιώματα του ατόμου" που παρήγαγε η Δύση.

Έπρεπε να απειλήσει την ίδια τη ζωή μας αυτός ο "πολιτισμός" των δυτικών με τα φαρμακερά του απόβλητα και με τον αποκάλυπτο εξανδραποδισμό της ανθρωπίνης ύπαρξης - τον εξανδραποδισμό από τις ολοκληρωτικές ιδεολογίες ή την καταναλωτική αλλοτρίωση του ανθρώπου. Μόνο κάτω από αυτή την απειλή αρχίσαμε να υποψιαζόμαστε για κάποια άλλη ποιότητα ζωής που υπήρξε στις ιστορικές μας ρίζες. Αρχίσαμε να συγκρίνουμε δειλά και απορεμένα την τεχνική της δικής μας παράδοσης που σέβεται και αναδείχνει και "λογοποιεί" το φυσικό υλικό, με τη βαρβαρότητα της καταναλωτικής βουλιμίας που βιάζει και νεκρώνει τη φύση αποτιμώντας την μόνο οικονομικά. Συγκρίνουμε την οργάνωση της κοινωνικής ζωής τη βασισμένη στις προσωπικές σχέσεις και το ήθος των προσωπικών σχέσεων, με τον απρόσωπο ορθολογισμό των συστημάτων "γενικής ευτυχίας". Βλέπουμε τις βυζαντινές μας εικόνες και τη βυζαντινή μουσική να γίνονται μέτρο αναφοράς για τη συνειδητοποίηση του αποδιοργανωτικού αδιεξόδου της δυτικής τέχνης. Και ξέρουμε ότι στον τόπο μας αυτές οι εικόνες και αυτή η μουσική ενδιέφεραν όχι τους λίγους ειδικούς, αλλά ήταν καθολική απαίτηση της λαϊκής ευαισθησίας ως το τελευταίο χωριό και μοναστήρι.

Χρήστου Γιανναρά, "Η μειονεξία των Νεοελλήνων"

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε συνώνυμα και αντίθετα για τις πιο κάτω λέξεις:
μοιρολατρία, μίζερες (σχέσεις), μικροπρόθεσμη (σκέψη), ομοιογενή (πράγματα)
2. Δώστε την ετυμολογία και τη σημασία των πιο κάτω λέξεων:
ύφεση, έξαρση, πατριδοκαπηλία, ισοπεδωτικός.
3. Να γράψετε σύνθετα και παράγωγα της λέξης **κομίζω** και να σχηματίσετε με τρία από αυτά προτάσεις.
4. **Ραγιαδισμός:** Δώστε τη σημασία της λέξης, γράψτε άλλες με την ίδια κατάληξη και προσέξτε το σημασιολογικό ρόλο της κατάληξης σ' αυτές τις λέξεις.

Το νέο σκηνικό στο Κυπριακό

[...] Δυο πρόσφατες σημαντικές εξελίξεις έχουν κατά την άποψή μου διαφοροποιήσει τα δεδομένα του κυπριακού προβλήματος, όπως έχουν παγιωθεί τα τελευταία είκοσι χρόνια και έχουν διανοίξει νέες προοπτικές για μια δίκαιη λύση του. Αναφέρομαι στην ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου και στην αμυντική συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου. Τα δυο ζητήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και συνιστούν το πλαίσιο μιας νέας εθνικής στρατηγικής στο Κυπριακό.

1. Η ευρωπαϊκή πορεία υπήρξε μια στρατηγική απόφαση που ξεκίνησε από τη σημερινή ελληνική κυβέρνηση μέσα στη δεκαετία του 1980 και που, σε στενή συνεργασία και συντονισμό με την κυπριακή κυβέρνηση, έχει οδηγήσει σε συγκεκριμένα σημαντικά αποτελέσματα. Ο τελευταίος χρόνος υπήρξε καθοριστικός. Στην Κέρκυρα και στο Έσπεν εξασφαλίστηκε η πολιτική απόφαση για ένταξη της Κύπρου στην επόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς τη δέσμευση που ίσχυε μέχρι τότε, της σύνδεσης της πορείας αυτής με τη λύση του Κυπριακού. Πρόσφατα, στις 6.3.95, αποφασίστηκε η έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων έξι μήνες μετά τη Διακυβερνητική του 1996. Μέχρι την έναρξη των διαπραγματεύσεων θα εγκαινιαστεί ο προενταξιακός διάλογος (διαρθρωμένος διάλογος), που ελπίζω ότι θα υιοθετηθεί οριστικά τον προσεχή Ιούνιο (12.6.95) στη Σύνοδο του Συμβουλίου Σύνδεσης Ευρωπαϊκής Ένωσης - Κύπρου. Οι αποφάσεις αυτές έχουν οριστικά θέσει την Κύπρο στην τροχιά της Ευρώπης.

Η πορεία αυτή υπήρξε αποτέλεσμα της σωστής διπλωματικής κινητοποίησης της ελληνικής κυβέρνησης που συνέδεσε το θέμα της ένταξης της Κύπρου με τη διαπραγμάτευση των σχέσεων της Ε.Ε. με τις χώρες της Κεντρικής Ανατολικής Ευρώπης και με την τελωνειακή ένωση της Τουρκίας. Το πρόγραμμα δράσης που αποφασίστηκε μεταξύ των δύο κυβερνήσεων Αθηνών και Λευκωσίας τον περασμένο Αύγουστο, κατά την επίσκεψη μου στη Λευκωσία, υλοποιήθηκε και απέδωσε καρπούς. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε επίσης το σημερινό διεθνές κλίμα και η αναζήτηση μιας νέας πολιτικής αρχιτεκτονικής του ευρωπαϊκού χώρου.

Η ευρωπαϊκή προοπτική δεν οδηγεί μόνο στην ενσωμάτωση της Κύπρου σ' ένα ευρύτερο πολιτικό χώρο που βαδίζει με δυναμισμό στην ανάδειξή του σε Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση (η προσεχής Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1996 θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές προς αυτή την κατεύθυνση), αλλά θα ενισχύσει επίσης την προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος.

Η ευρωπαϊκή στρατηγική έχει προφανή οφέλη για την ελληνοκυπριακή πλευρά. Λειτουργεί θετικά προς την κατεύθυνση αποτροπής των επεκτατικών σχεδίων της Τουρκίας καθιστώντας κάθε περαιτέρω διεκδίκηση αδύνατη. Επιβεβαιώνει την αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησής της ως του μόνου εκπροσώπου της Κύπρου με την οποία η Ε.Ε. συνδιαλέγεται (προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε αποφασιστικά η απόφαση του Διεθνούς Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου τον περασμένο Ιούλιο). Η Ε.Ε. είναι ο μόνος διεθνής παράγοντας που είναι σε θέση να ασκήσει επιρροή πάνω στην Τουρκία, η οποία επιθυμεί να βελτιώσει τις σχέσεις της με την Ε.Ε. Η προοπτική ένταξης της Κύπρου θα προσδιορίσει επίσης το περιεχόμενο της λύσης του Κυπριακού (οποιαδήποτε λύση του προβλήματος θα πρέπει να συνάδει με την Κοινοτική έννομη τάξη).

Η ευρωπαϊκή προοπτική θα ωφελήσει επίσης και τους Τουρκοκύπριους, θα διασκεδάσει τους φόβους και ανασφάλειές τους, ενώ ταυτόχρονα θα τους προσδώσει σημαντικά οικονομικά οφέλη. Η Ε.Ε. θα κατοχυρώσει και θα προστατεύσει για κάθε Κύπριο την εθνική του ταυτότητα και τις προσωπικές του ελευθερίες και δικαιώματα. Όσοι από τους Τουρκοκύπριους λοιπόν επιθυμούν τη συνεργασία με τους Ελληνοκύπριους και την επανένωση της Κύπρου, είμαι βέβαιος ότι θα υποστηρίξουν την ενταξιακή πορεία προς την Ε.Ε. Με την έννοια αυτή υπάρχει πιθανότητα να δημιουργηθεί ρήγμα μέσα στην τουρκοκυπριακή πλευρά μεταξύ των ακραίων εθνικιστικών στοιχείων που επιθυμούν τη διχοτόμηση ή την τουρκοποίηση της Κύπρου και των πιο μετριοπαθών στοιχείων που θέλουν μια λύση στα πλαίσια μιας ενωμένης και ενιαίας Κύπρου.

Στο σημείο αυτό επιθυμώ να εκφράσω την αισιοδοξία μου. Πιστεύω ότι η εξασθένηση της δύναμης του Ντενκτάς στις πρόσφατες εκλογές, οι νέες συνθήκες εσωτερικής κρίσης στην Τουρκία, η δυναμική των νεότερων γενεών και ασφαλώς η σωστή από μέρους μας πολιτική θα επηρεάσει ευνοϊκά.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. θα καταστεί πιο εύκολη εφόσον εν τω μεταξύ μεσολαβήσει η επίλυση του προβλήματος. Είναι γνωστό ότι αρκετές χώρες στην Ε.Ε. (Βρετανία, Γερμανία κτλ.) αλλά και οι Η.Π.Α. έχουν διατυπώσει την άποψη ότι, αν δε λυθεί το Κυπριακό, η Κύπρος δε θα ενταχθεί στην Ε.Ε. Με τον τρόπο αυτό εκβιάζουν και πιέζουν για περαιτέρω υποχωρήσεις στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Έτσι, οι πρόσφατες αποφάσεις για την Κύπρο δεν αποτελούν το τέρμα μιας διαδρομής, ούτε επιτρέπουν εφησυχασμό από την πλευρά μας. Αντίθετα αποτελούν την αφετηρία μιας νέας στρατηγικής, που στόχο θα πρέπει να έχει την ενεργοποίηση όλων των παραγόντων που θα συμβάλουν σε μια δίκαιη και βιώσιμη λύση του προβλήματος αλλά επίσης και στην υπογράμμιση του γεγονότος ότι τα δύο θέματα δε συνδέονται και παραμένουν ανεξάρτητα και ότι και στην περίπτωση που δεν υπάρξει λύση στο πρόβλημα, η Κύπρος δεν μπορεί να μείνει όμηρος της τουρκικής εισβολής και επιθετικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό εισηγήθηκα πριν από μερικές βδομάδες την ενεργοποίηση της Ε.Ε. και την άμεση εμπλοκή της στις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος με την υιοθέτηση "κοινής δράσης" της Ε.Ε. στο Κυπριακό με βάση τις σχετικές διατάξεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Η κοινή δράση δεν αντιστρατεύεται τις προσπάθειες του Ο.Η.Ε. που παραμένει ο κύριος χώρος τοποθέτησης του κυπριακού προβλήματος ως διεθνούς θέματος εισβολής - κατοχής. Αντίθετα, μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία θα επικουρήσει τις προσπάθειες του Ο.Η.Ε.

Τα οφέλη είναι προφανή. Η Ε.Ε. είναι σε θέση να ασκήσει πίεση στην Τουρκία περισσότερη από τον Ο.Η.Ε. Στη διαμόρφωση της "κοινής δράσης" θα ληφθεί υπόψη η προοπτική της ένταξης της Κύπρου. Στη διαμόρφωση του περιεχομένου της "κοινής δράσης" θα συμμετέχει η Ελλάδα και αυτό αποτελεί ισχυρή εγγύηση.

Η ανάληψη κοινής δράσης έχει γίνει καταρχήν δεκτή από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που με ψήφισμά του προτίθεται να την εισηγηθεί στο Συμβούλιο. Η λήψη απόφασης δεν είναι εύκολη, γιατί απαιτεί ομόφωνη απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Για το λόγο αυτό χρειάζεται κινητοποίηση από πλευράς Ελλάδας και Κύπρου και συγκεκριμένες προτάσεις και δράσεις. Μια τέτοια πρωτοβουλία θα θέσει "ενώπιον των ευθυνών τους" και όσες χώρες - μέλη της Ε.Ε. ισχυρίζονται ότι η Κύπρος δεν μπορεί να καταστεί μέλος της Ένωσης αν δεν επιλύσει προηγουμένως το πρόβλημά της. Δεν ισχυρίζομαι ότι τα πράγματα είναι εύκολα και ότι σύντομα θα πετύχουμε λύση στο θέμα. Οι σημερινές συνθήκες όμως εμφανίζονται πιο ευνοϊκές.

Θα εξετάσω τώρα την περίπτωση κατά την οποία αρχίζουν και ολοκληρώνονται οι διαπραγματεύσεις ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. (θα ολοκληρωθούν σύντομα, γιατί η Κύπρος εκπληρώνει τις προϋποθέσεις που θέτει η Συνθήκη της Ε.Ε.) χωρίς να έχει εντωμεταξύ λυθεί το Κυπριακό.

Κατά την άποψή μου η Κύπρος θα πρέπει να ενταχθεί στην Ε.Ε. έστω και χωρίς να έχει επιλύσει το πολιτικό πρόβλημα. Η ένταξη της Κύπρου στην περίπτωση αυτή αποτελεί εγγύηση για την ασφάλεια και το πολιτικό μέλλον του Κυπριακού Ελληνισμού. Οι αντιδράσεις που θα προκληθούν από ορισμένους κύκλους και κράτη - μέλη, ότι θα πρέπει να προηγηθεί η λύση του Κυπριακού, θα πρέπει να αντιμετωπισθούν με συγκεκριμένη πολιτική. Ο ρόλος της Ελλάδας θα είναι και τότε καθοριστικός. Θα πρέπει η ελληνική κυβέρνηση να συνδέσει και πάλι την ένταξη της Κύπρου με κάποια άλλα Κοινοτικά ζητήματα, όπως π.χ. την έναρξη διαπραγματεύσεων ένταξης των χωρών της Κεντρικής Ανατολικής Ευρώπης και να συναρτήσει τη συναίνεσή της από την αποδοχή της εισδοχής της Κύπρου.

Όταν μιλούμε για ένταξη της Κύπρου, εξυπακούεται ότι αναφερόμαστε στην ένταξη ολόκληρης της νήσου, ολόκληρης της κυπριακής δημοκρατίας ως

ενιαίας επικράτειας και όχι μόνο του ελεύθερου τμήματος. Είναι γνωστό ότι η κυριαρχία είναι ενιαία και βάσει του διεθνούς δικαίου δεν εκχωρείται προς μια κατοχική δύναμη. Μόνο η κυρίαρχη κυπριακή δημοκρατία μπορεί να εκχωρήσει τμήμα της κυριαρχίας της. Είναι σαφές όμως ότι στην περίπτωση αυτή η Συνθήκη Προσχώρησης στην Ε.Ε. θα έχει πρακτική εφαρμογή στα εδάφη που ελέγχει η κυπριακή δημοκρατία, όπως συμβαίνει σήμερα με την τελωνειακή ένωση Κύπρου - Ε.Ε.

Οι προσπάθειες για λύση του προβλήματος θα πρέπει και τότε να συνεχισθούν και να ενταθούν. Είμαι εντούτοις αισιόδοξος ότι με σωστή από μέρους μας προετοιμασία, στρατηγική και πολιτική, με καλό συντονισμό με την Ελλάδα, θα πετύχουμε να αξιοποιήσουμε την ευνοϊκή συγκυρία και να φέρουμε αποτελέσματα.

2. Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη που διαφοροποιεί τα δεδομένα στο Κυπριακό είναι η αμυντική συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου, ο ενιαίος αμυντικός χώρος. Η αμυντική συνεργασία που υλοποιείται με επιτυχία σταδιακά ανατρέπει ουσιαστικά το περιφερειακό και διεθνές πλαίσιο στο οποίο ήταν ενταγμένο το Κυπριακό. Η συνεργασία αυτή απορρέει από τις εθνικές, ιστορικές αλλά και συμβατικές ευθύνες που έχει η Ελλάδα απέναντι στην Κύπρο και που η σημερινή ελληνική κυβέρνηση, έχοντας διατυπώσει παλαιότερα στο πρόγραμμά της την έννοια του αμυντικού δόγματος, προχώρησε στην υλοποίησή του σε συνεργασία με την κυπριακή κυβέρνηση. Η έννοια της συνεργασίας αυτής είναι να ενισχυθεί διαπραγματευτικά η ελληνική και κυπριακή πλευρά και να σταματήσει έτσι να είναι όμηρος της Τουρκίας και των κατοχικών δυνάμεων. Στόχος είναι η αποτροπή και η ανατροπή των επεκτατικών σχεδίων της τουρκικής πλευράς και όχι η ανάληψη επιθετικών ενεργειών.

Η αμυντική συνεργασία συνδυάζεται απόλυτα με την προσπάθεια για ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε., γιατί ενδυναμώνει διαπραγματευτικά την πολιτική και διπλωματική θέση της Κύπρου.

Οι δυο αυτές λοιπόν σημαντικές εξελίξεις αποτελούν τον άξονα ενός νέου προσανατολισμού στο Κυπριακό και αποτελούν τα στοιχεία που επιτρέπουν τη χάραξη μιας νέας πορείας στη βάση μιας ενιαίας εθνικής γραμμής. Η κατάλληλη αξιοποίηση των στοιχείων αυτών στο νέο περιφερειακό ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον διανοίγει νέες προοπτικές για το μέλλον της Κύπρου και του λαού της. [...]

Θεώρησα απαραίτητο να διευκρινίσω αυτά τα ζητήματα σ' αυτό εδώ το χώρο δίνοντας τις προοπτικές που διανοίγονται και που αντίθετα με αυτά που διαδίδουν οι Κασάνδρες θα οδηγήσουν σε μια ενωμένη Κύπρο, όπου όλοι οι πολίτες της, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι, θα ζήσουν ισότητα, ειρηνικά, σ' ένα κράτος δικαίου και που θα επιτρέψουν και στους πρόσφυγες να γυρίσουν στα σπίτια τους και στους Κερυνειώτες να πάνε πίσω στην αγαπημένη Κερύνεια και να ξαναδούμε μαζί την Αχαιών Ακτή.

Χρειάζεται όμως σοβαρή προσπάθεια, συντονισμένη πολιτική, εθνική στρατηγική, διπλωματική κινητοποίηση, θέληση και αποφασιστικότητα. Η πορεία είναι μια πορεία βήμα προς βήμα που απαιτεί ψυχραιμία, μετριοπάθεια, επιμονή, εμμονή και υπομονή στους στόχους μας, ώστε να δούμε σύντομα ξανά μια Κύπρο ενωμένη, κυρίαρχη, με το λαό της να ζει ειρηνικά και ευτυχισμένα στις πατρογονικές του εστίες.

Ομιλία στο Ροταριανό Όμιλο Κερύνειας, 6 Μαΐου 1995

Γιάννος Κρανιδιώτης (1947)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία. Νομικός και συγγραφέας, γιος του λογοτέχνη Νίκου Κρανιδιώτη. Διετέλεσε ειδικός σύμβουλος στο κυπριακό υπουργείο Εξωτερικών για θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης και ευρωβουλευτής. Τώρα είναι Υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, θέση την οθποία κατείχε και στο παρελθόν. Δημοσίευσε σε εφημερίδες και περιοδικά άρθρα και μελέτες πολιτικού και νομικού περιεχομένου. Γνωστό είναι το βιβλίο του "Το κυπριακό πρόβλημα 1960-1974".

Λέξεις - όροι

Κέρκυρα και Έσσην: Αναφέρεται στη συνάντηση του Συμβουλίου Κορυφής (ανώτατο οργάνο της Ε.Ε) στην πόλη Έσσην το Δεκέμβριο του 1994 και στην Κέρκυρα τον Ιούλιο του 1995.

διαρθρωμένος διάλογος: προενταξιακός διάλογος μεταξύ της Κύπρου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης που στόχο έχει να διακριβωθεί κατά πόσο τα κυπριακά δεδομένα συνάδουν με το κοινοτικό κεκτημένο (= το σύνολο των κανόνων που διέπουν τα δεδομένα της Ε.Ε.) και να βοηθηθεί η Κύπρος στο να προετοιμαστεί στην προσπάθεια εναρμόνισής της με αυτό.

νέα πολιτική αρχιτεκτονική του ευρωπαϊκού χώρου: ο νέος προβληματισμός της Ε.Ε., ώστε να δημιουργηθούν οι δομές και οι μηχανισμοί για πληρέστερη και πιο ενεργητική εμπλοκή της στα πολιτικά πράγματα της Ευρώπης και της ευρύτερης περιοχής.

Μάαστριχτ: πόλη της Ολλανδίας, όπου έγινε σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε. το Δεκέμβριο του 1991 και τέθηκαν κάποια ενδιάμεσα κριτήρια μέχρι τη Διακυβερνητική του 1996 και δόθηκαν κατευθυντήριες γραμμές γι' αυτή. (Η Διακυβερνητική διάσκεψη άρχισε στις 29 Μαρτίου 1996 στο Τορίνο και λαμβάνουν μέρος οι δεκαπέντε χώρες μέλη της Ε.Ε.)

συμβατικές ευθύνες: οι ευθύνες της Ελλάδας που απορρέουν από τη Συνθήκη Ζυρίχης - Λονδίνου 1960.

Κασάνδρες: μτφ. άτομα που συνεχώς προβλέπουν καταστροφές και συμφορές αξιολογώντας με απαισιοδοξία τις καταστάσεις
Κασάνδρα: κόρη του Πριάμου, βασιλιά της Τροίας, μάντισσα κακών.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιες εξελίξεις διαφοροποίησαν τα δεδομένα του κυπριακού προβλήματος κατά το Γιάννο Κρανιδιώτη; Ποια είναι η μεταξύ τους σχέση;
2. Ποιες σημαντικές αποφάσεις έθεσαν την Κύπρο στην τροχιά της Ευρώπης;
3. Ποια είναι τα οφέλη από την ευρωπαϊκή προοπτική της Κύπρου
 - α) για την ελληνοκυπριακή πλευρά και
 - β) για την τουρκοκυπριακή πλευρά;
4. Χώρες της Ενωμένης Ευρώπης και οι ΗΠΑ αντικρίζουν αρνητικά την πιθανότητα ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση πριν από τη λύση του κυπριακού προβλήματος. Ποια στρατηγική πρέπει να ακολουθήσουν η Ελλάδα και η Κύπρος, ώστε να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τους κινδύνους που προκύπτουν από αυτή τη στάση;
5. Από πού απορρέει η αμυντική συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου και ποια είναι η σημασία της;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Οι θέσεις του ομιλητή δίνουν μια αισιόδοξη προοπτική μέσα στο κλίμα της αποτελμάτωσης στο οποίο βρίσκεται το εθνικό μας ζήτημα. Πού τη στηρίζει; Συμμερίζετε την αισιοδοξία του;
2. Γράψτε ένα κείμενο με το οποίο να παρουσιάζετε σε ξένους το κυπριακό πρόβλημα σήμερα, αφού αναφερθείτε σύντομα και στο ιστορικό του. Χρησιμοποιήστε, όπου είναι δυνατόν, φράσεις και όρους του κειμένου (π.χ. το κυπριακό πρόβλημα ως θέμα εισβολής - κατοχής, ασκώ πίεση, διανοίγω προοπτικές, ενταξιακές διαπραγματεύσεις, διεθνές δίκαιο)

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις:

1. Γράψτε συνώνυμα για τις πιο κάτω υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) Σημαντικές εξελίξεις έχουν διαφοροποιήσει τα δεδομένα του κυπριακού προβλήματος, όπως έχουν παγιωθεί τα τελευταία χρόνια .
 - β) Το πρόγραμμα δράσης υλοποιήθηκε.
 - γ) Οδηγεί στην ενσωμάτωση της Κύπρου σ' ένα ευρύτερο πολιτικό χώρο.
 - δ) Οποιαδήποτε λύση θα πρέπει να συνάδει με την Κοινοτική έννομη τάξη.

- ε) Η ευρωπαϊκή προοπτική θα διασκεδάσει τους φόβους των Τουρκοκυπρίων.
- στ) Εισηγήθηκα την άμεση εμπλοκή της Ε.Ε. στις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος με την υιοθέτηση "κοινής δράσης".
- ζ) Στόχος είναι η αποτροπή των επεκτατικών σχεδίων της Τουρκίας.
2. Γράψτε αντίθετα για τις πιο κάτω λέξεις:
 ενισχύω, ακραίος, εφησυχασμός, αντιστρατεύομαι, ευνοϊκός
3. Ετυμολογήστε τις πιο κάτω λέξεις και δώστε άλλες που να ανήκουν στην ίδια οικογένεια με το δεύτερο συνθετικό (απλές ή σύνθετες):
 άρρηκτα, αμφιβολία
4. Συμπληρώστε τα πιο κάτω ουσιαστικά με ένα ή περισσότερα κατάλληλα ρήματα:
 π.χ. διανοίγω προοπτικές
- α)επιρροή
- β)πολιτική
- γ)κυριαρχία
- δ)πρόγραμμα δράσης
- ε)αλλαγές
- στ)προσπάθειες
- ζ)επεκτατικά σχέδια
- η)οικονομικά οφέλη
- θ)βιώσιμη λύση

Άτομο και πολιτεία

Γ. Γαΐτης: *Θεέ μου*

Τα δύο βασικά βάρη της δημοκρατίας

Βασικός όρος της δημοκρατίας, ως πολιτεύματος με βάση το διάλογο, υπήρξε αρχήθεν η ισηγορία, δηλαδή το δικαίωμα όλων εξίσου των πολιτών, παιδευμένων ή απαιδευτων, πλούσιων ή φτωχών, να λάβουν το λόγο στην εκκλησία του δήμου και να μετάσχουν ενεργά στη λήψη των αποφάσεων, των καθοριστικών της νομοθεσίας και της κυβερνητικής πολιτικής. Συμπλήρωμα της ισηγορίας ως όρου βασικού της δημοκρατίας υπήρξε και είναι η καθόλου ισοπολιτεία, δηλαδή το δικαίωμα όλων κατ' αρχήν των πολιτών να τιμηθούν με την ανάθεση καθηκόντων κυβερνητικών, διοικητικών, δικαστικών, αλλά και αντίστοιχα η υποχρέωσή τους να υπέχουν επίσης κατά ισότητα κάπως τα δημόσια βάρη, όπως φόρους, στράτευση και τα όμοια. Όποια εξέλιξη και αν είχε το πολίτευμα της δημοκρατίας, προπάντων με την ανάπτυξη της αντιπροσωπευτικής μορφής του, επιβεβλημένης από το εδαφικό ή και πληθυσμιακό μέγεθος των μετακλασικών πολιτικών κοινωνιών, η αρχή της ισηγορίας και ισοπολιτείας παραμένει πάντοτε λειτουργικό βάρη του ελληνογέννητου αυτού πολιτεύματος, αλλά και ονομασμένου οικουμενικά με την ελληνική λέξη δημοκρατία.

Ο άλλος σπουδαίος επίσης όρος του δημοκρατικού πολιτεύματος, προβλημένος πιο έντονα στους Νεότερους Χρόνους, είναι οι διάφορες ελευθερίες των πολιτών, εκτός δηλαδή από την «πολιτική ελευθερία» συνώνυμο της ισηγορίας και ισοπολιτείας. Οι ελευθερίες αυτές είναι όχι απλώς η «προσωπική ελευθερία», η κοινωνικά δηλαδή κατοχυρωμένη ευχέρεια των ενήλικων ανθρώπων προς αυτοκαθορισμό της ατομικής ζωής τους, κάτι ευρύτερα ή στενότερα υπαρκτό με οιονδήποτε πολίτευμα και σε οιονδήποτε καθεστώς, αλλά επίσης και προπάντων οι λεγόμενες «ατομικές ελευθερίες» και οι λεκτέες «κοινωνικές ελευθερίες».

Με την έκφραση «ατομικές ελευθερίες» εννοούμε κάτι με αρνητική μορφή, δηλαδή τις μη παραβιαστές από ετεροκαθορισμό οιονδήποτε περιοχές του πεδίου της «προσωπικής ελευθερίας», όπως η κατοικία, η αλληλογραφία, οι τηλεφωνικές συνδιαλέξεις, ο στοχασμός και οι απότοκές του πεποιθήσεις, οι μετακινήσεις από τόπο σε τόπο και όμοια. «Ατομικές ελευθερίες» άρα, θεωρούμε το απαραβίαστο κατ' αρχήν της κατοικίας, το απόρρητο επίσης της αλληλογραφίας και των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, τη μη αναγκαστική επιβολή θρησκευτικών είτε φιλοσοφικών πεποιθήσεων, το ανεπίτρεπτο αυθαίρετων συλλήψεων είτε κρατήσεων, τη μη απαγόρευση ταξιδιών και τα όμοια.

Με την έκφραση «κοινωνικές ελευθερίες», εννοώ κάτι με θετική μορφή, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα για δημόσια προβολή γνώμης είτε καλλιτεχνική έκφραση, με λόγο προφορικό ή γραπτό, χειρόγραφο ή έντυπο,

από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση, είτε με όποιο άλλο τρόπο. Οι ελευθερίες αυτές είναι κάπως εκδηλώσεις της «προσωπικής ελευθερίας» και αυτές, αλλά επίσης είναι κοινωνικές, άρα και υπερβαίνουν τα όριά της, καθώς προπάντων έχουν συχνά επενέργειες σε άλλους ανθρώπους, βλαπτικές τους, ενδεχόμενα· εύλογο είναι λοιπόν να μην ενέχουν τον απόλυτο σχεδόν χαρακτήρα των «ατομικών ελευθεριών», αλλά να υπέχουν και δραστικούς περιορισμούς, όσοι τυχόν είναι απαραίτητοι για την προστασία της ίδιας της ζωής των άλλων ανθρώπων ή ευπρόσβλητων πολύτιμων αγαθών τους, καθώς π.χ. η ηθική υπόληψη των ενηλίκων ανθρώπων είτε η ευαισθησία και η ηθική διάπλαση των εφήβων και των παιδιών.

Από τον έμπρακτο σεβασμό της πλειάδας αυτής ελευθεριών προσδιορίζεται ο βαθμός γνησιότητας και η αληθινή αξία της δημοκρατίας. Δίχως εξασφάλιση της «πολιτικής ελευθερίας» δεν υπάρχει η κλασικού τύπου δημοκρατία. Χωρίς αυστηρή τήρηση των «ατομικών ελευθεριών» μειώνεται αντίστοιχα η δημοκρατία. Δίχως έμμετρη τήρηση των "κοινωνικών ελευθεριών" δηλαδή αν, και όσο αυτές περιορίζονται αδικαιολόγητα, δεν υπάρχει ακέραια η δημοκρατία.

Για να πραγματώνεται όμως ακέραια η δημοκρατία, και άλλωστε για να επιτελείται η συμβολή της πολιτικής κοινωνίας στο «ζην» και στο «ευ ζην» των ανθρώπων της [...] όρος εδραίος είναι η μη συρρίκνωση του περιεχομένου της «προσωπικής ελευθερίας», είτε από επεμβάσεις υπέρμετρες των διοικητικών οργάνων στην ιδιωτική ζωή, έστω σύννομες, είτε από οικονομική δυσπραγία, δηλαδή από στέρηση αναγκαίων αγαθών και υπηρεσιών ή και από μη εύρεση εργασίας. Η οικονομική δυσπραγία συνεπάγεται κοινωνική εξαθλίωση. Και η κοινωνική εξαθλίωση, έστω μέρους του πληθυσμού, σημαίνει μη ορθή αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος. Χωρίς όμως ορθή λύση του κοινωνικού προβλήματος η δημοκρατία παραμένει ανάπηρη. Για την αρτίωση της δημοκρατίας δεν επαρκεί ποτέ η ορθή λύση του πολιτικού μόνο προβλήματος, δηλαδή ο σεβασμός τυχόν της «πολιτικής ελευθερίας» και των «ατομικών ελευθεριών» ή ακόμη κάπως και των «κοινωνικών ελευθεριών». Εξάλλου, στην κοινωνική πραγματικότητα είναι τόσο αλληλένδετες οι διάφορες ελευθερίες, ώστε ο έμπρακτος σεβασμός τους δεν συντρέχει μάλλον με την κοινωνική εξαθλίωση - εκτός σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, άρα και περιορισμένης διάρκειας.

Στην εποχή μας έχει προκύψει πρωτόφαντη δυσχέρεια για την πραγμάτωση της δημοκρατίας, από κάτι ανύπαρκτο άλλοτε. Ραδιοφωνία και τηλεόραση ενέχουν από τη φύση τους κίνδυνο τορπιλισμού της πολιτικής ελευθερίας, ως ισηγορίας βασικά των πολιτών. Ενώ στην Αγορά των αρχαίων ελληνικών πόλεων ο κάθε πολίτης είχε την ίδια εμβέλεια φωνής με κάθε άλλον, στη σύγχρονη μας πολιτική Αγορά, τη συγκροτημένη από μυριάδες τηλεακροατές και τηλεθεατές, όποιος εκφράζεται με ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή, διαθέ-

τει εμβέλεια φωνής, δραματικά διαψευστική της ισηγορίας, του αρχαίου αυτού βάθρου της δημοκρατίας. Γέννημα του υπεραναπτυγμένου πολιτισμού, η τηλεόραση και η ραδιοφωνία, καθώς έχουν τεράστιες δυνατότητες, δυναστικά επηρεαστικές της κοινής γνώμης, αποτελούν όργανο μάλλον τυραννίδας, όσο και αν συγκαλυμμένης, και άρα συνιστούν ναρκοθεσία της δημοκρατίας – εκτός αν τιθασειθούν με τρόπο δραστικό από το πνεύμα της δημοκρατίας, εγχείρημα δυσχερέστατο, αλλά ίσως εφικτό κατά λειτουργική συνάρτηση προς την αντιπροσωπευτική μορφή της.

Εξάλλου, όμως, η δημοκρατία δεν αποτελεί πανάκεια είτε γη της επαγγελίας για την προαγωγή και τη διάδοση του πολιτισμού. Δεν αρκούν απλώς οι δημοκρατικοί θεσμοί και το δημοκρατικό φρόνημα του λαού, αλλά χρειάζεται για τη δημιουργική διακονία του πολιτισμού να έχουν και τάλαντον οι λειτουργοί του, καθώς και υψηλό ήθος. Χωρίς αυτά υφέρπει ο κίνδυνος για στείρο λαϊκισμό ή και συγγνό ανηθικισμό.

Και γενικά όμως, για την άπταιστη και γόνιμη λειτουργία της δημοκρατίας, εκτός από τους άριστους έστω θεσμούς της, αποφασιστικά συμβάλλουν ο αδιάφθορος χαρακτήρας και η πολιτική εμπειρία ή και η έμπνευση των επιφορτισμένων με καίρια καθήκοντα.

Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος (1913)

Γεννήθηκε στη Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά. Καθηγητής της Παντείου Σχολής και ακαδημαϊκός. Σπουδαία φυσιογνωμία της Φιλοσοφίας και ειδικότερα της Φιλοσοφίας του Δικαίου, δυο φορές υπουργός κοινής αποδοχής. Έργα: "Φιλοσοφία του Δικαίου", "Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνος", "Μελετήματα πολιτικής φιλοσοφίας", "Ο Αριστοτέλης για την οικογένεια και τη δικαιοσύνη", "Δοκίμια και λόγοι" κ.ά.

Λέξεις - όροι

ισηγορία (< ίσος + αγορεύω): ισότητα δικαιωμάτων λόγου, ελευθερία λόγου

υπέχω: υποβαστάζω, κρατώ από κάτω (π.χ. υπέχω ευθύνη: είμαι υπεύθυνος)

απότοκος: αυτός που προέρχεται από κάτι άλλο ως αποτέλεσμα, επακόλουθος, παρεπόμενος

εδραίος: αμετακίνητος, ακλόνητος, στερεός, μόνιμος

εμβέλεια (<εν + βέλος): η μέγιστη απόσταση βολής, το σημείο ως το οποίο είναι δυνατή η λήψη των κυμάτων ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού πομπού

πανάκεια (<παν+άκος: θεραπεία): υποθετικό φάρμακο που θεραπεύει κάθε αρρώστια, θεραπευτικό μέσο για κάθε νοσηρή κατάσταση (πολιτική, κοινωνική κτλ.)

διακονία: υπηρεσία

λαϊκισμός: η εκ μέρους ενός πολιτικού κόμματος ή μεμονωμένων πολιτικών μίμηση λαϊκών προτύπων, κυρίως με την προσαρμογή της συμπεριφοράς και της γλώσσας τους προς τη συμπεριφορά και τη γλώσσα των λαϊκών μαζών με στόχο την απόκτηση της εύνοιάς τους. Ο λαϊκισμός διαφέρει από τη γνήσια λαϊκή πολιτική και είναι εκφυλιστικό φαινόμενο της πολιτικής ζωής.

καίριος: αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, αποτελεσματικός, ουσιώδης (καίριο σημείο, καίριο πλήγμα, καίρια παρέμβαση)

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια είναι τα δυο βασικά βάρη (= στηρίγματα) της δημοκρατίας κατά το συγγραφέα;
2. Ποιο είναι το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων **ισηγορία** και **ισοπολιτεία**;
3. Δώστε παραδείγματα α) ατομικών και β) κοινωνικών ελευθεριών.
4. Γιατί ο συγγραφέας ζητά για τις ατομικές ελευθερίες "αυστηρή τήρηση", ενώ για τις κοινωνικές "έμμετρη τήρηση";
5. Να παρουσιάσετε τις προϋποθέσεις για την ακέραιη πραγμάτωση της δημοκρατίας, όπως τις εκθέτει ο συγγραφέας.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Να μελετήσετε τη δομή του δοκιμίου και να δώσετε δυο διαγράμματα που να αφορούν α) τα δυο βασικά βάρη της δημοκρατίας και β) τους όρους πραγμάτωσης της δημοκρατίας σήμερα.
2. Θέματα προς συζήτηση:
 - α) Εξετάστε πόσο κινδυνεύει το δημοκρατικό πολίτευμα από την οικονομική δυσπραγία των πολιτών.
 - β) Διερευνήστε κατά πόσο τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πλήττουν το δικαίωμα της ισηγορίας των πολιτών μιας δημοκρατίας. Τεκμηριώστε τη θέση σας και εισηγηθείτε τρόπους για προστασία και ενίσχυση του δικαιώματος αυτού.
 - γ) Στην εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας συμβάλλουν όχι μόνο οι άριστοι θεσμοί της αλλά και ο χαρακτήρας και τα προσόντα των λειτουργών της. Συζητήστε την άποψη.

Γ. Παράλληλα κείμενα

α. Ποιο θεωρεί ο Παναγιώτης Φωτέας ως το σημαντικότερο γνώρισμα (βάθρο) της δημοκρατίας; Γιατί;

Ενώ η δημοκρατία είναι το πολίτευμα της εναλλαγής, η ίδια δεν έχει εναλλαγή και υποκατάστατο. Υπάρχει, άλλωστε, μέσα στην έννοια του υποκατάστατου ένας υποβιβασμός του αρχικού, όπως το υποκατάστατο του μελιού είναι το γλυκόζι ή το υποκατάστατο του ψωμιού έφθασε κάποτε να είναι το ξυλοκέρατο. Αν προχωρούσα μάλιστα σε πράγματα ίσως αχρείαστα, επειδή εύκολα νοούνται, θα έλεγα ότι, επειδή η δημοκρατία έχει ως πυρήνα την εναλλαγή γι' αυτό, ακριβώς, δεν μπορεί να εναλλαγεί. Επειδή, αν εναλλαγεί η δημοκρατία, θα εκλείψει η εναλλαγή.

Ουσιαστικά, όλη η παραπάνω σκέψη είναι μια παραλλαγή στο λόγο του Τσώρτσιλ, ότι η δημοκρατία είναι το χειρότερο πολίτευμα αν δεν υπήρχαν όλα τα άλλα. Έτσι, κάπως, δικαιολογείται και η παροδοξότητα του τίτλου στο άρθρο αυτό. Εκείνο που τελικά παραμένει σημαντικό είναι το αίτημα, στην ευκλείδεια έννοια του όρου, ότι οι δυνατότητες εναλλαγής που παρέχει η δημοκρατία αποτελούν την κορυφαία κατάκτηση του ανθρώπινου πνεύματος και του ανθρώπινου αγώνα στο χώρο της πολιτικής ιστορίας.

Όταν λέμε εναλλαγή εννοούμε τη μη μονοπώληση της εξουσίας. Η εναλλαγή (το άλλο όνομα της πολλαπλότητας, μέχρις ένα σημείο) είναι ό,τι θα μπορούσαμε να εκλάβουμε ως το πιο κατοχυρωτικό για τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των λαών και των ανθρώπων. Όλα τα αυταρχικά καθεστώτα είναι, στο βάθος, απαισιόδοξα για τον άνθρωπο. Πιστεύουν ότι ο κόσμος προχωρεί με κλωτσιές. Επικαλούνται τη δύναμη ή μάλλον το μονοπώλιό της για να πάει μπροστά η οικουμένη. Η ευγένεια της δημοκρατίας, όπως την εκφράζει η εναλλαγή ως πρακτική της ελευθερίας, έγκειται στο ότι δεν δυσπιστεί προς τον άνθρωπο, αλλά τον άνθρωπο εν εξουσία, επειδή έχει πάντοτε την τάση να την καταχράται. Η βασική, λοιπόν, διαφορά είναι ότι τα καθεστώτα που αρνούνται την εναλλαγή δυσπιστούν στους πολλούς που κυβερνώνται, ενώ η δημοκρατία δυσπιστεί στους λίγους που κυβερνούν και γι' αυτό τους εναλλάσσει.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα η δημοκρατία είναι η πειστικότερη μέχρι σήμερα απάντηση στο πρόβλημα ελευθερία-εξουσία. Στη διεκυστίνδα αυτή, η δημοκρατία τουλάχιστο θεωρητικά, απαντά, πλην της εναλλαγής με την πίστη στο άτομο, την πίστη στο διάλογο, την πίστη στην αποκεντρωμένη και αντιγραφειοκρατική οργάνωση. Πρακτικά δημοκρατία ζώσα και ασκουμένη, σημαίνει την υπέρβαση των δυσκολιών προκειμένου να κατακτήσει με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα τις τρεις αυτές πίστεις, στο άτομο, στο διάλογο, την εκλογικευμένη οργάνωση.

Παναγιώτη Φωτέα, "Το αναπόφευκτο της δημοκρατίας"

β. Ποιους κινδύνους για τη δημοκρατία σήμερα επισημαίνει ο Κώστας Μιχαηλίδης στο πιο κάτω απόσπασμα;

Το σκηνικό, μέσα στο οποίο κινούμαστε, ενώ μοιάζει να είναι πολυδύναμο και ευέλικτο, πίσω απ' αυτή την ευκολία του συχνά μας παγιδεύει, μας αφαιρεί δηλαδή αυτό, που φαίνεται να μας προσφέρει, την ελευθερία μας. Γιατί και η διακίνησή μας μέσα στο χώρο κινδυνεύει να γίνει ένα επιφανειακό προσπέρασμα, κι η αυξημένη πληροφόρηση μια κατευθυνόμενη απ' έξω κατήχηση. Και η μεγαλύτερη προσφορά αγαθών ένα πάθος πλεονεξίας. Μέσα σ' ένα τέτοιο αμφίσημο χώρο η λειτουργία της δημοκρατίας κινδυνεύει να εκπέσει σε μια ψευδαίσθηση άσκησης ελευθερίας, που καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τους μηχανισμούς της προπαγάνδας και ο σκοπός της δημοκρατίας, που είναι η αρτίωση του ανθρώπου, να μεταπέσει σ' ένα ατέλειωτο κυνηγητό του κράτους ευημερίας και κατανάλωσης.

Κώστας Μιχαηλίδης, "Η μέριμνα της ελευθερίας",
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 7, Λευκωσία 1988

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Για να πραγματώνεται όμως **ακέραια** η δημοκρατία, όρος **εδραίος** είναι η μη συρρίκνωση του περιεχομένου της "προσωπικής ελευθερίας".
 - β) Άρα **συνιστούν ναρκοθεσία** της δημοκρατίας - εκτός αν **τιθασευθούν** με τρόπο **δραστικό** από το πνεύμα της δημοκρατίας, **εγχείρημα δυσχερέστατο**, αλλά ίσως εφικτό.
 - γ) Χωρίς αυτά **υφέρπει** ο κίνδυνος για στείρο λαϊκισμό ή και **στυγνό** ανηθικισμό.
2. Γράψτε αντίθετα για τις ακόλουθες λέξεις:
βασικός, ανάπτυξη, οικουμενικά, βλαπτικός, έμμετρος, ακέραιος, δυσπραγία, αδιάφθορος
3. Χρησιμοποιήστε τις πιο κάτω λέξεις ή φράσεις σε προτάσεις:
αυθαίρετες συλλήψεις, κίνδυνος τορπιλισμού, εμβέλεια, πανάκεια, καίριος
4. "Συμπλήρωμα της ισηγορίας **ως** όρου βασικού της δημοκρατίας υπήρξε..."
"Οι ελευθερίες αυτές είναι όχι **απλώς** η "προσωπική ελευθερία"... αλλά επίσης και οι λεγόμενες ατομικές ελευθερίες".

Προσέξτε τη χρήση των **ως** και **απλώς** στις πιο πάνω προτάσεις. Θυμηθείτε τη διάκριση **ως–σαν**, **απλώς–απλά** και συμπληρώστε τα κενά στις πιο κάτω προτάσεις επιλέγοντας την κατάλληλη λέξη από τις παρενθέσεις:

- α) Η εργασία του γραμματέα ήταν κοπιαστική. (ως, σαν)
- β) Υπηρετεί δημοτικός σύμβουλος εδώ και πολλά χρόνια.
(ως, σαν)
- γ) Δουλεύει σκλάβος για να τα βγάλει πέρα. (ως, σαν)
- δ) Στο χώρο εργασίας της ντύνεται (απλά, απλώς)
- ε) Ήθελα να σου υπενθυμίσω την ημερομηνία της συνάντησης.
(απλά, απλώς)
- στ) Δεν ήταν τίποτε σπουδαίο· έκανα το καθήκον μου. (απλά, απλώς)

Δημοκρατία και πνευματική καλλιέργεια

Δημοκρατία χωρίς πνευματική καλλιέργεια δεν νοείται ούτε ως έννοια ούτε ως πραγματικότητα. Για να συλλάβει κανείς την έννοια της δημοκρατίας στην ουσία της προϋποτίθεται ότι έχει υψηλό βαθμό πνευματικής καλλιέργειας. Εξάλλου, για να πραγματοποιήσει κανείς τη δημοκρατία ως άτομο και ως σχέση με τον εαυτό του και ως σχέση με τους άλλους απαιτείται επίσης υψηλός βαθμός πνευματικής καλλιέργειας. Γενικώς, για να γεννηθεί η δημοκρατία προϋποθέτει την ύπαρξη υψηλής πνευματικής καλλιέργειας. Τούτο ακριβώς έγινε κατά την αρχαιότητα στις ελληνικές πόλεις όπου, αφού άνθισε η πνευματική καλλιέργεια, γεννήθηκε η δημοκρατία. Η πνευματική όμως καλλιέργεια δεν είναι μόνον προϋπόθεση της δημοκρατίας, αλλά μόνιμος και σταθερός της σκοπός. Μέσα στη δημοκρατία ο άνθρωπος αξιολογείται κυρίως ως πνευματικός άνθρωπος και ως ηθική προσωπικότητα. Τα μέτρα των αξιών της δημοκρατίας είναι το πνεύμα και η αρετή. Δίχως αυτά δεν υπάρχει δημοκρατία. Ο κίνδυνος για τη δημοκρατία είναι πάντοτε η τυχόν μείωση μέσα της του βαθμού της πνευματικής καλλιέργειας. Όσο μειώνεται η πνευματική καλλιέργεια μέσα σε μια δημοκρατία τόσο απειλείται η δημοκρατία από τους εχθρούς της, οι οποίοι είναι η τυραννία και η δημοκοπία. Γι' αυτό, το πρώτο μέλημα της δημοκρατίας δεν είναι η ευημερία, όπως διδάσκουν πολλοί, αλλά η παιδεία των πολιτών. Η παιδεία είναι το σταθερό θεμέλιο της δημοκρατίας. Με την παιδεία η δημοκρατία θέλει ν' αναδείξει τον άνθρωπο, την αρετή και το πνεύμα του και γενικώς ν' αναδείξει το ανθρώπινο κάλλος. Μόνο μέσα στη δημοκρατία είναι δυνατόν να έρθουν στο φως όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον άνθρωπο, το πνεύμα του, η αρετή του και το ίδιο το σώμα του.

Όταν η δημοκρατία περνά κρίση ή όταν η πνευματική καλλιέργεια κινδυνεύει, τότε η κατάσταση της κοινωνίας παρουσιάζεται συγκεχυμένη. Οι άνθρωποι αρχίζουν να χάνουν τα σταθερά κριτήρια των αξιών, οι έννοιες δεν έχουν το βάρος που είχαν πριν. Γενικώς, τα νοήματα που προσδιόριζαν τη ζωή των ανθρώπων μετακινούνται «τήδε κακείσε», και τούτο έχει ως αποτέλεσμα τη σύγχυση. Τούτο είναι το γνώρισμα των συγχρόνων δυτικών κοινωνιών οι οποίες βεβαίως έχουν τον τύπο και το περίγραμμα της δημοκρατίας. Η σύγχυση αυτή είναι σχεδόν καθολική, δηλαδή απλώνεται σ' όλους σχεδόν τους τομείς της ζωής. Τέχνη, πολιτεία, δηλαδή σύστημα νόμων, θρησκεία, δηλαδή εσωτερική συμπεριφορά του ανθρώπου προς το άρρητο, όλα αυτά διαταράσσονται όταν η πνευματική καλλιέργεια μέσα σε μια δημοκρατία παραμελείται ή και διαστρέφεται από διάφορα συνεργεία κοσμοθεωριών, που έρχονται δήθεν να σώσουν τον άνθρωπο ο οποίος, αν βεβαίως κινδυνεύει να χαθεί, κινδυνεύει μόνο από αυτές. Εφόσον η πνευματική καλλιέργεια υποχωρεί, εμφανίζονται

με πολύ μεγαλύτερη ευκολία στη σύγχρονη κοινωνία οι μηχανισμοί της προπαγάνδας, οι οποίοι με το συστηματικό τους γδούπο κουφαίνουν τους ανθρώπους και μωραίνουν τη νόησή τους. Είναι πράγματι άθλιο και τραγικό το θέαμα του ανθρώπου ο οποίος αποζεί πνευματικώς από τα συνθήματα της προπαγάνδας. Ο άνθρωπος αυτός είναι ένας πνευματικός επαίτης, ένας ολωσδιόλου δυστυχισμένος άνθρωπος και η τελική του μοίρα είναι το άγχος.

Τι σημαίνει όμως ότι η δημοκρατία περνά κρίση; Το ερώτημα είναι τόσο κρίσιμο ώστε πρέπει να προσπαθήσουμε να δώσουμε σ' αυτό όσο είναι δυνατόν καλύτερη απάντηση. Η δημοκρατία περνά κρίση όταν δουλεύουν μεν οι τυπικοί της μηχανισμοί όπως π.χ. η γενική ψηφοφορία, η ελευθερία του λόγου, κατεδαφίζονται όμως παράλληλα οι θεσμοί και τα σύμβολα της ζωής. Οι θεσμοί, όπως λ.χ. είναι ο γάμος και η οικογένεια, όταν η δημοκρατία περνά κρίση, διαβιβρώσκονται σιγά-σιγά, χάνουν τη νοηματική τους βαρύτητα και μεταβάλλονται σε εικόνες παλαιών ανυπάρκτων πλέον πρωτοτύπων. Κατά την κρίση της σύγχρονης κοινωνίας παρατηρούμε ότι όλο το σύστημα των εννοιών μετακινείται τόσο ώστε άλλο να λέγεται και άλλο να εννοείται. Οι λέξεις έχουν χάσει την καθιερωμένη σημασία τους και χρησιμοποιούνται με το στόμα των ανθρώπων ως κίβδηλα νομίσματα με αποτέλεσμα την ασυνεννοησία, όταν οι κίβδηλες λέξεις χρησιμοποιούνται από έντιμους ανθρώπους και την εξαπάτηση, όταν χρησιμοποιούνται από ανέντιμους. Κανένα άλλο σύστημα του ανθρώπου δεν κακοπάσχει τόσο σήμερα όσο το σύστημα της γλώσσας, δηλαδή το σύστημα των λέξεων που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για να εκφράσει νοήματα.

Το πρώτο χρέος μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι η παιδεία. Τούτο σημαίνει τη συστηματική καλλιέργεια όλων των ψυχικών, ηθικών και πνευματικών δυνάμεων οι οποίες συνιστούν την προσωπικότητα του ανθρώπου. Το χρέος τούτο είναι μόνιμο και μακροχρόνιο. Η παιδεία όμως δεν είναι μόνο ό,τι γίνεται μέσα στα σχολεία της πολιτείας, αλλά είναι ό,τι γίνεται μέσα στην Εκκλησία, μέσα στα δικαστήρια, μέσα στη Βουλή και μέσα σε όλα τα είδη κοινωνικής συναναστροφής και συμβιώσεως των ανθρώπων. Όταν η Βουλή, η οποία έχει ταχθεί ακριβώς να βουλευέται, εκτρέπεται από το σκοπό αυτό και μεταβάλλεται σε στίβο κομματικής διαμάχης, τότε το παράδειγμά της δεν διδάσκει αλλά θλίβει το λαό. Η μέριμνα της δημοκρατικής πολιτείας για την πνευματική καλλιέργεια του λαού έχει πρωταρχικό καταστατικό χαρακτήρα. Αντίθετα προς την αρχή «άρτον και θεάματα», αρχή η οποία τόσα ελεεινά παραδείγματα έχει να παρουσιάσει στην ιστορία, μια δημοκρατική πολιτεία πρέπει να εργασθεί, να εργάζεται συνεχώς ώστε να γίνει συνείδηση στο λαό η πνευματική του ανάπτυξη, η οποία τον υψώνει πάνω από την πεζότητα της ζωής και τον καθιστά ικανό να κατανοήσει τι είναι ή τι πρέπει να είναι ο άνθρωπος για να δικαιώνει τη ζωή του. Το χρέος μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι με πνευματικά και ηθικά μέσα να μεγαλώσει όσο γίνεται το συναίσθημα της αυτοσυνειδησίας του

λαού, αυτό το οποίο είναι συνάμα συναίσθημα αυτοπειθαρχίας και αυταναγκασμού προς δημιουργία έργων που εξασφαλίζουν την ιστορική και πνευματική διάρκεια, δηλαδή την ιστορική αθανασία του λαού. Δεν υπάρχει ψηλότερη ευγένεια ενός λαού από την ιστορική του αθανασία η οποία εξασφαλίζεται με τον αγώνα του πνεύματος και της αρετής.

περ. *Ευθύνη*, τευχ. 41, Αθήνα 1975

Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος (1900 - 1981)

Γεννήθηκε στο Βασσαρά Λακωνίας. Φιλόσοφος, καθηγητής πανεπιστημίου και ακαδημαϊκός. Δίδαξε Συστηματική Φιλοσοφία στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Επηρέαστηκε από τη νεοκαντιανή φιλοσοφία. Επεξεργάστηκε επανειλημμένα το έργο του Πλάτωνα και μελέτησε τους νεότερους φιλοσόφους. Ίδρυσε το περιοδικό "Φιλοσοφία" και διετέλεσε υπουργός Παιδείας. Έργα: "Η πλωτική μεταφυσική του Είναι", "Εισαγωγή στον Πλάτωνα", "Σύστημα φιλοσοφικής ηθικής", "Αγαπημένη μου Χαϊδελβέργη" κ.ά.

Λέξεις - όροι

δημοκοπία: δημαγωγία, η εκ μέρους των πολιτικών παραπλάνηση του λαού με απατηλά και ταπεινά μέσα για την απόκτηση της εμπιστοσύνης του

τήδε κακείσε: εδώ κι εκεί

το άρρητο: το θείο, ο θεός

άρρητος: αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί, που είναι αδύνατο να τον εκφράσει ή να τον περιγράψει κανένας

γδούπος: βαρύς χτύπος

καταστατικός: ο αναφερόμενος σε κάποια κατάσταση, αυτός που θεμελιώνει ή ρυθμίζει μια κατάσταση π.χ. καταστατικός χάρτης

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια η σχέση δημοκρατίας - πνευματικής καλλιέργειας κατά το συγγραφέα;
2. Τι σημαίνει κρίση της δημοκρατίας και πώς αυτή εκδηλώνεται στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες;
3. "Το πρώτο χρέος μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι η **παιδεία**": α) Ποιο το βάθος και το πλάτος του όρου κατά το συγγραφέα; β) Ποιος ο βασικός στόχος της παιδείας σε μια δημοκρατική πολιτεία;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε την περίληψη του δοκιμίου σε 10-15 γραμμές.
2. Οργανώστε συζήτηση στην τάξη με θέμα: "Η δημοκρατία σήμερα περνά κρίση;" Παρουσιάστε τις δυο αντίθετες απόψεις. Αντλήστε υλικό κι επιχειρήματα α) από τις εμπειρίες σας για τη σύγχρονη πολιτική ζωή β) από το δοκίμιο του Ι. Θεοδωρακόπουλου και τα υπόλοιπα δοκίμια της ενότητας.
Στο τέλος της συζήτησης κάθε μαθητής να γράψει μια σελίδα εκθέτοντας την άποψη που υιοθετεί.
3. Εξηγήστε με συγκεκριμένα στοιχεία και επιχειρήματα (δικά σας ή από το πιο πάνω δοκίμιο) πώς η αυθεντική παιδεία δημιουργεί γνήσιους δημοκρατικούς ανθρώπους.
4. α) Σε μια σύγχρονη κοινωνία με τα μέσα που αυτή διαθέτει ποιοι μηχανισμοί προπαγάνδας μπορεί να αναπτυχθούν και σε ποιους τομείς να εκδηλωθούν;
β) Παρουσιάστε τη συμπεριφορά και το χαρακτήρα του ανθρώπου που παρσύρεται από την προπαγάνδα.

Γ. Παράλληλο κείμενο

"Κατά την κρίση της σύγχρονης κοινωνίας... ανέντιμους" (§3). Συγκρίνετε με το πιο κάτω απόσπασμα από το Θουκυδίδη.

Ο εμφύλιος πόλεμος, λοιπόν, μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Κι όσες πολιτείες έμειναν τελευταίες, έχοντας μάθει τι είχε γίνει αλλού, προσπαθούσαν να υπερβάλουν σ' επινοητικότητα, σε ύπουλα μέσα και σε ανήκουστες εκδικήσεις. Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και την σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα, η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρίας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή.

Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος

Θουκυδίδη, *Ιστορία Γ' 82*

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε τον ονοματικό και τον πραγματικό ορισμό της έννοιας "δημοκρατία".
2. Γράψτε τέσσερις σύνθετες λέξεις με πρώτο συνθετικό την έννοια "δήμος".

3. Δώστε συνώνυμα των υπογραμμισμένων λέξεων:
Η πνευματική καλλιέργεια διαστρέφεται από συνεργεία κοσμοθεωριών.
Οι θεσμοί διαβιβρώσκονται σιγά-σιγά.
Όταν οι κίβδηλες λέξεις χρησιμοποιούνται από ανέντιμους...
Η Βουλή εκτρέπεται από το σκοπό αυτό.
4. Τι σημαίνει η φράση "άρτον και θεάματα";
5. Διακρίνετε τη σημασία των λέξεων στα πιο κάτω ζεύγη και σχηματίστε προτάσεις:
ψηλός – υψηλός
πρότυπο – πρωτότυπο
6. Δίνεται η σημασία, να βρεθούν οι λέξεις:
- α) Η συστηματική προσπάθεια για διάδοση ιδεών και αρχών που εξυπηρετούν ένα συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα ονομάζεται..... .
- β) Η κατάταξη με κριτήριο μια αξία ονομάζεται..... .
- γ) Η υποβολή του εαυτού μας σε πειθαρχία αυτόβουλα και χωρίς εξωτερικό εξαναγκασμό ονομάζεται..... .

Έλεγχος της δημοκρατικής ιδέας

Στη ζωή των λαών έρχεται κάποια στιγμή όπου από έναν αστάθμητο συνειρμό περιστάσεων, το κοινωνικό σύνολο καλείται να δώσει εξετάσεις και ν' αποδείξει αν είναι ώριμο για τη Δημοκρατία. Δεν πρόκειται εδώ για τις ξεκάθαρες εκείνες περιπτώσεις όπου δημοκρατικό και ολιγαρχικό καθεστώδες αναμετρώνται, μπαίνουν και τα δυο στην ψηφοδόχο και περιμένουν το αποτέλεσμα της εκλογής. Μήτε για τις άλλο τόσο ξεκάθαρες, δυναμικές έστω, αναμετρήσεις των οδοφραγμάτων. Εκεί, ο πολίτης ξέρει καλά ανάμεσα σε τι έχει να διαλέξει. Πρόκειται για τις θολές, τις ύπουλες καταστάσεις, όπου πίσω από τις λέξεις κρύβονται έννοιες φευγαλέες, όπου άλλο ζητάς κι άλλο βρίσκεις, όπου διαλέγεις χωρίς να ξέρεις τι ακριβώς διαλέγεις. Η εποχή μας, μέγας διδάσκαλος στις διφορούμενες έννοιες, διαπρέπει και σε τέτοιες απατηλές προτάσεις εκλογής.

Πολλοί – δεν θα πούμε οι περισσότεροι – νομίζουν πως η Δημοκρατία είναι ένα πολίτευμα. Δεν ξέρουν πως πρόκειται γι' απόληξη κι όχι γι' αφετηρία. Δημοκρατία σημαίνει αναβαθμός πολιτισμού. Προϋποθέτει πολλά πράγματα: όχι απλώς έναν ιδεολογικό προσανατολισμό ή μια κατεύθυνση του γούστου. Γίνεσαι άξιος να υψωθείς ως τη δημοκρατική ιδέα όταν έχεις πριν διανύσει κάποια στάδια εσωτερικού εκπολιτισμού. Μια Δημοκρατία στους Κάφρους είναι αδιανόητη, ενώ είναι νοητά εκεί όλα τ' άλλα καθεστώτα, ολιγαρχικά, απολυταρχικά, ιδιαίτερα τ' αριστοκρατικά, γιατί η αριστοκρατία είναι έννοια σχετική, εξαρτημένη στενά από τοπικούς όρους και ήθη. Οι φύλαρχοι είναι μια αριστοκρατία. Η Δημοκρατία δεν ξέρει φυλάρχους κι αυτό είναι βέβαια παρακινδυνευμένο, γιατί μπορεί να κλονίσει την έννοια της φυσικής ιεραρχίας, όταν η πειθαρχία δεν είναι εσωτερική, όταν δηλαδή τα άτομα δεν έχουν ακόμα αξιωθεί να φτάσουν στο επίπεδο πολιτισμού όπου ο πολίτης προσηλώνεται σε γενικές ιδέες όχι παραμορφωμένες σε φόβητρα.

Κάθε φορά που εκδηλώνεται ή που υποβόσκει μια κρίση της δημοκρατικής ιδέας, πρέπει να ψάχνουμε να βρούμε αν τα αίτια είναι εξωτερικά ή εσωτερικά, μ' άλλα λόγια αν φταίνει οι ιστορικές συνθήκες ή μήπως υπάρχει μια ανεπάρκεια οργανική μέσα στα άτομα – φορείς της ιδέας. Βέβαια, οι συνθήκες αυτές δεν είναι ποτέ απόλυτες: ιδιαίτερα η δεύτερη. Δεν φταίνει ποτέ όλοι για την κάμψη της δημοκρατικής αρετής. Επειδή όμως οι λαοί σαν ιστορικές μονάδες χαρακτηρίζονται από την πλειοψηφία τους, ή – στο πρακτικό επίπεδο – έστω κι από τη σχετική πλειοψηφία, σε περίπτωση τέτοια πρέπει ν' αναρωτιόμαστε μήπως υστερεί κάτι στην ίδια την ωριμότητα των λαών αυτών. Μήπως δεν έχει συμπληρωθεί η διαδρομή που θα τους έκανε άξιους της Δημοκρατίας.

Είναι πάντοτε επικίνδυνο να γενικεύει κανένας, αλλά και η δειγματοληψία δεν μπορεί να καταργηθεί σαν μέθοδος. Μου έχει τύχει πάμπολλες φορές, σε συζήτηση όχι διαλογική αλλά σε κύκλο, ν' ακούσω κάποιον να λέει, όταν οι διαπιστώσεις φαίνονται να φτάνουν σε αδιέξοδο: «Μωρέ, εμάς μας χρειάζεται δικτατορία!» – και δύο-τρεις άλλοι γύρω να συμφωνούν, κουνώντας επιδοκμαστικά τα κεφάλια τους. Τότε κάτι μαραίνεται μέσα μου, με κυριεύει αθυμία. Όχι γιατί οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται, κατά τη γνώμη μου, σε πλάνη. Αλλά γιατί βλέπω πόσο εύκολα απεμπολούν τα άτομα τις ελευθερίες τους, τα ευγενέστερα δικαιώματά τους, ό,τι με τόσους αγώνες έχει κατακτηθεί στο μάκρος της Ιστορίας, με τόσο αίμα. Απεμπολούν δηλαδή την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Και πόσο είναι πρόθυμοι οι άνθρωποι να την ανταλλάξουν με μια αβασάνιστη, κοντόθωρη, χαμηλή αμεριμνησία, που δεν τους εξασφαλίζει – όπως νομίζουν – τα κεκτημένα, αλλά που τους δίνει την ψευδαίσθηση πως τα εξασφαλίζει. Γιατί κανένας, κι ο πιο ανιστόρητος, δεν μπορεί να μην ξέρει ότι τα τέτοια καθεστώτα, τ' αυταρχικά, τα πιεστικά, έχουν κακό τέλος, και πως τη στιγμή της ανατροπής τους ο σπασμός κλονίζει συθέμελα, συνεπαίρνει τα πάντα, παράνομα και νόμιμα μαζί, ένοχα κι αθώα.

Για να γίνει ένας λαός άξιος της Δημοκρατίας, πρέπει να πάψει πρώτα να πιστεύει στο χωροφύλακα. Να βλέπει σ' αυτόν το σύμβολο της εξουσίας κι όχι την ενσάρκωσή της. Να μην τον κρίνει απαραίτητο στο κάθε του βήμα, επιτηρητή και παιδαγωγό. Ένας λαός άξιος της Δημοκρατίας δίνει εξετάσεις καθημερινά όχι μονάχα μπροστά στην κάλπη: δίνει εξετάσεις στα πιο μικρά πράγματα της καθημερινής ζωής: σέβεται τη θέση του στην «ουρά», προσέχει να μην ενοχλεί το διπλανό του, πιστεύει πως έχει πρώτα καθήκοντα κι έπειτα δικαιώματα. Η κοινωνική αγωγή είναι αναγκαία προϋπόθεση της Δημοκρατίας. Όταν ακούω τους παραπάνω κυρίους να λένε πως τους χρειάζεται δικτατορία, χαμογελώ μέσα μου, παρ' όλη μου την αθυμία, γιατί συλλογίζομαι πως δεν το καταλαβαίνουν τι λένε πραγματικά: ότι τους λείπει η αγωγή. Πώς μπορεί να νοηθεί Δημοκρατία δίχως το σεβασμό του διπλανού σου;

Υπάρχει όμως κι ένα άλλο στάδιο βαρβαρότητας που πρέπει να ξεπεραστεί, για να είναι ένας λαός άξιος της Δημοκρατίας: Το στάδιο του θαυμασμού προς τη βαναυσότητα. Η χοντρή πλάνη να την περνάει κανένας για δύναμη. Συναντούμε κοινωνικά σύνολα που δεν ξέρουν, δεν υποπτεύονται τι κρύβεται πίσω από τη βαναυσότητα: πόση ουσιαστική αδυναμία, πόση ανάγκη για άμυνα, πόση μεταμφιεσμένη μνησικακία, πόσα συμπλέγματα, πόση περιφρόνηση προς το ανθρώπινο γένος, πόσοι παράγοντες αστάθμητοι και σκοτεινοί. Η πραγματική δύναμη είναι κάτι πολύ πιο δύσκολο εξακριβώσιμο απ' ό,τι πιστεύει ο κόσμος. Εμφανίζεται, αθόρυβη και σεμνή, εκεί που κανένας σχεδόν δεν το φαντάζεται: στο εργαστήρι του σοφού, στο κελλί του αγίου, στη φυλακή του επαναστάτη. Σπανιότατα στο προσκήνιο. Γιατί δύναμη ανθρώπου θα πει ένα και μόνο: δύναμη ψυχής. Κι αυτή φανερώνεται στη μοναξιά και στον κατατρεγμό, όχι στην αγορά και στο θρίαμβο.

Η Δημοκρατία περνάει στον καιρό μας και δοκιμασία και κρίση. Το πρόβλημά της είναι σύνθετο. Δοκιμασία για τη Δημοκρατία είναι η ανάγκη να κυβερνήσει ανθρώπινα σύνολα τεράστια, που ξεπερνάνε τα φυσικά της μέτρα. Γιατί το δημοκρατικό πολίτευμα είναι εφικτό εκεί όπου όλα βρίσκονται στα μέτρα του ανθρώπου, όπου η άσκηση της εξουσίας κι ο έλεγχός της είναι άμεσα ή σχεδόν άμεσα, όπου το άτομο έχει υπόσταση, δεν μεταβάλλεται σ' απρόσωπη μονάδα μέσα σε αστρονομικό αριθμό. Το αν θα μπορέσει να περισωθεί η Δημοκρατία μέσα στα ωκεάνια ανθρώπινα σύνολα της σημερινής και της αυριανής εποχής, είναι κάτι που θα το δουν όσοι επιζήσουν κι αυτοί που θα 'ρθουν. Κρίση όμως περνάει η Δημοκρατία στην αναμέτρησή της με την εσωτερική ανθρώπινη πραγματικότητα. Πόσοι και πού είναι ώριμοι να τη δεχτούν; Πόσοι έχουν το ανάστημα να τη δικαιώσουν; Πώς θα διατηρήσει την καθαρότητά της, την ουσιαστική της ταυτότητα, στην αναγκαστική της πρόσμειξη με άλλες ιδεολογίες, συγγενικές ή προδοτικές; Στο διαφωτιστικότατο κείμενο που έχει τυπωθεί σε βιβλίο με τίτλο «Το Συνταγματικόν Δίκαιον ως τεχνική της πολιτικής ελευθερίας», και που είναι το εναρκτήριο μάθημα του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Αρ. Μάνεση, βρίσκω – σ' απλή υποσημείωση – τ' ακόλουθα: «**Η πολιτική δημοκρατία**, αντιμετωπίζουσα τους πολίτας μόνον αφηρημένως και αγνοούσα αυτούς ως ανθρώπους με συγκεκριμένην, διάφορον κοινωνικήν τοποθέτησιν και με ανίσους ήδη οικονομικάς δυνατότητας ελευθέρας υπάρξεως και ενεργείας, εμφανίζεται ως τυπική δημοκρατία. Η δημοκρατία καθίσταται ουσιαστική μόνον εφ' όσον η ισότης και δι' αυτής η ελευθερία, τας οποίας πραγματοποιεί κατ' αρχήν η πολιτική δημοκρατία, διευρύνονται και επεκτείνονται, πέραν του καθαρώς νομικού - πολιτικού, και επί του οικονομικού και του καθ' όλου κοινωνικού πεδίου. Τούτο συμβαίνει εις την κοινωνικήν δημοκρατίαν (...). Πάντως δεν πρέπει να λησμονείται, ότι η πολιτική δημοκρατία αποτελεί ήδη ιστορικήν κατάκτησιν, την οποία ουδείς δικαιούται να αγνοήση. Τούτο σημαίνει, ότι η κατά τα ανωτέρω προώθησις της ουσιαστικής εφαρμογής της δημοκρατικής αρχής δεν είναι ιστορικώς δυνατόν να γίνη εναντίον της πολιτικής δημοκρατίας αλλ' επί πλέον αυτής και ότι η κοινωνική δημοκρατία, αφ' ότου καταστή οπωσδήποτε δυνατόν να εγκαθιδρυθή, αποκλείεται να μη νοθευθή και παρ' αφαρμή, ως εκ των πραγμάτων αναποφεύκτως, εφ' όσον δεν συνδυάζεται με πολιτικήν δημοκρατίαν. Εις το ιστορικόν γίνεσθαι το θέμα της πολιτικής και το θέμα της κοινωνικής δημοκρατίας δεν τίθεται διαζευκτικώς, αλλ' αθροιστικώς».

Τις αλήθειες αυτές, το μόνο που μπορεί κανένας να κάνει, είναι να τις προσυπογράψει.

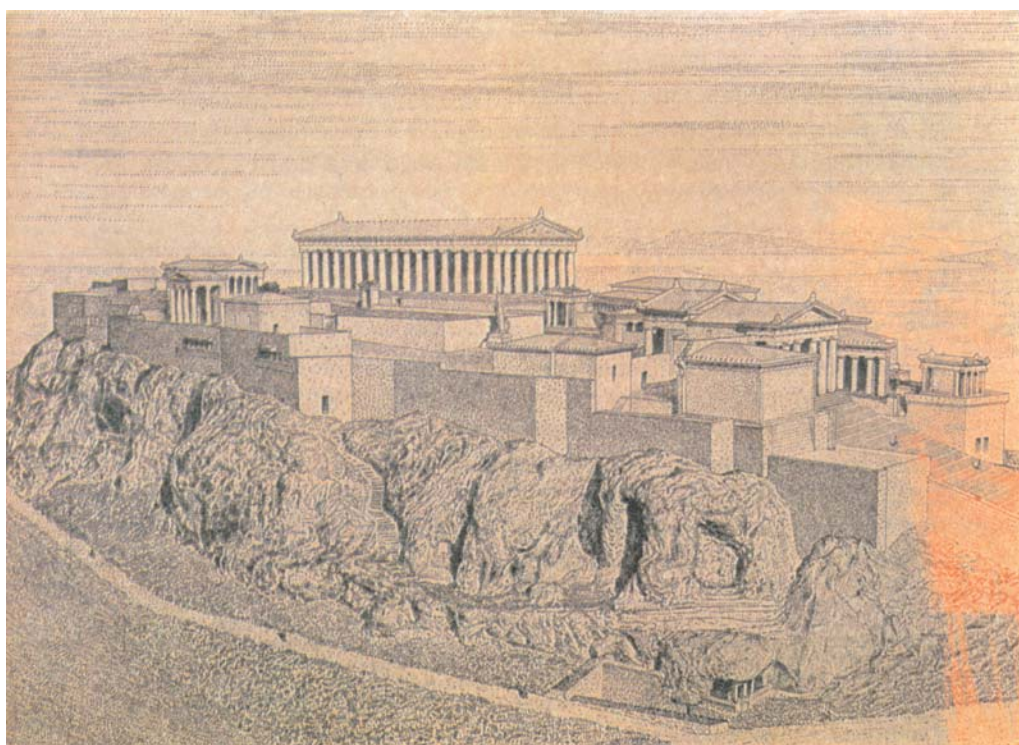
Προσανατολισμός στον αιώνα, Αθήνα 1963

Άγγελος Τερζάκης (1907 - 1978)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο. Από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της γενιάς του '30, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, δοκιμογράφος, ακαδημαϊκός. Στα μυθιστορήματά του απεικονίζει την κλειστή, καταδικασμένη σε αποτυχία ζωή των Αθηναίων μικροαστών. Στα δοκίμιά του είναι επηρεασμένος από τη σύγχρονη υπαρξιακή φιλοσοφική σκέψη. Έργα: "Η μενεξεδένια πολιτεία", "Η πριγκιπέσσα Ιζαμπώ", "Μυστική ζωή", "Θεοφανώ", "Προσανατολισμός στον αιώνα", "Οι απόγονοι του Κάιν" κ.ά.

Εργασίες

1. Να σχολιάσετε τις πιο κάτω θέσεις του συγγραφέα:
 - α) "Πολλοί νομίζουν πως η Δημοκρατία είναι ένα πολίτευμα. Δεν ξέρουν πως πρόκειται γι' απόληξη κι όχι γι' αφετηρία. Δημοκρατία σημαίνει αναβαθμός πολιτισμού".
 - β) "Για να γίνει ένας λαός άξιος της Δημοκρατίας, πρέπει να πάψει πρώτα να πιστεύει στο χωροφύλακα".
2. Συγκρίνετε τις ιδέες του Άγγελου Τερζάκη και του Ιωάννη Θεοδωρακόπουλου, όπως εκφράζονται στα δοκίμιά τους "Έλεγχος της δημοκρατικής ιδέας" και "Δημοκρατία και πνευματική καλλιέργεια" και εντοπίστε τις ομοιότητες.

*Αθήνα, η κοιτίδα της δημοκρατίας
(Αναπαράσταση των μνημείων της Ακρόπολης από τον αρχιτέκτονα Ι. Τραυλό)*

Αμέτοχος αλλά και «άχρηστος»;

Δεν είναι ανάγκη να εκλαμβάνει κανείς σήμερα τον «Επιτάφιο», που εκφώνησε ο Περικλής, ως πολιτικό «ντοκουμέντο». Θα απολαύσει τη σαγηνευτική γραφή του Θουκυδίδη, θα θαυμάσει τον πατριωτισμό και του πολιτικού και του ιστορικού, θα προβληματισθεί γιατί ελάχιστες πόλεις έφθασαν στον εκδημοκρατισμό σαν την Αθήνα υπό παρόμοιες συνθήκες, θα πληροφορηθεί και κάποια πράγματα για την κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πνευματική ζωή των Αθηναίων. Αλλά θα διατηρήσει και τις επιφυλάξεις του μπροστά σε τέτοια υμνολογία, ενθυμούμενος παράλληλα σε πόσες χιλιάδες πλάτες δούλων στηρίχτηκε όλο αυτό το «θαύμα» του 6ου και του 5ου αιώνα.

Ασφαλώς, πάντως, δεν μπορεί να προβαίνει σε συγκρίσεις εκείνης της δημοκρατίας με αυτήν των ημερών μας. Οι εποχές και οι συνθήκες είναι εντελώς διαφορετικές, οπότε θα ήταν σφάλμα αρχής κάτι τέτοιο. Θα άξιζε, ωστόσο, να αναρωτηθούμε, αν θα έγραφε και σήμερα ο Θουκυδίδης – ή θα διακήρυττε ο Περικλής – πως «τον πολίτη που δεν ασχολείται με τα κοινά δεν τον θεωρούμε φιλήσυχο αλλά άχρηστο».

Η πρώτη αντίδραση, η αντανάκλαστική ας πούμε, σ' αυτό το ερώτημα θα ήταν ενδεχομένως απορριπτική. Το «άχρηστος» εκτιμάται ως «βαριά κουβέντα» για έναν αμέτοχο σημερινό πολίτη, καθώς έχει αλλάξει, πρώτα-πρώτα, η ίδια η δομή του δημοκρατικού πολιτεύματος από άμεση και συμμετοχική σε αντιπροσωπευτική. Η αντιπροσώπευση, μάλιστα, των πολιτών τείνει να υπερβεί τη θεσμική τάξη, αφού από τους βουλευτές ή τους δημάρχους έχει μεταπηδήσει στα κόμματα και από αυτά πλέον στα συγκροτήματα του γραπτού και κυρίως του ηλεκτρονικού Τύπου. Αμήχανα μα και βολικά νιώθει το άτομο συνειδητοποιώντας ότι «δεν του πέφτει λόγος» σχεδόν για τίποτε γύρω του και ότι κάποιος ρεπόρτερ έχει αναλάβει – με το απαραίτητο μοντάζ, τη σύγχρονη προκρούστεια τεχνική – να τον ενημερώσει, αλλά και να μεταφέρει τη διαμαρτυρία του, τον πόνο του, τις ελπίδες του.

Είναι όμως και απρόσωπες οι σχέσεις του με τους συμπολίτες, άρα δεν υπάρχει το κίνητρο της φιλαλληλίας και της προσφοράς προς μία, κατά συνθήκην και μόνο, κοινωνία. Αυτή η αδιαφορία υποθάλπεται, βέβαια, και από το γενικότερο ατομιστικό και καταναλωτικό πνεύμα της εποχής, με συμπαραμαρτούντα τον πιεστικό χρόνο, που δεν αφήνει περιθώρια στον άνθρωπο για ενασχόληση με τα κοινά· αυτά τα εξαντλεί ασχολούμενος με τα «ίδια».

Ο έντονος κομματισμός, εξάλλου, που παρεισέφρησε σε κάθε πτυχή των δημοσίων, όπως στο συνδικαλισμό, στην τοπική αυτοδιοίκηση, ακόμη και σε πολιτιστικά σωματεία και μαθητικά συμβούλια, ο φανατισμός, με τον οποίο

επενδύθηκε, καθώς και η αποτυχία των διαφόρων «μοντέλων» στις μέρες μας, με τις διαψεύσεις, τα ερωτηματικά ή τις ενοχές που αυτή επέφερε, τούτη λοιπόν η εικόνα διάβρωσης κράτησε, και διώχνει όλο και περισσότερους, μακριά από την πολιτική και τους «μαζικούς φορείς». Άλλο ισχυρό αντικίνητρο για συμμετοχή, καθ' όσον τουλάχιστον αφορά σε έντιμους και υπεύθυνους πολίτες, αποτελούν καθεαυτές οι ιδιοτελείς προθέσεις πολλών από εκείνους που καταπιάνονται με τα κοινά, περισσότερο όμως οι υπόνοιες και η συκοφαντία του περίγυρου – όσων «δεν είναι στο χορό», κατά την έκφραση της παροιμίας – για αθέμιτο κέρδος τους.

Υπό αυτήν την οπτική, με τόσα δηλαδή ελαφρυντικά υπέρ του, ο «απράγμων» πολίτης θα φαινόταν άτοπο να χαρακτηριστεί και στις μέρες μας «αχρείος». Θα του ταίριαζαν επίθετα όπως αδιάφορος, ρεαλιστής, ίσως και «ξύπνιος». Ωστόσο, δεν είναι λιγότερα και τα επιβαρυντικά στοιχεία, που μπορεί να γείρουν τη ζυγαριά προς την πλευρά του «άχρηστος».

Θα πρέπει να σκεφθούμε ότι τα τωρινά προβλήματα – εθνικά, αλλά και παγκόσμια πια – που κατατρύχουν τον πολίτη οποιασδήποτε χώρας, είναι τόσα και τέτοιας εμβέλειας, ώστε η απάθειά του προκαλεί παρενέργειες. Αν δεν τον αγγίξουν έργοι ωθώντας τον σε κοινωνική και πολιτική δράση, το κακό θα ογκούται, θα σωρεύονται προβλήματα που άλλοτε δεν τον αφορούσαν, μα μελλοντικά θα βαρύνουν κι αυτόν. Τούτο σημαίνει πως ζει σε καιρούς, όπου η κοινή μοίρα είναι και προσωπική του μοίρα και αντίστροφα. Όποιος δεν αποδεικνύεται, συνεπώς, χρήσιμος για το κοινό θα αποβαίνει άχρηστος και για τον εαυτό του. Ο πόλεμος, η λειψυδρία, η ανεργία και πλήθος άλλων απειλών δε δείχνουν να κάνουν διακρίσεις, αν αφεθούν ανεξέλεγκτες.

Επίσης η πληροφόρηση, που δέχεται κανείς σήμερα, μπορεί να διοχετεύεται μέσα από τους κρουσμούς που θίξαμε πιο πάνω, θα παραδεχτούμε ωστόσο ότι είναι πλούσια και συνεχούς ροής, ώστε η πρόφαση της άγνοιας για όσα συγκλονιστικά συμβαίνουν γύρω να μην ευσταθεί σε καμιά περίπτωση. Στο κάτω-κάτω, η παιδεία του σύγχρονου ατόμου έχει βάθος και πλάτος τέτοια, που ουδέποτε είχε δοκιμάσει ο μέσος όρος των πολιτών. Έτσι, οφείλει να θωρακίζεται με αυτήν απέναντι στην παραπλάνηση και με την ουσιαστική παρέμβασή του στα δημόσια πράγματα να δίνει λύσεις ή έστω να αποσοβεί τα χειρότερα. Η σθεναρότερη, μάλιστα, συμμετοχή του πρέπει να εκδηλώνεται, ακριβώς γι' αυτό, στα θέματα παιδείας και πολιτισμού ως θεμελιώδη για όλα τα άλλα.

Να υπομνήσουμε, ακόμη, ότι, αν άλλοτε τα πεδία και οι ευκαιρίες για ενασχόληση με τα κοινά ήταν περιορισμένα – η Πνύκα, φερ' ειπείν, για τον αρχαίο Αθηναίο ή η πλατεία Τιέν Αν Μεν για τον Κινέζο φοιτητή – οι σημερινές σταθερά προσηλωμένες στη δημοκρατία κοινωνίες προσφέρουν αναρίθμητες δυνατότητες· συλλογικοί φορείς για όλα τα ενδιαφέροντα, τα βαλάντια, τα

ωράρια και πάμπολλες αφορμές δελεάζουν ως και πειθαναγκάζουν τον καθέ- να να συμμετάσχει σε μια δραστηριότητα που του προσιδιάζει και τον θέλγει.

Αλλά και το κώλυμα του ανύπαρκτου ελεύθερου χρόνου μπορούμε να το αντιπαρέλθουμε. Αρκεί να υπολογίσουμε ότι χρήσιμος πολίτης είναι ο δημι- ουργικός. Και δημιουργικός αποκλείεται να καθίσταται ο κομφορμιστής εκεί- νος τύπος εργαζομένου επί ατελείωτες ώρες, ο Φόρτης του Μυριβήλη, είτε ως αφεντικό είτε ως μισθωτός, που εγκοιτώνει όλη του την ενεργητικότητα στο αυλάκι του κέρδους και αποστραγγίζει εκείνα που τον δικτυώνουν με την κοι- νότητα. «Άχρηστος» να λογίζεται, αν δεν οικονομήσει κατάλληλα το χρόνο του, για να συνεισφέρει σ' ένα κοινό έργο ή αγώνα. Στην πόλη του Περικλή δούλευαν, φυσικά, τόσοι δούλοι, που απέδιδαν ακέραιο διαθέσιμο χρόνο στους ελευθέρους για συμμετοχή. Τώρα όμως οι προϋποθέσεις είναι ευνοϊκό- τερες και πάντως χωρίς ηθικό κόστος, μιας και τη θέση των δούλων κατέχουν πια οι άψυχες μηχανές, τις οποίες αξίζει να φθείρουμε, ώστε να εξοικονομού- με χρόνο για προσφορά μας στα κοινά. Η επανάσταση των ηλεκτρονικών υπο- λογιστών, πιο πολύ, μπορεί να φέρει ανάσταση της Δημοκρατίας – όπως, αντί- θετα, και οριστική ταρίχευσή της.

Όμως πρέπει να ξεκαθαριστεί τι είδους συμμετοχή χρειαζόμαστε. Γιατί, αν αυτή εκδηλώνεται ως αυτοσκοπός και μόνο, δεν έχει τίποτα να αποκομίσει η Δημοκρατία από πολίτες που «συμμετέχουν, για να συμμετέχουν». Και εκεί- νοι δεν απαλλάσσονται από τη μομφή του «άχρηστου» ή έστω του ανενεργού, εφ' όσον ούτε γνήσια ούτε εποικοδομητική είναι η συμμετοχή τους στα κοινά.

Γνήσια δεν είναι η ανάμειξη κάποιου με την πολιτική, ή με το συνοικιακό συμβούλιο, ή με τον φοιτητικό σύλλογο, όταν παραμένει ετερόφωτος και ετε- ροκίνητος από κομματικά κέντρα και αλλότρια συμφέροντα, τυφλό όργανο δη- λαδή, όπως τα «κοπάδια» χειροκροτητών που μεταφέρονται με λεωφορεία και πλοία από πόλη σε πόλη και «στήνονται» κατά τις εντολές του σκηνοθέτη έτσι, ώστε να εξασφαλίζουν εντυπωσιακότερο όγκο για την τηλεοπτική κάλυψη.

Τα κίνητρα του χρήσιμου και με προσωπικότητα πολίτη – αυτού που μα- ζι με τους άλλους συνθέτει την πολιτεία, όπως υπενθυμίζει ο Ρουσσώ, κι όχι του υπηκόου ενός ηγεμόνα ή της μονάδας ενός απρόσωπου λαού – τα κίνητρά του εδράζονται στην πηγαία θέληση να βοηθήσει σε κάτι κοινό. Η θέληση πρέ- πει να είναι προϊόν εσωτερικής παρόρμησης ή και προτροπής άλλων· όχι προ- παγάνδας, που παγιδεύει την προαίρεση. Και να κανοναρχείται από τις ευαι- σθησίες του ατόμου· όχι από τα πάθη του, που αφήνουν αχαλίνωτη τη δράση του.

Τους όρους της γνήσιας συμμετοχής συμπληρώνει η ανιδιοτέλεια. Δεν μπορεί να είναι ειλικρινείς οι προθέσεις εκείνου που εποφθαλμιά ένα αξίωμα ή οποιονδήποτε ρόλο στα δημόσια πράγματα, για να μπορεί να προσπορισθεί απλώς οικονομικά οφέλη ή ματαιόδοξη αυτοπροβολή. Επομένως, η αίσθηση

του χρέους καθώς και η κοιτίδα της, η αγάπη προς τους συμπολίτες, φλέγει τον ενεργό πολίτη. Ο Καζαντζάκης κηρύττει: «Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω». Ξεπερνώντας την υπερβολή – σε ύφος εμβατηρίου – της επιταγής αυτής, οφείλουμε να υιοθετήσουμε την ουσία της.

Μία ακόμη προϋπόθεση είναι και η ελευθεροφροσύνη του πολίτη, που του υπαγορεύει να βλέπει αδέσμευτα και αμερόληπτα την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζει, με αποτέλεσμα να μη μένει «απράγμων». Η συχνά βολική δουλοφροσύνη τον βαυκαλίζει, οπότε ή καθίσταται αμέτοχος ή συμμετέχει, καθώς προείπαμε, ως ενεργούμενο κυκλωμάτων. Εν τέλει, θα θεωρηθεί γνήσια η συμμετοχή, όταν δεν εξυπηρετεί και ως άλλοθι δημοκρατικότητας· είτε του κοινωνικοπολιτικού συστήματος είτε των φρονημάτων που επιζητεί ο ίδιος ο πολίτης να επιδείξει.

Αλλά, εκτός από τη γνησιότητά της, κύριο γνώρισμα της συμμετοχής στα κοινά επιβάλλεται να είναι και το να αποβαίνει εποικοδομητική. Τούτο επιτυγχάνεται κατ' αρχάς, με θυσίες χρήματος, χρόνου και μόχθου, στις οποίες είναι αναπόφευκτο να υποβληθεί ο ρέκτης των κοινών, προκειμένου να καταρτισθούν και να υλοποιηθούν τα οποιαδήποτε συλλογικά σχέδια. Έπειτα, απαιτείται επαρκής γνώση αφ' ενός των προβλημάτων και ζητημάτων που απασχολούν την κοινότητα και αφ' ετέρου των στόχων και των ενδεδειγμένων λύσεων.

Αναγκαία συνθήκη, εξάλλου, για να αποδώσει καρπούς η ενασχόληση κάποιου, είναι η κριτική, γόνιμη και όχι μηδενιστική διάθεσή του. Αυτό σημαίνει πνεύμα συνεργασίας από την πλευρά του – διαπροσωπικής αλλά, ανάλογα με τη φύση των κοινών, και διαπαραταξιακής – δηλαδή διαλλακτικότητα και υπευθυνότητα κατά την ανταλλαγή απόψεων και τη λήψη αποφάσεων. Παράλληλα όμως, πρέπει να σημαίνει και παρρησία, τέχνη πειστικής επιχειρηματολογίας και οξυδέρκεια, καθώς η στείρα αντιπαράθεση με συνθήματα και στερεότυπα, όπως συνηθίζεται σε συλλογικές δραστηριότητες, ή δεν καταλήγει σε αποτέλεσμα, ή προκαλεί επαχθή κωλυσιεργία, ή, εν πάση περιπτώσει, δεν οδηγεί στις ορθότερες επιλογές.

Την αποδοτικότητα της συμμετοχής συντρέχει, επίσης, η πειθαρχία· με άλλα λόγια, η δυνατότητα του καθενός από όσους δρουν από κοινού να υπακούουν σε προστάγματα, μα και να προστάζουν οι ίδιοι. Κούφιοι εγωισμοί όπως και ατολμία κατά την πορεία είναι αδύνατο να ευνοήσουν ένα συλλογικό εγχείρημα. Το ίδιο ισχύει και για την επίδειξη ασυνέπειας. Αν, για παράδειγμα, είτε οι πολιτικοί είτε οι ενεργοί πολίτες μετατοπίζονται συνεχώς και σύμφωνα με το πού «φυσάει ο άνεμος» κάθε στιγμή, η προσπάθεια που έχουν ξεκινήσει ουδέποτε θα ευοδωθεί. Βέβαια, η γραμμή πλεύσεως δεν είναι πάντα αλάνθαστη, άρα η συμμετοχή θα κερδίσει ασφαλέστερα, αν έχει ληφθεί μέριμνα για

έναν μηχανισμό ελέγχου και επανόρθωσης. Ούτε, λοιπόν, ασυνειπείς και ανεργάτιστες ενέργειες ούτε και ανεξέλεγκτες με ψευδαισθήσεις καθιστούν αξιόπιστο και τελεσφόρο το έργο των συμμετεχόντων «εν δήμω».

Χωρίς, τέλος, ανεκτικότητα στα δηλητηριώδη σχόλια και τις συκοφαντίες, που εξαπολύουν οι αμέτοχοι, δηλαδή οι «άχρηστοι», της κοινότητας, είναι βέβαιο ότι ο έντιμος και αξιοπρεπής εργάτης των δημόσιων πραγμάτων, θα λυγίσει σύντομα και θα εγκαταλείψει. Ζητούνται, επομένως, «οσιομάρτυρες» της κοινωνίας, για να αξιοποιήσουν το σκεπτικό του Μάρκου του Ασκητή, σύμφωνα με το οποίο «η καταλαλιά των ανθρώπων προκαλεί θλίψη, αλλά γίνεται αιτία να εξαγνιστεί εκείνος που την υπομένει»· όπερ άτοπον, όπως θα λέγαμε στη γεωμετρία, για τους περισσοτέρους μας, που θα ήταν αδύνατο να συνεχίσουν εποικοδομητικά τη δραστηριότητά τους υπό τέτοιες συνθήκες καχυποψίας, διαβολής και αρνητισμού.

Την ιδανική πολιτεία, βέβαια, θα μπορούσε να τη φανταστεί κανείς, μαζί με τον Αριστοφάνη, μόνο στη Νεφελοκοκκυγία. Ωστόσο, εφικτό είναι να ενισχύσουμε τη σύγχρονη Δημοκρατία παρέχοντας κίνητρα στους πολίτες για ουσιαστικότερη, δηλαδή γνήσια και εποικοδομητική, συμμετοχή τους στις κοινές υποθέσεις αλλά και επιφυλάσσοντας την αναγνώριση και την ευγνωμοσύνη προς εκείνους που καταπιάνονται τίμια και υπεύθυνα με τις έγνοιες όλων μας, υποβαλλόμενοι σε θυσίες τις οποίες απευχόμαστε για τους εαυτούς μας. Είναι εφικτό, είναι όμως και επιβεβλημένο. Το χρωστάμε στο δικαιότερο πολίτευμα που υπήρξε ποτέ, τη Δημοκρατία· δηλαδή, το χρωστάμε στον Άνθρωπο.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 257, Αθήνα 1993

Γιάννης Κωβαίος

(Βιογραφικό σημείωμα δεξ σελ. 63 στο δοκίμιο "Διδάσκει λοιπόν η Ιστορία ή όχι;")

Λέξεις - όροι

"Μόνοι γαρ τον τε μηδέν τώνδε μετέχοντα ουκ **απράγμονα** (= φιλήσυχο), αλλ' **αχρείον** (= άχρηστο) νομίζομεν": Θουκ. Β' 40

προκρούστεια τεχνική: η τεχνική του Προκρούστη

Προκρούστης: μυθικός ληστής στην Αττική που ανάγκαζε κάθε περαστικό να ξαπλώσει σ' ένα κρεβάτι και προσπαθούσε να προσαρμόσει τα πόδια του θύματος στο μήκος του κρεβατιού τραβώντας τα ή κόβοντάς τα.

συμπαρομαρτούντα: τα παρεπόμενα (συμπαρομαρτώ: συνοδεύω)

παρεισφρέω: εισδύω, μπαίνω κάπου κρυφά, χωρίς να με αντιληφθούν (σε χρήση μόνο ο μέλλοντας και ο αόριστος παρεισφρήσω, παρεισέφρησα)

καταπύχω: βασανίζω, καταπονώ

εμβέλεια (< εν+βέλος): η μέγιστη απόσταση βολής, το σημείο ως το οποίο είναι δυνατή η λήψη των κυμάτων ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού πομπού

αποσοθώ: απομακρύνω, ανατρέπω

Πνύκα: ο χώρος όπου γίνονταν τον 5ο αι. π.Χ. οι συνελεύσεις του αθηναϊκού δήμου. Ο λόφος της Πνύκας βρίσκεται δυτικά της Ακρόπολης.

Τιέν Αν Μεν: η κεντρική πλατεία του Πεκίνου όπου το 1989 είχαν εκδηλωθεί ταραχές των φοιτητών εναντίον του καθεστώτος για διεκδίκηση περισσότερης δημοκρατίας. Οι ενέργειές τους κατεστάλησαν βίαια από το καθεστώς.

κομφορμιστής: ο προσαρμοζόμενος στις απαιτήσεις και στους τύπους συμπεριφοράς της ομάδας στην οποία ανήκει, χωρίς να διαθέτει καθόλου πρωτοτυπία

Φόρτης: ήρωας του μυθιστορήματος "Παναγιά η Γοργόνα", που υπέστη επαγγελματική αλλοτρίωση εργαζόμενος σε αμερικανική αυτοκινητοβιομηχανία

θαυκαλίζω: νανουρίζω, μψ. αποκοιμίζω, ξεγελώ με απατηλές υποσχέσεις

ρέκτης (< ρέζω: κάνω): άνθρωπος δραστήριος, τολμηρός σε πρωτοβουλίες

κωλυσιεργία (< κωλύω + έργο): σκόπιμη παρεμπόδιση έργου, προσπάθεια για ματαίωση έργου

ανερμάτιστος (< α + έρμα): άστατος, αλλοπρόσαλλος, χωρίς βέβαιο προσανατολισμό

καταλαλία: δυσάρεστα λόγια σε βάρος κάποιου, κακολογία

Νεφελοκοκκυγία: στους "Όρνιθες" του Αριστοφάνη οι δυο κεντρικοί ήρωες, για να αποφύγουν τους δημαγωγούς και τους συκοφάντες, εγκαταλείπουν την Αθήνα και ιδρύουν με τη βοήθεια των πουλιών τη Νεφελοκοκκυγία, μια πολιτεία στα σύννεφα.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιος είναι ο προβληματισμός του συγγραφέα όσον αφορά τον "Επιτάφιο" του Θουκυδίδη;
2. Εξηγήστε τον τίτλο του δοκιμίου.
3. Ο Γιάννης Κωβαίος θεωρεί ότι ο χαρακτηρισμός του σύγχρονου, αμέτοχου στα κοινά, πολίτη ως "άχρηστου" είναι πολύ βαρύς. Πώς δικαιολογεί την άποψή του;
4. Γιατί κατά τη γνώμη του δοκιμιογράφου απαιτείται και σήμερα συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και ποιοι παράγοντες της σύγχρονης ζωής τη διευκολύνουν;
5. Ο δοκιμιογράφος σκιαγραφεί το πρόσωπο του σύγχρονου πολίτη με γνήσια κι εποικοδομητική συμμετοχή στα κοινά. Ποια είναι τα γνωρίσματά του;

6. Ποια απάντηση δίνει τελικά ο συγγραφέας στο ερώτημα που έθεσε στον τίτλο;
7. Εξηγήστε το νόημα των πιο κάτω αποσπασμάτων:
 - α. "Αμήχανα μα και βολικά νιώθει... τις ελπίδες του". (§3)
 - β. "Θα πρέπει να σκεφθούμε... προκαλεί παρενέργειες". (§7)
 - γ. "Εν τέλει, θα θεωρηθεί γνήσια... ο πολίτης να επιδείξει". (§15)
 - δ. "Ούτε, λοιπόν, ασυνεπείς... των συμμετεχόντων εν δήμω". (§18)

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε **εποπτικά** την όλη δομή του δοκιμίου καταγράφοντας τα βασικά σημεία της πορείας του.
2. Πώς κρίνετε τα ελαφρυντικά που παρέθεσε ο συγγραφέας υπέρ του "απράγμονος" πολίτη σήμερα;
3. Ποιο γνώρισμα του σύγχρονου πολίτη με ουσιαστική συμμετοχή στη δημόσια ζωή θεωρείτε ως το σημαντικότερο και γιατί;
4. Πιστεύετε ότι ο πολίτης υποχρεούται να συμμετέχει στα κοινά ή είναι δικαίωμά του να περιορίζεται στα "ίδια"; Σε ποιο βαθμό μπορεί να συσχετιστεί η ευτυχία του ατόμου με τον εν γένει δημόσιο βίο;
5. Πώς μπορεί μια κοινωνία να προετοιμάσει πολίτες με ενεργό και ουσιαστική συμμετοχή στα κοινά;
6. Συζητήστε το θέμα:
Συμμετέχει σήμερα ο Έλληνας Κύπριος πολίτης στα κοινά είτε με την ανάληψη δημόσιων αξιωμάτων είτε με την ενημέρωση, συζήτηση και δραστηριοποίησή του για εθνικά και άλλα κοινά προβλήματα;
Ποιες είναι οι συνέπειες από τη συμμετοχή του ή μη στο δημόσιο βίο;

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Αυτή η αδιαφορία **υποθάλπεται** και από το γενικότερο πνεύμα της εποχής.
 - β) Ισχυρό αντικίνητρο για συμμετοχή αποτελούν οι **ιδιοτελείς** προθέσεις πολλών.
 - γ) Τα τωρινά προβλήματα που **κατατράχουν** τον πολίτη...
 - δ) Οφείλει να **θωρακίζεται** με την παιδεία απέναντι στην παραπλάνηση.

- ε) ... να συμμετάσχει σε μια δραστηριότητα που του **προσιδιάζει**.
- στ) Η Δημοκρατία δεν έχει τίποτα να **αποκομίσει** από πολίτες που "συμμετέχουν, για να συμμετέχουν".
- ζ) Τα πάθη του, που αφήνουν **αχαλίνωτη** τη δράση του...
- η) Αναγκαία συνθήκη είναι η κριτική, γόνιμη και όχι **μηδενιστική** διάθεσή του.
- θ) Την αποδοτικότητα της συμμετοχής **συντρέχει**, επίσης, η πειθαρχία.
2. Γράψτε τα αντίθετα των ακόλουθων λέξεων:
ρεαλιστής, σθεναρή, συμμετέχω, μομφή, ετερόφωτος, αλλότριος, κίνητρο, συλλογικός
3. Αποδώστε τους πιο κάτω ξένους όρους με τους αντίστοιχους ελληνικούς:
ντοκουμέντο, ρεπόρτερ, μοντάζ, μοντέλο
4. Ετυμολογήστε τις εξής λέξεις:
δελεάζω, ακέραιος, παρρησία, οξυδέρκεια, επαχθής
5. Δώστε τη σημασία της λέξης **ακέραιος** σε καθεμιά από τις πιο κάτω προτάσεις:
- α) Ο κλέφτης μετάνιωσε για την πράξη του και επέστρεψε **ακέραιο** το ποσό στον ιδιοκτήτη του.
- β) Με τίποτα δεν μπορείς να τον δελεάσεις· είναι **ακέραιος** χαρακτήρας.
- γ) Το $4\frac{1}{2}$ δεν είναι **ακέραιος** αριθμός.
- δ) Μετά τη μάχη η μονάδα γύρισε **ακέραιη** στη βάση της.

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής

*«Ανεπαχθώς δε τα ίδια προσομιλούντες
τα δημόσια διά δέος ου παρανομούμεν»
(Θουκ. Β' 37)*

Ο Θουκυδίδης είδε σωστά τη σχέση μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας ζωής. Για να υπάρχει ευρυθμία στην κοινωνία και το άτομο να εντάσσεται ως θετικό στοιχείο σ' αυτήν, πρέπει στην ιδιωτική του ζωή να αισθάνεται άνετα, να «προσομιλεί ανεπαχθώς» Όταν αυτή η σχέση διαταραχθεί, είτε λόγω μορφής πολιτεύματος είτε λόγω κατάχρησης της ελευθερίας από τον πολίτη, τότε ολόκληρη η πολιτεία νοσεί. Η παθογένεια, λοιπόν, του δημοκρατικού πολιτεύματος έγκειται ακριβώς σ' αυτό· είτε στην εξουθενωτική επιβολή του κράτους στον πολίτη, είτε στην άνευ ορίων και περιορισμών κατάχρηση της παρεχόμενης ελευθερίας από τον πολίτη. Η ισορροπία, ως εκ τούτου, σε μια κοινωνία εξαρτάται από τη σχέση μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας ζωής. Με άλλα λόγια, αν ο άνθρωπος είναι, ή αφήνεται να είναι, συμφιλιωμένος με τον εαυτό του και αν το κράτος επιτρέπει στον πολίτη να είναι αυτός που είναι, τότε η κοινωνία υγιαίνει.

Μπορεί, κατά τον κλασικό ορισμό του Αριστοτέλη, ο άνθρωπος να είναι «ζών κοινωκόν», αλλά είναι πρωτίστως μια αυθύπαρκτη ύπαρξη. Όσες φορές τα διάφορα πολιτεύματα μετέτρεψαν αυτή την αυθύπαρκτη ύπαρξη σε κατευθυνόμενη ανθρώπινη ενέργεια για συνολικούς, όπως ισχυρίζονταν, στόχους, απέτυχαν και στους στόχους και στον εξανθρωπισμό του ανθρώπου. Ο σεβασμός, λοιπόν, προς την ανθρώπινη ύπαρξη είναι προϋπόθεση απαραίτητη τόσο για την πρόοδο της κοινωνίας όσο και για τη βελτίωση του ίδιου του ανθρώπου.

Όταν λέμε, όμως, σεβασμός προς την ανθρώπινη ύπαρξη, εννοούμε απαραίτητα και σεβασμός προς την ιδιωτική του ζωή, γιατί ανθρώπινη ύπαρξη δεν είναι έννοια αφηρημένη αλλά συγκεκριμένη και ούτε μόνον δυνάμει και στατική, αλλά εν ενεργεία και μεταβαλλόμενη. Αυτή, εξάλλου, είναι η διαφορά μεταξύ πραγματικά ζωντανού και φαινομενικά ζωντανού ανθρώπου. Η ιδιωτική ζωή έχει τους αναβαθμούς της. Ξεκινά από τον τρόπο που το άτομο συμπεριφέρεται προς τον συνάνθρωπό του και καταλήγει στην εσωτερική ζωή, τη ζωή δηλ. που ζει με τον εαυτό του. Η πρώτη είναι εμφανής και ανακοινώσιμη, η δεύτερη αφανής και μυστική. Χρησιμοποίησα, εσκεμμένα, το επίθετο μυστική, γιατί είναι μέτοχος του μυστηρίου. Το πώς αυτή η μυστική ζωή δημιουργεί-

ται, το πώς διαμορφώνεται, το πώς εκδηλώνεται, το πώς επιδρά στην όλη συμπεριφορά του ατόμου στο σύνολο, είναι μέρος του μυστηρίου της ανθρώπινης ύπαρξης. Αυτή η μυστική ένδον ζωή εκχέεται στα έργα της δημιουργίας μας. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για τους πνευματικούς δημιουργούς. Όσο ο πνευματικός δημιουργός αφήνεται ελεύθερος να ζει με τον εαυτό του, τόσο το πνευματικό του υπόστρωμα καλλιεργείται και το έδαφος γίνεται κατάλληλο για καρποφορία. Με την εσωτερική του ζωή ζει το δράμα της συμφιλίωσης ή της διαμάχης με τον εαυτό του, της ένταξης ή της απομάκρυνσής του από την κοινωνία. Σ' αυτήν τελικά καταλήγει, όταν τον αναστατώνουν οι βιοτικές μέριμνες και τον πλήττουν οι τραγωδίες, δικές του και των άλλων.

Αν, λοιπόν, η ιδιωτική μας ζωή έχει τόση σημασία, ανάλογος πρέπει να είναι και ο σεβασμός προς αυτήν τόσο της κοινωνίας ως οργανωμένου κράτους όσο και των πολιτών. Αμέσως γεννιέται το ερώτημα. Υπάρχει αυτός ο σεβασμός σήμερα; Επειδή η ανεκτική μας κοινωνία, εν ονόματι της ελευθερίας επιτρέπει κάθε είδους ασυδοσία (ακόμη και το έγκλημα δικαιολογεί), σχηματίστηκε μια ψευδής εικόνα, πως η κοινωνία σέβεται με ευλάβεια την ιδιωτική μας ζωή. Τα φαινόμενα, δυστυχώς, απατούν. Η κοινωνία επεμβαίνει με πολλούς τρόπους και στραγγαλίζει βάνουσα την ιδιωτική μας ζωή. Και πρώτα πρώτα το ίδιο το κράτος.

Το κράτος, όπως διαμορφώθηκε, έγινε μια πολύπλοκη γραφειοκρατική μηχανή, η οποία πλέκει στα γράναζια της τον κάθε πολίτη. Αν θέλει ο πολίτης να επιβιώσει, πρέπει, απαραιτήτως, να έχει δελτίο ταυτότητας σε κάθε ζήτηση και σε κοινή θέα να φανερώνει τον εαυτό του: την ευρωστία ή την αναπηρία του. Ο πολίτης πρέπει να δηλώσει τα πάντα, ρητά και άρρητα. Διαφορετικά, περιθωριοποιείται. Το κράτος, δυστυχώς, δεν παιδεύει, αλλά καθορίζει και διατάσσει. Τα θουκουδίδεια «ανεπαχθώς» και «διά δέος» δεν ισχύουν στην εποχή μας. Με καχυποψία βλέπει το κράτος τον πολίτη και με φόβο, όχι σεβασμό, ο πολίτης το κράτος. Το κράτος βιάζει τον πολίτη να εκτελεί διαταγές, αλλά τον βιάζει και αλλιώς, συμπιέζοντας το χρόνο του. Όλ' αυτά δεν αφήνουν περιθώρια, ώστε ο άνθρωπος να ζει την εσωτερική του ζωή, να την πλουτίσει και να την βαθαίνει.

Αλλά δεν είναι μόνο το κράτος. Είναι και η όλη τροπή που πήρε ο πολιτισμός στις μέρες μας. Μέχρι πρόσφατα, ο εσωτερικός μας κόσμος διαμορφωνότανε μ' ένα τρόπο, λίγο πολύ, φυσιολογικό. Τις υπάρχουσες καταβολές ερχόταν ένας παραδομένος πολιτισμός να μεταστοιχειώσει, για να λάβουν μια συγκεκριμένη υπόσταση και να διαμορφώσουν το πρόσωπό μας. Σήμερα η παράδοση ελάχιστο ρόλο παίζει σ' αυτήν τη μεταστοιχειώση. Υπείσηλθαν τα Μ.Μ.Ε., τα οποία έκοψαν, κυριολεκτικά, αυτή τη συνέχεια. Επέβαλαν ένα καινού και κενό είδος πολιτισμού. Αυτή η καινούρια κουλτούρα δεν μπολιάζεται φυσιολογικά στις εγγενείς μας καταβολές, αλλά είτε τις εκθεμελιώνει είτε τις διαστρεβλώνει βίαια. Ο εσωτερικός μας εαυτός είναι προϊόν βιασμού, και η

ιδιωτική μας ζωή είναι ανάλογη. Αλλά και όσα στοιχεία του εαυτού μας ανθίστανται, βομβαρδίζονται ανελέητα από τα κούφια αλλά λαμπερά ακούσματα και ακροάματα των Μ.Μ.Ε. Μας γίνεται διά βίου αλλοίωση του εαυτού μας· μια προς τα κάτω ισοπέδωση, μια ομοιογενοποίηση όλων των ανθρώπων. Η ιδιαιτερότητα του ανθρώπου πάει να εξαφανισθεί, γιατί ο καθένας μετέχει κοινής παιδείας, της παιδείας των Μ.Μ.Ε. Επομένως, και η ιδιωτική ζωή τείνει να γίνει κοινή, να χάσει κι αυτή την ιδιαιτερότητά της.

Επιπροσθέτως προς αυτά, τα Μ.Μ.Ε., από τη φύση τους, είναι αδηφάγα. Προκειμένου να ικανοποιήσουν αυτήν την αδηφαγία δεν ορρωδούν μπροστά σε κανένα ηθικό φραγμό. Καμιά δεοντολογία δεν μπορεί να σταματήσει ένα λυσσασμένο σκυλί. Έτσι, με χίλιους τρόπους, εισβάλλουν βάνουσα στα μύχια της ιδιωτικής μας ζωής, την τοποθετούν σε χειρουργικό τραπέζι και την ανατέμνουν ψυχρά. Και όπως ό,τι είναι παραποιημένο, ό,τι φαντάζει πιο πολύ κι ό,τι επιτείνει τη συναισθηματική φόρτιση του ακροατή ή θεατή τούς αποφέρει ακροαματικότητα και θεαματικότητα, δε διστάζουν να τη στρεβλώσουν, εσκεμμένα. Και βέβαια, στο στόχαστρο πάντοτε οι πνευματικοί άνθρωποι, γιατί αυτοί είναι επώνυμοι και η ιδιωτική τους ζωή ενδιαφέρει τους θεατές και τους ακροατές τους. Δυστυχώς, ζούμε σε μιαν εποχή όπου τ' άγια καταπατούνται, όπου δεν υπάρχει χώρος άβατος. Τ' άγια της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου δίδονται στα σκυλιά.

Δυστυχώς, και η ιδιωτική μας ζωή έγινε κι αυτή, όπως και τόσα άλλα, βορά του καταναλωτισμού. Αν αυτή η ροπή δεν αναχαιτιστεί, η ελευθερία μας θα περιορίζεται διαρκώς και η ιδιωτική μας ζωή θα εκτίθεται συνεχώς σε κοινή θέα προς τέρψιν των πάσης φύσεως κουτσομπόληδων.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 276, Αθήνα 1994

Κυριάκος Πλησής (1929)

Γεννήθηκε στην Ακανθού. Ποιητής, δοκιμογράφος και εκπαιδευτικός. Σπούδασε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στην Αγγλία. Διετέλεσε επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων. Έργα: "Άσκηση γραφής", "Προβληματισμοί", "Θρηνητικό συναξάρι της πικρής χώρας Κύπρου", "Μετά τη χρεωκοπία του δόγματος" κ.ά.

Λέξεις - όροι

"ανεπαχθώς... ου παρανομούμεν" (Θουκ. Β' 37): Κι ενώ στην ιδιωτική μας ζωή δεν ενοχλούμε ο ένας τον άλλο, στη δημόσια ζωή δεν παρανομούμε κυρίως από εσωτερικό σεβασμό.

παθογένεια: κλάδος της γενικής παθολογίας που μελετά τους παθογόνους παράγοντες, δηλαδή τα αίτια που προκαλούν τις ασθένειες.
η παθογένεια του δημοκρατικού πολιτεύματος: η αιτία που νοσεί το δημοκρατικό πολίτευμα.

αναβαθμός (< αναβαίνω): σκαλοπάτι, διαβάθμιση

καταβολές: αρχές, θεμέλια, ρίζες (π.χ. κληρονομικές καταβολές)

εγγενής: υπάρχει από τη γέννηση, έμφυτος

αδηφάγος: αχόρταγος, πλεονέκτης, άπληστος

ορρωδῶ: φοβούμαι, δειλιάζω, διστάζω

δεοντολογία (< δέον): το σύνολο των κανόνων που πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά επιστήμονα στις επαγγελματικές του σχέσεις π.χ. ιατρική δεοντολογία, δημοσιογραφική δεοντολογία

ανατέμνω: κόβω, χαράζω, μτφ. εξετάζω με σχολαστική προσοχή και ακρίβεια, αναλύω με κάθε λεπτομέρεια

βορά (< βιβρώσκω): τροφή σαρκοφάγων ζώων

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Πώς εξασφαλίζεται η ισορροπία και ευρυθμία στην κοινωνία κατά το συγγραφέα και πού έγκειται η παθογένεια του δημοκρατικού πολιτεύματος;
2. "Μπορεί, κατά τον κλασικό ορισμό του Αριστοτέλη, ο άνθρωπος να είναι "ζών κοινωκόν", αλλά είναι πρωτίστως μια αυθύπαρκτη ύπαρξη". Εξηγήστε την άποψη αυτή.
3. Ποιους αναβαθμούς της ιδιωτικής ζωής διακρίνει ο συγγραφέας και γιατί κατά τη γνώμη του πρέπει η ιδιωτική ζωή να τυγχάνει σεβασμού;
4. Σέβεται σήμερα η κοινωνία την ιδιωτική μας ζωή; Ποια είναι η επικρατούσα άποψη και πώς την κρίνει ο συγγραφέας;
5. Πώς επεμβαίνει το κράτος στην ιδιωτική ζωή των πολιτών;
6. Η ιδιαιτερότητα είναι βασικό χαρακτηριστικό της ιδιωτικής ζωής. Πώς κατά τον Κυριάκο Πλησή πλήττεται αυτή ανελέητα από τα Μ.Μ.Ε.;
7. "Τα Μ.Μ.Ε. από τη φύση τους είναι αδηφάγα". Εξηγήστε και συνδέστε την άποψη αυτή με το βιασμό της ιδιωτικής μας ζωής.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. "Ο σεβασμός, λοιπόν, προς την ανθρώπινη ύπαρξη είναι προϋπόθεση απαραίτητη τόσο για την πρόοδο της κοινωνίας όσο και για τη βελτίωση του ίδιου του ανθρώπου". Σχολιάστε και τεκμηριώστε.
2. Ποιοι άλλοι λόγοι, εκτός από αυτούς που αναφέρει ο συγγραφέας, εμποδίζουν το σύγχρονο άνθρωπο να έχει εσωτερική μυστική ζωή; Εξετάστε το θέμα σε σχέση με τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνίας.
3. Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι το κράτος, ακόμα και σε μια δημοκρατική πολιτεία και χωρίς τυπικά να παραβιάζονται κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα, καταπιέζει και πνίγει την ιδιωτική ζωή του πολίτη;
4. Ο συγγραφέας εκθέτει τους σοβαρούς κινδύνους από τα Μ.Μ.Ε. για την ιδιωτική ζωή των πολιτών.
 - α) Συμμερίζεστε τις εκτιμήσεις του ή νομίζετε ότι απλώς κινδυνολογεί;
 - β) Πρέπει και τελικά μπορεί να προστατευθεί ο πολίτης από τυχόν βλαπτική επίδραση των Μ.Μ.Ε.;
5. Στο δοκίμιο αυτό παρατηρείται γλωσσικός πλούτος και επιτυχής χρήση μεταφορών και αντιθέσεων. Επισημάνετε τα πιο πάνω στοιχεία.

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Η παθογένεια του δημοκρατικού πολιτεύματος **έγκειται** ακριβώς σ' αυτό.
 - β) Ο άνθρωπος είναι **πρωτίστως** μια αυθύπαρκτη ύπαρξη.
 - γ) Το πνευματικό του **υπόστρωμα** καλλιεργείται.
 - δ) Τον αναστατώνουν οι βιοτικές **μέριμνες** και τον **πλήττουν** οι τραγωδίες.
 - ε) Δεν μπολιάζεται φυσιολογικά στις εγγενείς μας καταβολές, αλλά είτε τις **εκθεμελιώνει** είτε τις **διαστρεβλώνει** βίαια.
 - στ) Βομβαρδίζονται **ανελέητα** από τα ακούσματα και ακροάματα των Μ.Μ.Ε.
 - ζ) Εισβάλλουν βάνουσα στα **μύχια** της ιδιωτικής μας ζωής.
 - η) **Επιτείνει** τη συναισθηματική φόρτιση του ακροατή ή θεατή.
 - θ) Αν αυτή η ροπή δεν **αναχαιτιστεί**, η ελευθερία μας θα περιορίζεται διαρκώς.

2. Γράψτε τα αντίθετα των πιο κάτω λέξεων, όπως χρησιμοποιούνται στο δοκίμιο:
ευρυθμία, δύναμει, ευρωστία, καχυποψία, εγγενής, ανθίσταμαι, εσκεμμένα
3. Ετυμολογήστε τις εξής λέξεις:
παθογένεια, αυθύπαρκτη, καλλιεργώ, καχυποψία, ισοπέδωση
4. Μελετήστε τη σημασιολογική διαφορά των λέξεων ανά ζεύγη και σχηματίστε προτάσεις, ώστε να φαίνεται η σημασία κάθε λέξης:
επιβολή - καταβολή
πλέκω - μπλέκω
ροπή - ριπή
5. **Ανακοινώσιμος:** Προσέξτε την παραγωγική κατάληξη -σιμος. Σχηματίστε πέντε επίθετα με την ίδια κατάληξη και δώστε τη σημασία τους.

Περί παιδείας

A. Ματίς: *Το μάθημα του πιάνου*

Η παιδεία μας και οι νέες πραγματικότητες

Με την έναρξη του 1993 η χώρα και ιδιαίτερα η παιδεία μας βρίσκεται μπροστά σε μια σειρά από νέες πραγματικότητες που είναι υποχρεωμένη να αντιμετωπίσει. Εφεξής και για πολλές δεκαετίες ό,τι έχει σχέση με την παιδεία αλλά και τον πολιτισμό (τα δύο αυτά δεν χωρίζονται) θα σχεδιάζεται, θα πράττεται και αναπόφευκτα θα εκτιμάται με βάση τις νέες αυτές πραγματικότητες. Αναφέρομαι στην πραγματικότητα της Ενωμένης Ευρώπης, στην πραγματικότητα των διεθνών ανακατατάξεων, στην πραγματικότητα της ηλεκτρονικής επανάστασης, ιδίως στον χώρο της εκπαιδευτικής τεχνολογίας και, όχι λιγότερο, στην πραγματικότητα των νέων αξιών που συνδέονται στενά με αυτές τις πραγματικότητες. [...]

Η πραγματικότητα της Ενωμένης Ευρώπης

Το γεγονός ότι οι πολίτες που θα μορφώνονται στη σχολική μας εκπαίδευση είναι, εκτός απροόπτου, προορισμένοι να ζήσουν σε μια «Ευρώπη χωρίς σύνορα», όπου θα μπορούν να διακινούνται ελεύθερα στις χώρες της Κοινότητας, να ζουν και να εργάζονται σ' αυτές και να συνεργάζονται στενά με τους πολίτες άλλων χωρών της Ενωμένης Ευρώπης, επιβάλλει να γίνουν και οι ανάλογες προβλέψεις τόσο στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδος όσο και στα συστήματα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Μερικές απ' αυτές είναι: η καλύτερη γνωριμία των λαών μεταξύ τους στο επίπεδο της γλώσσας, της ιστορίας και του πολιτισμού, η αμοιβαία κατανόηση, η αναζήτηση των χαρακτηριστικών που ενώνουν τους λαούς μεταξύ τους με παράλληλη άμβλυνση των αντιθέσεων, η τόνωση των συγκλίσεων, ο σεβασμός των διαφορών, των ευαισθησιών και των ιδιαιτεροτήτων κάθε λαού, η καλλιέργεια των βαθύτερων πολιτιστικών δεσμών και αξιών που ενώνουν την Ευρώπη αποτελώντας ό,τι είναι γνωστό ως **δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό**. Μέσα από την παιδεία των λαών της Ευρώπης πρέπει να εκλείψει «η ιστορία του μίσους», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η απαραίτητη «ιστορική μνήμη» κάθε λαού θα καταλήξει σε «ιστορική λήθη».

Με λίγα λόγια, η παιδεία μας – καθώς και η παιδεία των άλλων ευρωπαϊκών χωρών – πρέπει να διαχύσει σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα και στο πεδίο της αγωγής των αυριανών Ευρωπαίων πολιτών τη λεγόμενη **ευρωπαϊκή διάσταση**. Πρέπει επίσης να διευκολύνει και να αξιοποιήσει μεταξύ των λαών της Ευρώπης τη διακίνηση των ιδεών, των προβληματισμών και των εμπειριών κάθε χώρας στην παιδεία και τον πολιτισμό, ώστε ό,τι ονο-

μάζεται Ενωμένη Ευρώπη να πραγματωθεί βαθμηδόν στο πιο απαιτητικό και ουσιαστικό επίπεδο, το επίπεδο της παιδείας και το συνειδησιακό επίπεδο.

Κι όλα αυτά χωρίς η παιδεία να αποβεί εις βάρος της προσδιοριστικής για κάθε χώρα διάστασης: της εθνικής παιδείας και της καλλιέργειας εθνικής συνείδησης. Δεν χρειάζεται – ούτε άλλωστε το επιτρέπει ο χώρος – να επιχειρηματολογήσει κανείς, γιατί η εθνική παιδεία και η εθνική συνείδηση δεν συγκρούονται αντιστοίχως προς την ευρωπαϊκή παιδεία και την ευρωπαϊκή συνείδηση.

Η καλλιέργεια της γλώσσας, της παράδοσης, της θρησκείας, των δεσμών που συνέχουν συγχρονικά και διαχρονικά ένα έθνος, ο υ γ ι ή ς ε θ ν ι σ μ ό ς, με μια λέξη, όχι μόνο δεν συνιστά αντίφαση στο θεσμό της Ενωμένης Ευρώπης, αλλά αποτελεί προϋπόθεση υπάρξεώς του. *Η υπέρβαση του εθνισμού κάθε χώρας-μέλους χάριν μιας Ενωμένης Ευρώπης δεν σημαίνει και κατάλυση του εθνισμού, ως χωριστής και αυθύπαρκτης ιστορικής συνείδησης κάθε λαού.*

Αλλιώς η Ενωμένη Ευρώπη θα κατέληγε να είναι «σφουγγάρι» στην ιστορία και τη συνείδηση κάθε εθνικής οντότητας.

Η πραγματικότητα των διεθνών ανακατατάξεων

Τα προγράμματα της σχολικής μας εκπαίδευσης δεν μπορούν να αγνοήσουν πια τις ανακατατάξεις στα κρατούντα μέχρι χθες πολιτικοκοινωνικά και ιδεολογικά συστήματα και τις ραγδαίες αλλαγές που επέφεραν στην πολιτική και εθνική γεωγραφία του διεθνούς χώρου. Δεν είναι μόνο τα νέα έθνη κι οι εθνικές ανακατανομές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που αλλάζουν τελείως τι θα διδαχθεί, λ.χ., στη γεωγραφία και την ιστορία. Είναι κυρίως η ιδεολογική χρεοκοπία ενός κυρίαρχου συστήματος που, ασχέτως των προθέσεων και των θεωρητικών επιδιώξεών του οι οποίες υπόσχονταν πολλά, στην πράξη αποδείχθηκε απάνθρωπο, στερώντας από τον πολίτη την ελευθερία της σκέψης και της εκφράσεως, το δικαίωμα της διαφοράς, τα κίνητρα για ατομική διάκριση, για ανάπτυξη πρωτοβουλιών και την ενεργοποίηση της δημιουργικότητάς του.

Όλα αυτά δεν μπορούν να αποσιωπηθούν στην προετοιμασία των αυριανών πολιτών μέσα από τη σχολική εκπαίδευση. Πρέπει να λεχθούν στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κριτικής παρουσίασης των πολιτικοκοινωνικών και ιδεολογικών συστημάτων (γιατί βέβαια δεν είναι μόνο το κομμουνιστικό σύστημα που απέτυχε, αν το κριτήριο για την ευημερία μιας χώρας και μιας κοινωνίας δεν είναι μόνο ο παραπλανητικός «μέσος όρος του κατά κεφαλήν εισοδήματος»...), μιας κριτικής διαχεόμενης σε πολλά γνωστικά αντικείμενα, ώστε να προβληματίζει συνεχώς το μαθητή και να κεντρίζει τη σκέψη του προς μια αντι-

κειμενική και νηφάλια κατανόηση τόσο σοβαρών και σύνθετων θεμάτων που δεν επιδέχονται διίστικές υπεραπλουστεύσεις του τύπου «άσπρο-μαύρο». *Δεν είναι τα διάφορα ιδεολογήματα που ενδιαφέρουν την παιδεία, όσο οι ίδιες οι ιδέες και η συμβολή τους στη διαμόρφωση ελευθέρων, κριτικά, δημοκρατικά και δημιουργικά σκεπτόμενων πολιτών.* Γι' αυτό και ο ρόλος του σχολείου, όταν λειτουργεί σωστά, είναι πράγματι καθοριστικός. [...]

Η πραγματικότητα των νέων αξιών

Μέσα στις νέες πραγματικότητες που δημιουργήθηκαν ανήκει και η καθέρωση, επανεκτίμηση ή επαναβεβαίωση νέων (υπ' αυτή την έννοια) αξιών.

Αξίες όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο σεβασμός της πολιτισμικής παράδοσης κάθε λαού, η διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης, η εξασφάλιση της ελευθερίας και η εδραίωση της δημοκρατίας προβάλλονται και υποστηρίζονται διεθνώς με πραγματική έμφαση. Ένας νέος άνθρωπος που επαναφέρει τον άνθρωπο ως αξία, έναν άνθρωπο συμφιλιωμένο με το περιβάλλον και αγωνιζόμενο για την ευρύτερη διασφάλιση και τον σεβασμό αξιών όπως οι προαναφερθείσες, έναν άνθρωπο εθνιστή αλλά όχι εθνικιστή, έναν άνθρωπο που καταλύει ή απηφεί τα γεωγραφικά σύνορα, αναζητώντας ευρύτερες και ουσιώδεις συγκλίσεις αντί των στρατιωτικών συμφωνιών και των ιδεολογικών συστρατεύσεων. Ο νέος αυτός ανθρωπισμός, κυρίαρχος και όχι ενεργούμενο της τεχνολογίας, είναι ένας μεταϊδεολογικός και μεταπολιτικός ανθρωπισμός που δίνει στην παιδεία και την πολιτισμική καλλιέργεια του όπου γης ανθρώπου πρωτεύουσα και καθοριστική θέση.

Αυτές οι νέες (ή ανανεωμένες) αξίες, συγκερασμένες με τις παλιές, παραδοσιακές και δοκιμασμένες αξίες που συνθέτουν τη φυσιογνωμία της δικής μας χώρας, πρέπει να αποτελέσουν τον άξονα του έτερου – και κυριότερου – σκέλους της σχολικής παιδείας: της αγωγής ή, μάλλον, της μόρφωσης του ανθρώπου εις άνθρωπον.

εφημ. *Το Βήμα*, Αθήνα 10.1.1993

Γεώργιος Μπαμπινιώτης

(Βιογραφικό σημείωμα δεξ σελ. 41 στο δοκίμιο "Ελληνική γλώσσα: Παρελθόν - παρόν - μέλλον")

Λέξεις - όροι

ιδεολόγημα: ιδέα ή άποψη που επινοείται, για να υποστηρίξει θέσεις ή ενέργειες κάποιου

καθοριστικός: αυτός που επηρεάζει αποφασιστικά την έκβαση έργου ή προσπάθειας

συγκερασμένες (< συν + κεράννυμι): αναμειγμένες, συνδυασμένες

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιες είναι οι νέες πραγματικότητες που καλείται η παιδεία μας να αντιμετωπίσει σήμερα, σύμφωνα με το δοκίμιογράφο;
2. α) Με βάση την πραγματικότητα της Ενωμένης Ευρώπης ο συγγραφέας εκθέτει έναν από τους βασικούς στόχους της εκπαίδευσης. Ποιος είναι αυτός;
β) Ποιες αναπροσαρμογές πρέπει να γίνουν στην εκπαίδευση για την επίτευξή του;
3. Ποιο είναι το νόημα της φράσης "η ευρωπαϊκή διάσταση στην παιδεία";
4. Ποια πρέπει να είναι η σχέση της εθνικής με την ευρωπαϊκή παιδεία και συνείδηση;
5. Πώς πρέπει η σχολική εκπαίδευση να αντιμετωπίσει τις διεθνείς ανακατατάξεις στον πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό τομέα;
6. Ποιες νέες αξίες οφείλει να καλλιεργήσει η παιδεία; Ποιο είναι το περιεχόμενο του όρου "νέος ανθρωπισμός";

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε εποπτικά το διάγραμμα των ιδεών του συγγραφέα.
2. "Μια κριτική παρουσίαση... (που) να κεντρίζει τη σκέψη προς μια αντικειμενική και νηφάλια κατανόηση τόσο σοβαρών και σύνθετων θεμάτων που δεν επιδέχονται δυϊστικές υπεραπλουστεύσεις του τύπου "άσπρο - μαύρο".
α) Εξηγήστε και σχολιάστε τη στάση αυτή κατά την αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων.
β) Εξετάστε κατά πόσο ο συγγραφέας τηρεί αυτή τη στάση κατά την παρουσίαση των ιδεών του στο παρόν δοκίμιο.
3. Με βάση το πιο πάνω δοκίμιο και τα υπόλοιπα δοκίμια της ενότητας αλλά και τις ιδιαίτερες συνθήκες του τόπου μας γράψτε έκθεση με θέμα: "Στόχοι και περιεχόμενο της παιδείας των Ελλήνων της Κύπρου σήμερα".

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε τα αντίθετα των πιο κάτω υπογραμμισμένων λέξεων:
 - α) ... άμβλυνση των αντιθέσεων
 - β) ... να διευκολύνει τη διακίνηση ιδεών.
 - γ) ... συγκρούονται προς την ευρωπαϊκή παιδεία και την ευρωπαϊκή συνείδηση.
 - δ) ... κατάλυση του εθνισμού
 - ε) ... αυτά δεν μπορούν να αποσιωπηθούν.
 - στ) ... ο σεβασμός της παράδοσης
2. **Ευημερία:** Δώστε τρία συνώνυμα.
3. Σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
ανακατάταξη, διάσταση, υπέρβαση, χρεοκοπία (μιας ιδεολογίας)
4. Γράψτε επίθετα ομόρριζα με τα εξής ουσιαστικά:
χώρος, δεσμός, συνείδηση, ύπαρξη, κατάλυση, ανάπτυξη, έμφαση

Η κρίση της νεοελληνικής παιδείας

Το να μιλά κανείς για τα αδιέξοδα της νεοελληνικής παιδείας κατάντησε πλέον κοινός τόπος. Σε μια εποχή κρίσιμη, κρίσιμη θα είναι και η παιδεία. Η παιδεία μας είναι πρωτίστως παιδεία της κρίσιμης ώρας. Κι ακόμα είναι παιδεία που τελεί υπό μια συνεχή κρίση. Η κρίση της νεοελληνικής παιδείας δεν είναι φαινόμενο των ημερών μας. Κι όλα τα προβλήματα περί παιδείας, που επίμονα συζητούνται στις μέρες μας, δεν είναι προβλήματα του επίκαιρου παρόντος. Το πρόβλημα της νεοελληνικής παιδείας, εκτός των άλλων, εντοπίζεται ή μετατίθεται στην κρίση και το αδιέξοδο του ευρωπαϊκού πνεύματος, που έχει τουλάχιστον μια προϊστορία δύο αιώνων. Εκεί θα πρέπει να ανιχνεύσουμε την αφετηρία της κρίσης της νεοελληνικής παιδείας. Γιατί η νεοελληνική παιδεία, στο βαθμό που συναντάται με τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό, οδηγείται σε μια κρίση μοναδική.

Με την κορύφωση της ευρωπαϊκής λογοκρατίας, με την ανάδειξη του άτεγκτου συστήματος στα μέτρα και τα όρια τόσο της ιστορίας όσο και της παιδείας, πρόβαλε παράλληλα το αδιέξοδο της Ευρώπης, που εντοπίζεται στο σχήμα ενός στεγανού ή μηδενίζοντος εγκλωβισμού στο σύστημα, που οδηγεί σε μια καλπάζουσα αποξένωση και σ' έναν επίπεδο νομικό φορμαλισμό, στον ευσεβισμό και στην τυπολατρία. Παράλληλα είναι η κορύφωση της ανάπτυξης ενός ωφελμιστικού θετικισμού, με τη δεσποτεία του πραγματισμού. Όλες αυτές οι συνιστώσες της Ευρώπης σφράγισαν όχι μόνο τη σύγχρονη ευρωπαϊκή παιδεία αλλά και τη νεοελληνική, στο βαθμό που ακολουθεί το πρόσωπο της Ευρώπης, απορρίπτοντας το δικό της. Καθώς η νεοελληνική παιδεία αντιγράφει επιπόλαια τόσο τη φιλοσοφία όσο και τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Δύσης, παραμένει χωρίς τη δική της ταυτότητα. Δεν μιλώ για την αναγκαία ενημέρωσή μας πάνω στα παιδευτικά προγράμματα και το εκπαιδευτικό υλικό. Μιλώ για την εισβολή σε ένα διάφορο χώρο μιας φιλοσοφίας ξένης προς το σώμα του νέου ελληνισμού, όπως το διαμόρφωσε η φιλοσοφία του ανατολικού Βυζαντίου και η ελληνική παράδοση.

Η νεοελληνική παιδεία έχει παγιδευτεί σ' ένα, χωρίς προηγούμενο, ωφελμισμό και σε μια εμμονή στη χρησιμοθηρία. Αυτό έχει, κατά τρόπο επικίνδυνο, μηδενίσει την παράδοση της ελληνικής παιδείας και μας έχει αποκόψει από τις υπαρκτικές μας ρίζες. Χωρίς να παραγνωρίζουμε το πρόσωπο της Ευρώπης, μέσα στην οποία ζούμε, θα πρέπει να ανιχνεύσουμε και να διαφυλάξουμε τις ρίζες και τις θεμελιακές συνιστώσες της παιδείας μας. Δεν μιλώ για την προγονοπληξία και την αποθέωση των αρχαίων κειμένων, γεγονός που λειτούργησε στα μέτρα της παιδείας κατ' επέκταση προς το διαφωτισμό της Ευ-

ρώπης. Μιλώ για την ανάδειξη της παιδείας, όπως μας παραδόθηκε μέσα από τον αυθεντικό λόγο του Κοσμά του Αιτωλού, του Ρήγα Φεραίου και του Μακρυγιάννη. Για μια παιδεία που θ' αναδεικνύει το πρόσωπο σε μια σχέση κοινωνίας και αγάπης προς τους άλλους και κατ' επέκταση μια παιδεία της κοινότητας. Κι ακόμα για μια παιδεία που θ' αναδεικνύει τις αξίες και τα πρότυπα μιας αυθεντικής νεοελληνικής ζωής, ερήμην της αποξένωσης, της χρησιμοθηρίας και του ωφελιμισμού.

Για να γίνω πιο σαφής πιστεύω πως επιβάλλεται να επιχειρήσουμε μια ριζική αναθεώρηση της φιλοσοφίας της νεοελληνικής παιδείας, προκειμένου να υπερβούμε τη χρηστική και κατά τούτο καταναγκαστική ανάδειξη του καταναλωτικού ανθρώπου, ο οποίος εκπίπτει σε δούλο των οποιωνδήποτε μηχανισμών του σχήματος παραγωγή - κατανάλωση. Δυστυχώς στους δυο τελευταίους αιώνες στο χώρο της Ευρώπης κυριάρχησε αυτό το ανελεύθερο χρησιμοθηρικό σχήμα, που παγιδεύει και απογυμνώνει τον άνθρωπο, οδηγώντας τον στην έκπτωσή του σε χρηστικό αντικείμενο είτε της παραγωγής είτε της κατανάλωσης, με άλλα λόγια σε αντικείμενο χρηστικής εκμετάλλευσης. Οπωσδήποτε θα αντιτεινεί κανείς πως οι ανάγκες ενός αστικού κράτους ή μιας κοινωνίας νεοβιομηχανικής απαιτούν μια παιδεία τέτοια που να αντιμετωπίζει δυναμικά την πληθώρα των αναγκών ή των προβλημάτων που ασφαλώς προκύπτουν από αυτό το νεοφανές ιστορικό σχήμα. Όμως αυτό το σχήμα ή πλαίσιο παιδείας που αναδείχθηκε ή αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, είτε εγκλωβίζεται στον εγκυκλοπαιδισμό μιας λογοκρατούμενης παροχής γνώσεων ή πληροφοριών είτε επικεντρώνεται στη σκοπιμότητα της τεχνικής ή τεχνολογικής κατάρτισης στελεχών μιας μαζικής και κατά τούτο απρόσωπης παραγωγής, οδηγεί στην περαιτέρω αλλοτρίωση του ανθρώπου, παράλληλα προς μια παντοδύναμη πνευματική ή εσωτερική υπαρξιακή πενία.

Στην εποχή του καταγισμού των γνώσεων, στον αιώνα της κυβερνητικής και της πληροφορικής ο άνθρωπος παραμένει εντέλει ανυποψίαστος και πένης, καθώς η παιδεία του τον οδηγεί σε μια πρωτοφανή απογύμνωση. Κι αυτός ο κίνδυνος που έχω περιγράψει δεν αφορά μόνο το χώρο της Ευρώπης από τον οποίο ιστορικά προέκυψε αλλά ανάγεται και στα μέτρα του νέου ελληνισμού. Πιστεύω πως είναι πια καιρός ο νεότερος ελληνισμός να αναθεωρήσει τα εκπαιδευτικά του σχήματα που αναπαράγουν τα μοντέλα του ευρωπαϊσμού και να αναζητήσει στο χώρο της ζωντανής και όχι απολιθωμένης, όπως διατείνονται μερικοί, παράδοσής του, τα πρότυπα τα οποία θα στηρίξουν, από άποψη φιλοσοφική, την ουσία ή την περιουσία του.

Χωρίς ασφαλώς να παραγνωρίζονται οι ανάγκες μιας τεχνοκρατούμενης εποχής ή μιας αστικής ή βιομηχανικής κοινωνίας θα πρέπει η νεοελληνική παιδεία να διασώζει την αυθεντικότητα της νεοελληνικής ζωής, σεβόμενη το ανθρώπινο πρόσωπο, που θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να συμβιώνει σε ένα χώρο κοινωνίας ή οικείωσης. Παράλληλα η παιδεία θα πρέπει να διασώζει

την εσωτερικότητα ή πνευματικότητα του ανθρώπου και όχι να τον υποβιβάζει σε έναν αλλοτριωμένο εργάτη της παραγωγής ή σ' έναν ανελεύθερο καταναλωτή αγαθών.

περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 6, Λευκωσία 1987

Νίκος Ορφανίδης (1949)

Γεννήθηκε στην Κυθρέα. Ποιητής, πεζογράφος και δοκιμογράφος. Υπηρέτησε ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση, δίδαξε Φιλοσοφία στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Κύπρου, ενώ σήμερα εργάζεται ως επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων. Είναι εκδότης του περιοδικού "Ακτή". Έργα: "Τα τραγούδια της Περσεφόνης", "Μαρτυρία", "Η πολιτική διάσταση της ποίησης του Γιώργου Σεφέρη", "Ανατολική θάλασσα", "Επιβατηγό «Ρέθυμνο»" κ.ά.

Λέξεις - όροι

διαφωτισμός: ευρωπαϊκό ιδεολογικό και πολιτιστικό κίνημα του 18ου αι. που απέβλεπε στην απαλλαγή του ανθρώπινου πνεύματος από τις προλήψεις και στη διάδοση της αληθινής γνώσης

λογοκρατία (ορθολογισμός): γνωσιολογική θεωρία κατά την οποία πηγή και κριτήριο της γνώσης είναι η ανθρώπινη νόηση και όχι η εμπειρία· η λογοκρατία δε λαμβάνει υπόψη τις συναισθηματικές και άλογες δυνάμεις της ψυχής.

φορμαλισμός: κάθε θεωρία η οποία στέκεται στη μορφή των πραγμάτων και δεν εισδύει στο βάθος τους

νομικός φορμαλισμός: αυστηρή προσκόλληση σε προκαθορισμένα νομικά σχήματα

τυπολατρία: υπερβολική προσήλωση στους τύπους

ωφελιμισμός: φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία αγαθό είναι ό,τι ωφελεί τον άνθρωπο

θετικισμός: θεωρία που δέχεται ως αποκλειστική περιοχή γνώσεως τα θετικά γεγονότα (τα κατ' αίσθησιν αντιληπτά) αποκρούοντας κάθε μεταφυσική αντίληψη

πραγματισμός: θεωρία που δέχεται ως αληθινό μόνο ό,τι είναι ωφέλιμο και προάγει τη ζωή

χρηστικό αντικείμενο: αντικείμενο κατάλληλο, προορισμένο για χρήση

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Σε τι οφείλεται κατά το συγγραφέα η κρίση της νεοελληνικής παιδείας; (§1 και §2)

2. "Η νεοελληνική παιδεία έχει παγιδευτεί σ' ένα χωρίς προηγούμενο ωφελιμισμό - σε μια χρησιμοθηρία":
 - α) Ποιοι λόγοι επέβαλαν στην παιδεία το πνεύμα του ωφελιμισμού και της χρησιμοθηρίας;
 - β) Πώς εκδηλώνεται στην εκπαίδευση το ωφελιμιστικό πνεύμα και με ποιες συνέπειες για τον άνθρωπο; (§4 και §5)
3. Πώς μπορεί η νεοελληνική παιδεία, χωρίς να παραγνωρίζει τις σύγχρονες ανάγκες, να υπερβεί τον ωφελιμισμό και γενικότερα την κρίση στην οποία τελεί; (§3 και §6 κυρίως)

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. "Αυτό το ανελεύθερο χρησιμοθηρικό σχήμα (παραγωγή - κατανάλωση) παγιδεύει και απογυμνώνει τον άνθρωπο" (§4). Σχολιάστε την πιο πάνω άποψη.
2. Ποιες αξίες νομίζετε ότι προβάλλουν τα κείμενα του Κοσμά του Αιτωλού, του Ρήγα Φεραίου και του Μακρυγιάννη και ο βίος των νεοελληνικών κοινοτήτων;
3. Ο συγγραφέας δίνει την απόκρισή του στο θέμα της νεοελληνικής παιδείας. Εσείς ως σύγχρονοι νέοι ποια παιδεία οραματίζεστε και ποια η σχέση της με την παιδεία που σας προσφέρεται στα σχολεία;

Γ. Παράλληλο κείμενο

1. "Η νεοελληνική παιδεία έχει παγιδευτεί σ' ένα, χωρίς προηγούμενο, ωφελιμισμό και σε μια εμμονή στη χρησιμοθηρία".
 - α) Ποια δείγματα χρησιμοθηρίας δίνει στο πιο κάτω απόσπασμα ο Χρήστος Γιανναράς;
 - β) Ποια άλλα αρνητικά σημεία της νεοελληνικής εκπαίδευσης επισημαίνει;

Ο Έλληνας διδάσκει γνώσεις και απομνημονεύει γνώσεις που ξεχνιούνται φυσιολογικά σε συντομότατο διάστημα, χωρίς να μάθει ποτέ τους τρόπους, τη μέθοδο και τα κλειδιά για την απόκτηση γνώσης. Πρέπει να έχει τη σπάνια τύχη να πέσει σε χαρισματούχο δάσκαλο, για να μπορέσει τουλάχιστον να μάθει να βλέπει μέσα από τα κείμενα και πέρα από τα κείμενα, δηλαδή να κρίνει αυτά που διαβάζει.

Αλλά και όταν έχει κάποιες σκέψεις δικές του στο κεφάλι του, σπάνια είναι δυνατό να τις πει, αφού δεν τον άσκησε ποτέ κανείς στον προφορικό λόγο, στο πώς χτίζεται ένα νόημα ή ένα επιχειρήμα με τη ζω-

ντανή λαλιά. Κι όταν ακούει άλλον να μιλάει, σπάνια μπορεί να συγκρατήσει τα ουσιώδη, αφού ποτέ δεν διδάχτηκε πώς φτιάχνουν μια περίληψη ή πώς κρατούν σημειώσεις. Αυτά τα στοιχειώδη και αυτονόητα βρίσκονται έξω από την εμβέλεια των "εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων", ενώ η απουσία τους είναι που αχρηστεύει όλο το μόχθο της απομνημόνευσης, αναστέλλοντας τραγικά τη δημιουργική μετοχή στη γνώση του "μορφωμένου" Έλληνα.

Όσο για τα μαθηματικά και για τη φυσική, που πολύ απασχολούν κάθε φορά τους "μεταρρυθμιστές" στην προσπάθειά τους για "εκσυγχρονισμό" της παιδείας, έχουν αποστεωθεί σε καθαρά χρηστικές γνώσεις, δίχως την παραμικρή υποψία για την εκπληκτική "σημαντική" της γλώσσας τους. Αλλά και ολόκληρη η παιδεία μας γίνεται αποκλειστικά και μονοδιάστατα χρηστική στις τρεις τελευταίες τάξεις της μέσης βαθμίδας: χρησιμεύει μονάχα για εισιτήριο εισόδου στις Ανώτατες Σχολές (περικομμένο εισιτήριο που πρέπει οπωσδήποτε να συμπληρωθεί με την αποβλακωτική σολομωνική της φροντιστηριακής κουζίνας). Όπως και τις ανώτατες σπουδές μοιάζει να τις έχει το ίδιο εξευτελίσει η χρησιμοθηρική προτεραιότητα του "πτυχίου": ούτε λόγος για μύηση στην έρευνα, στο μεράκι της σπουδής που σκοπεύει στην ανθρωπίνη καλλιέργεια.

Χρήστου Γιανναρά, "Ανθολόγημα τεχνημάτων"

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) Η παιδεία μας είναι πρωτίστως παιδεία της κρίσιμης ώρας.
 - β) ... με την ανάδειξη του άτεγκτου συστήματος
 - γ) Πρέπει να ανιχνεύσουμε και να διαφυλάξουμε τις ρίζες της παιδείας.
 - δ) ... τα πρότυπα μιας αυθεντικής νεοελληνικής ζωής
2. Σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις, ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
εκπίπτω, διατείνομαι, πενία, οικείωση, ωφελιμισμός
3. Δίνεται η σημασία, να βρεθούν οι λέξεις (υπάρχουν στο κείμενο):
 - α) κάτι χιλιοειπωμένο, πασίγνωστο, τετριμμένο:
 - β) ο εγκλεισμός σε ορισμένο χώρο, η απομόνωση:
 - γ) απεριόριστη εξουσία, επιβολή:
 - δ) επιδίωξη του χρήσιμου:
 - ε) θεοποίηση, εκθιασμός:
 - στ) αντιλέγω, αντικρούω:

Παιδεία και συστήματα κυριαρχίας

*«Αντισταθείτε γιατί όταν στο μέλλον τα παιδιά σας κόβουν
τα χέρια τους, πρέπει να τρέχει αίμα κι όχι βαλβολίνη»
(Τοιχογράφημα στην οδό Λυκαβηττού)*

«Ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση», λέει μια γνωστή αγγλική παροιμία. Σήμερα, ειδική στον τομέα της παιδείας, η παροιμία αυτή δεν βρίσκει καμία ανταπόκριση. Εδώ όλα είναι μπερδεμένα. Ο κατάλληλος άνθρωπος παραμερίζεται, ενώ εισβάλλει ο ακατάλληλος. *Ο τεχνοκράτης παραμέρισε τον παιδαγωγό.* Ο πρώτος μετέτρεψε το σχολείο σ' ένα εργαστήριο, στο οποίο εισάγεται η παιδική ευαισθησία και εξάγεται η παραγωγική ικανότητα. Και μιλάμε για παραγωγικότητα μόνο στον οικονομικό τομέα. Όχι στον πολιτιστικό. Οι πολιτιστικές αξίες είναι ο φτωχός συγγενής του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι τα προγράμματα παιδείας εντάσσονται στα ευρύτερα αναπτυξιακά (δηλαδή οικονομικά) προγράμματα ενός κράτους.

Σήμερα όλα τα κράτη διαμορφώνουν τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα έτσι που να συνδέεται το σχολείο άμεσα με την παραγωγή. *Παιδεία για τη δουλειά.* Είναι μια θέση σεβαστή αλλ' εμείς πιστεύουμε σε άλλο ιδανικό: *παιδεία για τη ζωή.* Γιατί δουλειά και μόνο δουλειά δεν είναι ζωή. Στη σύγχρονη Αγγλία, σ' ό,τι αφορά στη δημόσια παιδεία, εφαρμόζεται μια αρχή: «Κάθε νέος που τελειώνει τις σπουδές του σ' οποιοδήποτε επίπεδο, να μπορεί να βρει μια δουλειά». Αλλ' αυτό αρκεί; Με ποια εφόδια ο νέος θα μπορέσει να λειτουργήσει επιτυχώς ως πολίτης σε μία εποχή που η πολιτική παίρνει μια ιδιόζουσα πολυπλοκότητα; Και ακόμη, τι θα γίνει με τα ιδανικά; Τα υψηλά ιδανικά ψηλώνουν τον νέο κι όχι ο υψηλός μισθός του. *Κάθε νέος έχει το ύψος των ιδανικών του κι όχι των υλικών απολαβών του.* Υπάρχουν σήμερα κοινωνίες που προσφέρουν στους νέους χρυσές ευκαιρίες οικονομικής ανόδου αλλά παράλληλα προσφέρουν μια ζωή γεμάτη από *άδειες στιγμές.* Έτσι δημιουργείται μια παραλυμένη νεολαία, που με τη σειρά της συντελεί στη δημιουργία μιας υπό παραλυσή κοινωνίας.

Η Ελλάδα ειδικά είναι η πλέον πλανημένη χώρα του πλανήτη μας. Ο κάτοικός της είναι ένα μπερδεμένο πλάσμα. Έχει παρεξηγήσει το ρητό «ο χρόνος είναι χρήμα» και κάνει τη ζωή του χρήμα. Γεμίζει τις τσέπες, τους τραπεζιτικούς λογαριασμούς και την ψυχή του με χαρτιά, που επειδή φέρουν την υπογραφή του υπουργού της Εθνικής Οικονομίας και του διοικητή της Τραπέζης Ελλάδος, έχει την ψευδαίσθηση πως τα λεφτά μπορούν να υποκαταστή-

σουν τα λεπτά ζωής, τη σκέψη, την ευαισθησία, τα συναισθήματα. Πρόκειται για έναν τύπο πολίτη που ο Αριστοφάνης ονομάζει «*Χαυνοπολίτη*». Όμως, οι ενεργοί πολίτες ενεργοποιούν την κοινωνία, ενεργοποιούν τη δημοκρατία. Αλλά τέτοιοι πολίτες δημιουργούνται, όταν καλλιεργούνται σ' ευρεία έκταση ανώτερες μορφές κουλτούρας, όπου το χρήμα έχει την αξία του αλλά δεν είναι αξία. Αξία είναι ο άνθρωπος.

Η δημοκρατία και οι πολίτες συνδέονται με μια σχέση αμφίδρομηςφοράς. Αποτελούν ένα σύστημα αμφίδρομης χημικής αντιδράσεως, που χρειάζεται καταλύτη για να προχωρήσει. Και ο συγκεκριμένος καταλύτης είναι η κουλτούρα, η πολιτιστική παράδοση ενός λαού, η παγκόσμια πολιτιστική δημιουργία, τωρινή και πρότερη, είναι η βαθύτερη εσωτερική καλλιέργεια, που προήγαγε κάθε ανθρώπινη ικανότητα στο επίπεδο της Ανθρωπιάς, είναι αυτό που οι Αρχαίοι αποκαλούσαν με μια λέξη *Παιδεία*. Αυτή η πραγματική Παιδεία λείπει από τη ζωή μας και γι' αυτό μετράμε το μπόι μας με τον ίσκιο μας. Για να δείχνουμε ψηλότεροι.

Ένα σύγχρονο αγγλικό συγκρότημα τραγουδά κάτι αληθινά όμορφο και στο βάθος βαθύ ελληνικό:

Όσο πιο μακριά πηγαίνουμε/ κι όσο μεγαλύτεροι γινόμαστε,/ τόσο περισσότερα ξέρουμε/ και τόσο λιγότεροι δείχνουμε...

Αλλά για να «δείχνουμε λιγότεροι», πρέπει να θρέψουμε το πνεύμα μας με εκλεκτό υλικό, να το «ταΐσουμε», όπως έλεγε με τη γνωστή μεγαλοστομία του ο Καζαντζάκης, με «μπουκιές από λιονταρίσιο μυαλό». Τι να προσφέρει στα σύγχρονα παιδιά η σύγχρονη αναιμική λογοτεχνία, η φυματική φιλοσοφία και η σχολαστικότερη των σχολαστικών επιστήμη, που ρίχνει το βάρος της στη βιβλιογραφία κι όχι στην πνευματική ουσία; Μοιραία η νεολαία δονείται από τον εκκωφαντικό ήχο και το σεισμικό ρυθμό της μουσικής του ροκ, και παράγει την «κουλτούρα του ροκ», που με τη σειρά της δημιουργεί μια σεισμικού χαρακτήρα δημοκρατία: παραπαίουσα, τρεκλίζουσα, καταρρέουσα.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο φασισμός και ο ναζισμός εγκαινίασαν την «ευρωπαϊκή θητεία» τους με το κάψιμο των βιβλίων. Δεν είναι τυχαίο ότι οι μαθητές μας εγκαινιάζουν το θερινό «φεστιβάλ ελληνικής πυρκαϊάς» με το κάψιμο των βιβλίων που τους παρέχονται δωρεάν. Δεν είναι τυχαίο ότι ο «κάπταιν» καθηγητής μιας ταινίας που αγαπήθηκε πολύ από τη νεολαία, διατάσσει τους μαθητές νασχίσουν περίπου 50 σελίδες από ένα βιβλίο λογοτεχνίας, όπως έκανε και η δικτατορία του Μεταξά, που ψαλίδισε κάποιες ανεπιθύμητες σελίδες από κάποια βιβλία.

Η δημοκρατία είναι πολίτευμα αισθητικό, το οποίο σε καμιά περίπτωση δεν δέχεται το άσχημο, όποια μορφή κι αν έχει. Η ανάπτυξη της καλαισθησίας είναι πρωταρχικής σημασίας για τη δημοκρατία, για τους πολίτες και τους πο-

λιτευόμενους. Όταν το ωραίο γίνει τρόπος ζωής, τότε κανείς δεν δέχεται το φθηνό. Έτσι οι πολίτες μαθαίνουν να μην κυβερνιούνται φθηνά, και οι πολιτικοί να μην προσφέρουν φθηνό πολιτικό έργο. Φθηνοί πολίτες παράγουν και φθηνούς πολιτικούς. Η Ελλάδα έγινε χώρα αγραμμάτων πτυχιούχων. Ένα πτυχίο αξίζει από το πόσο μπορεί να εξαργυρωθεί για «πρακτικούς» σκοπούς. Σήμερα ο δημιουργός της «Ενάτης» θα ήταν – στην κρίση της νεολαίας – ήσσονος σημασίας από τον παραγωγό της «Γιαμάχα». Αν, επομένως, ο λαός αποευσαισθητοποιείται, τότε χάνει την επιλεκτική ευαισθησία του και δεν μπορεί να υπηρετήσει μια ποιητική και ποιοτική δημοκρατία. Κι όταν η δημοκρατία δεν έχει ποιότητα, μετατρέπεται σ' ένα «κιτς» πολίτευμα, που είναι χειρότερο από μια φωτισμένη μοναρχία.

Στο λαό όταν δεν προσφέρεται ποιοτική δημοκρατία, προσφέρονται υποκατάστατα. Έτσι, η δωρεάν παιδεία είναι ένα σαθρό κάλυμμα, για να δικαιολογεί την υπέρπουσα ζοφερή αμάθεια. Η σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία δεν ευνοεί την κριτική σκέψη, δεν ενισχύει τη δίψα για μάθηση. Το αποτέλεσμα είναι οδυνηρό: οι απόφοιτοι της μέσης και ανωτάτης εκπαίδευσης σε μεγάλο βαθμό, έχουν πλήρη άγνοια πάνω σε φλέγοντα θέματα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής υφής, με αποτέλεσμα, ενώ έχουν το δικαίωμα να ψηφίσουν, να μην ξέρουν πώς να ψηφίσουν. Οι περισσότεροι δίνουν ψήφο έναντι παροχής θέσεως στο δημόσιο.

Ο φασισμός που διαμορφώνεται σήμερα είναι χειρότερος από το φασισμό του χθες. Ο χθεσινός φασισμός έθετε υπό απαγόρευση τις ιδέες. Ο σημερινός παροπλίζει τις ιδέες. Δεν χρειάζονται. Στη θέση των ιδεών θα υπάρχουν αναπτυξιακά προγράμματα. Στο μέλλον δεν θα χρειάζεται ατομική σκέψη. Αλλά τότε, γιατί να χρειάζεται δημοκρατία, γιατί να χρειάζεται σκεπτόμενος πολίτης; Θα διαμορφωθεί ο πολίτης-ρολόι. Που δεν θα θέλει ούτε κούρδισμα. Θα είναι ηλεκτρονικός. Και ουδείς θα δυσανασχετεί, μια και όλα – και όλοι – θα δουλεύουν ρολόι. Οι άνθρωποι δεν θα θέλουν υψηλού επιπέδου κουλτούρα – γιατί δεν θα ξέρουν τι είναι κουλτούρα ή αμυδρώς θα ξέρουν ότι είναι κάτι μειωτικό (βλ. τη λέξη «κουλτουριάρης» που κατάντησε συνώνυμη του «βρωμιάρης») και φυσικά δύσκολο. Θα θέλουν το καλό προϊόν (μίξερ, βίντεο, αυτοκίνητο), που φυσικά είναι εύκολο, εύχρηστο, εύπεπτο, εντυπωσιακό, ερεθιστικό ή υπνωτικό. Για λογοτεχνία θα διαβάξει «Άρλεκιν» και για πολιτικούς θα έχει αρλεκίνους.

Ας το πούμε πιο σκληρά: οι αυριανές δημοκρατίες θα είναι κοινωνίες μαζικής αποβλακώσεως. Θα είναι κοινωνίες επιβαλλόμενης και υποβαλλόμενης αμάθειας. Κάποιοι, δήθεν ρεαλιστές, θεωρούν τη σκέψη γλυκιά ουτοπία. Βαρύ φορτίο για το λαό που πρέπει να τον ξαλαφρώσουμε. Να σκέπτονται λίγοι γι' αυτόν. Να κουράζονται λίγοι γι' αυτόν κι ο λαός να ξεκουράζεται μπροστά στην τηλεόραση, απολαμβάνοντας το ηλεκτρονικό του ναρκωτικό. Το θλιβερό μοντέλο του μέλλοντος θα είναι ο Homo Laboriosus ή καλύτερα ο Homo Labor (=άνθρωπος εργασία), που θα είναι κάτι κατώτερο από τον Homo Economicus.

Το «Economicus» προϋποθέτει κι ένα minimum σκέψης. Μερικοί σκεπτικιστές – κι ανάμεσα σ' αυτούς συμπεριλαμβάνεται και ο γράφων – λένε ότι *οι μελλοντικές δικτατορίες δεν θα έχουν στρατιωτικό αλλά πνευματικό χαρακτήρα*. Οι νέοι δικτάτορες δεν θα βγουν από τα στρατόπεδα αλλά από τα σχολεία, που θα είναι και σχολεία δύο επιπέδων: σχολεία για παιδεία και σχολεία για υποπαιδεία. Με το πρόσχημα της δωρεάν παιδείας θα προσφέρεται δωρεάν αμάθεια ή ημιμάθεια. Έτσι ο πνευματικός καισαρισμός θα στηρίζεται στην πνευματική αβιταμίνωση των μαζών.

Αυτό είναι εμφανές στη χώρα μας. «Ο λαός βρίσκεται πάντα στην εξουσία», «ο λαός κυβερνά», «ο λαός αποφασίζει», μια και, όπως το Σύνταγμα ορίζει, είναι κυρίαρχος. Στην πραγματικότητα *η λαϊκή κυριαρχία είναι φρεναπάτη*. Ο λαός ζει στο περιθώριο, κι όπου μπορεί ν' αποφασίζει, λόγω απαιδευσίας, αποφασίζει κακώς. Η ημιμάθεια θολώνει τη σκέψη και σκοτώνει την κρίση του. Κρίνει σαν καλό ό,τι τον συμφέρει προσωπικώς. Η συμμετοχή στα κοινά γίνεται προνόμιο όσων «ξέρουν» κι αυτοί που «ξέχρουν» είναι λίγοι, ενώ οι πολλοί περιορίζονται σε απλουστευτικές οικονομικές διεκδικήσεις, που κανένα σύστημα δεν αρνείται να παραχωρήσει, εφ' όσον ανεβαίνει ο ρυθμός της παραγωγής, άρα και της καταναλώσεως.

Η κουλτούρα – τουλάχιστον όπως την εννοούμε εμείς – πρέπει να διεγείρει την κοινωνική συνείδηση κι όχι απλώς ν' αποτελεί ένα σφραγισμένο εισιτήριο για την είσοδο στους μηχανισμούς παραγωγής ή παροχής κάποιων αμφίβολης ποιότητας αγαθών, που το αντίτιμό του κοστίζει έναν επιπεδοποιημένο δείκτη νοημοσύνης. Ο τεχνοκρατικός φασισμός είναι μια πολυδιάστατη πραγματικότητα, που απειλεί το μέλλον των μεγάλων στρωμάτων του πληθυσμού, μια και διαγράφει μια πορεία μετατοπίσεως του κέντρου βάρους των αποφάσεων στους λίγους, σε κάποια επιτελικά κέντρα, αόρατα συνήθως ή προσδιοριζόμενα με μυστικιστικά ονόματα, όπως «Αρχοντες του Σκότους», ή «Μαύροι Πρίγκιπες». Ο λαός βλέπει και θεωρεί σαν «αφεντικά» αυτούς που φαινομενικά ασκούν ή εκπροσωπούν την εξουσία, αλλά τα αφεντικά μένουν κρυφά, ενώ αυτοί που παρουσιάζονται σαν αφεντικά, είναι υπηρέτες με την ψήφο του λαού! Με άλλα λόγια ο λαός θα ψηφίζει (ίσως και να μην ψηφίζει) ως άρχοντες του αυτούς που είναι υπηρέτες αοράτων αρχόντων. Γι' αυτό δεν είναι τυχαίο που την τελευταία 20ετία σε παγκόσμια κλίμακα υποβαθμίζονται τα υπουργεία παιδείας, ώστε να μην μπορούν να προσφέρουν παιδεία με άλλα οράματα ζωής, πέρα από αυτά που καθορίζουν τα αναπτυξιακά προγράμματα. *Αλλ' όσο καλό κι αν είναι το πρόγραμμα, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να φθάσει το όραμα.*

Όσο κι αν φαίνεται ουτοπικό, εν τούτοις η ποιότητα της παιδείας είναι αυτή που θα μονογραφήσει το βαθμό της ποιότητας της δημοκρατικότητάς μας. Δεν ξέρω κατά πόσο μπορούμε όλοι να γίνουμε κάποτε ίσοι. Αλλ' αυτό δεν είναι λόγος να μη δώσουμε σε όλους ίσες δυνατότητες ποιοτικής παιδεί-

ας. Θυμάμαι από τη βιολογία ότι στους πολυκύτταρους οργανισμούς τα κύτταρα δεν είναι όμοια μορφολογικά και λειτουργικά αλλ' έχουν υποστεί μια διαφοροποίηση, μια εξειδίκευση για ορισμένη λειτουργία. Ο συντονισμός της λειτουργίας τους, ανάλογα με τα εξωτερικά και εσωτερικά ερεθίσματα, γίνεται με τη βοήθεια του νευροενδοκρινικού συστήματος. Δεν πιστεύω ότι εμείς δεν αποτελούμε μέρος της φύσης, ώστε να λειτουργούμε διαφορετικά. Μία ποιτική παιδεία θα μας βοηθήσει να συντονίσουμε τις λειτουργίες μας, ώστε με την προώθηση της συμμετοχικής δημοκρατίας να δημιουργήσουμε μια εύρυθμη κοινωνία, που θα κατοχυρώσει σε όλους τους ανθρώπους το δικαίωμα της αξιοπρέπειας. Κι αν το σύστημα τούτο δεν φέρει τον πλούτο, τουλάχιστο να μη φέρει την ανέχεια.

Και κλείνουμε μ' ένα συμπέρασμα: στο άμεσο μέλλον η ουσιαστικότερη δημοκρατία θα καθορίζεται όχι από κάποιους τυπικούς θεσμούς αλλ' από τη δυνατότητα ευρύτερης συμμετοχής ευρυτάτων τμημάτων λαού σε ανώτερες μορφές κουλτούρας. Με άλλα λόγια, όσο ποιοτικότερη παιδεία παίρνει το μεγαλύτερο μέρος του λαού, τόσο ποιοτικότερη δημοκρατία θα έχουμε. Η δημοκρατία είναι πολίτευμα ευαισθησίας. Την ευαισθησία *δι' όλων των μαθημάτων* προάγει η παιδεία. Τα σύγχρονα ελληνικά σχολεία και πανεπιστήμια προσφέρουν παιδεία αναισθησίας. Ας μη μας εκπλήσσει που έχουμε μια χλωροφορμισμένη δημοκρατία.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 249, Αθήνα 1992

Σαράντος Καργάκος

(*Βιογραφικό σημείωμα δεσ. σελ. 18 στο δοκίμιο "Υπάρχουν γεράματα;"*)

Λέξεις - όροι

τεχνοκράτης: πολιτικός ή δημόσιος λειτουργός που ασκεί το λειτούργημά του με βάση κυρίως τη μελέτη των οικονομικών μηχανισμών και χωρίς να λαμβάνεται αρκετά υπόψη ο ανθρώπινος παράγοντας.

καταλύτης: ειδική ουσία που επηρεάζει την πρόοδο χημικής αντίδρασης χωρίς να μετέχει σ' αυτή, μτφ. καθετί που συντελεί στην πορεία, εξέλιξη φαινομένου ή καταστάσεως

κουλτούρα: πνευματικός πολιτισμός, καλλιέργεια, μόρφωση, πνευματική ανάπτυξη

"Ενάτη": η Ενάτη συμφωνία του Μπετόβεν

ήσων: μικρότερος, κατώτερος

κιτς: καλλιτεχνική προχειρότητα, έλλειψη έμπνευσης, κακογουστιά

παροπλίζω: ξαρματώνω πλοίο το οποίο παραμένει αργό, αγκυροβολημένο στο λιμάνι, μτφ. αχρηστεύω, παραμερίζω

καισαρισμός (< καίσαρ): απολυταρχία, τυραννία

χλωροφορμισμένος (< χλωροφόρμιος): υγρό που παλαιότερα εχρησιμοποιείτο ως αναισθητικό σε εγχειρήσεις

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιος είναι ο στόχος της παιδείας σήμερα κατά το συγγραφέα; Ποιος πρέπει να είναι κατά τη γνώμη του;
2. Δημοκρατία - πολίτες - κουλτούρα: Σε ποια σχέση βρίσκονται οι έννοιες;
3. Γιατί η δημοκρατία χαρακτηρίζεται από το Σαράντο Καργάκο ως αισθητικό πολίτευμα;
4. Πώς παρουσιάζει τη σύγχρονη δωρεάν εκπαίδευση ο συγγραφέας; Αντλήστε στοιχεία απ' όλο το κείμενο.
5. Ποιο μέλλον προδιαγράφεται για την αυριανή κοινωνία λόγω της κακής ποιότητας της σύγχρονης εκπαίδευσης;
6. Δώστε την εικόνα της σύγχρονης δημοκρατίας με βάση τις εκτιμήσεις του δοκιμιογράφου.
7. "Η ποιότητα της παιδείας είναι αυτή που θα μονογραφήσει το βαθμό της ποιότητας της δημοκρατικότητάς μας": Εξηγήστε την άποψη αυτή του συγγραφέα.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Πώς ερμηνεύετε τον τίτλο του δοκιμίου;
2. Σχολιάστε τις πιο κάτω απόψεις:
 - α) "Σήμερα ο δημιουργός της "Ενάτης" θα ήταν - στην κρίση της νεολαίας - ήσσονος σημασίας από τον παραγωγό της "Γιαμάχα".
 - β) "Ο χθεσινός φασισμός έθετε υπό απαγόρευση τις ιδέες. Ο σημερινός παροπλίζει τις ιδέες".
 - γ) "Ο πνευματικός καισαρισμός θα στηρίζεται στην πνευματική αβιταμίνωση των μαζών".
3. Τι παρατηρείτε για το ύφος του συγγραφέα; Δηλώνει ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση ή αποτελεί μια νηφάλια αντικειμενική παρουσίαση των πραγμάτων; Τεκμηριώστε την άποψή σας.

4. Ο Σαράντος Καργάκος δίνει τη μορφή της σύγχρονης εκπαίδευσης και κρίνοντάς την εκφράζει κάποιες εισηγήσεις για τους στόχους που αυτή πρέπει να υπηρετεί. Ποιες είναι οι δικές σας απαιτήσεις από την παιδεία;
5. Παρουσιάστε και κρίνετε την εκπαίδευση που πήρατε κατά τα έντεκα χρόνια της φοίτησής σας στα δημόσια σχολεία της Κύπρου. Μην αναφερθείτε μόνο στα προσφερόμενα μαθήματα αλλά σε όλο το φάσμα της σχολικής ζωής. Συζητήστε το θέμα στην τάξη.
6. Συχνό φαινόμενο στο τέλος της σχολικής χρονιάς είναι η καταστροφή των σχολικών βιβλίων από τους μαθητές. Πώς κρίνει ο συγγραφέας αυτό το φαινόμενο; Ποια η δική σας ερμηνεία και κριτική;
7. Ενώ οι ανεπτυγμένες κοινωνίες αισθάνονται περήφανες για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των πολιτών τους, ο δοκιμιογράφος, έντονα σκεπτικιστής, χαρακτηρίζει τη λαϊκή κυριαρχία ως φρεναπάτη. Συμμερίζεστε το χαρακτηρισμό αυτό; Εκφράστε τις απόψεις σας.

Γ. Παράλληλα κείμενα

Διαβάστε τα δοκίμια "Δημοκρατία και πνευματική καλλιέργεια" του Ιωάννη Θεοδωρακόπουλου (σελ. 122) και "Η κρίση της νεοελληνικής παιδείας" του Νίκου Ορφανίδη (σελ. 154) και εντοπίστε κοινές απόψεις.

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε τα αντίθετα των πιο κάτω λέξεων:
πολυπλοκότητα, ενεργοποιώ, αμφίδρομος, υποβαθμίζομαι, ουτοπικός, ανέχεια
2. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Ο τεχνοκράτης **παραμέρισε** τον παιδαγωγό.
 - β) Δημιουργεί μια σεισμικού χαρακτήρα δημοκρατία: **παραπαίουσα**, τρεκλίζουσα, καταρρέουσα.
 - γ) Η δωρεάν παιδεία είναι ένα **σαθρό** κάλυμμα, για να δικαιολογεί την **υφέρπουσα** ζοφερή αμάθεια.
 - δ) Αμυδρώς θα ξέρουν ότι η κουλτούρα είναι κάτι **μειωτικό**.
 - ε) Όσο κι αν φαίνεται **ουτοπικό**, εν τούτοις...
 - στ) ... να μη δώσουμε σε όλους ίσες δυνατότητες **ποιοτικής** παιδείας.
 - ζ) Το σύστημα τούτο να μη φέρει την **ανέχεια**.
 - η) Την ευαισθησία δι' όλων των μαθημάτων **προάγει** η παιδεία.

3. Αποδώστε τις υπογραμμισμένες φράσεις ή λέξεις με άλλες συνώνυμες (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και μεγαλύτερο αριθμό λέξεων από εκείνο που σας δίνεται).
- α) Οι πολιτιστικές αξίες είναι ο **φτωχός συγγενής** του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος.
 - β) Τα υψηλά ιδανικά **ψηλώνουν** το νέο και όχι ο υψηλός μισθός του.
 - γ) Υπάρχουν σήμερα κοινωνίες που προσφέρουν μια ζωή **γεμάτη από άδειες στιγμές**.
 - δ) Για πολιτικούς θα έχει **αρλεκίνους**.
 - ε) Το θλιβερό μοντέλο του μέλλοντος θα είναι ο **Homo Labor**.
4. Να σχηματίσετε προτάσεις με τις εξής φράσεις:
αναπτυξιακό πρόγραμμα, ήσσονος σημασίας, κέντρο βάρους, όραμα ζωής

Ο αιώνας μας

Μ. Έρνστ: *Ο ρευστός κόσμος*

Τεχνική πρόοδος και ποιότητα ζωής

Είναι τάχα πρόοδος αληθινή οι περίπυστες τεχνολογικές επινοήσεις, που κάνουν πιο «εύκολη», πιο «άνετη» τη ζωή του ανθρώπου; Του εξασφαλίζουν πραγματικά την περιβόητη «κυριαρχία πάνω στη Φύση» και την περιπόθητη (όχι «ευτυχία», αλλά) «ευημερία» καν;

Δε θα δείχτούμε, βέβαια, «αντιδραστικοί» σαν το βασιλιά εκείνον της Σπάρτης, τον Αρχίδαμο, που όταν πρωτοείδε το «καταπελτικόν βέλος» (ένα μηχανήμα που εκτόξευε βέλη, φώναξε: «Ω Ηράκλεις, απόλωλεν ανδρός αρετά» (Ω Ηρακλή, χάθηκε η ανθρώπινη αρετή, η ανδρεία), υπονοώντας πως τη θέση της την έπαιρνε η άψυχη, αλλά πολύ πιο αποτελεσματική, μηχανή. Αυτά τέλειωσαν και πάνε – κι άλλωστε, τώρα πια, η «ανδρεία» δείχνεται και χρειάζεται πιο πολύ στον καθημερινό βίο, παρά στα πολεμικά πεδία. Γιατί εκεί και άοπλη είναι και σ' αδιάκοπη δοκιμασία βρίσκεται...

Θα ήταν όμως κοινοτοπία κοινοτοπιών, αν λέγαμε πόσο λίγη πρόοδο ουσιαστική μας χάρισε αυτός ο χωρίς μέτρο και στόχο, χωρίς περίσκεψη και χωρίς αιδώ, τεχνολογικός παροξυσμός.

Σήμερα... ακόμα και τα γρανάζια των «ηλεκτρονικών εγκεφάλων» ξέρουν πως η υπερτεχνολογία έκανε πιο «άνετη» τη ζωή μας – για να την κάνει πιο άδεια..., επιτάχυνε το ρυθμό της – αλλά προς την άβυσσο..., μας βοήθησε να «κυριαρχήσουμε πάνω στη φύση» για να τη μολύνουμε και να την αφανίσουμε..., «αύξησε» και «πλούτισε» τη διαβίωσή μας – σε πόλεις – στρατόπεδα βασανιστηρίων και σε σπίτια – φυλακές παραμορφωτικές..., μας όπλισε με «μαζικά μέσα ενημέρωσης» – που αφοπλίζουν το νου κι αφυδατώνουν τη σκέψη..., μας έβαλε στα χέρια, σαν σε άλλους Δίες, κεραυνούς «ατομικούς» και πυρηνικούς – που δεν είναι παρά εργαλεία φρικαλέας αυτοκτονίας και αλληλοκτονίας.

Πόσο δίκαια ο Πολωνός ποιητής Stanislaw Lee αναρωτιέται μπρος σ' αυτά τα τεχνικά θαύματα: «Είναι πρόοδος, όταν ένας κανίβαλος μεταχειρίζεται πηρούνι και μαχαίρι»;

Δεν είμαστε, φυσικά, πολέμιοι της τεχνολογικής εξέλιξης, όπως ο Ρουσό, ο Τολστόι, τόσο άλλοι. Δεν αποδοκιμάζουμε «το μαχαίρι και το πηρούνι». Κάθε άλλο! Καταδικάζουμε όμως – ποιος θα πει όχι; – τον τρόπο που τα μεταχειρίζονται οι αδηφάγοι «πολιτισμένοι» «κανίβαλοι», για να καταβροχθίζουν πιο εύκολα τους άλλους και τους εαυτούς τους...

Αλλά τότε, τι είναι πρόοδος; Θα ξανα-κοινοτοπήσουμε, τάχα, αν πούμε πως αυτή η «κίνηση προς μια επιθυμητή κατεύθυνση», αλλού (πρέπει να) στοχεύει; Όχι στο δίκαιο μαχαίρι που λέγεται «τεχνική βελτίωση της ζωής», αλλά στην ατομική και κοινωνική απελευθέρωση και τελείωση του ανθρώπου και της ανθρώπινης κοινότητας. Χωρίς αυτές, καμιά τεχνολογική κατάκτηση δεν «κατακτά», αλλά, αντίθετα, υποτάζει τον «κατακτητή» στα δημιουργήματά του.

Μάριος Πλωρίτης (1919)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Συγγραφέας, κριτικός, σκηνοθέτης, μεταφραστής, δημοσιολόγος και δημοσιογράφος. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες, αλλά γρήγορα στράφηκε στη λογοτεχνία και το θέατρο. Είναι χαρακτηριστική η ευριμάθεια, η αρχαιομάθεια και η πολυμάθειά του. Έργα: "Πρόσωπα του νεώτερου δράματος", "Τα λοφία και οι παγίδες", "Πολιτικά Β' και Γ'", μεταφράσεις θεατρικών έργων, κριτικές κ.ά.

Λέξεις - όροι

περίπυστος: περιβόητος, ξακουστός

Ζαν-Ζακ Ρουσσώ (1712-1778): Γαλλοελβετός φιλόσοφος, δοκιμογράφος, μυθιστοριογράφος, παιδαγωγός. Πρωταρχική μέριμνα της παιδαγωγικής του σκέψης η "φυσική αγωγή" του παιδιού και η επιστροφή στις προδιαγραφές της φυσικής ζωής: γνωστό έργο του ο "Αιμίλιος".

αδηφάγος: αχόρταγος, πλεονέκτης, άπληστος

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιο ερώτημα θέτει ο συγγραφέας στον πρόλογο;
2. Πώς χαρακτηρίζει ο Πλωρίτης την τεχνολογική εξέλιξη και γιατί;
3. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η τεχνολογική εξέλιξη έφερε φαινομενική και όχι ουσιαστική πρόοδο. Πώς τεκμηριώνει αυτή τη θέση του στην §4;
4. Εξηγήστε την άποψη του Πολωνού ποιητή Stanislaw Lee: "Είναι πρόοδος, όταν ένας κανίβαλος μεταχειρίζεται πηρούνι και μαχαίρι;"
5. Πού πρέπει να στοχεύει η τεχνολογική ανάπτυξη, ώστε να βελτιώνει την ποιότητα της ζωής του ανθρώπου;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ποιους τρόπους επέλεξε ο Πλωρίτης, για να στηρίξει και να τεκμηριώσει τις θέσεις του;
2. Τι παρατηρείτε για το ύφος του συγγραφέα; Ποια συναισθηματική κατάσταση μαρτυρεί;
3. Σχολιάστε:
 - α) "η υπερτεχνολογία έκανε πιο "άνετη" τη ζωή μας - για να την κάνει πιο άδεια..."
 - β) "αύξησε" και "πλούτισε" τη διαβίωσή μας - σε πόλεις - στρατόπεδα βασανιστηρίων και σε σπίτια - φυλακές παραμορφωτικές..."
 - γ) "μας όπλισε με "μαζικά μέσα ενημέρωσης" - που αφοπλίζουν το νου κι αφυδατώνουν τη σκέψη..."
4. Πώς θα μπορούσε κάποιος να απαντήσει στον Πλωρίτη αντικρούοντας τις απόψεις του;

Γ. Παράλληλο κείμενο

Ποιο κίνδυνο επισημαίνει ο Παπανούτσος από την ανάπτυξη της τεχνολογίας στο πιο κάτω απόσπασμα;

Η εκπληκτική ανάπτυξη της τεχνικής στα χρόνια μας δεν ωφέλησε ούτε έβλαψε εξίσου όλες τις χώρες της γης και όλους τους ανθρώπους κάθε κοινωνίας. Απεναντίας έκανε μια νέα κατάσταση των δυνάμεων και δημιούργησε μια νέα και πολύ επικίνδυνη ανισότητα ανάμεσα στους λαούς της οικουμένης και στις κοινωνικές τάξεις μέσα στον ίδιο το λαό. Γιατί η τελειοποιημένη μηχανή των ημερών μας κοστίζει τεράστια χρηματικά ποσά - γίνεται από σπάνια, επομένως πολύτιμα, υλικά και κατασκευάζεται σε εργοστάσια που η αξία των εγκαταστάσεών τους φτάνει σε αστρονομικούς αριθμούς. Λίγοι λοιπόν μέσα σε μια χώρα και λίγες χώρες μέσα στον κόσμο μπορούν ν' αποκτήσουν αυτά τα δαπανηρότατα τεχνικά θαύματα. Αυτοί οι λίγοι όμως άνθρωποι και λαοί συγκεντρώνουν με τούτο τον τρόπο στα χέρια τους ανυπολόγιστα μεγάλη δύναμη. Και επειδή η δύναμη διαρκώς ανοίγει την όρεξη για μεγαλύτερη δύναμη, οι μεγιστάνες των μηχανών, άτομα, εταιρείες, τράπεζες, κόμματα, κράτη, έχουν γίνει οι νέοι κύριοι του κόσμου, αυτοί που επιβάλλουν τη θέλησή τους ως νόμο στους άλλους και αποφασίζουν αυθαίρετα για την τύχη του πλανήτη μας. Έτσι δημιουργείται σιγά - σιγά ένας νέος δεσποτικός καισαρισμός, φοβερότερος από κάθε προηγούμενο, αφού κανείς αντίστοιχός του στο παρελθόν δεν είχε στα χέρια του τα τεχνητά μέσα που διαθέτει αυτός σήμερα, και στο έπακρο επικίνδυνος για τις ελευθερίες των ατόμων και για την ειρήνη του κόσμου.

Ευάγγελου Παπανούτσου, "Το τίμημα της προόδου"
Επίκαιρα και ανεπίκαιρα

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε τα αντίθετα των έντονα γραμμένων λέξεων:
 - α) Δε θα δειχτούμε, βέβαια, "**αντιδραστικοί**" σαν το βασιλιά εκείνο της Σπάρτης.
 - β) Η υπερτεχνολογία **επιτάχυνε** το ρυθμό της ζωής... μας βοήθησε να "**κυριαρχήσουμε** πάνω στη φύση"...
 - γ) Δεν είμαστε, φυσικά, **πολέμιοι** της τεχνολογικής εξέλιξης...
 - δ) Αλλά τότε, τι είναι **πρόοδος**; Θα **κοινοτοπήσουμε** τάχα αν πούμε...
 - ε) Πρέπει να στοχεύει στην ατομική και κοινωνική **απελευθέρωση** του ανθρώπου.
2. Σχηματίστε προτάσεις με τρεις από τις πιο κάτω λέξεις, ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
υπονώ, αποτελεσματικός, κοινοτοπία, αποδοκιμάζω, αδηφάγος
3. Χωρίστε τις πιο κάτω σύνθετες λέξεις στα συνθετικά τους, ώστε να φανεί η ετυμολογική τους σημασία κατά το παράδειγμα α:
 - α) αδηφάγος (άδην: αρκετά + φαγείν): αυτός που τρώει πολύ, ο άπληστος, ο αχόρταγος
 - β) περιβόητος
 - γ) αφυδατώνω
 - δ) αυτοκτονία
4. Γράψτε λέξεις ομόρριζες προς αυτές που σας δίνονται:
αιδώς
αφοπλίζω
τεχνολογικός
παραμορφωτικός

Ο εικοστός αιώνας ήταν ένα έμφραγμα

Ένας αιώνας μπορεί να αξιολογηθεί με βάση την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο σύστημα αξιών και την καθημερινή του εφαρμογή. Όπως είναι γνωστό, η υποκρισία βρίσκεται ανάμεσα στη θεωρητική αναγνώριση των αξιών και στην καταστρατήγησή τους. Ε, λοιπόν, ο δικός μας αιώνας υπήρξε ίσως λιγότερο υποκριτής από τους άλλους. Διακήρυξε κάποιους κανόνες συμβίωσης, σίγουρα τους παραβίασε, δέχθηκε όμως και δέχεται να δικάζονται δημοσίως οι παραβάτες. Αυτό μπορεί να μην εμπόδισε την επανάληψη των παραβιάσεων, είχε όμως κάποιες επιπτώσεις στην καθημερινή μας συμπεριφορά και στη δυνατότητα (που έχουν πολλοί και σίγουρα οι πολίτες του δυτικού κόσμου) να ζούμε περισσότερο καιρό χωρίς να γινόμαστε θύματα ποικίλων αυθαιρεσιών.

Εγώ σήμερα έχω την απαίτηση να κυκλοφορώ ελεύθερα στο δρόμο, να μη με σκοτώνει κάποιος που θέλει να περάσει από δεξιά στο ίδιο μ' εμένα πεζοδρόμιο και τα παιδιά μου να μην τιμωρηθούν με ραβδισμό, για να δοθεί ένα ψυχολογικό μάθημα στο γιο του δούκα. Κάποιοι λωποδύτες προσπαθούν ακόμη να απαγορέψουν σε μια έγχρωμη γυναίκα ν' ανεβεί στο λεωφορείο, η κοινή γνώμη όμως τους καταδικάζει. Μόλις πριν δύο αιώνες θα θεωρούμασταν ευυπόληπτοι πολίτες, αν επενδύαμε ένα μέρος της περιουσίας μας σε μια επιχείρηση που θα μπαγλάρωνε την ίδια γυναίκα και θα την πουλούσε σκλάβα στη Λουιζιάνα. Φαίνεται πως έτυχε στο Βολταίρο.

Σίγουρα υπάρχουν σήμερα άνθρωποι που επενδύουν τις οικονομίες τους σε μια εταιρία κατασκευής μυδραλιοβόλων με τα οποία σκοτώνονται πολίτες του τρίτου κόσμου. Τελικά, όμως, έχουμε μια διαφορετική αντίληψη για το καλό και το κακό και χάρη σ' αυτή την αντίληψη πολλοί από μας είναι ακόμη ζωντανοί, ενώ κατά τους προηγούμενους αιώνες θα είχαν χάσει τη ζωή τους εξαιτίας της ιδιοτροπίας του ισχυροτέρου. Διαμαρτυρόμαστε γιατί η αστυνομία, χρησιμοποιώντας βίαια μέσα, απομάκρυνε από το σπίτι που είχαν καταλάβει, κάποιους περιθωριακούς, ενώ στο παρελθόν αυτοί οι ίδιοι περιθωριακοί θα συλλαμβάνονταν και θα καίγονταν στην κεντρική πλατεία κι όλοι θα έτρεχαν ν' απολαύσουν το θέαμα [...]

Δεν πέρασαν ούτε εκατό χρόνια από τότε που γελούσαμε με τις σουφραζέτες· δε λέω ότι οι γυναίκες πέτυχαν ολοκληρωτικά την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, σήμερα όμως θεωρείται βάρβαρη μια χώρα στην οποία οι γυναίκες δεν έχουν δικαίωμα ψήφου.

Μια και προσπαθούμε να βρούμε τα καλά, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι στον αιώνα μας, περισσότερο απ' ό,τι σ' όλους τους άλλους, φροντίσαμε να με-

γαλώσει η διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Βέβαια, περιμένω από κάποιον να καταγράψει όλες τις περιπτώσεις καρκίνου που οφείλονται στη μόλυνση της ατμόσφαιρας. Τρομάζω, γιατί θα μπορούσε να τύχει και σε μένα, δεν ξεχνάω όμως τα εκατομμύρια των γυναικών που πέθαιναν στη γέννα, μέχρι που ο δόκτορ Semmelweiss έπεισε τις μαμές ότι ήταν αρκετό να απολυμαίνουν τα χέρια τους. Προηγουμένως όμως, επί χιλιετίες, οι γυναίκες πέθαιναν από τον «πυρετό της λεχώνας» σαν τις μύγες. [...]

Γενικά σήμερα πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να σκοτώνουμε όσους σκέφτονται διαφορετικά, ότι ο πλούσιος δεν πρέπει να βιάζει την κόρη του φτωχού, ότι όποιος έχει διαφορετική θρησκεία απ' τη δική μας δεν είναι βάρβαρος ή εγκληματίας, αλλά κάποιος που μορφώθηκε διαφορετικά. Και δεν έχει σημασία αν συνεχίζουμε να σκοτώνουμε, να βιάζουμε, να αυθαιρετούμε: όλα αυτά η κοινή συνείδηση τα θεωρεί εγκλήματα και σίγουρα διαπράττονται με λιγότερο θράσος και χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι αποτελούν δικαίωμά μας.

Ας έρθουμε όμως και στις αμφιλεγόμενες όψεις αυτού του αιώνα. Υπήρξε ο αιώνας των μαζών. Στο καλό και στο κακό. Αναγνωρίστηκαν τα δικαιώματα των μαζών και το γεγονός ότι ένας πολίτης χωρίς κτήματα και χωρίς εκκλησιαστικό εισόδημα έχει δικαίωμα λόγου, διαμαρτυρίας, ψήφου και πολιτικών αξιωμάτων, είναι κάτι πολύ σημαντικό. Την αξία του όμως δεν την καταλαβαίνουμε, επειδή δεν ζήσαμε τους αιώνες που ένας βιοτέχνης έπρεπε να ζει σε τρώγλη κι ένας αφέντης, που δεν είχε λεφτά να τον πληρώσει, είχε το δικαίωμα να βάλει τους υπηρέτες του να τον ξυλοκοπήσουν. Δοκιμάστε να διώξετε με τις κλωτσιές τον υδραυλικό σας, όταν απαιτεί να του δώσετε δανεικά, και θα καταλάβετε ότι κάτι έχει αλλάξει. Κάποιος, όμως, αποκαλυψιακός διανοούμενος μπορεί να σας πει ότι, ενώ τους περασμένους αιώνες κυριαρχούσε το γούστο των ευγενών, στον αιώνα μας κυριαρχεί το γούστο των υδραυλικών. Το ρητορικό σχήμα είναι λανθασμένο, γιατί γνωρίζω υδραυλικούς που διαβάζουν πολύ καλά βιβλία, και ευγενείς αγράμματους σαν γίδια. Μοιραία όμως ο σεβασμός των μαζών (και η αναζήτηση της συναίνεσής τους, αναπόφευκτο επιστέγασμα του θριάμβου των δημοκρατικών αξιών) οδηγεί σε μια ισοπέδωση προς τα κάτω. Αν τους προηγούμενους αιώνες η κουλτούρα υπολογιζόταν με βάση τις ικανότητες του πιο καλλιεργημένου, σήμερα υπολογίζεται με βάση τις ικανότητες του λιγότερο μορφωμένου. Ας θυμηθούμε, όμως, ότι αυτό θα μπορούσε να είναι και μια ευαγγελική αρχή. Η μεγάλη σύγκρουση που αντιπαρέθεσε το χριστιανισμό στα μεγάλα αιρετικά ρεύματα των γνωστικών ξεκίνησε από το γεγονός ότι για το χριστιανισμό η σωτηρία (και η κατανόηση των ουσιαστικών αρχών της σοφίας, που οδηγεί στη σωτηρία) πρέπει να είναι δυνατή για όλους, χωρίς να εξαιρούνται (αντίθετα εξυμνούνται) οι ταπεινοί. Μια σωτηρία για λίγους είναι ιδέα αιρετική, και στο σημείο αυτό δε μπορούμε να μη δηλώσουμε χριστιανοί [...]

Στον αιώνα μας η επιτάχυνση στα τεχνολογικά και γενικότερα στα επιστημονικά επιτεύγματα γνώρισε ρυθμούς που για τους παλαιότερους ήταν αδιανόητοι. Χρειάστηκαν χιλιάδες χρόνια για να περάσουμε από τη βάρκα που είχε το τιμόνι στο πλάι, στην караβέλα με το κυκλικό τιμόνι στο πίσω μέρος, από την αιολική ενέργεια στον κινητήρα εσωτερικής καύσης, ενώ σε λίγες δεκαετίες περάσαμε από το ζέπελιν στο αεροσκάφος, από τους έλικες στα τούρμπο, κι από τα τούρμπο στους διαπλανητικούς πυραύλους. Μέσα σε λίγες δεκαετίες παρακολουθήσαμε το θρίαμβο της επανάστασης του Αϊνστάιν αλλά και την αμφισβήτησή της. Αυτή την επιτάχυνση των ανακαλύψεων την πληρώνουμε με την υπερ-ειδίκευση. Ζούμε την τραγωδία του διαχωρισμού της γνώσης κι όσο περισσότερο προχωράει αυτός ο διαχωρισμός τόσο πιο εύκολα η επιστήμη επηρεάζεται από τις σκοπιμότητες της εξουσίας. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται στενά με το γεγονός ότι σ' αυτό τον αιώνα οι άνθρωποι έχουν υπονομεύσει πιο άμεσα την επιβίωση του πλανήτη. Ένας τέλειος χημικός μπορεί να φανταστεί ένα τέλειο αποσμητικό, δεν έχει όμως τώρα πλέον τη γνώση για να καταλάβει ότι αυτό το τέλειο αποσμητικό θα προκαλέσει την τρύπα στο όζον. Μοναδική παρηγοριά, μικρή για την ώρα, είναι ότι μόνο σ' αυτό τον αιώνα αναπτύχθηκε η οικολογία, δηλαδή η μελέτη του τρόπου με τον οποίο πολλές και διαφορετικές επιστημονικές επεμβάσεις μπορούν να καταδικάσουν σε θάνατο τη Γη. [...]

Το τεχνολογικό αντίστοιχο του διαχωρισμού της γνώσης υπήρξε η Αλυσίδα Παραγωγής. Στην αλυσίδα ο καθένας γνωρίζει μόνο μια φάση της εργασίας. Μη συμμετέχοντας στην ικανοποίηση που χαρίζει το τελικό προϊόν, ο καθένας απαλλάσσεται κι από την οποιαδήποτε ευθύνη. Θα μπορούσε να παράγει (και συχνά το κάνει) δηλητήρια χωρίς να το ξέρει. Η αλυσίδα όμως μας επιτρέπει και να παράγουμε ασπιρίνες για όλους. Και μάλιστα γρήγορα.

Ο αιώνας μας είναι ο αιώνας της ταχύτητας. Επιστημονικά συστήματα, μεταφορές ανθρώπων, μεταδόσεις ειδήσεων, όλα γίνονται με μια επιτάχυνση άγνωστη στους προηγούμενους αιώνες. Χωρίς αυτή την επιτάχυνση, το τείχος του Βερολίνου θα μπορούσε να παραμείνει χιλιετίες, όπως το Μέγα Σινικό Τείχος. Χαιρόμαστε που όλα βρήκαν μια λύση μέσα σε τριάντα χρόνια, για την ταχύτητα αυτή όμως πληρώνουμε κάποιο αντίτιμο. Θα μπορούσαμε να καταστρέψουμε τον πλανήτη μέσα σε μια μέρα.

Στον αιώνα μας οι επικοινωνίες γίνονται στιγμιαία. Τους προηγούμενους αιώνες για να μάθουμε κάτι χρειάζονταν αιώνες. Ο Φερνάντο Κορτέζ κατέστρεψε έναν πολιτισμό και στο μεταξύ είχε το χρόνο να ετοιμάσει ένα σωρό δικαιολογίες. Σήμερα η σφαγή των φοιτητών στην πλατεία του Πεκίνου γίνεται είδηση τη στιγμή που διαπράττεται και προκαλεί τις αντιδράσεις όλου του πολιτισμένου κόσμου. Οι πάρα πολλές όμως ειδήσεις απ' όλη την υδρόγειο προκαλούν ταυτόχρονα και εθισμό. Ο αιώνας της Επικοινωνίας μετέτρεψε την

κάθε επικοινωνία σε θέαμα. Κάθε στιγμή κινδυνεύουμε να μπερδέψουμε την επικαιρότητα με τη διασκέδαση.

Εξάλλου, ένας τύραννος του παρελθόντος μπορούσε να καταδικάσει σε θάνατο τον εχθρό του, ο εχθρός του όμως είχε τη δυνατότητα να φύγει σε κάποια χώρα μακρινή. Σήμερα ο Χομεινί καταδικάζει σε θάνατο το Ρούσντι, αλλά για το Ρούσντι δεν υπάρχει η γη της εξορίας: η ταχύτητα των μαζικών επικοινωνιών τον κάνει στόχο οποιουδήποτε φανατικού σ' οποιοδήποτε σημείο της υδρογείου, και η ταχύτητα και ελευθερία των μεταφορών επιτρέπει στους πιθανούς δολοφόνους του να τον πετύχουν οπουδήποτε. Η γη – τώρα πλέον μικρή και διάφανη – δεν προσφέρει πια κανένα καταφύγιο.

Ο αιώνας μας είδε να θριαμβεύει η Δράση εξ Αποστάσεως. Την είχαν ονειρευτεί χιλιάδες χρόνια οι μάγοι που ελπίζανε να εξοντώσουν τον εχθρό τους καρφώνοντας μια καρφίτσα σ' ένα ομοίωμά του, οι φυσικοί του 17ου αιώνα που ενθουσιάζονταν με τις ιδιότητες του Μαγνήτη, οι πρώτοι φυσικοί που μελέτησαν τον Ηλεκτρισμό. Τώρα έχουμε τη Δράση εξ Αποστάσεως, μετά το πρώτο SOS που έστειλε ο Μαρκόνι. Πατάμε ένα κουμπί και μια ολόκληρη χώρα τινάζεται στον αέρα. Πατάμε ένα κουμπί και επικοινωνούμε με το Πεκίνο. Πατάμε ένα κουμπί κι ένας πύραυλος ξεκινάει για τον Άρη. Η Δράση εξ Αποστάσεως σώζει πολλές ζωές, αλλά και κάνει ανεύθυνο το έγκλημα. Λέγαμε στην αρχή ότι σήμερα είμαστε θεωρητικά καλύτεροι. Είναι όμως ευκολότερο να είμαστε κακοί. Το κόψιμο ενός κεφαλιού είναι κόψιμο ενός κεφαλιού και το αίμα προκαλεί εντύπωση. Το πάτημα ενός κουμπιού και η εξόντωση ενός εκατομμυρίου ανθρώπων είναι πιο εύκολο.

Επιστήμη, τεχνολογία, επικοινωνίες, Δράση εξ Αποστάσεως, Αλυσίδα Παραγωγής, δημιούργησαν τη δυνατότητα του Ολοκαυτώματος. Φυλετικές διώξεις και γενοκτονίες δεν υπήρξαν εφευρέσεις του αιώνα μας και την πρακτική της επιπόνησης μιας εβραϊκής συνωμοσίας, για να κατευθύνουμε αλλού τη δυσaréσκεια των θυμάτων της εκμετάλλευσης την κληρονομήσαμε από το παρελθόν. Η γενοκτονία όμως που οργάνωσαν οι ναζί φαίνεται τρομακτική, επειδή έγινε με ταχύτητα, ήταν αποτελεσματική τεχνολογικά και προσπάθησε να κερδίσει τη συγκατάθεση του κοινού χρησιμοποιώντας τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το κύρος της επιστήμης. [...]

Έτσι ο αιώνας μπόρεσε να μετατρέψει ό,τι καλύτερο είχε σε ό,τι χειρότερο μπορούσε. Όλα τα φοβερά και τρομερά που ακολούθησαν δεν ήταν παρά μια επανάληψη και μάλιστα χωρίς καινοτομίες.

Ο αιώνας του τεχνολογικού θριάμβου υπήρξε και ο αιώνας στον οποίο ανακαλύψαμε πόσο εύθραυστη είναι η τεχνολογία. Έναν ανεμόμυλο μπορούσαμε να τον επισκευάσουμε, ενώ το σύστημα των κομπιούτερ είναι απροστάτευτο απέναντι στα «αστεία» που μπορεί να του κάνει ένα παιδάκι με πρόωρη διανοητική ανάπτυξη.

Ο αιώνας υποφέρει από stress επειδή δεν ξέρει από ποιον πρέπει να αμυνθεί και με ποιο τρόπο: είμαστε πάρα πολύ ισχυροί για να μπορέσουμε ν' αποφύγουμε τους εχθρούς μας. Βρήκαμε τον τρόπο να εξουδετερώσουμε τη βρωμιά, δεν μπορούμε όμως να βρούμε με ποιο τρόπο θα απαλλαγούμε απ' τα σκουπίδια. Επειδή η βρωμιά γεννιόταν απ' τη φτώχεια που μπορούσε να μειωθεί, ενώ τα σκουπίδια (και τα ραδιενεργά) γεννιούνται από την ευημερία που κανένας δε θέλει να την περιορίσει. Γι' αυτό ο αιώνας μας υπήρξε και αιώνας του Άγχους και της ουτοπίας της καταπολέμησής του. Μ' ένα ισχυρότερο Σούπερ Εγώ, η ανθρωπότητα εξοργίζεται με την αρρώστια που γνωρίζει πολύ καλά, την ομολογεί δημοσίως, δοκιμάζει κολυμβήθρες μετάνοιας με συμμετοχή Εκκλησιών και Κυβερνήσεων και ξαναγουριζεί στην επανάληψη του κακού, επειδή η Δράση εξ Αποστάσεως και η Αλυσίδα Παραγωγής εμποδίζουν τον εντοπισμό του στο ξεκίνημα της όλης διαδικασίας. Χώρος, χρόνος, πληροφόρηση, έγκλημα, τιμωρία, μετάνοια, αθώωση, οργή, λήθη, ανακάλυψη, κριτική, γέννηση, μακροζωία, θάνατος... Όλα ταχύτατα. Σε ρυθμό stress.

Ο αιώνας μας υπήρξε ο αιώνας του εμφράγματος.

Ουμπέρτο Έκο

(Βιογραφικό σημείωμα δεσ σελ. 250 στο δοκίμιο "Πώς να μη χρησιμοποιείτε το φορητό τηλέφωνο")

Λέξεις - όροι

σουφραζέτες: μέλη γυναικείων ενώσεων που έδρασαν στις αρχές του 20ου αι. για τη διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου

αμφιλεγόμενος: αμφισβητούμενος

γνωστικοί: αυτοί οι οποίοι υιοθετούν το γνωστικισμό (φιλοσοφικοθρησκευτική αντίληψη που ανάγει την πίστη σε γνώση και εμφανίστηκε κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες)

πλατεία του Πεκίνου (Τιεν αν Μεν): η κεντρική πλατεία του Πεκίνου όπου το 1989 είχαν εκδηλωθεί ταραχές των φοιτητών εναντίον του καθεστώτος για διεκδίκηση περισσότερης δημοκρατίας. Οι ενέργειές τους κατεστάλησαν βίαια από το καθεστώς.

Σαλμάν Ρούσντι: συγγραφέας του έργου "Σατανικοί στίχοι" (1989) που προκάλεσε την έντονη αντίδραση του μουσουλμανικού κόσμου

Ολοκαύτωμα: η γενοκτονία των Εβραίων από το Χίτλερ κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ο συγγραφέας συγκρίνει τον αιώνα μας με τους προηγούμενους αιώνες. Ποια θετικά βήματα πιστεύει ότι έχουν γίνει όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης, τις αξίες και τους κανόνες συμβίωσης;
2. Ο αιώνας μας χαρακτηρίζεται ως ο αιώνας των μαζών. Πώς τεκμηριώνει τη θέση αυτή ο Έκο;
3. Πώς η αλυσίδα παραγωγής και ο διαχωρισμός των γνώσεων συνδέονται με την επιτάχυνση στα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα; Ποιες είναι οι συνέπειες για τον άνθρωπο;
4. α) "Ο αιώνας της Επικοινωνίας μετέτρεψε την κάθε επικοινωνία σε θέαμα. Κάθε στιγμή κινδυνεύουμε να μπερδέψουμε την επικαιρότητα με τη διασκέδαση".
β) "Η γη - τώρα πλέον μικρή και διάφανη - δεν προσφέρει πια κανένα καταφύγιο".
Ποιο το νόημα των πιο πάνω αποσπασμάτων; Πώς ο συγγραφέας δικαιολογεί τις θέσεις του;
5. Η Δράση εξ Αποστάσεως είναι ένα σημαντικό γνώρισμα του αιώνα μας. Τι εννοεί με τον όρο αυτό ο συγγραφέας; Πώς επιδρά στην ανθρωπότητα;
6. Γιατί ο Έκο χαρακτηρίζει τον αιώνα μας ως αιώνα του εμφράγματος;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. "Γενικά σήμερα πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να σκοτώνουμε όσους σκέφτονται διαφορετικά":
α) Εξετάστε την πορεία της ανθρωπότητας μέχρι να υιοθετήσει αυτή τη στάση (αναφερθείτε σε συγκεκριμένα παραδείγματα).
β) Ποιους ορίζοντες διανοίγει η στάση αυτή για την ειρηνική συμβίωση των ανθρώπων; Ποια νέα εποχή οριοθετεί;
2. Από τα γνωρίσματα του εικοστού αιώνα που αναφέρει ο Έκο ποιο νομίζετε ότι είναι το πιο θετικό και ποιο θεωρείτε ως το πιο επιζήμιο για την ανθρωπότητα; Αναπτύξτε τις απόψεις σας σε μια σύντομη έκθεση.
3. "Ο αιώνας μας υποφέρει από stress επειδή δεν ξέρει από ποιον πρέπει να αμυνθεί και με ποιο τρόπο": Πώς νομίζετε εσείς ότι η ανθρωπότητα θα μπορούσε να υπερβεί το αδιέξοδο αποφεύγοντας τα αρνητικά του σύγχρονου πολιτισμού;

Γ. Παράλληλο κείμενο

Ο Έκο στο δοκίμιό του δίνει την εικόνα του αιώνα μας. Ποια εικόνα του σύγχρονου κόσμου δίνει ο Γ. Σακιώτης στο πιο κάτω κείμενο και σε ποια συμπεράσματα καταλήγει;

Το τέλος μιας εποχής

Είναι πια γεγονός. Το οικοδόμημα της Γιάλας έχει αμετάκλητα καταρρεύσει. Η Ανατολική Ευρώπη ετοιμάζεται να δεχθεί την επέκταση της εοκικής ολοκλήρωσης, επενδύοντας στην ομογάλακτη Δύση τις ελπίδες της για ευημερία (τύπου βιομηχανικής κοινωνίας). Το γιουγκοσλαβικό πρόβλημα, οι εθνικισμοί, η διεθνής διπλωματική υπερκινητικότητα, ιδιαίτερα μετά τον πόλεμο του Κόλπου και βέβαια η άσκηση "Υψηλής Πολιτικής" από τις ΗΠΑ, προκειμένου να δομηθεί η "Νέα Τάξη", διαμορφώνουν καθημερινά μια σειρά νέων δεδομένων ισορροπίας η οποία προσομοιάζει, εν τέλει, σε μια οικουμενική εντροπία, ένα διεθνές status ρευστό, απρόβλεπτο και, δυστυχώς, πολεμογενές και καταστροφικό τόσο για το περιβάλλον, όσο και για κάποιους λαούς, όπως έδειξε η τραγωδία των Κούρδων.

Πολλοί διεθνολόγοι είχαν προβλέψει από τα πρώτα βήματα του Γκορμπατσόφ και της Περεστρόικα, τη σταδιακή αλλαγή του διεθνούς συστήματος από "αυστηρό διπολικό" σε "χαλαρό διπολικό". Οι ταχύτατες εξελίξεις, όμως, στην Ανατολική Ευρώπη έδειξαν πως ήδη το διεθνές σύστημα ισορροπίας των δυνάμεων τείνει να μεταβληθεί σε ολίγο πολικό, ανάλογο εκείνου της εποχής προ του Α' Παγκόσμιου Πολέμου· εκτός από τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, η Γερμανία των 85 εκατομμυρίων, η Γαλλία και η Ιαπωνία αναδεικνύονται σε νέες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος με αποφασιστικό οικονομικό και πολιτικό ρόλο. Η διαμορφούμενη κατάσταση σημαίνει, αναπόφευκτα, το τέλος της εποχής του δόγματος της ισορροπίας του τρόμου.

Πρώτον, αντίπαλοι, με την ιδεολογικοπολιτική φόρτιση του όρου, δεν υπάρχουν πια. Η ΕΣΣΔ και οι ανατολικοευρωπαϊκές χώρες αλλά και οι απανταχού κομμουνιστές αποδέχονται πια τον πολυκομματισμό, ο οποίος είναι συνώνυμος με την αστικού τύπου δημοκρατία και ισοδυναμεί, κατ' επέκταση, με την ελεύθερη οικονομία της αγοράς και την εξίσου ελεύθερη δυνατότητα για συσσώρευση πλούτου, δηλαδή με τον καπιταλισμό. *Δεύτερον*, η αντιπαράθεση λαμβάνει πια τον αποκλειστικό χαρακτήρα του οικονομικού ανταγωνισμού. Σ' ένα Βορρά (Ευρώπη - Ιαπωνία - Βόρεια Αμερική), όπου κυβερνήσεις και ιδιώτες θα επιδιώκουν το ολοένα μεγαλύτερο κέρδος, οι σύμμαχοι δεν θα είναι αυτοί που θα συνευρίσκονται στις συνόδους οργανισμών, όπως το ΝΑΤΟ, ή στις διεθνείς συνδιασκέψεις κομματικών συμμάχων, αλλά αυτοί που θα πραγματοποιούν τις καλύτερες προσφορές [...] *Τρίτον*, το SDI του Ρήγκαν (ο Πόλεμος των Άστρων) τελικά φαίνεται πως κατήγαγε μια σημαντική "νίκη": η οπλική

αντιπαράθεση με την ΕΣΣΔ μεταφέρθηκε στα διαστημικά λέιζερ πυροβόλα και την "εξωπραγματικών δυνατοτήτων" κατασκοπία των δορυφόρων. Οι Σοβιετικοί, αδύναμοι να ακολουθήσουν στην κούρσα αυτή τους Αμερικανούς, προτίμησαν την τακτική υποχώρησης. Με τη συμφωνία που συνήψαν με τις ΗΠΑ για τη σταδιακή απόσυρση τμήματος των πυρηνικών όπλων (με προοπτικές ολοκληρωτικής εξάλειψής τους) αρχίζει να ικανοποιείται ένα βασικό αίτημα για το οποίο πάλεψε το οικολογικό και ειρηνιστικό κίνημα, χωρίς ωστόσο να έχει εξαλειφθεί ο κίνδυνος χρησιμοποίησης πυρηνικών όπλων οριστικά.

Ετσι, πιθανότατα, την επόμενη εικοσαετία θα έχουμε εντατικοποίηση του δόγματος της ανάπτυξης και του μέγιστου δυνατού κέρδους. Χωρίς να υποτιμώνται οι εθνικιστικές-σοβινιστικές εξάρσεις και η ισχυρή πιθανότητα να διατηρηθεί η οδυνηρή πραγματικότητα των τοπικών συγκρούσεων ή ακόμη προοπτικές όπως η απόκτηση ατομικής βόμβας από χώρες σαν το Πακιστάν, είναι φανερό πως η στυγνή εκμετάλλευση του Τρίτου Κόσμου από το Βορρά θα ενταθεί, προκειμένου να αποκτηθούν οι πρώτες ύλες για την επέκταση της κατανάλωσης στη νεότευκτη μεγάλη αγορά της Ανατολικής Ευρώπης. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερη άντληση πόρων, αφαιμάξη της γης και του ανθρώπινου δυναμικού των πιο φτωχών περιοχών, όξυνση τελικά του παγκόσμιου οικολογικού προβλήματος.

Ποια δικαιοσύνη;

Μετά τον πρώτο οικολογικό πόλεμο που προασπίσθηκε το δίκαιο της ευημερίας του αναπτυσσόμενου Βορρά, τον πόλεμο του Κόλπου, η αρχή που αναδύεται πλέον ως κορωνίδα του διεθνούς δικαίου, η αρχή η οποία (με μια πρωτοφανή παγκόσμια συναίνεση) τίθεται υπεράνω του δικαίωματος για αυτοδιάθεση, των ανθρώπινων δικαιωμάτων, του στοιχειωδέστερου ακόμη δικαίωματος στη ζωή, είναι η αρχή της συλλογικής διεθνούς υποκρισίας, ενός κοινού αποδεκτού και εφαρμοσμένου συστήματος.

Η τραγωδία του ξεριζωμού εκατοντάδων χιλιάδων Κούρδων και της καταδίωξής τους από τον μόλις ηττημένο - συντριμμένο, καλύτερα - ιρακινό στρατό, αποτελεί την ευκρινέστερη απόδειξη της διεθνούς υποκρισίας: Τα δίκαια των λαών διαφέρουν, ανάλογα με την κατοχή ή όχι κάποιων σημαντικών φυσικών πόρων. [...]

Την εικόνα αυτή της πλήρους αταξίας συμπληρώνουν τα δισεκατομμύρια των εξαθλιωμένων κατοίκων του Τρίτου Κόσμου, θύματα ενός άλλου ακήρυχτου παγκόσμιου πολέμου, με οικονομίες και κοινωνίες αποδιαρθρωμένες λόγω της αναπτυξιακής διαδικασίας, χάρη μιας ακόμη αρχής του διεθνούς δικαίου: του δικαίου της ευημερίας και του καταναλωτισμού του Βορρά.

Σ' αυτό το περιρρέον αλλά ελεγχόμενο από τους αναπτυσσόμενους σκηνικό, η υπό διαμόρφωση νέα τάξη μοιάζει ακριβές αντίγραφο της

προϋπάρχουσας. Πρόκειται για μια τάξη παράλογης αλληλεξάρτησης, χάρη στην οποία ο Βορράς αντλεί πρώτες ύλες και τρόφιμα ενώ ο Νότος εισπράττει βιομηχανικά είδη - τα οποία αδυνατούν, βεβαίως, να θρέψουν τις πεινασμένες μάζες - εξαργυρώνοντας μια οδυνηρή υπεραξία, η οποία εξάγεται από την πείνα και την εξαθλίωση των ανθρώπων του. Το ισοζύγιο που διαμορφώνεται τελικά απ' αυτή τη μοιρασιά - μοιάζει με τη μοιρασιά του Καραγκιόζη - είναι και θα εξακολουθήσει, όπως φαίνεται, να είναι εξίσου αντιανθρώπινο και πολεμογενές: οι ευημερούντες και ευνοημένοι του πλανήτη όχι μόνο δεν σκοπεύουν να υποστούν ακόμη και την ελάχιστη συρρίκνωση στην ευημερία τους, αλλά όπως έδειξαν και στην περίπτωση του Κουβέιτ, είναι έτοιμοι να πολεμήσουν με όλα τα μέσα για να κρατήσουν τα κεκτημένα τους, το "δικαίωμα" να οδηγούν το κλιματιζόμενο αυτοκίνητό τους, να καταναλώνουν αφειδώς μπανάνες, να παράγουν πέντε-έξι κιλά σκουπίδια ο καθένας καθημερινά... κ.ο.κ. [...]

Γιάννη Σακιώτη, «Το νέο διεθνές status και ο ρόλος του οικολογικού κινήματος»,
Πού βαδίζει ο κόσμος; Αθήνα 1992

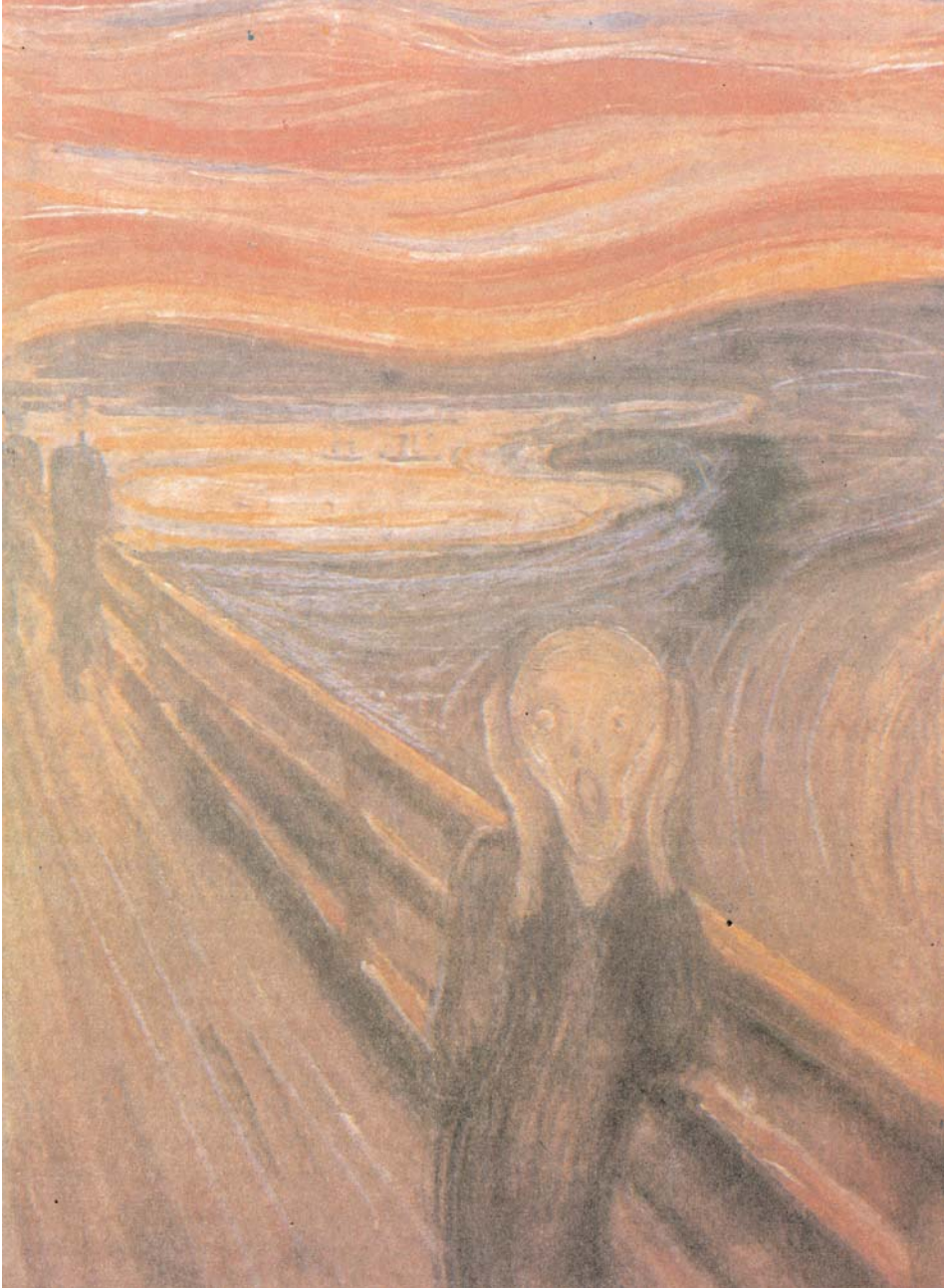
Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) ... καταστρατήγηση των αξιών.
 - β) Μοιραία ο σεβασμός των μαζών και η αναζήτηση της συναίνεσής τους οδηγεί σε μια ισοπέδωση.
 - γ) Έχουν υπονομεύσει την επιβίωση του πλανήτη.
 - δ) Εμποδίζουν τον εντοπισμό του κακού.

2. Γράψτε αντίθετα των πιο κάτω λέξεων:
θεωρητικός
καταστρατήγηση
ευυπόληπτος
συναίνεση
λήθη

3. Σχηματίστε τέσσερις προτάσεις με το ρήμα **πληρώνω**, ώστε να φανούν οι ποικίλες σημασίες του (πληρώνω: καταβάλλω ποσό, τιμωρούμαι, γεμίζω, ως παθητικό δωροδοκούμαι κ.ά).

Προβλήματα ηθικής

Ε. Μουνκ: *Η Κραυγή*

Η στάθμη της ηθικής

Είναι στα χρόνια μας ηθικά πιο διεφθαρμένος ο άνθρωπος από άλλοτε; Ή επειδή έχει λυτρωθεί από τις προλήψεις, έγινε λιγότερο υποκριτικός κι επομένως τιμιότερος;

Είναι διάχυτη η αντίληψη ότι έκλυση των ηθών σαν τη σημερινή δύσκολα θα μπορούσαμε να συναντήσουμε σ' άλλη περίοδο της ιστορίας. Μήπως όμως η εντύπωση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι άλλοτε οι άνθρωποι έπρεπε και ήξεραν να κρύβουν τις παρεκτροπές τους, ενώ στην εποχή μας οι προφυλάξεις του είδους τούτου έγιναν περιττές και όλα έρχονται στην επιφάνεια; Έλειψε βέβαια η ντροπή, και αυτό είναι μεγάλη ζημιά. Αλλά περιορίσθηκε και ο φαρισαϊσμός, και αυτό είναι χωρίς αμφιβολία κέρδος. Έπειτα, προσέχομε συνήθως τα σημερινά σκάνδαλα και τα θεωρούμε πρωτοφανή. Αν εγνωρίζαμε όμως καλύτερα τους παλαιότερους καιρούς, που από απλοϊκότητα τους φανταζόμαστε παραδεισιακούς, δεν θα ήταν δύσκολο να πεισθούμε ότι δεν είμαστε ίσως τόσο χειρότεροι από τους μακρινούς προγόνους μας.

Ο τελευταίος πόλεμος μας έδωσε την ευκαιρία να φρίξομε με την έκταση που πήραν μερικά χαρακτηριστικά για τη διαφθορά του ανθρώπου φαινόμενα. Όπως η εγκληματική κερδοσκοπία της «μαύρης αγοράς», τα βασανιστήρια μέσα σε στρατόπεδα αιχμαλώτων και ομήρων, η αγριότητα του εμφυλίου, του αδελφικού σπαραγμού. Αν διαβάσουμε όμως τον κώδικα του Χαμουραμπί και τον «Κατά Σιτοπωλών» λόγο του Λυσία, θα βεβαιωθούμε ότι στο μαυρεμπόριο ούτε χειρότερη ούτε καλύτερη από άλλες εποχές υπήρξεν η δική μας. Οι ευσεβείς Πέρσες βασάνιζαν σκληρά τους αιχμαλώτους των και παλαιότερα οι Ασσύριοι ήσαν πολύ εφευρετικοί σε τέτοια μαρτύρια. Τέλος ο Θουκυδίδης μας έχει διασώσει σκηνές αγριότητας σ' εμφύλιους πολέμους, που δεν υπολείπεται από τις σύγχρονες θηριωδίες.

Η ήρεμη και αντικειμενική κρίση του Θουκυδίδη έθεσε, νομίζω, ορθά και οριστικά το ζήτημα τούτο. Να τι γράφει: «Με τις στάσεις πολλά και μεγάλα δεινά έπεσαν στις πόλεις. Τέτοια που γίνονται και πάντα θα γίνονται, έως ότου θα είναι η ίδια η φύση των ανθρώπων. Κάποτε τα γεγονότα αυτά είναι πιο ήσυχα και παραλλάζουν στη μορφή, ανάλογα με τον τρόπο που γίνονται κάθε τόσο οι μεταβολές στα συμβαίνοντα. Βέβαια στους χρόνους της ειρήνης και της πολιτικής ησυχίας και οι πόλεις και οι ιδιώτες είναι πιο καλόγνωμοι, γιατί δεν πέφτουν σε άθελες ανάγκες. Ο πόλεμος όμως, επειδή αφαιρεί την ευκολία της καθημερινής ζωής, είναι βίαιος δάσκαλος και εξομοιώνει τις οργές των πολλών σύμφωνα με την περίσταση».

Είναι λοιπόν πολύ πιθανό να μην είμαστε σήμερα ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο διεφθαρμένοι από τους ανθρώπους άλλων εποχών και άλλων πολιτισμών. Η εξέλιξη με το νόημα της προόδου δεν φαίνεται πολύ καθαρά στην ιστορία της ηθικής ζωής και δικαιολογημένα το θέμα τούτο είναι από τα πιο δύσκολα προβλήματα.

Ωστόσο υπάρχει στους χρόνους μας μια βαθύτατη ηθική κρίση τέτοια που ο νεοευρωπαϊκός πολιτισμός με τους τέσσερις αιώνες της ιστορίας του πρώτη φορά τη ζει σε τόσο πλάτος και τόση ένταση. Η κρίση αυτή εκδηλώνεται όχι στη μεγαλύτερη από κάθε άλλη εποχή έκλυση των ηθών (τούτο, καθώς είδαμε, δεν μπορεί να θεωρηθεί αναμφισβήτητο) αλλά σ' ένα φαινόμενο πολύ πιο σοβαρό: άλλοτε ο άνθρωπος έκανε το κακό κι έπειτα τον εβασάνιζε το πικρό συναίσθημα της ενοχής· σήμερα κάνει το κακό χωρίς τύψεις. Ο άνθρωπος δηλαδή στα χρόνια μας έγινε ή πάει να γίνει *amoral*. Όχι η *immoralité*, αλλά η *amoralité* του σύγχρονου ανθρώπου δείχνει τη βαθιά ηθική κρίση που περνάει.

Εστόμωσε η ηθική του ευαισθησία, η συνείδησή του στην αποτίμηση των ηθικών αγαθών λειτουργεί με τη δυσκαμψία ζυγού μεγάλων βαρών και το συναίσθημα της ευθύνης μέσα του έχει σ' επικίνδυνο βαθμό ατροφήσει. Αρχίζει να μην πιστεύει στην ηθική του ελευθερία, να μην περιμένει από μέσα του κυρώσεις ηθικές, να μην υπερηφανεύεται λοιπόν για την αρετή του, όπως και να μην αισθάνεται για τις παρεκτροπές του ενοχή. Έπλασε τη θεωρία του φυσικού, του ψυχολογικού και του κοινωνικού ντετερμινισμού και χώνει μέσα της το κεφάλι του για να κρυφτεί σαν τη στρουθοκάμηλο. Έννοιες όπως η δικαιοσύνη (άξονας του ελληνορωμαϊκού ήθους) ή η φιλαλληλία (θεμέλιο της χριστιανικής αρετής) κινδυνεύουν να χάσουν το ουσιαστικό περιεχόμενό τους. Κριτήριο στις πράξεις έγινε η άμεση σκοπιμότητα, στόχος η επιτυχία. Η ποιότητα των μέσων δεν ελέγχεται. Όποιος διστάζει να φτάσει στο αποτέλεσμα, από κάποια υπολείμματα αρετής, θεωρείται αφελής. Εκείνος που δεν συγκρατείται από ηθικές αντιστάσεις, αλλά στο πήδημα πέφτει και εκτίθεται, χαρακτηρίζεται αδέξιος ή ατυχής.

Φυγή «επέκεινα του καλού και του κακού», ειρωνεία μεφιστοφελική, αδιαφορία και εγώδουλος κυνισμός είναι τα χαρακτηριστικά της *amoralité* που κάνει τόσο απάνθρωπο τον άνθρωπο της εποχής μας. Στις καλύτερες περιπτώσεις προσπαθεί να βρει τη δικαίωση του εκτροχιασμού του σε πολιτικά συνθήματα: «Κινδυνεύει ο πολιτισμός ή η πατρίδα». «Αυτό επιβάλλει ο διαλεκτικός νόμος της ιστορίας» – και επομένως τα πάντα, ανεξάρτητα από τον κυρίως ηθικό τους εκθέτη, όχι μόνο επιτρέπονται, αλλά και επιβάλλονται. Η αμφιβολία στο κριτήριο τούτο θεωρείται αναχρονισμός και η απροθυμία στη συνενοχή, ούτε λίγο ούτε πολύ: προδοσία.

Το συμπέρασμά μας είναι ότι δεν παραβαίνουμε τους ηθικούς νόμους περισσότερο από άλλοτε, αλλά ότι τους περιφρονούμε όσο ίσως ποτέ δεν ετόλ-

μησαν άνθρωποι άλλης εποχής να το κάνουν. Αυτή τη νέα ποιότητα έχει ορισμένως η ηθική διαφθορά του καιρού μας.

Εφήμερα, Αθήνα χ.χ.

Ευάγγελος Παπανούτσος

(Βιογραφικό σημείωμα δεσ σελ. 11 στο δοκίμιο "Σπουδές και βιοπορισμός")

Λέξεις - όροι

έκλυση: χαλάρωση, εξαχρείωση

Χαμουραμπί (1728-1686 π.Χ.): θεμελιωτής της αυτοκρατορίας της Βαβυλώνας. Επί της βασιλείας του συγκεντρώθηκαν και χαρακτήκαν σε λίθινη στήλη οι νόμοι που ήταν ιδιαίτερα αυστηροί.

Κατά Σιτοπωλών λόγος του Λυσία: Ο Λυσίας υποστηρίζει το συμφέρον των χονδρεμπόρων και κατηγορεί μερικούς μετοίκους, που ως μεσάζοντες είχαν προαγοράσει σιτάρι σε τιμή πιο ακριβή από τη νόμιμη.

ντετερμινισμός ή αιτιοκρατία: Είναι η φιλοσοφική θεωρία που υποστηρίζει ότι καθετί που συμβαίνει στον κόσμο είναι αποτέλεσμα προηγούμενης αιτίας. Ο ντετερμινισμός αρνείται την ελευθερία της ανθρώπινης βούλησης.

επέκεινα: πέραν

μεφιστοφελική ειρωνεία: από το Μεφιστοφελή, που ενσαρκώνει στο έργο του Γκαίτε, "Φάουστ", το διάβολο. Μια ειρωνεία που θέλει να εξευτελίσει, να φωτίσει την κακή, την ταπεινή πλευρά των πραγμάτων.

κυνισμός: η φιλοσοφία των κυνικών, των αρχαίων φιλοσόφων, που περιφρονούσαν την κοινωνική συμβατικότητα, μτφ. αδιάντροπη ειλικρίνεια, ωμότητα

διαλεκτικός νόμος: η ανελικτική πορεία από τις αντιθέσεις στη σύνθεση (Εγγελος)

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Να ερμηνεύσετε τον τίτλο του δοκιμίου.
2. Ποιο ερώτημα θέτει ο συγγραφέας και ποια είναι η επικρατούσα άποψη;
3. Το επίπεδο ηθικής του παρελθόντος περιγράφεται από το συγγραφέα με βάση κάποια παραδείγματα. Ποια είναι αυτά και σε ποιο συμπέρασμα οδηγούν;

4. Ο δοκιμογράφος διακρίνει μια διαφορά μεταξύ παρελθόντος και παρόντος αναφορικά με την ηθική κρίση. Ποια είναι αυτή και ποια χαρακτηριστικά αποδίδονται στο σημερινό αμοραλιστή άνθρωπο;
5. Ποιο είναι το τελικό συμπέρασμα του συγγραφέα για την ηθική κρίση της εποχής μας;
6. Εξηγήστε το νόημα των πιο κάτω προτάσεων:
 - α) "Έπλασε τη θεωρία του φυσικού, του ψυχολογικού και του κοινωνικού ντετερμινισμού και χώνει μέσα της το κεφάλι του για να κρυφτεί σαν τη στρουθοκάμηλο".
 - β) "... τα πάντα, ανεξάρτητα από τον κυρίως ηθικό τους εκθέτη, όχι μόνο επιτρέπονται, αλλά και επιβάλλονται. Η αμφιβολία στο κριτήριο τούτο θεωρείται αναχρονισμός και η απροθυμία στη συνηγορία, ούτε λίγο ούτε πολύ: προδοσία".

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Με βάση το διάγραμμα που ακολουθεί δώστε με λόγια δικά σας την περιληψη του δοκιμίου:
 - * Πρόβλημα
 - * Επικρατούσα άποψη
 - * Ανασκευή της επικρατούσας άποψης
 - * Η γνώμη του δοκιμογράφου για την ηθική στάση της εποχής μας (§6)
 - * Στήριξη της γνώμης (§ 7, 8)
 - * Συμπέρασμα
2. Αξιολογήστε το δοκίμιο με βάση τα κριτήρια: πληρότητα, ενότητα και αλληλουχία ιδεών.
3. "Εστόμωσε η ηθική του ευαισθησία, η συνείδησή του στην αποτίμηση των ηθικών αγαθών λειτουργεί με τη δυσκαμψία ζυγού μεγάλων βαρών και το συναίσθημα της ευθύνης μέσα του έχει σ' επικίνδυνο βαθμό ατροφήσει": Σχολιάστε τη θέση αυτή του συγγραφέα που κατά κύριο λόγο εκφράζει την amoralité του σύγχρονου ανθρώπου.
4. Ο Ευάγγελος Παπανούτσος τόσο στο βασικό κείμενο όσο και στο παράλληλο υποστηρίζει ότι την εποχή μας χαρακτηρίζει βαθιά ηθική κρίση. Ως νέοι αυτής της εποχής εξετάστε κατά πόσο αυτό είναι πραγματικότητα και διερευνήστε τα αίτια του φαινομένου αυτού.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Τώρα μπορούμε, νομίζω, να περιγράψουμε με αρκετή σαφήνεια τις έννοιες του "ιμμοραλισμού" και του "αμοραλισμού". Ο δεύτερος είναι πολύ σπάνιος, συνήθης είναι ο πρώτος. Και σημαίνει την εμπρόθετη εκτροπή από τους κανόνες της ηθικής συμπεριφοράς, εκτροπή που συνοδεύεται πριν από την εκτέλεση με αγωνία, ύστερα από την εκτέλεση με το αίσθημα της ενοχής, γιατί ο ιμμοραλιστής πιστεύει στην ύπαρξη και στο κύρος του ηθικού κώδικα και, αν δεν τηρεί τις εντολές του, το κάνει από βίαια ψυχόρμητα που δεν κατορθώνει να τα δαμάσει. Αντίθετα ο αμοραλισμός είναι η διάθεση και η πράξη, η δοξασία και η ενέργεια, η θεωρία και η σχολή, με μια λέξη: το φαινόμενο της πλήρους αδιαφορίας και του εμπαιγμού προς κάθε ηθικό πρόσταγμα, ασυδοσία και αναρχία που ούτε την ηθική αγωνία γνωρίζει ούτε την ενοχή, αλλά βλέπει τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά στοιχεία της οποιασδήποτε συμπεριφοράς με την ίδια αναισθησία και αμέλεια. Από ιμμοραλιστές δεν έπαψε να αποτελείται η κοινωνία των αδύνατων στα πάθη ανθρώπων, εξού και η άμυνά της με την αποδοκιμασία του ηθικού αποτροπιασμού και τις κυρώσεις της έννομης τάξης. Η μεταμέλεια που σε τέτοιες περιπτώσεις ακολουθεί το παραστράτημα (μεταμέλεια που μπορεί να οδηγήσει έως την αυτοκαταστροφή) αποτελεί την εγγύηση ότι εδώ δεν έχουν ανεπανόρθωτα κλονιστεί οι ηθικοί στύλοι της κοινωνίας. Επικίνδυνο στον έσχατο βαθμό φαινόμενο είναι το άλλο: ο αμοραλισμός, γιατί υποθέτει το γκρέμισμα των αξιών, την οριστική ηθική διάβρωση του ανθρώπου. "Εάν δεν υπάρχει θεός, όλα επιτρέπονται" λέγει στην περίφημη φράση του ο Ντοστογιέφσκι. Τίποτα πια δεν απαγορεύεται και δεν πάσχει από αγωνία και ενοχή. Μην τον ρωτάτε αν είναι με την πράξη του ευτυχής ή δυστυχής· ένα μόνο κάθε φορά νοιάζεται: να μην πέσει στο δόκανο του νόμου και πληρώσει για τα αμαρτήματά του.

Αν ονομάσουμε μονολεκτικά "ήθος" τον κοινωνικά κατακυρωμένο κώδικα ηθικής συμπεριφοράς που ρυθμίζει τις πράξεις των ανθρώπων (ανταύγειά του, κάποτε ισχνή, αποτελεί το Δίκαιο), τρία, όπως έχω γράψει σε μια παλαιότερη μελέτη μου (Περί Ηθικής σελ. 160), είναι τα κύρια υποστυλώματά του: η πίστη στο σκοπό της ζωής, το ξεχειλίσιμα της αγάπης και η μεγάλη ελπίδα. Δεν πιστεύει, δεν αγαπάει, δεν ελπίζει. Και ζει, όπως ζει, περιστοιχισμένος πιο πολύ από το φόβο παρά από τη θυμηδία των συνανθρώπων του, επειδή αυτοί διαισθάνονται τι είναι ικανός να πράξει, όταν διαφύγει από το άγρυπνο μάτι του Νόμου. Τα αποτελέσματα των πράξεων είναι τα ίδια ή περίπου τα ίδια τόσο για τον αμοραλιστή όσο και για τον ιμμοραλιστή· η αντίθεση βρίσκεται στη ρίζα, στη διάθεση της ψυχής, και αυτό έχει μεγάλη σημασία.

Ευάγγελου Παπανούτσου, "Έννοιες της ηθικής ζωής"

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε τα συνώνυμα των έντονα γραμμένων λέξεων:
 - α) Είναι **διάχυτη** η αντίληψη...
 - β) Οι Ασσύριοι ήταν πολύ **εφευρετικοί** σε τέτοια μαρτύρια.
 - γ) Η συνείδησή του στην **αποτίμηση** των ηθικών αγαθών λειτουργεί με τη δυσκαμψία ζυγού μεγάλων βαρών και το συναίσθημα της ευθύνης μέσα του έχει σ' επικίνδυνο βαθμό **ατροφήσει**.
 - δ) Προσπαθεί να βρει τη δικαίωση του **εκτροχιασμού** του σε πολιτικά συνθήματα.

2. Γράψτε τα αντίθετα των έντονα γραμμένων λέξεων:
 - α) Δεν **υπολείπονται** από τις σύγχρονες θηριωδίες.
 - β) **Εξομοιώνει** τις οργές των πολλών σύμφωνα με την περίπτωση.
 - γ) **Εστόμωσε** η ηθική του ευαισθησία.

3. Χρησιμοποιήστε τις πιο κάτω λέξεις σε προτάσεις:
έκκληση, έκλυση, κύρωση, κίρρωση

4. Γράψτε άλλες λέξεις αφού αλλάξετε το α' συνθετικό:
επιφάνεια, αποτίμηση, αναχρονισμός

Τρεις μορφές ηθικού άλλοθι

Η απολογία του μαύρου δημάρχου της Ουάσιγκτον Μάριον Μπάρρι, που συνελήφθη επ' αυτοφώρω στο διαμέρισμά του να καπνίζει το σκληρό ναρκωτικό κρακ, λέγεται ότι αποτελεί την πιο κραυγαλέα περίπτωση μιας τρίτης μορφής ηθικού άλλοθι, εκείνης της εξάρτησης και του ψυχαναγκασμού. Ο Μπάρρι παραδέχτηκε ότι κάπνιζε, αλλά υποστήριξε πως δεν έφταιε ο ίδιος αλλά η αρρώστια του, πως ήταν θύμα της εξάρτησης από τα ναρκωτικά που ήταν πάνω από τη θέλησή του. Συνεπώς δεν θα έπρεπε να καταδικαστεί, αφού η κατάργηση της ελευθερίας βουλήσεώς του θα πρέπει να σημαίνει και κατάργηση της ηθικής ευθύνης του.

Η αναγνώριση του προβλήματος και των συνεπειών της ψυχαναγκαστικής συμπεριφοράς είναι σήμερα πολύ διαδεδομένη και αποτελεί σοβαρό πρόβλημα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Εκτός από τους αλκοολικούς και τους ναρκομανείς αναφέρονται και πολλοί άλλοι με παντός είδους εξαρτήσεις: κλεπτομανείς, μυθομανείς, σεξομανείς κ.ά. Υπολογίζεται ότι 15 εκατομμύρια Αμερικανοί φοιτούν σε ομάδες στήριξης, για να βοηθηθούν να απαλλαγούν από ψυχαναγκαστική συμπεριφορά. Η σοβαρότητα της κατάστασης φαίνεται επίσης και από το γεγονός ότι αρκετοί ψυχίατροι και μερικοί δικαστές έχουν υιοθετήσει την άποψη ότι αίρεται η ηθική ευθύνη για εγκληματική συμπεριφορά των ανθρώπων που αποδεικνύουν ότι είναι θύματα μιας εξάρτησης. Ένας από τους γιατρούς που βλέπουν την ανώμαλη συμπεριφορά να είναι σε μερικές περιπτώσεις αποτέλεσμα φυσιολογικών και όχι ηθικών παρεκκλίσεων είναι ο Dr. Kenneth Grundfast, ο οποίος υποστήριξε ότι φταίνε γι' αυτή τη συμπεριφορά μερικά ανώμαλα DNA στα χρωματοσώματα και όχι ο κακός χαρακτήρας και η ηθική διαφθορά των ανθρώπων.

Παράλληλη προς την ερμηνεία αυτή είναι και μια άλλη εξήγηση, η οποία βλέπει ότι σε μερικές περιπτώσεις κακής ή αντικοινωνικής συμπεριφοράς φταίει είτε η διατροφή του ανθρώπου είτε η κακή ανάπτυξη του εγκεφάλου του λόγω της μεγάλης ποσότητας μολύβδου ή αλουμινίου στο αίμα του. Γι' αυτό και σε μερικές περιπτώσεις εφήβων με αντικοινωνική συμπεριφορά αναζητήθηκαν λόγοι ελαττωματικού μεταβολισμού, παρά ηθικής διαστροφής.

Οι ηθικές, κοινωνικές και παιδαγωγικές συνέπειες των αντιλήψεων αυτών είναι τόσο μεγάλες, ώστε πολλοί ηθικοί φιλόσοφοι και παιδαγωγοί προειδοποιούν ότι ουσιαστικά μπαίνουμε σε μια νέα περίοδο της ανθρώπινης ζωής, την περίοδο των υπανθρώπων. Αν η κλοπή, η απάτη, ο φόνος, είναι αποτέλεσμα αρρώστιας και χημικών μεταβολών στον εγκέφαλο, τότε θα πρέπει να καταργηθούν όχι μόνο η τιμωρία αλλά και η ηθική και κοινωνική τάξη. Μαζί με την

κατάργηση της ευθύνης για το έγκλημα καταργείται και η ελευθερία και η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, το κύριο στοιχείο της φύσης του ανθρώπου που τον διακρίνει από τα άλλα ζώα.

Η εξήγηση της εγκληματικής ή ανήθικης συμπεριφοράς του ανθρώπου με εξωτερικά αίτια δεν είναι βέβαια η μόνη. Υπάρχουν και δυο άλλες μορφές ηθικού άλλοθι, εκείνη που αποδίδει το έγκλημα στην ενέργεια του διαβόλου και η άλλη που το ανάγει σε κοινωνικά αίτια. Η πρώτη είναι ίσως η πιο γνωστή, αφού είναι η πρώτη που χρησιμοποίησε ο άνθρωπος, για να αποφύγει το βάρος της ευθύνης του. «Ο όφις με ηπάτησε», ήταν η δικαιολογία της Εύας στο Θεό για την παράβαση του θεϊκού νόμου για τον καρπό της γνώσης. Από τότε η απόδοση του κακού στον πειρασμό, το διάβολο ή το σατανά, επαναλήφθηκε άπειρες φορές. Όπως όμως ο Θεός δεν δέχτηκε τη δικαιολογία του Αδάμ και της Εύας και τους έδιωξε από την Παράδεισο, έτσι και η Εκκλησία ποτέ δεν δέχτηκε ως δικαιολογία για την αμαρτία τον πειρασμό από το διάβολο. Ο Χριστός και οι Άγιοι έδωσαν το καλό παράδειγμα για τον τρόπο που πρέπει να πολεμά κανείς και να νικά τον πειρασμό. Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος αναφέρει τη δοκιμασία του Χριστού όταν «ανήχθη εις την έρημον υπό του Πνεύματος πειρασθήναι υπό του διαβόλου». Ο διάβολος τον έβαλε σε τρεις πειρασμούς: να μετατρέψει τους λίθους σε άρτο για να αποδείξει ότι είναι υιός του Θεού, να πέσει από το «πτερύγιον του ιερού» για να φανεί αν θα έλθουν οι άγγελοι να τον σηκώσουν, και να πέσει να τον προσκυνήσει για να του χαρίσει εκείνος «πάσας τας βασιλείας του κόσμου και την δόξαν αυτών». Ο Χριστός όμως απέρριψε όλους τους πειρασμούς και τότε ο διάβολος τον άφησε και έφυγε. Ο Απόστολος Παύλος ενθαρρύνει διαρκώς τους χριστιανούς να μην ενδίδουν στο διάβολο, να μην πέφτουν στην παγίδα του: «Μηδέ δίδοτε τόπον τω διαβόλω. Ενδύσασθε την πανοπλίαν του Θεού προς το δύνασθαι υμάς στήναι προς τας μεθοδείας του διαβόλου».

Ακόμα πιο ξεκάθαρη στο θέμα αυτό υπήρξε η αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και ποιητών. Με κανένα τρόπο δεν δέχονται ότι η επέμβαση του Θεού αίρει την ανθρώπινη ευθύνη. Ο άνθρωπος είναι πάντοτε υπεύθυνος για τις πράξεις του. Τούτο φαίνεται καθαρά σε δυο αρχαίες τραγωδίες, τον «Αίαντα» του Σοφοκλή και τον «Ιππόλυτο» του Ευριπίδη. Του Αίαντα το νου σάλεψε η θεά Αθηνά και τον έκανε να σκοτώσει τα βόδια και τα πρόβατα και να νομίζει ότι σκότωνε τους Ατρείδες. Όταν συνήλθε και κατάλαβε τι έκανε, αυτοκτόνησε, γιατί ένιωθε ατιμασμένος να γελούν όλοι για το ντροπίασμα που έπαθε. Στον «Ιππόλυτο» ο Ευριπίδης παρουσίαζε τη Φαίδρα να γίνεται παιγνίδι στα χέρια της Αφροδίτης και να εξομολογείται άνομο έρωτα στο γιο του συζύγου της Ιππόλυτο. Όταν συνήλθε, αυτοκτόνησε, γιατί όπως είπε: «Τα Κρητικά μου σπίτια δεν θα τα ντροπιάσω κι ούτε θα 'ρθω στο πρόσωπο γω του Θησέα για μια ζωή, που ανάντροπες έκανα πράξεις».

Η απόδοση της κακής συμπεριφοράς ή κακών πλευρών του χαρακτήρα σε κοινωνικά αίτια άρχισε από το 19ο αιώνα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Πολλοί κοινωνιολόγοι, όπως οι Μάρξ και Προυτόν, και ο συγγραφέας Τσιαρλς Ντίκενς υποστήριξαν ότι οι εγκληματίες δεν γεννιούνται, αλλά γίνονται από το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνουν και πως ο τρόπος για να γλιτώσει η κοινωνία από τους εγκληματίες δεν είναι να ανοίγει περισσότερες φυλακές, αλλά να χτίσει περισσότερα σχολεία και να ανακαταναείμει το εθνικό εισόδημα, ώστε να βελτιωθούν οι κοινωνικές συνθήκες των φτωχοτέρων τάξεων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως υπάρχει μεγάλη αλήθεια στον τρόπο αυτό θεώρησης της φύσης της αντικοινωνικής και εγκληματικής συμπεριφοράς. Είναι όμως ενδιαφέρον να δούμε ότι και η αντίληψη αυτή θεωρήθηκε από πολλούς και ιδιαίτερα από το μεγάλο Ρώσο συγγραφέα Ντοστογιέβσκι ως πλήγμα κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ο Ντοστογιέβσκι μισούσε κάθε τέτοια αντίληψη, γιατί έβλεπε σ' αυτή «την άρνηση του βάθους της ανθρώπινης φύσης, την άρνηση της ελευθερίας του ανθρώπινου πνεύματος και της ευθύνης που συνδέεται οργανικά με την ελευθερία. Αν ο άνθρωπος είναι μια παθητική αντανάκλαση των κοινωνικών σχέσεων, εάν είναι ένα ανεύθυνο δημιούργημα, τότε δεν υπάρχει άνθρωπος ούτε Θεός ούτε ελευθερία ούτε καλό ούτε κακό». Πόσο πολύ τον απασχόλησε η θέση της τιμωρίας στην ανθρώπινη κοινωνία φαίνεται από το ότι ασχολήθηκε με το θέμα αυτό τόσο στα μυθιστορημάτά του όσο και στα άρθρα του στο «Ημερολόγιο ενός συγγραφέα».

Η αναζήτηση ηθικού άλλοθι σ' όλες τις εποχές είναι ασφαλώς αποτέλεσμα από τη μια του μεγάλου βάρους της ενοχής που νιώθει ο άνθρωπος, όταν διαπράττει το κακό, και από την άλλη της διαρκούς αναζήτησης της αλήθειας για την ίδια τη φύση του, το Θεό και τον κόσμο. Ο άνθρωπος ψάχνει διαρκώς, αναρωτιέται, προβληματίζεται. Θέλει να βρει την αλήθεια, αλλά θέλει και να νιώσει ανακούφιση από την ενοχή. Γι' αυτό και αρπάζει αμέσως κάθε περίπτωση που αποδεικνύει επενέργεια εξωτερικών αιτίων που απαλλάσσουν τον άνθρωπο από την ηθική ευθύνη. Την ίδια όμως στιγμή νιώθει ότι κάνοντας αυτό χάνει κάτι πολύ πολύτιμο, την ελευθερία του, και απαρνείται την ανώτερη φύση του. Βλέπει έτσι ότι διακινείται διαρκώς ανάμεσα σε δυο άκρα, την κατάργηση της ελευθερίας και την κατάργηση της ανώτερης φύσης του που τον εξομοιώνει με το Θεό στο ένα άκρο, και την αποδοχή της ευθύνης και ανύψωση του εαυτού του στο άλλο. Η πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού υπήρξε μια κίνηση από την άγνοια στη γνώση, από την ανευθυνότητα στην ευθύνη, από τη δουλεία στην ελευθερία. Πολλές φορές, όπως λέει ο σύγχρονος ψυχολόγος Έριχ Φρομ στο βιβλίο του «Ο φόβος της ελευθερίας», ο άνθρωπος νοσταλγεί τη δουλεία, που θα τον απαλλάξει από το φοβερό βάρος της ελευθερίας και της ευθύνης. Όμως η αληθινή φύση αντιμάχεται και αντιπαλεύει. Εδώ ακριβώς έγκειται και η τραγικότητα του ανθρώπου.

εφημ. «Αλήθεια», Λευκωσία 21.4.1991

Παναγιώτης Περσιάνης (1932)

Γεννήθηκε στη Λύση. Σπούδασε Φιλολογία και Παιδαγωγικά. Αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου. Διετέλεσε επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων και διευθυντής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου. Έργα: "Ο δάσκαλος της εποχής μας", "Το πρόβλημα των εξετάσεων", "Συγκριτική παιδεία", "Η συνέντευξη" κ.ά.

Λέξεις - όροι

ψυχαναγκασμός: ψυχική κατάσταση κατά την οποία το άτομο κυριαρχείται από ιδέα ή εικόνα παρά τις αντίθετες προσπάθειές του (ψυχολογικός εξαναγκασμός)

φυσιολογικός: ο σχετικός με τη φυσιολογία δηλ. τις λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος

ηθική διαστροφή: ηθική διαφθορά

επενέργεια: επίδραση

Έριχ Φρομ (1900 - 1980): Γερμανός φιλόσοφος και ψυχαναλυτής. Έργα: "Η υγιής κοινωνία", "Η τέχνη της αγάπης" κ.ά.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Να ερμηνεύσετε τον όρο "ηθικό άλλοθι".
2. Ποιες μορφές ηθικού άλλοθι αναφέρει ο δοκιμιογράφος; Παρουσιάστε την καθεμιά.
3. Πώς αντιμετωπίζουν ο χριστιανισμός και οι αρχαίοι Έλληνες το ηθικό άλλοθι που αποδίδει το έγκλημα στην ενέργεια του διαβόλου ή την επέμβαση του Θεού;
4. α) Γιατί ο άνθρωπος αναζητεί ηθικά άλλοθι;
β) Ποιες οι συνέπειες για τον άνθρωπο από την υιοθέτηση ηθικών άλλοθι;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Προσέξτε τη δομή του κειμένου και με βάση αυτή δώστε την περίληψή του.
2. Σχολιάστε τις πιο κάτω θέσεις:
 - α) "Ο τρόπος για να γλιτώσει η κοινωνία από τους εγκληματίες δεν είναι να ανοίγει περισσότερες φυλακές, αλλά να χτίσει περισσότερα σχολεία και να ανακαταναείμει το εθνικό εισόδημα".
 - β) "Ο άνθρωπος νοσταλγεί τη δουλεία που θα τον απαλλάξει από το φοβερό βάρος της ελευθερίας και της ευθύνης. Όμως η αληθινή φύση αντιμάχεται και αντιπαλεύει. Εδώ ακριβώς έγκειται και η τραγικότητα του ανθρώπου".

3. α) Ποια στάση τηρεί η κοινωνία έναντι των ηθικών άλλοθι σε περίπτωση παραβατικής συμπεριφοράς (κοινή αντίληψη, δικαστήρια);
β) Ποια είναι η δική σας στάση;

Γ. Παράλληλο κείμενο

Κατά το συγγραφέα η ηθική ευθύνη και η εσωτερική ελευθερία είναι έννοιες αλληλένδετες. Με βάση το κείμενο που ακολουθεί εξηγήστε γιατί η αναζήτηση ηθικού άλλοθι δε συμβιβάζεται με την έννοια της εσωτερικής ελευθερίας.

Η εσωτερική ελευθερία έχει δυο αλληλένδετα σκέλη: ελευθερία από ή απελευθέρωση και ελευθερία για ή υπεύθυνη απόφαση.

Σαν απελευθέρωση η εσωτερική ελευθερία αποβλέπει να βοηθήσει το άτομο:

α) να ελέγξει τις ενστικτώδεις αντιδράσεις του ζώου που είναι μέσα του και να πάρει την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου· να ρυθμίζει, δηλαδή, τη συμπεριφορά του σύμφωνα με αρχές, αξίες και σκοπούς που θέτει ο ίδιος, και

β) να απαλλαγεί από την υποταγή στην οποιαδήποτε αυθεντία, ώστε να αποκτήσει προσωπική ανεξαρτησία και υπεύθυνη προσωπική γνώμη.

Σαν υπεύθυνη απόφαση η εσωτερική ελευθερία προσφέρει στον άνθρωπο την ευκαιρία να καταλάβει τη θέση του μέσα στο πνευματικό σύμπαν και να αποφασίσει ενσυνείδητα, "ενώπιος ενώπιω" για τις σχέσεις του με το Θεό και για τις στάσεις του απέναντι στις αιώνιες αξίες της δικαιοσύνης, της αλήθειας και της αγάπης.

Η εσωτερική ελευθερία πρέπει να υποτάσσεται:

– στη δικαιοσύνη, διαφορετικά εξελίσσεται σε εγωισμό και σοβινισμό,

– στην αλήθεια, διαφορετικά μετατρέπεται σε καιροσκοπισμό και αντιφατικότητα,

– στην αγάπη, διαφορετικά οδηγεί στο συμφεροντολογισμό και στην αποξένωση.

Εσωτερική ελευθερία σημαίνει να αυτοδεσμεύσεις τον εαυτό σου. Να ενεργείς με σεβασμό προς ένα νόμο που ελεύθερα δέχτηκες. Κι υπέρτατος νόμος στον πνευματικό κόσμο είναι η υποταγή στη δικαιοσύνη, στην αλήθεια, στην αγάπη. Έξω από την "υποταγή" αυτή η εσωτερική ελευθερία αλλοιώνεται κι αρχίζει μια πνευματική σκλαβιά με το μανδύα της ελευθερίας. Η σκλαβιά στην ιδεολογία και στο δόγμα.

Μιχαλάκη Μαραθεύτη, "Ποιο είναι το νόημα της ελευθερίας σήμερα;",
περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 100, Αθήνα 1980

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε τα συνώνυμα των έντονα γραμμένων λέξεων:
 - α) Αποτελεί την πιο **κραυγαλέα** περίπτωση.
 - β) Μερικοί δικαστές **έχουν υιοθετήσει** την άποψη ότι **αίρεται** η ηθική ευθύνη για εγκληματική συμπεριφορά των ανθρώπων.
 - γ) Ενθαρρύνει διαρκώς τους χριστιανούς να μην **ενδίδουν** στο διάβολο.

2. Συμπληρώστε τα κενά με μια από τις τρεις λέξεις:
εξάρτυση, εξάρτηση, εξάρτιση
 - α) Η από τα ναρκωτικά αχρηστεύει τον άνθρωπο.
 - β) Η του πλοίου δεν έγινε έγκαιρα και ο απόπλους καθυστέρησε.
 - γ) Οι στρατιώτες με τη βαριά ανέβαιναν στις βουνοκορφές της Πίνδου.

3. Γράψτε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις, ώστε να φαίνεται η διαφορά στη σημασία τους.
απολογία - απολογισμός
άπειρες (φορές) - άπειρος
επενέργεια - παρενέργεια

Κοινωνικά και οικονομικά θέματα

N. Γύζης: *Κούκου*

Η οικογένεια στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία

1. Η μορφή, οι λειτουργίες, η εξέλιξη της οικογένειας στα χρόνια μας είναι ένα πολύ μεγάλο και πολύπλευρο θέμα, για το οποίο έχουν γραφεί χιλιάδες σελίδες από επιφανείς συγγραφείς, κοινωνιολόγους, φιλοσόφους, ιστορικούς, νομικούς κτλ. Μερικοί από τους συγγραφείς αυτούς, εξετάζοντας ιστορικά και κοινωνιολογικά τις μορφές της οικογένειας από τους χρόνους της αρχαιότητας μέχρι σήμερα, τονίζουν ιδιαίτερα τις μεταβολές που σημειώθηκαν στο χώρο των οικογενειακών σχέσεων κατά τον παρόντα αιώνα. Άλλοι δεν περιορίζονται στην ιστορική και κοινωνιολογική περιγραφή των γεγονότων, αλλά προχωρούν σε αξιολογικές κρίσεις και διατυπώνουν την άποψη ότι ο θεσμός της οικογένειας περνά σήμερα μια ισχυρή κρίση, βρίσκεται σε μια πολύ δύσκολη καμπή.

Δεν θα ήταν δυνατόν στα πλαίσια του μικρού αυτού δοκιμίου να εισέλθουμε στις λεπτομέρειες του ευρύτατου αυτού θέματος, αλλά ούτε και να επισκοπήσουμε τις διάφορες απόψεις των συγγραφέων, που έχουν εκτεθεί σε μια πολύ πλούσια βιβλιογραφία. Θα περιορισθούμε να αφιερώσουμε μερικές σύντομες σκέψεις στο ζήτημα αν υπάρχει πράγματι σήμερα μια κρίση της οικογένειας ή μήπως είναι ορθότερο αντί για κρίση να μιλούμε για μια προσαρμογή της οικογένειας στις συνθήκες της σύγχρονης μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Για να σχηματίσουμε όμως μια ακριβέστερη γνώμη πάνω στο ζήτημα αυτό, είναι ανάγκη να επιχειρήσουμε μια σύντομη σύγκριση της σημερινής μορφής της οικογένειας με τη μορφή και τις λειτουργίες της κατά τους περασμένους αιώνες.

2. Στην αρχαιότητα, στα χρόνια του μεσαίωνα και ως τον περασμένο αιώνα η οικογένεια αποτελούσε ένα ισχυρό οικονομικό οργανισμό, που διαδραμάτιζε ένα σημαντικό ρόλο στην όλη κοινωνική ζωή και ασκούσε πολλές λειτουργίες, ιδιαίτερα την οικονομική, την εκπαιδευτική, την προστατευτική, την ψυχαγωγική και τη συναισθηματική. Από οικονομική άποψη, η οικογένεια λειτουργούσε ως ένα κέντρο, ως μια μονάδα παραγωγής και καταναλώσεως που ήταν σε θέση να ικανοποιήσει όλες σχεδόν τις ανάγκες των μελών της. Με την εκπαιδευτική της λειτουργία η οικογένεια αναλάμβανε τη φροντίδα για τη γενική μόρφωση και την επαγγελματική εκπαίδευση των παιδιών της. Με την προστατευτική της αποστολή η οικογένεια μεριμνούσε για την περιθαλψη των γερόντων, των αρρώστων και όλων των μελών της που είχαν υποστεί κάποιο ατύχημα και είχαν ανάγκη από βοήθεια. Αξιόλογη ήταν επίσης η ψυχαγωγική λειτουργία της οικογένειας ως κέντρου συναναστροφής και ψυχαγωγίας, λει-

τουργία που αναπλήρωνε, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, την έλλειψη δημοσίων θεαμάτων και των λοιπών μέσων ψυχαγωγίας που έχουμε σήμερα.

Όλες αυτές οι λειτουργίες της παλαιότερης οικογένειας, εκτός από τη συναισθηματική, έχουν εξαφανισθεί ή σημαντικά μειωθεί στις ημέρες μας. Πράγματι, όπως είναι γενικά γνωστό, η οικογένεια έχει παύσει να αποτελεί ένα κέντρο παραγωγής και παρέμεινε μόνο ως ένα περιορισμένο κέντρο κατανάλωσης. Η εκπαιδευτική λειτουργία της παραδοσιακής οικογένειας έχει εκλείψει σχεδόν ολοκληρωτικά, από την εποχή που τα σύγχρονα κράτη έχουν αναλάβει την οργάνωση της δημοσίας εκπαίδευσης. Η προστατευτική πάλι λειτουργία έχει περιορισθεί σημαντικά μετά την επικράτηση του θεσμού των κοινωνικών ασφαλίσεων που έχει ανδρωθεί κατά τον παρόντα ιδίως αιώνα και ήδη καλύπτει μεγάλες μάζες του πληθυσμού. Τέλος και η ψυχαγωγική λειτουργία της οικογένειας έχει πάρα πολύ εξασθενήσει εξαιτίας των συνθηκών της ζωής των μεγάλων πόλεων, και ιδιαίτερα λόγω του πολλαπλασιασμού των εξωοικιακών κέντρων ψυχαγωγίας και συννααστροφών.

Έτσι η σύγχρονη οικογένεια απογυμνώθηκε από όλες αυτές τις λειτουργίες, στις οποίες άλλωστε δεν μπορούσε να ανταποκριθεί ικανοποιητικά, διατήρησε όμως την κύρια και βασική της συναισθηματική λειτουργία που αποσκοπεί στη διάπλαση και τη συντήρηση ισχυρών συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των μελών της, καθώς και την εξίσου σπουδαία λειτουργία της ανατροφής και της κοινωνικοποίησης των νεότερων βλαστών της. Παράλληλα με την απώλεια ή τη σημαντική εξασθένηση των λειτουργιών που αναφέραμε σημειώθηκε και μια σμίκρυνση της οικογένειας, μια αριθμητική μείωση των μελών της, η οποία συνοδεύεται και με τον κλονισμό των εξουσιών του αρχηγού της, που αποτελεί συνέπεια της χειραφετήσεως της έγγαμης γυναίκας και της ταχύτερης ανεξαρτητοποίησης των παιδιών. Συνοπτικά, η παλιά πατριαρχική οικογένεια με τις υπερτροφικές εξουσίες του αρχηγού της – του *pater familias* του ρωμαϊκού δικαίου – έπαυσε να υπάρχει και αντικαταστάθηκε από τη μικρή «συζυγική» ή «πυρηνική» οικογένεια της εποχής μας, η οποία αποτελείται από το ζεύγος των συζύγων και τα άγαμα και ανήλικα παιδιά τους και στην οποία επικρατεί πνεύμα συντροφικότητας, ισοτιμίας και φιλίας.

3. Η μορφή της πυρηνικής οικογένειας που σκιαγραφήσαμε σε πολύ αδρές γραμμές, έχει ήδη επικρατήσει βαθμιαία από τις αρχές του 20ου αιώνα σ' όλες τις πολιτισμένες χώρες του κόσμου ως συνέπεια του νεότερου βιομηχανικού πολιτισμού, του εξαστισμού (αστυφιλίας) και γενικά των νέων συνθηκών της μηχανοκρατούμενης τεχνο-ηλεκτρονικής εποχής μας. Οι συνθήκες αυτές, συνδυαζόμενες με τις τάσεις της ανθρώπινης ψυχής, αποτελούν ένα σύμπλεγμα πολλαπλών αιτιών ή παραγόντων που συνέβαλαν στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση της σύγχρονης οικογένειας. Δεν θα ήταν δυνατόν να ερευνήσουμε εδώ ποιος από τους παράγοντες αυτούς είναι ο πρωταρχικός, ποιος άσκησε τον κυριότερο και αποφασιστικότερο ρόλο. Άλλωστε πολλοί επιφανείς

νεότεροι συγγραφείς στηριζόμενοι στην πολλαπλότητα των αιτίων των κοινωνικών φαινομένων, χαρακτηρίζουν την προσπάθεια για την ανεύρεση του πρωταρχικού παράγοντα των φαινομένων αυτών ως ένα ψευδοπρόβλημα, ως μια μάταιη και αντιεπιστημονική προσπάθεια.

Αφού λοιπόν παραιτηθούμε από μια τέτοια προσπάθεια, νομίζουμε πάντως χρήσιμο να μνημονεύσουμε μερικά ειδικότερα φαινόμενα, ρεύματα ή ψυχολογικοκοινωνικές τάσεις που ασκούν κατά τη σύγχρονη εποχή μια σημαντική επίδραση στην όλη διάπλαση των οικογενειακών σχέσεων. Από τα φαινόμενα αυτά σημειώνουμε ενδεικτικά τα ακόλουθα τρία: α) το φαινόμενο της επεκτάσεως της δραστηριότητας του κράτους, που είχε ως συνέπεια την κρατικοποίηση ορισμένων λειτουργιών της παλαιότερης οικογένειας· β) το πνεύμα του ατομικισμού και της επιδίωξης της ατομικής ευτυχίας, τη χαλάρωση των ηθών και την τάση της δημοκρατικοποίησης των οικογενειακών σχέσεων· γ) την τάση της ενισχύσεως και ισχυροποιήσεως των συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των ολιγάριθμων μελών της σύγχρονης «πυρηνικής» οικογένειας. Για τα φαινόμενα και τις τάσεις αυτές θα μπορούσαν να λεχθούν πολλά. Εδώ θα περιορισθούμε σε πολύ σύντομες και γενικές παρατηρήσεις.

α) Σύμφωνα με τον «κοινωνιολογικό νόμο» της προϊούσας επεκτάσεως της κρατικής δραστηριότητας, ένα νόμο που επισημάνθηκε από τον οικονομολόγο Αδόλφο Βάγκνερ και έχει εφαρμογή όχι μόνο στο χώρο της οικονομίας αλλά και της οικογένειας, πολλές από τις αρμοδιότητες (ή καθήκοντα) της παλαιότερης οικογένειας έχουν σήμερα αναληφθεί από το κράτος και από κρατικούς ή ημικρατικούς οργανισμούς. Αναφέραμε ήδη την εκπαίδευση, την περίθαλψη των ασθενών, την κοινωνική ασφάλιση και μπορούμε να προσθέσουμε και όλα τα λοιπά μέτρα κοινωνικής πρόνοιας που έχουν ληφθεί για την προστασία της παιδικής ηλικίας, για τη βοήθεια στις εργαζόμενες μητέρες, για την περίθαλψη των εγκαταλελειμμένων παιδιών, για την προσπάθεια της διευθετήσεως των οικογενειακών συγκρούσεων ή άλλων οικογενειακών προβλημάτων με τη μεσολάβηση, σε πολλές ξένες χώρες, εξειδικευμένων οργάνων (κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, οικογενειακών δικαστηρίων κτλ.). Σ' όλες τις περιπτώσεις αυτές το κράτος αναπληρώνει ολοκληρωτικά ή βοηθεί σημαντικά την οικογένεια να εκπληρώσει την αποστολή της.

Από την άποψη αυτή μπορεί να γίνει λόγος για μια κ ρ α τ ι κ ο π ο ί η σ η ορισμένων λειτουργιών της οικογένειας, κρατικοποίηση που ολοένα επεκτείνεται σε πολλούς τομείς της οικογενειακής ζωής. Το θέμα είναι πολύ γνωστό και θα ήταν περιττό να επιμείνω σε λεπτομέρειες. Ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω μόνο μια εξέλιξη, που τονίζεται ιδίως από τους νομικούς, το ότι δηλαδή το σύγχρονο δίκαιο αποβλέποντας στην προστασία των ανήλικων παιδιών από τον κίνδυνο της καταχρήσεως της εξουσίας των γονέων τους, προβλέπει τη δυνατότητα του δικαστικού ελέγχου της εξουσίας αυτής. Κατά την άσκηση του ελέγχου αυτού οι δικαστικές αρχές μπορούν να φθάσουν ακόμα

και στην αφαίρεση της γονικής εξουσίας από το πρόσωπο ενός άστοργου ή ανάξιου γονέα και γενικά να διατάξουν κάθε μέτρο που επιβάλλεται για την προστασία του ανήλικου παιδιού, πράγμα που ήταν αδιανόητο σε παλαιότερες εποχές, κατά τις οποίες η εξουσία του πατέρα πάνω στα παιδιά του ήταν απεριόριστη και ανεξέλεγκτη.

β) Οι συνθήκες του σύγχρονου βιομηχανικού πολιτισμού και ειδικότερα οι ανάγκες της βιομηχανίας, οι περιπέτειες των δύο παγκόσμιων πολέμων και οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις του 20ου αιώνα ενίσχυσαν το πνεύμα του ατομικισμού – δηλ. την τάση της επιδίωξης της ατομικής ευτυχίας έστω και εις βάρος του γενικού συμφέροντος – συνετέλεσαν στην οικονομική ανεξαρτησία και στη χειραφέτηση των γυναικών και των παιδιών, εκλόνισαν την πίστη στις παλιές πατριαρχικές αξίες και γενικά είχαν ως αποτέλεσμα τη δημοκρατικοποίηση των οικογενειακών σχέσεων, που εκδηλώνεται με την επικράτηση της ισοτιμίας μεταξύ των συζύγων και το σεβασμό της ελεύθερης αναπτύξεως της προσωπικότητας των παιδιών. Εξάλλου οι ίδιες συνθήκες του βιομηχανικού πολιτισμού και ιδιαίτερα η συσσώρευση μεγάλων μαζών πληθυσμού στις πόλεις είχαν ως συνέπεια τη χαλάρωση του κοινωνικού ελέγχου και τη διάδοση πιο φιλελεύθερων αντιλήψεων σεξουαλικής ηθικής.

Τα γεγονότα αυτά είχαν άμεσο αντίκτυπο στην όλη κοινωνική ζωή. Μια πρώτη συνέπεια που ήδη αναφέραμε, είναι η διάλυση της μεγάλης πατριαρχικής οικογένειας του παρελθόντος και η αντικατάστασή της, συχνότερα, από την «πυρηνική» οικογένεια του ζεύγους των συζύγων με τα ανήλικα παιδιά τους ή, σπανιότερα, από τη μονόπλευρη οικογένεια που αποτελείται (σε περίπτωση διαζυγίου) από τον ένα γονέα και τα παιδιά. Άλλες συνέπειες είναι η διάδοση της συνήθειας των παράνομων συμβιώσεων (που συνδέεται με την αύξηση του αριθμού των άγαμων ατόμων και των εξώγαμων παιδιών), η άνοδος του ποσοστού των διαζυγίων και των περιπτώσεων της εγκαταλείψεως της οικογένειας από τον ένα σύζυγο και άλλα νοσηρά φαινόμενα, όπως η διάδοση της πορνείας, της πορνογραφίας κτλ.

Τα φαινόμενα αυτά είναι βέβαια λυπηρά, αλλά έχουν περιορισμένη έκταση και δεν δικαιολογούν τις απαισιόδοξες κρίσεις και προβλέψεις για τη μορφή και την τύχη της οικογένειας. Άλλωστε ως προς τον αυξημένο αριθμό των διαζυγίων πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως συνάγεται από στατιστικές, ένας μεγάλος αριθμός των διαζευγμένων συνάπτουν νέο γάμο, προσπαθώντας έτσι να δημιουργήσουν μια καινούρια, πιο ευτυχισμένη οικογένεια. Αυτό αποδεικνύει, αφ' ενός, την κοινωνική χρησιμότητα του διαζυγίου για τη θεραπεία αποτυχημένων ή νεκρών γάμων και, αφ' ετέρου, ότι η δημιουργία μιας ευτυχισμένης οικογένειας, στηριζόμενη στην ειλικρίνεια, στην κατανόηση, στη συναντίληψη, αποτελεί πάντα το στόχο στον οποίο αποβλέπει η πολύ μεγάλη πλειοψηφία των μελών της σημερινής κοινωνίας.

γ) Ένα τρίτο φαινόμενο που παρατηρείται στη σύγχρονη εποχή είναι η τάση της διαπλάσεως στενότερων και ισχυρότερων δεσμών μεταξύ των ολιγάριθμων μελών της σημερινής οικογένειας. Η τάση αυτή – που αποδεικνύεται από την κοινή πείρα και από ένα ανεξάντλητο πλήθος περιπτώσεων θυσίας, οικογενειακής στοργής και αλληλεγγύης – είναι αποτέλεσμα όχι μόνο της αριθμητικής μειώσεως των μελών της οικογένειας που συντελεί στη σύσφιξη των μεταξύ τους δεσμών, αλλά και της βαθύτερης πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας του σύγχρονου ανθρώπου και ενός ισχυρότερου πνεύματος αλτρουισμού και συναισθηματισμού που κυριαρχεί σήμερα στο στενό κύκλο της οικογένειας. Ως χαρακτηριστικές ενδείξεις του πνεύματος αυτού μπορούν να αναφερθούν η ευρεία διάδοση του θεσμού της υιοθεσίας, που παρατηρήθηκε τα τελευταία μεταπολεμικά χρόνια, η επικράτηση της μορφής του συναισθηματικού γάμου, που θεμελιώνεται στον ψυχικό δεσμό των συζύγων και αντίστοιχα ο περιορισμός των περιπτώσεων του «γάμου διά συνοικεσίου», που στηριζόταν προπαντός σε οικονομικούς υπολογισμούς.

Στο σύνολό τους λοιπόν οι σχέσεις που διαπλάσσονται στους κόλπους της σύγχρονης οικογένειας είναι ειλικρινέστερες και στενότερες και όλο το κλίμα που επικρατεί μεταξύ των μελών της είναι ένα κλίμα συντροφικότητας, φιλίας και αμοιβαίου σεβασμού.

Οι σύντομες αυτές σκέψεις επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι οι απαισιόδοξες αντιλήψεις για τη σύγχρονη οικογένεια, οι αυστηρές επικρίσεις της, οι αμφιβολίες για το μέλλον της δεν είναι δικαιολογημένες. Βέβαια η μετάβαση από τη γεωργική οικονομία στη σύγχρονη βιομηχανική και μεταβιομηχανική κοινωνία – μετάβαση που άρχισε και εξακολουθεί να πραγματοποιείται ιδίως στον παρόντα αιώνα – προκάλεσε πολλά ρήγματα στο οικοδόμημα της παλαιότερης πατριαρχικής ηθικής και επηρέασε όπως ήταν φυσικό τη μορφή και το περιεχόμενο των οικογενειακών σχέσεων. Πάντως η επίδραση αυτή, αν αφήσουμε κατά μέρος ορισμένα βλαβερά συμπτώματα που αναφέραμε προηγουμένως, τα οποία όμως έχουν περιορισμένη έκταση, είχε στο σύνολό της ευεργετικά αποτελέσματα για το θεσμό της οικογένειας και συνέβαλε και συμβάλλει, σε τελευταία ανάλυση, στην εξυγίανσή του και στη στήριξή του πάνω σε νέες και στερεότερες βάσεις.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 124, Αθήνα 1982

Γεώργιος Μιχαηλίδης - Νουάρος (1909)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Νομικός, καθηγητής Πανεπιστημίου και ακαδημαϊκός. Παράλληλα με το καθαρά νομικό του έργο καλλιέργησε με επιτυχία τη γενική θεωρία του δικαίου και την κοινωνιολογία του δικαίου. Έργα: "Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος", "Οικογενειακό Δίκαιο", "Η αναμόρφωση του Οικογενειακού Δικαίου", "Ζωντανό δίκαιο και φυσικό δίκαιο" κ.ά.

Λέξεις - όροι

προϊούσα (< πρόεμι, προέρχομαι): αυτή που προχωρεί, συνεχής

Άντολφ Βάγκνερ (1835 - 1917): Γερμανός πολιτικός και οικονομολόγος. Πίστευε στην ιδιωτική πρωτοβουλία στην οικονομία, αλλά υποστήριζε ότι στο μέλλον θα αυξηθεί η συμμετοχή των κρατικών οικονομικών δραστηριοτήτων στο συνολικό εθνικό προϊόν.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Από ποια άποψη θα εξετάσει το θέμα της οικογένειας ο συγγραφέας;
2. Ποια ήταν η μορφή της οικογένειας από την αρχαιότητα ως τον περασμένο αιώνα και ποιες λειτουργίες ασκούσε;
3. Πώς διαφοροποιείται η μορφή της οικογένειας στον 20ο αιώνα;
4. Ποια ειδικότερα φαινόμενα ασκούν κατά τη σύγχρονη εποχή σημαντική επίδραση στη διάπλαση των οικογενειακών σχέσεων;
5. Ποια παραδείγματα επέκτασης της κρατικής δραστηριότητας σε λειτουργίες που παλαιότερα ασκούσε η οικογένεια αναφέρονται στο δοκίμιο;
6. Ποιες επιδράσεις έφερε στην οικογένεια το γενικότερο πνεύμα του 20ου αιώνα και πώς τις αξιολογεί ο συγγραφέας;
7. "Οι σχέσεις που διαπλάσσονται στους κόλπους της σύγχρονης οικογένειας είναι ειλικρινέστερες και στενότερες": Πώς δικαιολογεί ο συγγραφέας αυτή τη θέση;
8. Γιατί κατά το συγγραφέα ο θεσμός της οικογένειας δεν περνά κρίση;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Προσέξτε τη δομή του δοκιμίου. Ο συγγραφέας θέλει να ανασκευάσει μια θέση και να υποστηρίξει μια άλλη. Από ποια στάδια περνά η ανάπτυξη του θέματος (τι περιλαμβάνει ο πρόλογος, πώς γίνεται η απόδειξη της θέσης, ποιο το συμπέρασμα);
2. Οργανώστε συζήτηση στην τάξη. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Οι δυο ομάδες θα είναι ισάριθμες και θα υποστηρίξουν αντίστοιχα τις θέσεις:
 - α) Η οικογένεια σήμερα περνά κρίση.
 - β) Η οικογένεια σήμερα δεν περνά κρίση.

Η τρίτη ομάδα από πέντε μέλη αποτελεί τους κριτές που θα αποφασίσουν ποια ομάδα υποστήριξε πειστικότερα τη θέση της.

3. Παρουσιάστε την κυπριακή οικογένεια σήμερα και αναζητήστε αίτια διαφοροποίησής της από το παρελθόν (διερευνήστε μεταξύ άλλων και το ρόλο της τουρκικής εισβολής του '74 και των Μ.Μ.Ε.). Εκφράστε τις προσωπικές σας εκτιμήσεις.

Γ. Παράλληλα κείμενα

- α. Η συγγραφέας στο πιο κάτω κείμενο εκφράζει τις απόψεις της για τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Ποιες είναι αυτές; Συγκρίνετέ τις με τις αντίστοιχες θέσεις του Νουάρου.

Αλλά ο σημερινός άνθρωπος ως σκοπό στη ζωή του έταξε την προσωπική του ευδαιμονία κι όχι την επιτέλεση του ηθικού του χρέους· επομένως και την οικογένεια – τα πρόσωπα δηλαδή που την αποτελούν – τα βλέπει και τα μεταχειρίζεται ως μέσα για την προσωπική του ευδαιμονία. Κατ' αυτό τον τρόπο οι οικογενειακοί δεσμοί από ψυχικοί και πνευματικοί που πρέπει να είναι καταντούν δεσμοί συμφέροντος και το κλίμα των οικογενειακών σχέσεων από κλίμα αλληλοπροσφοράς, αλληλοκατανόησης και αλληλοενίσχυσης γίνεται διεκδικητικό και ανταγωνιστικό. Επί πλέον, σαν ξεκινά και καταλήγει κανείς στον εαυτό του, είναι αδύνατο να δημιουργηθεί ένας ουσιαστικός δεσμός αφού "οποιαδήποτε σχέση προϋποθέτει τη διάχυση του εαυτού μας προς τα έξω, έναν έρωτα που να δαπανάται και να εμπλουτίζεται διαρκώς με δάνεια". Αποκλεισμένος λοιπόν στα υπόγεια του εγώ του ο σημερινός άνθρωπος δεν μπορεί να θεαστεί και να θαυμάσει τα μυστήρια και τα θαύματα που λέγονται θεός, κόσμος, άνθρωπος.

Κι αν ακόμη οι δύο σύζυγοι υπερβούν αυτό το φοβερό πλέγμα του ευδαιμονισμού, του καταναλωτισμού και της μεταξίωσης των αξιών που μας περιβάλλει, θα σκοντάψουν πάνω στις αχαλίνωτες απαιτήσεις, τον προπετή εγωισμό και τις πείσμονες προκαταλήψεις των παιδιών της ευμάρειας που πλήττουν ανεπανόρθωτα σήμερα τις ενδοοικογενειακές σχέσεις.

Αρκετές φορές η κρίση των σχέσεων αυτών οδηγεί στη διάλυση της οικογένειας, οπότε έχουμε πια εμφανέστατα τα διαλυτικά αποτελέσματά της· αλλά τις πιο πολλές φορές η οικογένεια δε διαλύεται, παρά εξακολουθεί να υφίσταται κατόπιν ποικίλων συμβιβασμών. Στην περίπτωση αυτή επικρατεί ένα κλίμα ανοχής και αδιαφορίας· υπάρχει συγκατοίκηση κι όχι συμβίωση· ο καθένας ζει με τον εαυτό του και για τον εαυτό του: τα παιδιά απορρίπτουν τους γονείς, επειδή, όπως λένε, δεν μπορούν να τα καταλάβουν, αφού εκείνοι ανήκουν σε παρωχημένους καιρούς· οι γονείς και σύζυγοι πάλι – αν δεν υπήρξε η τέλεια σωματική και ψυχική αρμονία μεταξύ τους, πράγμα πολύ σπάνιο και δύσκολο – επιρρίπτουν την ευθύνη των αποτυχιών τους ο ένας στον άλλο κι έτσι φωλιάζει στο βάθος

της ψυχής τους η απογοήτευση κι η συνακόλουθή της θλίψη. Τότε ένα τείχος σιωπής ορθώνεται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας που συνοδεύεται από μια φωνή απελπισίας. Λες κι έχει συναφθεί σιωπηρά μια συμφωνία ανάμεσά τους: "– Δε με καταλαβαίνεις, γιατί να σου μιλήσω; – Δε μ' ενδιαφέρεις, γιατί να σε ακούσω;" Φτάνει, λοιπόν, να ζει ο άνθρωπος μέσα σε μια έρημο αφόρητη κι άνυδρη, κι ας τριγυρίζεται από ανθρώπους.

Ανδρεανής Ηλιοφώτου, "Ενδοοικογενειακές σχέσεις",
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 8, Λευκωσία 1989

β. Πολλοί αποδίδουν σήμερα την κρίση στην οικογένεια στο γεγονός ότι εργάζεται η μητέρα. Διαβάστε το πιο κάτω απόσπασμα και συζητήστε το θέμα.

Πολυσυζητημένος και αμφιλεγόμενος είναι σήμερα ο ρόλος της γυναίκας, της εργαζόμενης μητέρας στην οικογένεια. Πολλοί διαμαρτύρονται γιατί η ονομαζόμενη "απελευθέρωση" της γυναίκας στέρησε από την οικογένεια τη συνεχή παρουσία της. Έγινε, λένε, χειρότερη η σημερινή μητέρα όσον αφορά το ρόλο της μέσα στην οικογένεια, γιατί χρειάζεται να δουλεύει, να βγαίνει έξω από το σπίτι και να εγκαταλείπει έτσι την "αγωγή" κι "ανατροφή" των παιδιών της.

Όμως, τι σημαίνει "στέρωση της παρουσίας της μάνας"; Ήταν δημιουργικά "παρούσα" η μάνα στο σπίτι της πριν 50 χρόνια, όταν αναλωνόταν φορτωμένη δουλειές και βιασύνη, ανίκανη να βοηθήσει τα παιδιά της πέραν από του να τα μάθει να "υπακούουν" στον πατέρα; Ήταν τότε περισσότερος ο χρόνος που η μάνα αφιέρωνε στα παιδιά της; Κι αν ακόμη δεχτούμε πως κάποτε ο χρόνος ήταν περισσότερος, η συν-ομιλία της με τα παιδιά της ήταν ποιοτικά καλύτερη από αυτή της σημερινής μάνας;

Πιστεύουμε πως δεν υπάρχει εκ των προτέρων καθορισμένος "ρόλος της μάνας" που να ταυτίζεται με την υπηρεσία στο σπίτι και την παραμονή της εκεί. Ρόλος της μάνας είναι να βρίσκεται κοντά στα παιδιά της όταν τη χρειάζονται, αλλά και να τα μεγαλώνει με τρόπο που να αναπτύσσονται βαθμιαία σε ανεξάρτητες προσωπικότητες· να τους παρέχει την ασφάλεια που προσφέρει η ύπαρξη και συνδρομή της βοηθώντας τα ταυτόχρονα να συνειδητοποιήσουν τον εαυτό τους ως πηγή δυνατοτήτων που πρέπει να δοκιμαστούν· ρόλος της μάνας ακόμη και πάνω απ' όλα είναι να μεταδίδει στην ψυχή των παιδιών τη γλυκύτητα εκείνη της μητρικής αγάπης, τη γαλήνη, την ηρεμία που καταλαγιάζει την ψυχή της, επειδή ακριβώς μετέχει στη σχέση μητέρας - παιδιού.

Τίποτε όμως απ' όλα αυτά δεν μπορεί να προσφέρει η μάνα που νιώθει πως καταπιέζεται από την οικογένεια, που δεν είναι ψυχικά ικανοποιημένη από τη θέση και τις δραστηριότητές της.

Ορισμένοι μίλησαν για την ανάγκη της τιθάσευσης των ατομικών αναγκών της γυναίκας με σκοπό την αφοσίωσή της στην ανατροφή και

αγωγή των παιδιών της. Η μητέρα όμως που νιώθει καταπιεσμένη ως γυναίκα ή ως άνθρωπος, που νιώθει πως θυσιάζει άλλες ανάγκες της δεν μπορεί να είναι σωστή μητέρα. Η αγάπη η υγιής, η μη καταπιεστική, η "γελαστή" αγάπη είναι περίσσειμα ψυχής, ξεχειλίσμα ολοκλήρωσης και ικανοποίησης κι όχι μεμψιμοιρία, υστέρημα, τιθάσευση και καταπίεση αναγκών.

Τι προκύπτει από τις πιο πάνω σκέψεις; Το γεγονός ότι η μητέρα εργάζεται και δεν ασχολείται μόνο με την ανατροφή των παιδιών της δεν είναι εκ των προτέρων κακό. Το ρόλο της μάνας τον υποβαθμίζει η καταπιεσμένη γυναίκα, γιατί είναι γεμάτη ελλείψεις και ανικανοποίητες ανάγκες και επιθυμίες που εκδηλώνονται στη συμπεριφορά της και στις σχέσεις της με τους άλλους. Καταπίεση όμως για τη γυναίκα δεν είναι η παραμονή στο σπίτι, ούτε η εργασία έξω απ' αυτό. Καταπίεση υπάρχει όταν η γυναίκα "αναγκάζεται" να μείνει στο σπίτι, ενώ θέλει να εργαστεί και αντίθετα, όταν υποχρεώνεται – για λόγους οικονομικούς για παράδειγμα – να εργαστεί, ενώ θέλει και νιώθει την ανάγκη να παραμείνει στο σπίτι, κοντά στα παιδιά της.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει πράγματι σύγκρουση ρόλων, γιατί υπάρχει σύγκρουση επιθυμίας και πράξης και γιατί η οικογενειακή σχέση δεν ολοκληρώνει, δεν ικανοποιεί, αλλά αντίθετα εξαναγκάζει σε ανάληψη ρόλων που δεν έχουν συνειδητά επιλεγεί. Είναι φυσικό πως σε τέτοιες περιπτώσεις οι συνέπειες είναι αρνητικές και για την οικογένεια ως σύνολο και για το κάθε μέλος ξεχωριστά.

Μαίρης Ιωαννίδου - Κουτσελίνη, "Το συν- της οικογενειακής
συνύπαρξης και ο ρόλος της μητέρας",
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 8, Λευκωσία 1989

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να αντικαταστήσετε τις έντονα γραμμένες λέξεις με συνώνυμες:
 - α) Η οικογένεια ήταν σε θέση να **ικανοποιήσει** όλες σχεδόν τις ανάγκες των μελών της.
 - β) Ο θεσμός των κοινωνικών ασφαλίσεων έχει **ανδρωθεί** κατά τον παρόντα αιώνα.
 - γ) Το σύγχρονο δίκαιο **αποβλέπει** στην προστασία των ανηλίκων.
 - δ) Όπως **συνάγεται** από στατιστικές, ένας μεγάλος αριθμός διαζευγμένων συνάπτουν νέο γάμο.

2. Δώστε τα αντίστοιχα των λέξεων επίθετα με πρώτο συνθετικό το στερητικό **α** (π.χ. αποσπώμαι - αναπόσπαστος):
προσαρμογή, σύγκριση, μειώνω, κλωνισμός, χαρακτηρίζω, έλεγχος.

3. Σχηματίστε τρεις προτάσεις με το ρήμα **ασκώ** και διαφορετικό αντικείμενο κάθε φορά (επιλέξτε από τον πιο κάτω κατάλογο):

- ασκώ** – εξουσία
– έλεγχο
– βία
– καθήκοντα
– επάγγελμα
– δικαίωμα

Β. Κατράκη: *Κατάσταση 2*

Άνθρωπος και πόλεμος

Αν η επιβίωση αποτελεί την πρωταρχική και κυρίαρχη επιδίωξη του ανθρώπου από τη στιγμή που θα γεννηθεί, τότε είναι αναμφισβήτητο ότι ο κάθε άνθρωπος προσωπικά, σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης και σ' όλες τις εποχές, αρνείται απόλυτα το φαινόμενο του πολέμου και τον τοποθετεί αντίκρου στο θάνατο, δηλαδή στην κατάλυση της υπέρτατης αξίας που είναι η ζωή.

Όμως, από την αυγή της ανθρώπινης προϊστορίας, οι άνθρωποι πολεμούν αναμεταξύ τους και δεν υπάρχει στιγμή στην ιστορία της ανθρωπότητας που σε κάποιο σημείο του πλανήτη να μη διεξάγεται κάποιος πόλεμος.

Όταν έληξε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, όλοι είχαν ελπίσει ότι θα ήταν ο τελευταίος, εντούτοις, 20 χρόνια αργότερα ξεκίνησε ο δεύτερος παγκόσμιος, χειρότερος από τον πρώτο. Στα 46 χρόνια που πέρασαν από το τέλος του έως σήμερα έγιναν 127 πόλεμοι, μικροί και μεγαλύτεροι· δηλαδή, σε αυτή την περίοδο, είχαμε περίπου τρεις πολέμους κάθε χρόνο.

Αυτή την αντίφαση ανάμεσα στην ενστικτώδη άρνηση του πολέμου από τον κάθε άνθρωπο ατομικά και στην αδιάκοπη συμμετοχή των ανθρώπων στον πόλεμο προσπάθησαν κατά καιρούς να ερμηνεύσουν οι φιλόσοφοι.

Μια θεωρία δέχεται ότι μέσα στην ανθρώπινη υπόσταση συνυπάρχουν η έφεση της δημιουργίας και η διάθεση της καταστροφής. Όταν αρχίζει ένας πόλεμος, ο άνθρωπος έχει παραδοθεί στη διάθεση της αυτοκαταστροφής που ενυπάρχει μέσα του.

Μια άλλη υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός των ανθρώπινων κοινωνιών, καθώς και οι ιδεολογίες και τα κοινωνικά συστήματα φθάνουν κάποτε στα ανώτατα όριά τους και τότε ο πόλεμος γίνεται αναγκαίος για να καταλύσει τον πολιτισμό, τις ιδεολογίες και τα συστήματα, ώστε μέσα από την καταστροφή, την ανθρώπινη δυστυχία και το ιδεολογικό κενό να εμφανιστούν οι νέες μορφές που θα συνεχίσουν την ανοδική πορεία της ανθρωπότητας.

Μια τρίτη θεωρία δέχεται ότι ο πόλεμος αποτελεί αναπόδραστη αναγκαιότητα ανεξάρτητη από την άρνηση και την καταδίκη του από τα μεμονωμένα άτομα. Αν δεχθούμε αυτό το συμπέρασμα, θα πρέπει να απαντήσουμε σε μερικά ερωτήματα που αναγκαστικά ανακύπτουν.

Και το πρώτο ερώτημα είναι: Γιατί ο πόλεμος είναι μια αναγκαιότητα; Έχει μόνο μία αρνητική όψη για τη μοίρα του ανθρώπου ή μήπως έχει και θετική όψη;

Ο Ηράκλειτος είπε: «πόλεμος πάντων πατήρ». Δεν θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ο Ηράκλειτος, ένα από τα μεγαλύτερα φιλοσοφικά πνεύματα των αιώνων, ήταν πολεμοκάπηλος. Τι άραγε εννοούσε ο αινιγματικός φιλόσοφος, διατυπώνοντας αυτόν τον ορισμό; Μόνο ότι, όπως διαπιστώνει «τους μεν θεούς έδειξε τους δε ανθρώπους, τους μεν δούλους εποίησε τους δε ελευθέρους»; Ή μήπως εννοούσε, όπως πολύ αργότερα υποστήριξαν άλλοι στοχαστές – οι Έγγελος, Νίτσε και Ντοστογιέφσκι – ότι ο πόλεμος είναι δημιουργός όλων των ανθρώπινων επιτευγμάτων;

Οι προαναφερθέντες στοχαστές υποστήριξαν ότι ο πόλεμος, παρόλο που φέρνει το θάνατο, την ερήμωση και την καταστροφή του ανθρώπινου μόχθου στις περιοχές που διεξάγεται, εντούτοις αποτελεί το μοχλό της προόδου των ανθρώπινων κοινωνιών. Προωθεί την επινοητικότητα και τον ανταγωνισμό, αναμοχλεύει την πνευματική ραστώνη που αναπτύσσεται στις ειρηνικές περιόδους, εξωθεί στην ένταση της ανθρώπινης δραστηριότητας, προκαλεί την εμφάνιση νέων αντιλήψεων και νέων ιδεών και γίνεται ο συρμός που προωθεί τον πολιτισμό και τη δημιουργία.

Το δεύτερο ερώτημα που ανακύπτει από την αποδοχή του συμπεράσματος για το αναπόδραστο του πολέμου είναι: Ποια πρέπει να είναι η συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στην απειλή του πολέμου;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μας φέρνει πιο κοντά στη σημερινή διεθνή πραγματικότητα. Εφόσον η ανθρωπότητα δεν κατάφερε έως σήμερα να εξασφαλίσει ένα παγκόσμιο σύστημα διεθνούς αλληλεγγύης που θα εξοβέλιζε τον πόλεμο ως μέσο επιλύσεως των αντιθέσεων και των συγκρουόμενων συμφερόντων και εφόσον ακόμα οι ομάδες των ανθρώπων είναι χωρισμένες σε ενότητες, εφόσον δηλαδή υπάρχουν εθνικά κράτη, ακόμα και έθνη χωρίς συγκεκριμένη πατρίδα, τότε η συμμετοχή του ανθρώπου στον πόλεμο είναι – κάτω από ορισμένες συνθήκες και περιστάσεις – αναπόφευκτη.

Ο κάθε άνθρωπος γεννιέται, μεγαλώνει, προσπαθεί να δημιουργήσει μια οικογένεια και να εξασφαλίσει τις συνθήκες της ατομικής και οικογενειακής του ευημερίας μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης κοινότητας στην οποία είναι ενταγμένος, μιας κοινότητας με την οποία τον συνδέουν κοινές ιστορικές παραδόσεις, κοινή γλώσσα, κοινός πολιτισμός, εδραιωμένο κοινωνικοπολιτικό καθεστώς. Στην περίπτωση, συνεπώς, που η πατρίδα του απειλείται, είναι υποχρεωμένος, παρά τη συνειδησιακή του αντίθεση με την έννοια του πολέμου, να πολεμήσει. Πρόκειται γι' αυτό που μεγαλόστομα η προπαγάνδα των εκάστοτε απειλούμενων ονομάζει «αγώνα υπέρ βωμών και εστιών» και που σε τελική ανάλυση αναφέρεται στο αίτημα της ατομικής ελευθερίας.

Επίσης, όταν μια εθνότητα είναι ανέστια, όταν είναι διασπαρμένη σε διαφορετικές κοινότητες με τις οποίες δεν έχει φυλετική, πολιτισμική, ιστορική, θρησκευτική ή γλωσσική συγγένεια, όταν υφίσταται καταπίεση και εκμετάλλευση, τότε ο άνθρωπος αυτής της ανέστιας εθνικής ομάδας, ανεξάρτητα από

τη συνειδησιακή του αντίθεση με την έννοια του πολέμου, είναι αναγκασμένος να πολεμήσει για να δημιουργήσει μια πατρίδα. Και στην περίπτωση αυτή το τελικό αίτημα είναι η ατομική ελευθερία.

Υπάρχει, τέλος, και μια τρίτη περίπτωση, που μας φέρνει μπροστά στο σημερινό πρόβλημα.

Αποτελεί κοινό τόπο η άποψη ότι όλοι οι πόλεμοι έχουν οικονομικά αίτια. Πριν από πολλές χιλιάδες χρόνια, ο Σωκράτης είχε πει ότι «οι πόλεμοι γίνονται διά των των χρημάτων κτήσιν». Όταν η ευημερία του ανθρώπου εξαρτάται από τους φυσικούς πόρους και όταν οι φυσικοί πόροι είναι ανισομερώς κατανομημένοι στον πλανήτη, η με κάθε μέσο διεκδίκηση μεριδίου των φυσικών πόρων από τις ανθρώπινες ομάδες είναι μια αναγκαία επιλογή σύμφυτη με το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως. Έθνη, κράτη, λαοί που διαβιώνουν σε περιοχές στερημένες από φυσικούς πόρους, οδηγημένα από την ανάγκη της επιβίωσης, είναι υποχρεωμένα να τους διεκδικήσουν από εκείνους που τους κατέχουν.

Και ο μεμονωμένος άνθρωπος που ανήκει στη στερημένη ομάδα, θα πρέπει να πολεμήσει, ανεξάρτητα από οποιοσδήποτε ηθικές αναστολές ή συνειδησιακές αντιρρήσεις και αν έχει, συστρατευόμενος στην κοινή προσπάθεια της στερημένης ομάδας στην οποία είναι ενταγμένος. Αν δεν το κάνει, αντιστρατεύεται το ίδιο του το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και προδίδει τη συλλογική προσπάθεια της ομάδας στην οποία ανήκει.

Στην περιοχή μας, το πετρέλαιο έχει αναδειχθεί στο πρωταρχικό φυσικό στοιχείο, απαραίτητο για τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Η παγκόσμια οικονομική ισορροπία εξαρτάται από την ομαλή και αδέσμευτη ροή του πετρελαίου, σε τιμές που δεν τις καθορίζουν αυθαίρετα όσοι κατέχουν τις πηγές, αλλά η αντιστοιχία της δυνατότητας παραγωγής προς τις ανάγκες της παγκόσμιας αγοράς. Η προσπάθεια κάποιου κράτους, τρασυ ή ανθρώπου να ελέγξει απόλυτα τη ροή του πετρελαίου στην αγορά, είναι μοιραίο να προκαλέσει την παγκόσμια αντίδραση, ιδιαίτερα μάλιστα όταν η επιδίωξη του ελέγχου έχει ως αποτέλεσμα την παραβίαση της ανεξαρτησίας ενός άλλου κράτους... όπως έγινε στην περίπτωση του Κουβέιτ.

Μια τέτοια απειλή, ανατρέπει τη διεθνή οικονομική ισορροπία. Και στην περίπτωση αυτή, ο μεμονωμένος άνθρωπος δεν έχει άλλη επιλογή, από τη συμπαράταξή του στην παγκόσμια προσπάθεια για αποτροπή ενός τέτοιου κινδύνου, έστω και αν αυτό σημαίνει ότι πρέπει να πολεμήσει.

Στις περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν, και που το φαινόμενο «πόλεμος» προβάλλει ως αδήριτη ανάγκη, το συνειδησιακό πρόβλημα του μεμονωμένου ανθρώπου δεν αποτελεί δίλημμα. Όταν απειλείται η ελευθερία σου, όταν πρέπει να αγωνιστείς για την επιβίωσή σου, όταν κινδυνεύει η παγκόσμια ισορροπία, δεν έχεις άλλη επιλογή.

Αλλά τότε πώς θα αξιολογηθεί το πανανθρώπινο αίτημα για την «επί γης ειρήνη»; Τα δισεκατομμύρια των μεμονωμένων ανθρώπων, που ο καθένας τους αρνείται τον πόλεμο, δεν διαμορφώνουν ένα πανίσχυρο αντίρροπο φαινόμενο, τον «ειρηνισμό», που θα μπορούσε να καταλύσει την αναγκαιότητα του πολέμου;

Η πείρα διδάσκει ότι το ειρηνικό πνεύμα είναι χαλαρό, ανοργάνωτο, αδύναμο και παθητικό. Το επιθετικό πνεύμα είναι συνεκτικό, οργανωμένο, δυνατό, ενεργητικό. Και κατά ένα περίεργο τρόπο, το ειρηνευτικό πνεύμα, αντί να αποτρέπει, πολλές φορές προκαλεί τον πόλεμο.

Η περίπτωση του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Τότε, στην περίοδο 1936-39, οι ηγέτες της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας υποχώρησαν σε όλες τις αξιώσεις του Χίτλερ. Όμως στο τέλος η ανθρωπότητα δεν μπόρεσε να αποφύγει τη μεγάλη σφαγή.

Γι' αυτό το λόγο, σε ώρες κρίσεως, τα ειρηνευτικά κινήματα, οι πορείες και οι διαμαρτυρίες, αποδυναμώνουν τα υγιή ανακλαστικά του λαού και αποτελούν εκδηλώσεις ρομαντικές και επιδιώξεις ουτοπιστικές.

Εν πάση περιπτώσει, τελειώνοντας θα ήθελα να υπογραμμίσω την πεποίθησή μου πως τελικά θα επικρατήσει κάποτε παντού το πνεύμα της ειρήνης. Ωστόσο, πιστεύω ότι προϋπόθεση για να φθάσει η ανθρωπότητα σ' αυτό το ευχάριστο σημείο, αποτελεί η εγκαθίδρυση του δημοκρατικού πολιτεύματος σε όλα τα κράτη. Γιατί μόνο το πολίτευμα αυτό διέπεται από αρχές που εμπεριέχουν τα βασικά στοιχεία της ειρηνικής συμβίωσης των κοινωνιών και επιτρέπεται την ειρηνική επίλυση των αναφυομένων μεταξύ των κρατών διαφορών.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 232, Αθήνα 1991

Γεώργιος Ράλλης (1918)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Επιφανής πολιτικός της μεταπολεμικής περιόδου, επανειλημμένα βουλευτής, υπουργός και πρωθυπουργός (1980-81). Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες. Έλαβε μέρος στον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Τα έργα του είναι πολιτικού κυρίως περιεχομένου: "Ωρες ευθύνης", "Η αλήθεια για τους Έλληνες πολιτικούς", "Πολιτικές εκμυστηρεύσεις", "Κοιτάζοντας πίσω" κ.ά.

Λέξεις - όροι

αδήςριτος (< α στερητικό + δηρίομαι< δήρις: αγώνας, μάχη): ακαταμάχητος, αυτός που δεν μπορεί να αγνοηθεί, επιτακτικός

πραστ: συνένωση πολλών ομοειδών επιχειρήσεων σε μία

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια αντίφαση παρατηρείται κατά το συγγραφέα στη συμπεριφορά του ανθρώπου καθ' όλη την ιστορική του πορεία;
2. Με ποιες θεωρίες ερμηνεύεται η αδιάκοπη συμμετοχή του ανθρώπου στον πόλεμο;
3. Ποια η θετική όψη του πολέμου κατά το συγγραφέα; Σε ποιους στοχαστές αναφέρεται για να τεκμηριώσει τη θέση του;
4. Σε ποιες τρεις περιπτώσεις κατά το δοκιμιογράφο ο άνθρωπος δεν έχει άλλη επιλογή από τον πόλεμο;
5. Γιατί τα ειρηνευτικά κινήματα δεν έχουν πετύχει μέχρι στιγμής το σκοπό τους;
6. Ποια είναι η προϋπόθεση για την επικράτηση της ειρήνης κατά το Γεώργιο Ράλλη;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Με βάση τη δομή του δοκιμίου δώστε την περίληψή του σε 10-15 γραμμές.
2. Ο δοκιμιογράφος υποστηρίζει ότι προϋπόθεση για να επικρατήσει παγκόσμια η ειρήνη είναι η εγκαθίδρυση δημοκρατίας σε όλα τα κράτη.
 - α) Δικαιολογήστε αυτή την άποψη.
 - β) Εκτός από τη δημοκρατία ποιοι άλλοι παράγοντες κατά τη γνώμη σας δυνατόν να συμβάλουν στην επικράτηση της ειρήνης; Συμβουλευτείτε και το παράλληλο κείμενο.
3. "Όταν απειλείται η ελευθερία σου, όταν πρέπει να αγωνιστείς για την επιβίωσή σου... δεν έχεις άλλη επιλογή από τον πόλεμο".
Σχολιάστε την άποψη αυτή. Συσχετίστε την με το παρελθόν του ελληνισμού αλλά και τις κρίσιμες ώρες που διέρχεται σήμερα η ιδιαίτερη πατρίδα μας και ο ελληνισμός.
4. Συζητήστε το θέμα: **Θετικές και αρνητικές συνέπειες του πολέμου.**
Να χωριστεί η τάξη σε ομάδες οι οποίες θα παρουσιάσουν άλλες μεν τις θετικές συνέπειες του πολέμου άλλες δε τις αρνητικές. Για να τεκμηριώσουν τις θέσεις τους οι ομάδες, μπορούν να αναφερθούν και σε έργα ζωγραφικής, λογοτεχνίας, μουσικής, στατιστικά στοιχεία, μαρτυρίες, απόψεις επιφανών προσώπων κ.ά.

Γ. Παράλληλο κείμενο

- α) Πώς είναι δυνατόν ν' αποφευχθεί ο πόλεμος σύμφωνα με το πιο κάτω απόσπασμα;
- β) Υπάρχουν κοινές προτάσεις στο απόσπασμα αυτό και στο δοκίμιο του Γεωργίου Ράλλη;

Η πρώτη και σημαντικότερη προσπάθεια που πρέπει να κάνει η παγκόσμια κοινότητα είναι να μεταφέρει πόρους από τις οικονομικά εύρωστες χώρες στις ασθενέστερες. Δίχως κάποια, στοιχειώδη έστω, δικαιότερη κατανομή των παγκόσμιων πόρων, οι αναταραχές, τουλάχιστον οι τοπικές, θα συνεχίζονται με κίνδυνο πάντοτε να πυροδοτήσουν ευρύτερες συρράξεις. Δεύτερη προσπάθεια πρέπει να έχει στόχο την τήρηση ενός παγκόσμιου κώδικα δικαίου, ο οποίος να εφαρμόζεται χωρίς εξαιρέσεις και χωρίς συμφεροντολογικούς υπολογισμούς, κυρίως από τις χώρες που πρωταγωνιστούν στην παγκόσμια σκηνή. Αυτός ο κώδικας θα διέπει τόσο τις σχέσεις μεταξύ των κρατών όσο και τις εσωτερικές σχέσεις του καθενός κράτους. Βέβαια, αυτό στην πράξη είναι και δύσκολο και επικίνδυνο. Πολλές φορές εμείς οι Ευρωπαίοι αγνοούμε τον πολιτισμό των άλλων λαών και κρίνουμε τις πράξεις τους με τα δικά μας κριτήρια. Εκείνο που σε μας μπορεί να φαίνεται ως καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για ορισμένα κράτη είναι, πιθανόν, ιδιορρυθμία του πολιτισμού τους. Και εδώ γεννιέται μια τρίτη ανάγκη της εποχής μας. Πρέπει, μια και ο κόσμος έγινε μια γειτονιά, να προσπαθήσουμε να γνωρίσουμε το γείτονά μας. Αυτή η γνωριμία πρέπει να καταλήγει σε κατανόηση και σεβασμό. Κανένας πνευματικός ιμπεριαλισμός δε δικαιολογείται στις μέρες μας. Μπορεί να αμυνόμαστε για το δικό μας πολιτισμό, και με το δικό μας, όμως σε καμία περίπτωση δεν μας επιτρέπεται να περιφρονούμε τους άλλους πολιτισμούς, που από μια άλλη σκοπιά είναι εξίσου σημαντικοί.

Τέλος, χωρίς να εξαντλείται ο κατάλογος των όσων πρέπει να γίνουν, είναι καιρός να σκεφτούμε πολύ και να επανεξετάσουμε την παραγωγή και διάθεση των ποικιλώνυμων οπλικών συστημάτων. Καταλαβαίνω τις δυσκολίες της προσπάθειας. Οι οικονομίες των προηγμένων χωρών στηρίζονται, εν πολλοίς, στα προϊόντα αυτά και οι φιλοδοξίες των φτωχών στους εξοπλισμούς τους. Αλλά, αν δε σπάσει αυτός ο φαύλος κύκλος, θα αυξάνει διαρκώς ο κίνδυνος μικρής ή μεγάλης σύρραξης. Πρέπει κάποτε να κατανοήσουμε πως η πολυφαγία δε βελτιώνει την υγεία του ανθρώπου και πως την πραγματική ευεξία την προσπορίζει η λελογισμένη δίαιτα. Το διαρκώς υψηλότερο βιοτικό επίπεδο θα οδηγή πάντοτε σε αδιέξοδα, τόσο τα άτομα όσο και τα έθνη. Από την άλλη, τα φτωχά έθνη πρέπει επιτέλους να καταλάβουν πως σε κανένα πόλεμο δεν υπάρχουν νικητές, γιατί όλοι τους είναι ηττημένοι.

Εδώ έρχεται να παίξει το ρόλο της η εκπαίδευση. Πάντοτε καταλήγω σ' αυτήν, όχι μονάχα γιατί την υπηρέτησα τόσα χρόνια, αλλά γιατί πραγματικά δε βλέπω κανένα άλλο θεσμό που μπορεί να την υποκαταστήσει. Καταλαβαίνω πως η φοβερή ανάπτυξη της τεχνολογίας δημιούργησε αδήριτες ανάγκες και εξασκεί αφόρητες πιέσεις για συγκεκριμένη και εξειδικευμένη γνώση. Αυτές οι ανάγκες οδηγούν σε εκπαιδευτικά συστήματα στεγνά, που ανταποκρίνονται, λίγο ή πολύ, στη στεγνή και απρόσωπη φυσιογνωμία της τεχνολογίας. Όμως, ας μην ξεχνούμε πως η εκπαίδευση ανέκαθεν είχε και κάποιον άλλο προορισμό, την εσωτερική καλλιέργεια του ανθρώπου. Κι αν αυτός ο προορισμός τέθηκε στο περιθώριο, πρέπει να έρθει ξανά στο προσκήνιο, γιατί είναι ο καταλύτης που θα βοηθήσει τον άνθρωπο να σπάσει τον εγωκεντρισμό του, να τιθασεύσει τις ορμές του και να περιορίσει τον παραλογισμό του. Αν ο άνθρωπος βελτιώσει τον μέσα του κόσμο, αυτό θα έχει αντίκτυπο στο ήθος της κοινωνίας. Ίσως ίσως να αποδειχθεί το μόνο αντίδοτο στον παραλογισμό του πολέμου. Ξέρω φυσικά πως αυτά είναι ευχές και πόθοι ενός ανθρώπου που βλέπει νομοτελειακά το αναπόφευκτο των πολέμων, αλλά διψά, όπως ο κάθε κοινός άνθρωπος, για την ειρήνη. Όμως, τίποτ' άλλο δεν μπορώ να καταθέσω.

Κυριάκου Πλησή, "Πόλεμος και ειρήνη"

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να ετυμολογήσετε τις λέξεις και να γράψετε προτάσεις.
αναμοχλεύω, ραστώνη (πνευματική), αναπόδραστος, αυθαίρετα, ουτοπιστικός
2. Ποια είναι η διαφορά στη σημασία των εξής λέξεων:
αντίφαση - αντίθεση
ανταγωνισμός - συναγωνισμός
αποτρέπω - ανατρέπω
3. Αντικαταστήστε τα ρήματα **κάνω** και **γίνομαι** με κατάλληλες νοηματικά λέξεις ή φράσεις:
Στον αιώνα μας **έγιναν** δύο μεγάλες συγκρούσεις που **έκαναν** φοβερές καταστροφές.
Στο βαλκανικό χώρο **έγιναν** πολλοί πόλεμοι.
Η βούληση για εθνική επιβίωση **κάνει** ώστε οι λαοί να προσέχουν ιδιαίτερα τις εθνικές τους παραδόσεις.
Η στάση του συντέινε στο να **γίνει** συζήτηση για το αν πρέπει να **κάνουμε** την εκδήλωση.

Γελοιογραφία του Αντώνη Καλαμαρά

Ευδαιμονισμός και υπερκατανάλωση

1. Με την Αναγέννηση προβάλλεται ένας νέος τρόπος ζωής που καταφάσκει την απόλαυση και τη χαρά της ζωής και διαμορφώνεται σιγά σιγά στους νεότερους χρόνους σαν ευδαιμονισμός. Ο ευδαιμονισμός είναι έμφυτη τάση λίγο-πολύ στους ανθρώπους όλων των εποχών. Όταν όμως τα καταναλωτικά αγαθά είναι λιγοστά, η τάση αυτή παραμένει όνειρο θερινής νυκτός. Στις εποχές της μεγάλης σπάνειας οι άνθρωποι «την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι» καταπνίγουν τη φυσική τάση του ευδαιμονισμού και την περιορίζουν δραστικά με ποικίλα ταμπού. Με την Αναγέννηση όμως από τη μια και με την ανάπτυξη της μηχανικής παραγωγής από την άλλη, από τα τέλη του 18ου αιώνα η φυσική τάση του ευδαιμονισμού απελευθερώνεται σε σημαντικό βαθμό, ώστε ο ευδαιμονισμός να διαχέεται σε πλατύτερα στρώματα του λαού και να εκφράζεται σαν φιλοσοφία του ευδαιμονισμού ρητώς και σαφώς από τον πατέρα της φιλοσοφίας αυτής τον Jer. Bentham (1748-1832) ¹

2. Πολύ αποφασιστικότερα συνέβαλε στην κατάρρευση των φραγμών και των ταμπού, που αποτελούσαν σοβαρές ανασχέσεις στις απολαύσεις και χαρές της ζωής, η Ψυχανάλυση του Φρόυντ (1856-1939). Είτε παρεξηγημένη είτε ορθά ερμηνευόμενη η φροϋδική ψυχολογία κατέρριψε ταμπού και θρησκευτικούς ή και ηθικούς φραγμούς στη σφαίρα του σεξ. Η κατάρριψη ή τουλάχιστον η αμφισβήτηση των φραγμών αυτών είχε τεράστιες αλυσιδωτές επιπτώσεις και σε άλλες σφαίρες ζωής πέρα από το σεξ και μάλιστα στην κατανάλωση οικονομικών αγαθών. Για την ψυχανάλυση η κύρια έννοια για την ερμηνεία των ψυχολογικών φαινομένων είναι η έννοια της μη ματαιώσεως των ορμών και αναγκών. Σύμφωνα με την ψυχανάλυση η γένεση των νευρώσεων και άλλων ψυχολογικών ανωμαλιών οφείλεται στη μη πραγματοποίηση των ορμών και των αναγκών, που συνεπάγεται απώθηση των ματαιωθείσων ορμών και αναγκών από τη συνείδηση στο ασυνείδητο, απ' όπου δρουν σαν κλεφτοπολεμιστές και αναστατώνουν τον ψυχολογικό μας κόσμο. Από τη θέση αυτή το άλμα προς τη γενίκευση ή και παραποίηση της έννοιας αυτής δεν ήταν μεγάλο: όποιος ήθελε να έχει την ψυχική του υγεία έπρεπε να μην αρνείται στον εαυτό του την πραγματοποίηση των ορμών και αναγκών του ή, άλλως λεγόμενο, έπρεπε να αποφεύγει τη ματαιώση των ορμών και αναγκών του. Έτσι η έννοια της μη ματαιώσεως των ορμών και των αναγκών αφομοιώθηκε και λειτούργησε σαν στάση ζωής σε αρκετούς ανθρώπους στις δυτικές κοινωνίες.²

3. Η διαφήμιση, κατανοώντας πόση απήχηση μπορεί να έχει στην ψυχή του καταναλωτή αυτή η έννοια της μη ματαιώσεως, την αξιοποίησε και την εκμεταλλεύτηκε συστηματικά. Συγχρόνως εκμεταλλεύτηκε την ισχυρή υποβλη-

τική απήχηση που έχουν οι εικόνες και τα συνθήματα, όταν μάλιστα αποτείνονται σε βασικές και ζωικές ορμές του ανθρώπου. Οι ορμές και οι ανάγκες στις οποίες αποτείνονται πολλές εικόνες και πολλά συνθήματα της διαφημίσεως είναι:

- (α) οι ανάγκες ασφάλειας του ατόμου
- (β) η ανάγκη για επίδειξη
- (γ) οι ανάγκες για αναγνώριση και εξίσωση με τους άλλους (τους ισχυρούς, τους ωραίους, τους επιτυχημένους...) ή ακόμη και οι ανάγκες επιβολής και εξουσίας επί των άλλων
- (δ) οι ζωικές ορμές και ανάγκες όπως του σεξ, της διατήρησης της ζωτικότητας, της δροσιάς των νιάτων κτλ.

Εφαρμόζοντας ακόμη η διαφήμιση κάποιες απλές αλλά αποτελεσματικές στρατηγικές μαθήσεως (η επανάληψη είναι η μητέρα της μάθησης) και επαναλαμβάνοντας εικόνες και συνθήματα με πολλή επιμονή και μέσα σε τερπνά πλαίσια (μουσικής, χρωμάτων, ωραίων λέξεων κτλ.) και γνωρίζοντας καλά τις ανθρώπινες ευαισθησίες και αδυναμίες κατορθώνει να βρίσκει διόδους και να φτάνει βαθιά στην ψυχή των καταναλωτών. Την ανάπτυξη και αποτελεσματικότητα της διαφημίσεως υπεβοήθησε αποφασιστικά η τεχνολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας (ραδιόφωνο, πολύχρωμη τυπογραφία, τηλεόραση) κτλ.

4. Η διαφήμιση μαζί με άλλους παράγοντες ενίσχυσαν και πολλαπλασίασαν τις ανάγκες και την τάση για κατανάλωση που είχαν αποδεσμευθεί με τον ευδαιμονισμό και την ψυχανάλυση. Χρειαζόταν όμως για να υλοποιηθεί η τάση προς υπερκατανάλωση ένας αποτελεσματικός μηχανισμός αυξήσεως των πωλήσεων. Πράγματι με την εισαγωγή του συστήματος πωλήσεως με δόσεις και με την ανάπτυξη του συστήματος ενοικιαγοράς ο καταναλωτής αυξάνει την αγοραστική δύναμη ή καλύτερα τις καταναλωτικές του δυνατότητες, ώστε να αγοράσει πολύ περισσότερα από όσα μπορεί και απ' όσα χρειάζεται κατά τη δεδομένη στιγμή της αγοράς. Με τα συστήματα αυτά ο καταναλωτής αγοράζει διαρκώς περισσότερα, οραματίζεται ολοένα και μεγαλύτερη κατανάλωση και παραδίδεται ολόκληρος στον πυρετό της έξαλλης υπερκατανάλωσης, μέχρις ότου γεράσει ή πεθάνει μέσα σ' ενοικιαγορές και δόσεις.

5. Η υπερκατανάλωση οφείλει τη γένεσή της μεταξύ άλλων και στην ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος. Πώς επετεύχθη αυτή η ανακατανομή; Και στην περίπτωση αυτής της ανακατανομής, όπως γενικά σε όλα ή τουλάχιστον στα πιο πολλά κοινωνικά φαινόμενα, η αλλαγή ήταν αποτέλεσμα συνεργίας πολλών και ποικίλων παραγόντων. Οι βιομήχανοι, και πρώτοι και καλύτεροι στις ΗΠΑ, κατένοησαν ότι για να αναπτυχθούν οι βιομηχανίες χρειαζόταν να βρουν νέες αγορές ή να διερύνουν τις ήδη υπάρχουσες, για να διαθέτουν τα προϊόντα τους. Οι βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης έλυναν, ως ένα μεγάλο βαθμό, το πρόβλημά των με τις αγορές των αποικιών, αφού οι χώρες αυτές

ήσαν, ως γνωστό, αποικιακές δυνάμεις. Οι βιομήχανοι των ΗΠΑ, επειδή η χώρα των δεν διέθετε τις αγορές των αποικιών, αφού οι ΗΠΑ δεν ήταν αποικιακή δύναμη, έλυσαν το πρόβλημα της αγοράς επί τόπου με το να προσφέρουν καλύτερα ημερομίσθια και με το να δημιουργήσουν περισσότερες θέσεις εργασίας. Έτσι οι εργάτες αγόραζαν περισσότερα προϊόντα με συνέπεια οι βιομηχανίες να κερδίζουν περισσότερα από τη μεγάλη παραγωγή που χρειαζόταν για να αντιμετωπισθεί η αυξημένη κατανάλωση. Εδημιουργείτο κατά τον τρόπο αυτό ένας κύκλος αλληλοϋποστήριξης και αλληλοενίσχυσης της παραγωγής και της κατανάλωσης. Η μεγαλύτερη ανάπτυξη της οικονομίας των ΗΠΑ σε σύγκριση με τις οικονομίες της Ευρώπης οφείλεται κατά μεγάλο μέρος σ' αυτόν τον κύκλο παραγωγής – κατανάλωσης. Και εδώ, στο θέμα δηλ. της ανακατανομής του εθνικού εισοδήματος, οι ΗΠΑ κινήθηκαν με γοργούς ρυθμούς, ώστε το 1960 ήδη το 70% του εθνικού εισοδήματος να πηγαίνει στην εργατική τάξη με 40 ώρες εβδομαδιαίας εργασίας σε σύγκριση με το 53% που πήγαινε στην εργατική τάξη με 60 ώρες εργασίας εβδομαδιαίως το 1900.

Σημειώσεις

- (1) Ο ευδαιμονισμός του Bentham - που είναι γνωστός και ως θεμελιωτής της φιλοσοφίας του ωφελιμοθηρισμού - δεν είναι ο εγωιστικός ευδαιμονισμός αλλά ο κοινωνικός ευδαιμονισμός, αφού οι ωφελιμοθηρικοί υποστηρίζουν τη μεγαλύτερη δυνατή ευτυχία για το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό των πολιτών. Το «κράτος ευημερίας» (the welfare state) είναι σε αρκετό βαθμό έργο της φιλοσοφίας του ευδαιμονισμού.
- (2) Η έννοια της μη ματαιώσεως είχε μεγάλη απήχηση σε πολλούς εκπαιδευτικούς και γονείς με σαφείς τάσεις υπεραπλούστευσης και απολυτοποίησης που συνεπάγονταν και συνεπάγονται αναρχία συμπεριφοράς στα παιδιά.

εφημ. *Αλήθεια*, Λευκωσία 3.12.1995

Ιωάννης Κουτσάκος (1925)

Γεννήθηκε στην Πέγεια της Πάφου. Σπούδασε Φιλολογία, Φιλοσοφία, Ψυχολογία και Παιδαγωγικά. Διετέλεσε γενικός επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης και διευθυντής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου. Έγραψε πολλά βιβλία και μελέτες παιδαγωγικού, κοινωνιολογικού και φιλοσοφικού περιεχομένου, όπως "Η ερώτησις τι εστίν εις τον Πλάτωνα", "Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία", "Εισαγωγή στη Συμβολική Λογική", "Σύγχρονη Διδακτική", "Η αποξένωση στη σύγχρονη ευρωπαϊκή σκέψη" κ.ά.

Λέξεις - όροι

ευδαιμονισμός: ηθική φιλοσοφία κατά την οποία σκοπός των ανθρώπινων πράξεων είναι η επιδίωξη της ατομικής ή της κοινωνικής ευδαιμονίας (η ευδαιμονία ως ευτυχία και μακαριότητα ή ως υλική ευημερία). Στην καθημερινή χρήση της λέξης ο ευδαιμονισμός ταυτίζεται με την επιδίωξη των υλικών αγαθών και απολαύσεων.

η σπάνις: η έλλειψη

ταμπού: πρόσωπο ή πράγμα που θεωρείται ιερό ή μισρό και δεν πρέπει κανείς να το αγγίζει, μτφ. απαγόρευση που έχει σχεδόν θρησκευτικό χαρακτήρα

ενοικιαγορά: σύστημα πωλήσεως αντικειμένων με δόσεις, σύμφωνα με το οποίο η κυριότητα μεταβιβάζεται στον αγοραστή μόνο εφ' όσον εξοφληθεί και η τελευταία δόση

συνεργία: α) συνεργασία β) συμμετοχή σε αξιοκατάκριτη πράξη, συνωμοσία

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Τι είναι ευδαιμονισμός και ποιοι παράγοντες συνετέλεσαν στην απελευθέρωσή του κατά τους νεότερους χρόνους;
2. α) Πώς συνδέεται η διαφήμιση με την ψυχανάλυση και την υπερκατανάλωση;
β) Εξηγήστε αναλυτικά πώς λειτουργεί η διαφήμιση και ποιους μηχανισμούς χρησιμοποιεί.
3. Με ποιους τρόπους οι οικονομικοί παράγοντες και τα κράτη ενίσχυσαν την αγοραστική δύναμη του καταναλωτικού κοινού;
4. Εξηγήστε πώς τελικά κατά το συγγραφέα λειτουργεί ένας κύκλος αλληλοϋποστήριξης και αλληλοενίσχυσης της παραγωγής και της κατανάλωσης.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε διαγραμματικά (σε κύκλο) τις βασικές θέσεις του δοκιμίου.
2. Η απελευθέρωση του ευδαιμονισμού σε συσχετισμό με τη θεωρία της μη ματαίωσης των ορμών και αναγκών δημιούργησαν μια νέα στάση ζωής. Ποιες είναι κατά την άποψή σας οι θετικές και ποιες οι αρνητικές της πλευρές;
3. Γράψτε έκθεση με θέμα:
Διαφήμιση: αναγκαιότητα ή μάστιγα;

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να αντικαταστήσετε όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις με συνώνυμες λέξεις ή φράσεις, ώστε να μην αλλάξει το νόημα του πιο κάτω αποσπάσματος:
"Η διαφήμιση μαζί με άλλους παράγοντες ενίσχυσαν και πολλαπλασίασαν τις ανάγκες και την τάση για κατανάλωση που είχαν αποδεσμευθεί με τον ευδαιμονισμό και την ψυχανάλυση. Χρειαζόταν όμως για να υλοποιηθεί η τάση προς υπερκατανάλωση ένας αποτελεσματικός μηχανισμός αυξήσεως των πωλήσεων".
2. Δώστε τα αντίθετα των υπογραμμισμένων λέξεων:
 - α) Προβάλλεται ένας νέος τρόπος ζωής που καταφάσκει την απόλαυση.
 - β) Ο ευδαιμονισμός είναι έμφυτη τάση.
 - γ) Ο ευδαιμονισμός διαχέεται σε πλατύτερα στρώματα του λαού.
 - δ) Η ψυχανάλυση συνέβαλε στην κατάρρευση των φραγμών.
3. Να σχηματίσετε προτάσεις με τέσσερις από τις πιο κάτω λέξεις ή φράσεις, ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
ανάσχεση, ηθικός φραγμός, ματαιώση, απώθηση, παραποίηση, στάση ζωής, υποβλητικός.
4. Αντικαθιστώντας το πρώτο συνθετικό των πιο κάτω λέξεων δημιουργήστε νέες σύνθετες λέξεις και δώστε στη συνέχεια τη σημασία τους:
αποτεινομαι, δίοδος

Ο αλλοτριωμένος καταναλωτής

[...] Ο τρόπος που καταναλώνουμε κατ' ανάγκη καταλήγει στο γεγονός ότι δεν είμαστε ποτέ ικανοποιημένοι, αφού δεν είναι το πραγματικό, συγκεκριμένο πρόσωπό μας που καταναλίσκει ένα πραγματικό ή συγκεκριμένο πράγμα. Έτσι αναπτύσσουμε μια διαρκώς αυξανόμενη ανάγκη για περισσότερα πράγματα, για περισσότερη κατανάλωση. Είναι αλήθεια ότι, όσο το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από ένα εξυψωμένο επίπεδο συντηρήσεως, υπάρχει πραγματική ανάγκη για κατανάλωση. Είναι επίσης αλήθεια πως υπάρχει νόμιμη ανάγκη για περισσότερη κατανάλωση, καθώς ο άνθρωπος αναπτύσσεται μορφωτικά και έχει πιο εκλεπτυσμένες ανάγκες για καλύτερη τροφή, αντικείμενα αισθητικής απόλαυσης, βιβλία κτλ. Αλλά η μανία μας για κατανάλωση έχει χάσει κάθε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες του ανθρώπου. Αρχικά, η ιδέα της κατανάλωσης περισσότερων και καλύτερων υποτίθεται ότι θα έδινε στον άνθρωπο μια ευτυχέστερη, πιο ικανοποιητική ζωή. Η κατανάλωση ήταν το μέσο για κάποιο σκοπό – εκείνο της ευτυχίας. Τώρα έγινε αυτοσκοπός. Η σταθερή αύξηση των αναγκών μάς υποχρεώνει σε μια διαρκώς αυξανόμενη προσπάθεια, μας κάνει να εξαρτόμαστε απ' αυτές τις ανάγκες, κι απ' τους ανθρώπους και τους θεσμούς, μέσω των οποίων τις ικανοποιούμε. «Κάθε πρόσωπο σκέφτεται ν' αναπτύξει μια νέα ανάγκη σ' ένα άλλο πρόσωπο, για να το ωθήσει σε μια νέα εξάρτηση, σ' ένα νέο τρόπο ευχαρίστησης, κι έτσι στην οικονομική του καταστροφή... Μ' ένα πλήθος από ανέσεις φτιάχνει το βασίλειο των αποξενωμένων πραγμάτων που υποδουλώνουν τον άνθρωπο» (Μαρξ).

Ο άνθρωπος σήμερα γοητεύεται από τη δυνατότητα ν' αγοράσει περισσότερα, καλύτερα και, ειδικά, καινούρια πράγματα. Είναι πεινασμένος για κατανάλωση. Η ενέργεια της αγοράς και κατανάλωσης έχει γίνει ένας πιεστικός, παράλογος σκοπός, επειδή καθαυτός είναι ένα τέλος, έχοντας μικρή σχέση με τη χρήση ή την ευχαρίστηση απ' τα πράγματα που αγοράζονται και καταναλώνονται. Ν' αγοράσει το πιο νέο μηχάνημα, το νεότερο μοντέλο απ' οτιδήποτε υπάρχει στην αγορά είναι το όνειρο του καθενός, σε σχέση με το οποίο η πραγματική ευχαρίστηση απ' τη χρήση είναι τελείως δευτερεύουσα. Ο μοντέρνος άνθρωπος, αν θα τολμούσε να πει καθαρά πώς φαντάζεται τον παράδεισο, θα περιέγραφε ένα όραμα που θα 'μοιαζε με το μεγαλύτερο υπερκατάστημα του κόσμου να εκθέτει νέα είδη και μηχανές και τον εαυτό του να έχει αφθονία χρημάτων, με τα οποία να τ' αγοράσει. Θα περιπλανιόταν μ' ανοιχτό το στόμα στον παράδεισο των μηχανών και των ειδών ανέσεων, με την προϋπόθεση μόνο ότι θα υπήρχαν περισσότερα και νεότερα πράγματα ν' αγοράσει και, ίσως, ότι οι γείτονές του θα ήταν κάπως λιγότερο προνομιούχοι απ' αυτόν.

Ένα από τα παλιότερα χαρακτηριστικά της μεσαίας κοινωνικής τάξης, η προσκόλληση στα υπάρχοντα και την περιουσία, έχει υποστεί σε αξιοσημείωτο βαθμό μια προφανή αλλαγή. Σε μια παλιότερη στάση, μια ορισμένη αίσθηση αγάπης των υπάρχοντων υπήρχε ανάμεσα στον άνθρωπο και την περιουσία του. Μεγάλωνε γι' αυτόν. Ήταν υπερήφανος γι' αυτή. Τη φρόντιζε κι ήταν οδυνηρό όταν τελικά έπρεπε να την αποχωριστεί, επειδή δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί άλλο. Υπάρχει πολύ μικρό κατάλοιπο αυτής της αίσθησης σήμερα. Αγαπάει κανείς το καινούριο των πραγμάτων που αγόρασε και είναι έτοιμος να τα προδώσει όταν κάτι νέο έχει εμφανιστεί.

Η αλλοτριωμένη στάση απέναντι στην κατανάλωση όχι μόνο υπάρχει στην απόκτηση και κατανάλωση των αγαθών ανέσεων, αλλά καθορίζει, πέρ' απ' αυτό, την ενασχόληση κατά το χρόνο της ανάπαυσης. Τι πρέπει να προσδοκούμε; Εάν ένας άνθρωπος εργάζεται χωρίς αίσθηση συγγένειας με ό,τι κάνει, εάν αγοράζει και καταναλώνει είδη ανέσεως μ' έναν αφηρημένο και αλλοτριωμένο τρόπο, πώς μπορεί να χρησιμοποιήσει το χρόνο της ανάπαυσής του κατά τρόπο ενεργητικό και νοηματισμένο; Παραμένει πάντοτε παθητικός και αλλοτριωμένος καταναλωτής. «Καταναλίσκει» ποδοσφαιρικούς αγώνες, κινηματογραφικά έργα, ομιλίες, φυσικές σκηνές, κοινωνικές συγκεντρώσεις, με τον ίδιο αλλοτριωμένο και αφηρημένο τρόπο που καταναλίσκει τα είδη ανέσεων που αγόρασε. Δεν συμμετέχει ενεργητικά, θέλει να πιστεύει πως όλα υπάρχουν για ν' αποκτηθούν και να έχει όσο το δυνατόν περισσότερη ευχαρίστηση, μόρφωση και τίποτ' άλλο. Στην πραγματικότητα δεν είναι ελεύθερος να απολαύσει τη «σχόλη» του· η κατανάλωση της αργίας καθορίζεται απ' τη βιομηχανία, όπως τα είδη ανέσεων που αγοράζει. Το γούστο του κατευθύνεται, θέλει να δει και ν' ακούσει ό,τι είθισται να θέλει να βλέπει και ν' ακούει· η διασκέδαση είναι μια βιομηχανία όπως καθεμιά άλλη, ο πελάτης φτιάχνεται για ν' αγοράσει ευτυχία όπως φτιάχνεται για ν' αγοράσει ρούχα και παπούτσια. Η αξία της διασκέδασης καθορίζεται απ' την επιτυχία της στην αγορά – όχι από κάτι που θα μπορούσε να μετρηθεί με ανθρώπινους όρους.

Σε κάθε παραγωγική και αυθόρμητη ενέργεια, κάτι συμβαίνει μέσα μου καθώς διαβάζω, κοιτάζω ένα σκηνικό, συζητώ με φίλους κτλ. Δεν είμαι ο ίδιος, μετά απ' αυτή την εμπειρία, όπως ήμουν πρώτα. Στον αλλοτριωμένο τρόπο ευχαρίστησης τίποτε δεν συμβαίνει με μένα· κατανάλωσα αυτό ή εκείνο· τίποτε δεν άλλαξε μες στον εαυτό μου και ό,τι έμεινε είναι οι αναμνήσεις απ' ό,τι έκανα. Ένα από τα πιο χτυπητά παραδείγματα, γι' αυτό το είδος κατανάλωσης ευχαρίστησης, είναι το τράβηγμα φωτογραφιών, που έχει γίνει μια απ' τις πιο σπουδαίες δραστηριότητες τηςσχόλης. Το σλόγκαν της Kodak «εσείς πατάτε το κουμπί, εμείς κάνουμε τα υπόλοιπα», που απ' το 1889 βοήθησε τη διάδοση της φωτογραφίας σ' όλο τον κόσμο, είναι συμβολικό. Είναι μια απ' τις πιο πα-

λιές προτροπές, να πατήσεις το κουμπί, μ' ένα αίσθημα ισχύος. Δεν κάνεις τίποτε, δεν χρειάζεται να ξέρεις τίποτε, το καθετί γίνεται για σένα. Το μόνο που χρειάζεται να κάνεις είναι να πατήσεις το κουμπί. Πραγματικά, το τράβηγμα φωτογραφιών έχει γίνει μια απ' τις πιο σπουδαίες εκφράσεις της αλλοτριωμένης οπτικής αντίληψης, της απόλυτης κατανάλωσης. Ο «τουρίστας» με τη φωτογραφική του μηχανή είναι ένα εξέχον σύμβολο μιας αλλοτριωμένης σχέσης με τον κόσμο. Όντας σταθερά απασχολημένος με το να παίρνει φωτογραφίες α υ τ ό ς στην πραγματικότητα δεν βλέπει τίποτε απολύτως πέρ' από το διάφραγμα της μηχανής. Η φωτογραφική μηχανή βλέπει γι' αυτόν και το αποτέλεσμα του ταξιδιού «αναψυχής» του είναι μια συλλογή από φωτογραφίες που είναι το υποκατάστατο μιας εμπειρίας που θα μπορούσε να είχε, αλλά δεν είχε.

Μετάφραση: Τάκης Τζαμαλίκος

περ. Ευθύνη, τεύχ. 72, Αθήνα 1977

Έριχ Φρομ (1900 - 1980)

Γεννήθηκε στη Φραγκφούρτη. Γερμανός κοινωνικός φιλόσοφος και ψυχαναλυτής, που έδρασε κυρίως στις Η.Π.Α. Ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν το ανθρώπινο πνεύμα. Άσκησε έντονη κριτική στη θεωρία του Φρόυντ. Έργα: "Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία", "Η υγιής κοινωνία", "Η τέχνη της αγάπης", "Η ανατομία της ανθρώπινης καταστροφικότητας" κ.ά.

Λέξεις - όροι

αλλοτρίωση: αλλοίωση του χαρακτήρα, αποξένωση του ανθρώπου από τον εαυτό του και τον κόσμο του και συμμόρφωση προς πρότυπα και αξίες ξένα προς αυτόν

βιοτικό επίπεδο: επίπεδο ζωής. Το βιοτικό επίπεδο ορίζεται σε αναφορά προς α) τη διατροφή και στέγαση, β) το κατά κεφαλήν εισόδημα, γ) την υγεία και τη θνησιμότητα (μέσος όρος ζωής, υγιεινή και ιατρική περίθαλψη), δ) γενικό επίπεδο κατανάλωσης κ.ά..

αισθητική απόλαυση: η απόλαυση από την αίσθηση του ωραίου στη φύση ή την τέχνη

αποξενωμένα πράγματα: πράγματα ξένα προς τον άνθρωπο, προς τα οποία ο άνθρωπος δε νιώθει οικειότητα

σλόγκαν (ξένη λέξη: slogan): σύνθημα, έμβλημα

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιο πρόβλημα απασχολεί το συγγραφέα; Αποδώστε το με λόγια δικά σας.
2. Πότε υπάρχει πραγματική ανάγκη για κατανάλωση και πότε η κατανάλωση μετατρέπεται σε μανία;
3. Πώς φαντάζεται τον παράδεισο κατά το συγγραφέα ο “μοντέρνος άνθρωπος” και γιατί;
4. Ποια είναι σήμερα η σχέση του ανθρώπου με την περιουσία του κατά τον Έριχ Φρομ; Συγκρίνετε με το παρελθόν.
5. Η “κατανάλωση” του ελεύθερου χρόνου συνδέεται με την κατανάλωση αγαθών. Ποια είναι η σχέση τους και ποιο το αποτέλεσμα για την ποιότητα της ψυχαγωγίας;
6. «Ο “τουρίστας” με τη φωτογραφική του μηχανή είναι ένα εξέχον σύμβολο μιας αλλοτριωμένης σχέσης με τον κόσμο»: Εξηγήστε την άποψη αυτή του συγγραφέα.
7. Με βάση τα παραδείγματα και τις επεξηγήσεις του συγγραφέα δώστε τους ορισμούς:
 - a) αλλοτριωμένος καταναλωτής είναι
 - β) αλλοτριωμένη σχέση με τον κόσμο είναι

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Γράψτε δίπλα από κάθε παράγραφο του δοκιμίου την κεντρική ιδέα της και με βάση τις ιδέες αυτές δώστε την περίληψη του δοκιμίου.
2. “Ο άνθρωπος σήμερα γοητεύεται από τη δυνατότητα ν’ αγοράσει περισσότερα, καλύτερα και ειδικά, καινούρια πράγματα. Είναι πεινασμένος για κατανάλωση”.
Εξετάστε πόσο ισχύει η θέση αυτή στη δική σας περίπτωση. Πόσο σας ικανοποιούν τα “καινούρια” είδη ενδύσεως που αγοράζετε και γιατί; Αγοράσατε ποτέ πράγματα που ουσιαστικά δεν είχαν πρακτική χρησιμότητα; Κατάλαβατε πως είχατε “ανάγκη” από κάτι μόνο αφού το είδατε στην τηλεόραση ή στην κατοχή κάποιου φίλου σας; κ.ά.
3. “Στην πραγματικότητα δεν είναι ελεύθερος να απολαύσει τη “σχόλη” του· η κατανάλωση της αργίας καθορίζεται απ’ τη βιομηχανία”.
Αναφέρετε με συντομία πώς ψυχαγωγείστε εσείς οι νέοι σήμερα και εξετάστε κατά πόσο ισχύει η πιο πάνω άποψη του συγγραφέα στην περίπτωση σας.
4. Καταναλωτική μανία και ημικατεχόμενη Κύπρος: Εκφράστε τις απόψεις σας.

5. Ελευθερία και καταναλωτισμός: Συζητήστε το θέμα αξιοποιώντας και τα παράλληλα κείμενα.

Γ. Παράλληλα κείμενα

- α. Τον τελευταίο καιρό - ας πούμε την τελευταία εικοσαετία - βρέθηκε μια άλλη μέθοδος, σατανική, να ικανοποιούνται τα σύνολα: η εξαγορά τους με τη μέθοδο της οργανωμένης ευζωίας. Η λεγόμενη “κοινωνία της αφθονίας”, μαζί με τους προγραμματισμούς της, σ’ αυτό αποβλέπει. Διαπιστώθηκε δηλαδή πως αν πετύχεις να δημιουργήσεις στον άνθρωπο ψυχολογία χοίρου, που όλο και πιο πολύ βουλιάζει στο βούρκο των ανέσεων, στομώνεις μέσα του όλες τις βαθύτερες κι ενοχλητικές απαιτήσεις, τον κάνεις ν’ “αλλοτριωθεί” πρόσχαρα. Ο μύθος της Κίρκης - ω Όμηρε, προφήτη! Ξαναζεί πανένδοξος. Η μεγάλη ανακάλυψη της εποχής μας είναι πως η ψυχή πουλιέται κι ας μη μας πούνε πως πρόκειται γι’ ανακάλυψη παλαιά, μεσαιωνική (Φάουστος, ο μάγος της Βιτεμβέργης), γιατί στο δαιμόνιο της εποχής μας ανήκει η τιμή πως την τελειοποίησε στο έπακρο. Ο μεσαιωνικός μάγος απαιτούσε αντάλλαγμα υψηλό: τη γνώση του απολύτου, ενώ ο σημερινός απόγονός του δεν απαιτεί τίποτα το μεγάλο, δεν έχει μεταφυσικές φιλοδοξίες, μονάχα ανάγκες. Από εκεί τον έπιασαν. Βρήκανε πως οι ανάγκες, όταν καλλιεργηθούν, πνίγουν τις μεταφυσικές φιλοδοξίες.

Άγγελου Τερζάκη, “Η ώρα της Κίρκης”

- β. Φασματική πάει να γίνει η έννοια ελευθερία για τις μεγάλες μάζες. Στον όρο τούτο με το θεωρητικά συγκεκριμένο ως χτες περιεχόμενο, παρεμβάλλονται τώρα στοιχεία που τον κάνουν όλο και περισσότερο προβληματικό. Ποια ακριβώς είναι η ελευθερία του υπηκόου της καταναλωτικής κοινωνίας, που βομβαρδίζεται νύχτα-μέρα από μian επιστημονικά οργανωμένη, ακατανίκητη διαφήμιση, κι αποκτά όλο και περισσότερες ανυποψίαστες ίσαμε χτες, υλικές ανάγκες; Σε τούτο μόνο το θέμα, αν σταθούμε, θα καταλάβουμε πόσο ρευστό, αν όχι απατηλό, γίνεται το περιεχόμενο της σύγχρονης ελευθερίας. Για να νιώσει ελεύθερος ο αποπροσωποποιημένος αυτός καταναλωτής (δεν έχει άλλη κύρια προσδιοριστική ιδιότητα), πρέπει να μπορεί να ικανοποιεί τις όλο κι αυξανόμενες ανάγκες του· διαφορετικά, πιστεύει πως υστερεί, πως υπολείπεται ταπεινωτικά στον αγώνα δρόμου που είναι ο ρυθμός της σύγχρονης ζωής, και τότε, άμεση συνέπεια, χάνει το αίσθημα της ελευθερίας. Γιατί ελευθερία, για το μέσο ανθρώπινο τύπο, είναι η ευχέρεια, να ικανοποιεί τις άμεσες βιοτικές του ανάγκες. Όταν του βάλετε σε κίνηση ένα μηχανισμό δημιουργίας αναγκών και δεν του δώσετε σύγκαιρα το μέσο να τις ικανοποιεί, τον κάνετε ψυχολογικά προλετάριο. Προλετάριος ονομάστηκε ο διάδοχος του

αλλοτινού δούλου. Ποιο είναι εδώ το κριτήριο; – Η απουσία του αισθήματος της “ελευθερίας”. [...]

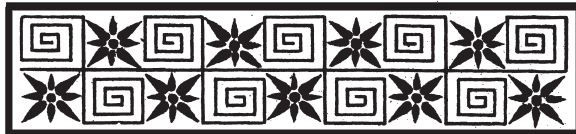
Ας έχουμε το θάρρος να προχωρήσουμε πιο πέρα. Είναι βέβαιο τάχα πως στην πλειοψηφία του, μια αξιοπρεπή πλειοψηφία, το ανθρώπινο γένος έχει επίγνωση της σκλαβιάς του και πως επιθυμεί αληθινά την απελευθέρωσή του; Τέτοια πράγματα δεν τα επιθυμώ με τα λόγια· τα διεκδικώ με τις πράξεις. Και για ν' αποκτήσω επίγνωση τι σημαίνει αυτό, ζητάω πρώτα-πρώτα να πληροφορηθώ ποιο είναι το αντίτιμό τους, πόσο στοιχίζουν. Με τα λόγια όταν διεκδικώ, μου απαντάνε με λόγια. Όταν προχωρήσω στην περιοχή του συγκεκριμένου, βλέπω ότι το αντίτιμο συνίσταται πρώτα-πρώτα σε στερήσεις. Όχι μεγάλες στερήσεις, θυσίες αιματηρές, σωματικές. Αποφυγή να γίνομαι υποχείριος του μηχανισμού που μου έχουν στήσει. Βλέπω, κοντολογίς, κάτι πάλι οδυνηρό, αναμφισβήτητο: Ότι για ν' αποκτήσω κάποια, στοιχειώδη έστω, ανεξαρτησία, κι ένα ήθος ελεύθερο, ανάγκη να μη χαρίζομαι σ' όλους τους πειρασμούς. Η ευμάρεια είναι κάτι απύθμενο, ένα παραισθησιογόνο που προκαλεί εθισμό, και για τούτο απαιτεί όλο και μεγαλύτερες δόσεις. Ζούμε κιόλας σε κοινωνικά σύνολα από τοξικομανείς της ευμάρειας. Να μεταπέσουμε από την έκλυση τούτη σε μια εγκράτεια που θα μας φανεί αμέσως ασκητισμός, δεν γίνεται. Να όμως που αυτό θα ήταν η μόνη λύση... [...]

Άγγελου Τερζάκη, “Μηχανισμός του εξανδραποδισμού”,
Ποντοπόροι, Αθήνα 1975

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) ... για να ωθήσει ένα άλλο πρόσωπο σε μια νέα εξάρτηση.
 - β) Ο άνθρωπος σήμερα γοητεύεται από τη δυνατότητα ν' αγοράσει περισσότερα.
 - γ) Το γούστο του κατευθύνεται, θέλει να δει και ν' ακούσει ό,τι είθισται να θέλει να βλέπει και ν' ακούει.
 - δ) Η αξία της διασκέδασης καθορίζεται από την επιτυχία της στην αγορά.
2. Σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις ώστε να φαίνεται η σημασία τους:
αυτοσκοπός, εξάρτηση, αλλοτρίωση, κατάλοιπο, υποκατάστατο.

3. Γράψτε λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τις πιο κάτω λέξεις κατά το παράδειγμα α:
- α) αίσθηση (< αισθάνομαι): αίσθημα, αισθητήριο, αναισθητος, αισθησιар-
χία, αισθητικός, αισθητοποίηση, ευαισθησία, ασυναίσθητα.
 - β) πληθυσμός
 - γ) αγορά (< αγείρω)
 - δ) χρήση
 - ε) παθητικός (< πάσχω)

Πληροφόρηση και επικοινωνία

Ναμ Τζουν Πάικ: *Βασιλιάς Ραμσής*

Αμαρτήματα Μ.Μ.Ε.

Κάποτε επισκέφτηκα το Άγιον Όρος. Στα κατουνάκια συνάντησα τον Πατέρα Σέργιο, έναν άγιο ασκητή. Άκουσα πολλά απ' αυτόν. Μερικά λόγια του έρχονται συχνά στη μνήμη μου, όπως τα πιο κάτω: «Εσείς, που ζείτε στον κόσμο, πρέπει να είστε πολύ ευτυχημένοι. Μπορείτε και ακούετε τους δικούς σας και τους φίλους σας που είναι μακριά, μπορείτε, κι όταν εργάζεσθε να ακούετε τις θεϊκές μελωδίες κι ακόμη, όταν κάθεστε στο σπίτι να ξεκουρασθείτε, να βλέπετε τους ιερείς να ιερουργούν και τους ψάλτες να υμνούν τον Κύριο». Ναί, Πάτερ Σέργιε, μπορεί να τα 'χουμε όλα αυτά' αλλά μπορούμε και να σκυλοβριζόμαστε από τηλεφώνου, να ακούουμε άναρθρες κραυγές και ζωικούς βρυχηθμούς από το ραδιόφωνο, και από την τηλεόραση να μαθαίνουμε πώς να ληστεύουμε μια τράπεζα, πώς να δολοφονούμε τους ανθρώπους, πώς να σαγηνεύουμε τη γυναίκα του γείτονα. Και αυτά Πάτερ Σέργιε, ταπεινά σου λέγω, είναι και τα πιο πολλά αλλά και τα πιο αποτελεσματικά μαθήματα.

Δε θα παραταχθώ, μ' όλο το σεβασμό μου προς τον Πατέρα Σέργιο, με τη δική του μεριά. Τα Μ.Μ.Ε. δεν μπορούν να μετατραπούν ούτε σε άμβωνα ούτε σε Άγια Τράπεζα. Είναι αυτά που είναι. Μετατρέπουν τους ψίθυρους ή τις κραυγές της κοινωνίας, την αρμονία ή τη δυσαρμονία της σε ραδιοφωνικούς ήχους και τις αποκρουστικές ή σαγηνευτικές εικόνες σε τηλεοπτικά προγράμματα.

Δυο είναι, κατά τη γνώμη μου, τα αμαρτήματα των Μ.Μ.Ε. Το πρώτο έχει σχέση με την ίδια την υπόστασή τους και το δεύτερο με τους ανθρώπους που βρίσκονται πίσω απ' αυτά. Υποτίθεται πώς, ως μέσα μαζικής πληροφόρησης, πρέπει, δεοντολογικά, να δίνουν στους ακροατές ή θεατές τους μια σωστή πληροφόρηση. Τέτοια πληροφόρηση, για πολλούς λόγους, δεν μπορούν να δώσουν. Όσα συμβαίνουν στον κόσμο είναι πολυεδρικά και πολυσήμαντα. Τα Μ.Μ.Ε. είναι αδύνατον να δουν τα πράγματα απ' όλες τους τις μεριές. Εμποδίζονται από την ταχύτητα των γεγονότων και το κυνήγι της επικαιρότητας. Τρέχουν να προλάβουν· να νικήσουν, αν είναι δυνατόν, το χρόνο. Για να αγγίξουμε όμως την αλήθεια πρέπει να σταθούμε. Με τη στάση μπορεί να αποστασιοποιήσουμε τα γεγονότα και να τα εξετάσουμε από περισσότερες πλευρές. Όταν είμαστε στο ποτάμι, δεν μπορούμε να δούμε πού πηγαίνει και τι κουβαλά και από πού το κουβαλά. Εκείνο που αισθανόμαστε είναι τη δίνη που μας παρσάφει και τίποτε άλλο. Αυτή η δίνη μεταποιείται σε συναισθηματική φόρτιση, μια φόρτιση που μας οδηγεί σε χειρονομίες και κραυγαλέους λόγους κενούς. Τέτοιοι λόγοι μένουν συνήθως στην επιφάνεια και αντιστρατεύονται την ουσία.

Χειρότερα γίνονται τα πράγματα με την τηλεόραση. Η εικόνα και το χρώμα μας θαμπώνουν και θολώνουν την ευθυκρισία μας. Μειώνουν ή μεγεθύνουν τα γεγονότα. Αποκρύπτουν λεπτομέρειες αλλά και υπερτονίζουν άλλες. Είναι φευγαλέα και δεν μας αφήνουν περιθώρια να εμβαθύνουμε. Μένουμε πάντα με την πρώτη εντύπωση.

Άλλο μειονέκτημα των Μ.Μ.Ε. είναι η χειμαρρώδης ροή των πληροφοριών. Βομβαρδιζόμαστε κυριολεκτικά με πληροφορίες, όχι μόνον τοπικού αλλά και παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Αυτή η πληθώρα πληροφοριών ταραξίζει την ατομική αλλά και την εθνική μας ισορροπία. Είναι αδύνατον πια ο άνθρωπος να μπορέσει να χωνέψει όλο αυτό το υλικό, δίχως να χάσει, ως ένα βαθμό, αυτή την ψυχική ισορροπία. Από την άλλη, η ιδιαιτερότητα του εθνικού πολιτισμού κινδυνεύει να εξαφανισθεί και η παράδοση να απεμποληθεί. Όσο και να θέλουμε να κρατήσουμε τις παραδόσεις μας, ο κραδασμός που υφιστάμεθα από την εισβολή αλλοτρίων τρόπων ζωής - παραμορφωτικών τις πιο πολλές φορές - είναι τόσο μεγάλος που στο τέλος η παράδοση εξασθενίζει και δεν είναι ικανή να θρέψει το καινούριο. Ο παραδοσιακός συγκρητισμός των πολιτισμών είχε πίστωση χρόνου. Το αλλότριο ενσωματωνότανε φυσιολογικά στο γηγενές και η εξέλιξη ήταν σχεδόν ομαλή.

Τα πιο πάνω αρνητικά στοιχεία είναι σύμφυτα με την ίδια τη φύση των Μ.Μ.Ε. Το δεύτερο αμάρτημα έχει σχέση με όσους εμπλέκονται σ' αυτά. Πίσω από το μικρόφωνο ή την τηλεοπτική κάμερα δε στέκονται, κατά κανόνα, ολοκληρωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι νιώθουν την ευθύνη που έχουν απέναντι στην κοινωνία, στους θεσμούς της και την ιστορία της. Ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος, χάριν της ακροαματικότητας και της δικής τους προβολής, να διολισθησουν στο λαϊκισμό. Ο λαϊκισμός, τελικά, είναι το ήθος των Μ.Μ.Ε. Από τη στιγμή που αυτά επιδιώκουν, πάση θυσία, ακροαματικότητα και θεαματικότητα είναι επόμενο να κολακεύουν το φτηνό γούστο του ακροατή ή θεατή. Από καλοί γίνονται κακοί παιδαγωγοί του λαού. Δεν κατεβαίνουν στο λαό για να τον ανεβάσουν, αλλά υποβαθμίζουν και το λαό και τους εαυτούς τους.

Ας πάρουμε το παράδειγμα της γλώσσας. Ο Σολωμός έλεγε πως πρέπει να κατεβούμε στο λαό, αλλά, από 'κει και πέρα, να υψωθούμε κάθετα. Έτσι, και εμείς οι ίδιοι, χωρίς να αποκολλόμαστε από τις ρίζες μας, ανεβαίνουμε ψηλότερα στην πνευματική κλίμακα και το λαό βοηθούμε ν' ανέβει. Τι γίνεται με τη γλώσσα των Μ.Μ.Ε.; Γεμάτη από σολοικισμούς και ασυνταξίες, από περιθωριακές φράσεις και ξενικές εκφράσεις. Θα ήταν άστοχη αυτή η παρένθεση, αν η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στο γλωσσικό αισθητήριο του λαού, και γενικά στην εξέλιξη της γλώσσας, ήταν περιορισμένη. Δυστυχώς όμως τα Μ.Μ.Ε. υποκατέστησαν σχεδόν όλα τα παραδοσιακά σχολεία και πήραν τη γλωσσική παιδεία (ίσως και όλη την παιδεία) στα χέρια τους. Η επίδραση του σχολείου, όσες προσπάθειες κι αν καταβάλει κι όσες μεθοδολογίες κι αν εφεύρει, είναι περιορι-

σμένη. Ούτε το οικογενειακό περιβάλλον επιδρά όσον άλλοτε. Ούτε γιαγιά υπάρχει με τα παραμύθια της ούτε παππούς. Έτσι, η ανέκαθεν κληροδοτούμενη κουλτούρα (η γλώσσα είναι η σημαντικότερή της μορφή) ξέφυγε από τα χέρια των παραδοσιακών φορέων της. Τα Μ.Μ.Ε. έγιναν το σημαντικότερο πια σχολείο και το πιο αποτελεσματικό.

Μια κι έτσι έχουν τα πράγματα, οι άνθρωποι που δουλεύουν στα Μ.Μ.Ε. πρέπει να είναι επαρκείς από κάθε άποψη. Επαρκείς στη γνώση του αντικειμένου τους, επαρκείς στη γενική τους συγκρότηση και, προπάντων, άνθρωποι με ήθος. Απαιτούμε από τους δασκάλους καλή κατάρτιση και ήθος. Γιατί δεν πρέπει να απαιτούμε το ίδιο και από εκείνους που δουλεύουν στα Μ.Μ.Ε., εφόσον, όπως είπα, και αυτοί εκτελούν έργο δασκάλου; Κι αν μιλούμε για λειτούργημα για τις καθιερωμένες μορφές παιδείας, γιατί να μη μιλούμε και για τον τύπο, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση; Όμως, το λειτούργημα συνεπάγεται και ορισμένες υποχρεώσεις. Αν όσοι εργάζονται στα Μ.Μ.Ε. δεν είναι ολοκληρωμένες προσωπικότητες, τίμιες και υπεύθυνες, πώς θα παράξουν έργο τίμιο και υπεύθυνο;

Ίσως νομισθεί ότι απαιτείται ηθικοποίηση των Μ.Μ.Ε. και κατευθυντήρια γραμμή δοσμένη άνωθεν. Η δικτατορία είναι πάντοτε καταστροφική. Μεταβάλλει την κοινωνία σε ομοιογενή μάζα, που την απαρτίζουν άτομα χωρίς τη δική τους βούληση. Η πλύση εγκεφάλου τραυματίζει ανείκαστα την προσωπικότητα του ανθρώπου. Όμως, η δικτατορία είναι δίμορφη. Δεν είναι μονάχα εκείνη που επιβάλλεται άνωθεν. Δικτατορία είναι, σε τελική ανάλυση, και η ασυδοσία και η ανευθυνότητα και ο λαϊκισμός. Η πρώτη είναι εμφανής και μπορεί ο καθένας να κονταροχτυπηθεί μαζί της. Η δεύτερη υφέρεται και ο αγώνας εναντίον της μπορεί να εκληφθεί ως συντηρητισμός και σκοταδισμός. Ο μεγαλύτερος εχθρός της δημοκρατίας είναι η κακώς λειτουργούσα δημοκρατία. Κι αν τα Μ.Μ.Ε. θεωρούνται ασπίδα της δημοκρατίας, μπορεί κάλλιστα να θεωρηθούν και προαγωγοί της δικτατορίας. Το θέμα είναι λεπτό και πολύ επικίνδυνο. Χρειάζεται ικανότητα ισορροπιστή για να κρατηθούν όσοι εργάζονται στα Μ.Μ.Ε. όρθιοι σε τεντωμένο σχοινί. Όταν μάλιστα, εκτός από τη δική τους αδυναμία, ελλοχεύει η σαγήνη του κέρδους και διακυβεύονται τεράστια οικονομικά συμφέροντα.

Εύκολες λύσεις για τη σωστή λειτουργία των Μ.Μ.Ε. δεν υπάρχουν. Μπορεί, φυσικά, να λέμε πως πρέπει ο πολίτης να θωρακιστεί με τη σωστή παιδεία, έτσι που να αντέχει στα τυχόν δηλητηριώδη βέλη των Μ.Μ.Ε. Όμως, ο πολίτης διαμορφώνεται, εξ απαλών ονύχων, απ' αυτά. Το παιγνίδι είναι χαμένο από την αρχή. Ίσως ίσως κάποια αποτελέσματα να φέρουν οι συντονισμένες προσπάθειες των πνευματικών και πολιτικών ανθρώπων, που πρέπει να κινηθούν προς δυο κατευθύνσεις: στη διαφώτιση του κοινού και στην επάνδρωση των Μ.Μ.Ε. Προσπάθειες και οι δυο πολύ δύσκολες σε μια κοινωνία που καταναλώνει άπληστα κάθε είδος προσφερόμενο. Και ό,τι προσφέρεται από τα

Μ.Μ.Ε. είναι κατ' εξοχήν καταναλώσιμο και όσο πιο εύπεπτο είναι και όσο πιο φανταχτερό, είναι καλοδεχούμενο. Οι καιροί για όλο τον κόσμο, και ιδιαίτερα για τον τόπο μας, είναι πολύ δύσκολοι.

περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 14, Λευκωσία 1995

Κυριάκος Πλησής

(Βιογραφικό σημείωμα δεσ σελ. 142 στο δοκίμιο "Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής")

Λέξεις - όροι

σαγηνεύω (< σαγήνη: γοητεία, θέλγητρο, δέλεαρ): μαγεύω, γοητεύω, δελεάζω

δεοντολογικά: όπως ορίζει η δεοντολογία

δεοντολογία (< δέον): το σύνολο των κανόνων που πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά επιστήμονα στις επαγγελματικές του σχέσεις π.χ. ιατρική δεοντολογία, δημοσιογραφική δεοντολογία

ευθυκρισία: ορθή, δίκαιη κρίση, λογική σκέψη

κραδασμός (< κραδαίνω): τράνταγμα

ὕψις ἄνθρωπος ἔστιν ἡ ἀνάμειξη καὶ συγχώνευση θρησκευτικῶν καὶ ἄλλων πολιτιστικῶν στοιχείων (ο ὅρος προέρχεται ἀπὸ τοὺς Κρήτες, που συνενώνονται μπροστά στον κοινό εχθρό)

λαϊκισμός: η εκ μέρους ενός πολιτικού κόμματος ή μεμονωμένων πολιτικών μίμηση λαϊκών προτύπων, κυρίως με την προσαρμογή της συμπεριφοράς και της γλώσσας τους προς τη συμπεριφορά και τη γλώσσα των λαϊκών μαζών με στόχο την απόκτηση της εύνοιάς τους. Ο λαϊκισμός διαφέρει από τη γνήσια λαϊκή πολιτική και είναι εκφυλιστικό φαινόμενο της πολιτικής ζωής.

σολοικισμός (< σόλοικος < Σόλοι, αποικία Αθηναίων στην Κιλικία όπου ήταν συνήθη τα γλωσσικά σφάλματα): συντακτικό λάθος

ανείκαστα: με τρόπο που δε θα μπορούσε κάποιος να υπολογίσει, να περιμένει, να φανταστεί

διακυβεύω (< διά + κύβος): παίζω κάτι στα ζάρια, θέτω σε κίνδυνο

εξ απαλών ονύχων: από τη νηπιακή ηλικία

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια είναι τα αμαρτήματα των Μ.Μ.Ε. κατά το συγγραφέα και με τι τα συνδέει; (απλή αναφορά)

2. Η ίδια η φύση των Μ.Μ.Ε. δημιουργεί εκ των προτέρων αρνητικά δεδομένα γι' αυτά. Εντοπίστε αυτά τα δεδομένα στο κείμενο και συνδέστε τα με την αρνητική πλευρά των Μ.Μ.Ε.
3. Για ποια "αμαρτήματα" κατηγορεί τους λειτουργούς των Μ.Μ.Ε ο Κυριάκος Πλησής;
4. Πώς σκιαγραφείται από το δοκιμιογράφο το "πρόσωπο" που οφείλουν να έχουν οι άνθρωποι που δουλεύουν στα Μ.Μ.Ε;
5. Πώς ο Κυριάκος Πλησής συνδέει τα Μ.Μ.Ε με το θέμα δημοκρατία - δικτατορία;
6. Εξηγήστε την πιο κάτω άποψη:
"Όσο και να θέλουμε να κρατήσουμε τις παραδόσεις μας... και η εξέλιξη ήταν σχεδόν ομαλή". (§5)

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δώστε εποπτικά τις βασικές ιδέες του δοκιμίου.
2. Ποιος νομίζετε ότι είναι ο λειτουργικός ρόλος του προλόγου στο όλο δοκίμιο και πόσο επιτυχής σας φαίνεται ο πρόλογος αυτός;
3. Σχολιάστε το ακόλουθο απόσπασμα:
"Δυστυχώς όμως τα Μ.Μ.Ε. υποκατέστησαν... είναι περιορισμένη". (§7)
4. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι οι άνθρωποι των Μ.Μ.Ε. πρέπει να είναι επαρκείς από κάθε άποψη. Αναλύστε τους συγκεκριμένους τομείς που πιστεύετε ότι είναι απαραίτητη η επάρκειά τους.
5. Η φύση και οι άνθρωποι των Μ.Μ.Ε. εκ των πραγμάτων είναι δύσκολο να φθάσουν σε επίπεδα ιδανικά. Μήπως θεωρείτε ότι ακριβώς γι' αυτό το λόγο η ίδια η κοινωνία και ως κράτος και ως άτομα πρέπει να δραστηριοποιηθεί, ώστε τα Μ.Μ.Ε. να υποχρεωθούν να ακολουθούν τη δημοσιογραφική δεοντολογία με συνέπεια;

Γ. Παράλληλα κείμενα

- α. Ο Κώστας Σαρδελής προσθέτει στον κατάλογο των "αμαρτημάτων" των Μ.Μ.Ε. ένα ακόμα αμάρτημα: "τη δικτατορία των Μ.Μ.Ε. και την κατάλυση της Δημοκρατίας και της Ελευθερίας". Εξηγήστε.

Από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης εντοπίζω το θέμα μου στην Τηλεόραση. Και τούτο γιατί πιστεύω, ότι τα προβλήματα - «εν πολλοίς» οξύ-

τατα και από τα πιο κύρια και σοβαρά της εποχής μας - δημιουργήθηκαν από της εμφανίσεώς της, και έφτασαν σήμερα να απειλούν άμεσα τη Δημοκρατία και την Ελευθερία, αφού τα Μέσα Μαζικής Ενημερώσεως είναι έννοια σύμφυτη τούτων των υπέρτατων αξιών του ανθρώπου. Τι ακριβώς όμως συμβαίνει με την Τηλεόραση και τι πρόσθεσε αυτή στην έντυπη ενημέρωση και το ραδιόφωνο; Πρόσθεσε απλούστατα τη... θρυαλλίδα. (Μπορείτε μάλιστα να αγνοήσετε τα αποσιωπητικά). Και θρυαλλίδα είναι η εικόνα, που αξίζει, όχι μόνο χίλιες λέξεις, όπως λένε, αλλά πολλές χιλιάδες λέξεις. Τούτο οφείλεται, φυσικά, στην υποβάθμιση του Λόγου, ο οποίος περιήλθε, στην Τηλεόραση, σε ανυποληψία και γενικά σε ρόλο, από ηγεμονικό, που έχει στα άλλα Μ.Μ.Ε., υπηρετικό, τελευταίο.

Όλο το πρόβλημα λοιπόν εντοπίζεται στην εικόνα, για την οποία έχουν γραφεί πάρα πολλά και εμείς εδώ δεν έχουμε να προσθέσουμε, σχεδόν, τίποτα. Αλλά ας μην εγκαταλείψουμε την προσπάθεια. Το θέμα είναι τόσο μεγάλο και σοβαρό, που έχει για όλους... ψωμί.

Η εικόνα, πρέπει να πούμε, ήρθε να προστεθεί σε μιαν άλλη αδυναμία, που υπήρχε ως τότε (και συνεχίζει να υπάρχει και σήμερα)· είναι ο συγκεντρωτισμός του Τύπου, ο οποίος στις μέρες μας λέγεται συγκεντρωτισμός των Μέσων Μαζικής Ενημερώσεως. Εμείς αυτόν το συγκεντρωτισμό θα τον αποκαλούσαμε, ανεπιφύλακτα, δικτατορία των Μέσων Μαζικής Ενημερώσεως και κατάλυση της Δημοκρατίας και της Ελευθερίας με τη βοήθεια (και την προστασία μάλιστα) αυτών των δύο υπέρτατων αξιών του ανθρώπου, αλλά και των κρατών, που θέλουν να εμφανίζονται ως πρόμαχοι των αξιών τούτων.

Γνωρίζουμε τον πρωταρχικό ρόλο που διαδραμάτισαν τα Μέσα Μαζικής Ενημερώσεως στα κράτη του πρώην υπαρκτού (διάβαζε ανύπαρκτου) Σοσιαλισμού στην επιβολή της ιδεοληψίας τους.

Ε, λοιπόν, πρέπει να ομολογήσουμε, ότι κάτι ανάλογο επιχειρείται σε πολλά μέρη του κόσμου μόνο που εκεί συμβαίνει υπό το πρόσχημα της Δημοκρατίας και της Ελευθερίας, οι οποίες χρησιμοποιούνται, με σατανική "σοφία", ως ναρκωτικό. (Η ελλαδική πραγματικότητα στα Μέσα Μαζικής Ενημερώσεως αποτελεί ατράνταχτο επιχείρημα της απόψεώς μου αυτής). Και μ' αυτή θέλω ν' ασχοληθώ εδώ σήμερα και να επισημάνω τον κίνδυνο (που και άλλοι έχουν επισημάνει και επισημαίνουν από τα Μ.Μ.Ε.).

Θα θυμηθώ ένα γνωστό αφορισμό του φίλου ποιητή Τ. Σινόπουλου, ότι οι βάρβαροι πια δεν θα εισβάλουν από τα σύνορα, αλλά από τις οθόνες των τηλεοράσεων. Αυτό έγινε ήδη στον ελλαδικό χώρο και μάλιστα όχι μόνο μέσα από την τηλεόραση.

Ο Μπερλουσκονισμός είναι ένας καινούριος όρος, που καθιερώθηκε διεθνώς μετά την επικράτηση του Μπερλουσκόνι στην Ιταλία, του επι-

χειρηματία που προηγουμένως συγκέντρωσε στα χέρια του μεγάλη δύναμη μέσα από ιδιότητα Μ.Μ.Ε.

Τη δύναμη αυτή, που τον εκτόξευσε στην εξουσία, την έδωσε στον Μπερλουσκόνι η Τηλεόραση. Με μια λέξη· η σατανική δύναμη της εικόνας. Αυτό δεν είναι τυχαίο, ότι δηλ. τα Μ.Μ.Ε. από το ρόλο του ελέγχοντος την εξουσία, μεταπηδούν στην εξουσία και αποκτούν και το ρόλο του ελεγχόμενου. Στο διπλό αυτό ρόλο συγκεντρώνεται η ουσία του όλου προβλήματος των Μ.Μ.Ε. Διότι με την απόκτηση και των δύο αυτών ρόλων συντελείται ταυτόχρονα και η κατάλυσή τους, αφού από τη στιγμή που τα Μ.Μ.Ε. γίνουν εξουσία παύουν ουσιαστικά να υπάρχουν. Γιατί τα Μ.Μ.Ε. είναι από τη φύση τους αντιεξουσία και από το λόγο αυτό πηγάζει και η δύναμή τους σε μια αληθινή Δημοκρατία. Ο αντιεξουσιαστικός ρόλος των Μ.Μ.Ε. είναι το άλας μιας αληθινής δημοκρατίας.

Κώστα Σαρδελή, "Τηλεόραση: η ελλαδική περίπτωση"
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 14, Λευκωσία 1995

β. "Τι γίνεται με τη γλώσσα των Μ.Μ.Ε; Γεμάτη από σολοικισμούς και ασυνταξίες, από περιθωριακές φράσεις και ξενικές εκφράσεις. Θα ήταν άστοχη αυτή η παρένθεση, αν η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στο γλωσσικό αισθητήριο του λαού, και γενικά στην εξέλιξη της γλώσσας, ήταν περιορισμένη". Ποια είναι η απάντηση του Γεωργίου Μπαμπινιώτη στον προβληματισμό του Κυριάκου Πλησή;

Το πρόβλημα του ηλεκτρονικού μας λόγου είναι ότι, ξαφνικά, **πολλοί άνθρωποι** άρχισαν να **μιλούν πολύ** για **πολλά θέματα** με **ελάχιστη προετοιμασία** και **υπό την πίεση** του αμείλικτου ηλεκτρονικού (τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού) χρόνου. Αποτέλεσμα (με πολλές λαμπρές εξαιρέσεις, αληθινά υποδείγματα συγκροτημένου λόγου): χειμαρροί φλυαρίας, πρόχειρου, ανεπεξέργαστου, χασματικού λόγου με περιορισμένη ή ελάχιστη δηλωτικότητα. Μιας μορφής λόγου που πλησιάζει τα όρια του αφαισικού λόγου, όσο στερείται συγκεκριμένων, αναγνωρίσιμων αναφορών και όσο λέγεται χωρίς να σημαίνει. Ενός λόγου που εκπέμπεται ερήμην ή εις βάρος της πληροφορίας, του περιεχομένου δηλαδή, ή του σημειομένου.

Με ποια κριτήρια γίνεται η επιλογή των «ηλεκτρονικών» ανθρώπων, ιδίως των νέων που φιλοδοξούν να σταδιοδρομήσουν σ' αυτά; Η δυνατότητά τους να αρθρώσουν λόγο, δηλαδή να οργανώσουν και να διατυπώσουν τη σκέψη τους, να σημάνουν αποκαλυπτικά τον σύνθετο κόσμο των νοημάτων, δεν ελέγχεται άραγε ως προϋπόθεση εργασίας στα ηλεκτρονικά μέσα; Ποιος θα πει στα νέα αυτά παιδιά - κι όχι μόνο σ' αυτά - ότι πρέπει να μιλούν λιγότερο, με πολλή προσοχή και περισσότερη προετοιμασία; Ποιος θα τα βάλει να ξανακούσουν μαγνητοφωνημένο το λόγο που εκτοξεύουν εναντίον ανυπεράσπιστων ακροατών ή και τηλεθεατών, συνοδεύοντας το άκουσμα με γόνιμα σχόλια που θα τιθασειούν και

θα βελτιώνουν το λόγο τους; Συχνά οι νέοι αυτοί ηλεκτρονικοί άνθρωποι - συμπαθείς, ειλικρινείς και άξιοι κατά τα άλλα - έχουν μια διαστρεβλωμένη αντίληψη της επικοινωνίας. Εκλαμβάνουν ως οικειότητα, απλότητα και αυθορμητισμό την προχειρότητα, την ασημαντολογία και την έλλειψη οποιασδήποτε προετοιμασίας για το πώς θα πραγματοποιηθεί η γλωσσική επικοινωνία, η ουσιαστική δηλαδή συνάντηση με τον ακροατή. Ειδικά στο ραδιόφωνο, ο ενικός, το "εσύ", το αστεϊάκι, η χρήση του μικρού μόνο ή του χαϊδευτικού ονόματος, μια επιφανειακή κι επίπλαστη οικειότητα προς άγνωστους, ξένους κι απόμακρους νοητούς ή υπαρκτούς συνομιλητές, μόνο επικοινωνιακή αγένεια κι ευτέλεια πιστοποιεί. Κι είναι το ήθος ακριβώς αυτού του λόγου, και λιγότερο το ύφος του, που ενοχλεί. Κι ακόμη: πώς να επικοινωνήσει αποτελεσματικά ο εκφωνητής ή ο τηλεπαρουσιαστής που σκοντάφτει διαβάζοντας ένα κείμενο ή αλλοιώνει αναγνωστικά το νόημά του; Και γιατί ένας που έχει προφανείς αρθρωτικές δυσχέρειες, και άγνοια της σωστής αναπνοής στην εκφορά του λόγου, πρέπει - έστω κι αν είναι δημοσιογράφος - να είναι κατανάγκη και ο εκτελεστής (με τη διττή έννοια της λέξεως) ενός ειδησεογραφικού κειμένου; Και πώς να πείσει και να επικοινωνήσει σωστά ο σχολιαστής που διαπράττει ανεπίτρεπτα γλωσσικά σφάλματα, γραμματικά, συντακτικά και σημασιακά;

Τι δέον γενέσθαι;

Καλύτερη, μακρότερη, σκληρή, θα έλεγα, προετοιμασία και άσκηση των ανθρώπων που παράγουν τον ηλεκτρονικό λόγο. Όχι μόνο σε θέματα φωνητικής αρθρώσεως του προφορικού λόγου, αλλά, κυρίως, σε θέματα δι-αρθρώσεώς του. Οι ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί πρέπει να γίνουν **εργαστήρια προετοιμασίας ικανών χειριστών** του ηλεκτρονικού λόγου, όπως ήταν παλιά και είναι, ίσως λιγότερο, και σήμερα ορισμένες έγκυρες εφημερίδες. Όσοι έχουν την ευθύνη λειτουργίας των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι έχουν συγχρόνως επωμισθεί κι ένα σημαντικό μέρος της ευθύνης για τη διαμόρφωση του νεοελληνικού λόγου, αφού είναι, στην πράξη, οι δημιουργοί των πιο δραστικών γλωσσικών προτύπων για τις μεγάλες μάζες του ελληνικού λαού. Δεν αξίζει, άραγε, αξιοποιώντας αυτή την τεράστια δύναμη, να προσφέρουν παράλληλα με τη σωστή πληροφόρηση και αξια πρότυπα λόγου που, έμμεσα μεν, αλλά καίρια, αποτελεσματικά και δημιουργικά θα προάγουν σταθερά και ευρύτερα τον νεοελληνικό λόγο;

Γεωργίου Μπαμπινιώτη, "Ο ηλεκτρονικός μας λόγος"
Η γλώσσα ως αξία, τόμ. 1, Αθήνα 1994

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες:
 - α) Όσα συμβαίνουν στον κόσμο είναι πολυεδρικά και πολυσήμαντα.
 - β) Αυτή η δίνη μεταποιείται σε συναισθηματική φόρτιση.
 - γ) Ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος να διολισθήσουν στο λαϊκισμό.
 - δ) Ο αγώνας εναντίον της μπορεί να εκληφθεί ως συντηρητισμός.
 - ε) Πρέπει ο πολίτης να θωρακιστεί με τη σωστή παιδεία.
2. Δώστε τα αντίθετα των πιο κάτω λέξεων:
πολυσήμαντος, αντιστρατεύομαι, αλλότριος, ενσωματώνομαι, υποβαθμίζω.
3. Χρησιμοποιήστε τα εξής ρήματα σε προτάσεις:
απεμπολώ, υφίσταμαι, υποκαθιστώ, διακυβεύω.
4. Προσέξτε τη σημασία των όρων σε -ισμός που περιλαμβάνονται στις λέξεις - όρους. Στη συνέχεια συμπληρώστε τα κενά επιλέγοντας από το πλαίσιο τον κατάλληλο όρο.

συντηρητισμός, πλουραλισμός, επεκτατισμός σκοταδισμός, νεποτισμός
--

- α) Η πολιτική ενός κράτους που επιδιώκει την επέκταση των εδαφών ή της επιρροής του σε βάρος άλλων κρατών ονομάζεται
- β) Η εύνοια δημόσιων λειτουργών προς συγγενείς και φίλους που εκδηλώνεται με παραχωρήσεις θέσεων και αξιωμάτων ονομάζεται
- γ) Η τάση προς διατήρηση της υφιστάμενης πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και άλλης κατάστασης και η αντίθεση προς κάθε νεωτερισμό ονομάζεται
- δ) Η αποδοχή ή ανάπτυξη πολλών απόψεων στη διακίνηση των ιδεών ονομάζεται
- ε) Η νοσηρή προσήλωση στις ιδέες του παρελθόντος που απαγορεύει κάθε εξέλιξη, η σκόπιμη διατήρηση των πνευμάτων στο σκοτάδι και την άγνοια ονομάζεται

Η επιδρομή της πληροφόρησης

Η πληροφόρηση στις ημέρες μας έχει αποβεί μια δύναμη κατεξοχήν επιθετική. Κάθε πληροφορία, κάθε είδηση, κάθε «νέο» πέφτει επάνω μας καταιγιστικά. Από παντού μας πετροβολούν με αποκλειστικότητες ή με αποκαλύψεις. Τα δελτία ειδήσεων, ανά ώρα, ανά ημίωρο, ανά τέταρτο, και ο τρόπος που εκφέρονται ή προαναγγέλλονται, αποτελούν μια θύελλα από χαλάζι, έχουν όλα τα χαρακτηριστικά του λιθοβολισμού.

Στη ρίζα της λέξης «πληροφορία» υπάρχει ή εξυπακούεται η πληρότητα, η σφαιρικότητα. Τα ρήματα «πληρώ» και «φέρω» είναι τα εννοιολογικά της στοιχεία. Αυτό αναφέρεται όχι μόνο στον πομπό της πληροφορίας, αλλά και το δέκτη. Σημασία δηλαδή, δεν έχει μόνο πώς έρχεται ή πώς επιπίπτει πάνω στο δέκτη, αλλά και πώς αυτός τη λαμβάνει. Ο προορισμός της πληροφορίας είναι να δημιουργεί ένα αίσθημα γνώσης, ασφάλειας και ισορροπίας (έστω και με την κακή είδηση) σε εκείνον που τη λαμβάνει. Όχι βέβαια με τρόπο τεχνητό και πλασματικό, αλλά μέσα από την ίδια τη φύση της αντικειμενικής πληροφόρησης.

Συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Οι πληροφορίες δημιουργημένες, αποσπασματικές, αγχοπαραγωγές, εμπορευματοποιημένες, φωτοσκιασμένες ανάλογα, προορίζονται μάλλον να δημιουργούν αντί πληρότητα, ένα πελώριο κενό, έτσι ώστε αυτό, να μπορεί να γεμίσει με οτιδήποτε. Η πληροφόρηση φαίνεται σαν να επιδιώκει τη δημιουργία ανθρώπων πανικόβλητων, παραιτημένων και αλωμένων, ίσως με σκοπό να γίνεται εύκολη η κάθε «κατάληψη» της εξουσίας ή της ψυχής. Μια πληροφόρηση που επιτίθεται σαν ύαινα και ξεσκίζει την ευαισθησία ή ανατρέπει τη στοιχειώδη εσωτερική μας ισορροπία, καταλήγει σε τρομοκρατία. Η εικόνα του κόσμου, αποκομμένη τελείως από την ομορφιά και από την ελπίδα, υπογραμμίζει τη μοναξιά του ανθρώπου και το πλήρες αδιέξοδο - κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, μεταφυσικό.

Δεν υποστηρίζουμε ότι η ειδυλλιακή παρουσίαση του Κόσμου μεταβάλλει την «είδηση» (οίδα) σε «συν-είδηση». Αντίθετα η πληροφόρηση έχει αποστολή να δίδει τη διάσταση της τραγικότητας η οποία όμως έχει πυρήνα την ελπίδα. Το τραγικό έχει μέσα του οργανικά, την κάθαρση, την αγωνιακή προσπάθεια απεμπλοκής από τα αδιέξοδα, τη δυναμική των «γόρδιων» λύσεων. Μέσα από τη βίωση του τραγικού ανατέλλει μια αυγινή αντίληψη της ζωής και του μέλλοντος. Το σκοτάδι της πληροφόρησης και οι τρόποι μετάδοσής της δημιουργούν δειλούς και απληροφόρητους, που σαρώνονται από τα ρεύματα της προπαγάνδας και αλέθονται από τους μηχανισμούς της υποδούλωσης.

Παναγιώτης Φωτέας (1939)

Γεννήθηκε στην Καρδαμύλη Μεσσηνίας. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες. Είναι διδάκτωρ της Ανώτατης Σχολής Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών, τέως βουλευτής και τώρα νομάρχης Μεσσηνίας. Έργα: "Ο Γκωλισμός και η πέμπτη γαλλική δημοκρατία", "Η ελληνική απελπισία", "Μορφές Ελλήνων", "Η μυστική βοή" κ.ά.

Λέξεις - όροι

αλωμένος (< αλίσκομαι): αυτός που έχει κυριευθεί, υποδουλωθεί

οίδα: γνωρίζω

απεμπλοκή: αποδέσμευση, απελευθέρωση

γόρδια λύση: δυναμική, άμεση λύση χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες

γόρδιος δεσμός: περίπλοκος κόμπος σε ζυγό άμαξας στη φρυγική πόλη Γόρδιο, τον οποίο έκοψε ο Μ. Αλέξανδρος με το ξίφος του, μτφ. δισεπίλυτο πρόβλημα

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. α) Ποια θα έπρεπε να είναι η μορφή και ο προορισμός της πληροφόρησης κατά το δοκιμιογράφο;
β) Ποια, αντίθετα, είναι σήμερα τα χαρακτηριστικά της πληροφόρησης;
2. Εξηγήστε το νόημα των πιο κάτω αποσπασμάτων:
α) "Η εικόνα του κόσμου, αποκομμένη... μεταφυσικό".
β) "Αντίθετα η πληροφόρηση... των "γόρδιων" λύσεων".

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Δικαιολογήστε τον τίτλο του δοκιμίου και τεκμηριώστε την απάντησή σας με χαρακτηριστικές λέξεις και φράσεις από το κείμενο.
2. Σχολιάστε την πιο κάτω θέση:
"Οι πληροφορίες δημιουργημένες... να γεμίσει με οτιδήποτε".
3. Με ποιους τρόπους κατά τη γνώμη σας οι υπεύθυνοι στο χώρο της πληροφόρησης θα μπορούσαν να προσφέρουν μια σωστή πληροφόρηση, όπως την αντιλαμβάνεται ο συγγραφέας;
4. Ο συγγραφέας προβαίνει σε μια αξιολόγηση της πληροφόρησης στις μέρες μας. Πώς εσείς κρίνετε τις εκτιμήσεις του;
Απαντήστε με βάση τις εμπειρίες σας από την πληροφόρηση στην Κύπρο ή σε άλλη χώρα.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Διαβάστε το πιο κάτω κείμενο και εντοπίστε τις κοινές θέσεις των δύο συγγραφέων, Φωτέα και Σωτήρχου.

Τα σημερινά Μ.Μ.Ε., και πρωτίστως η τηλεόραση, πρέπει να εκφράζουν πρώτον την κοινή γνώμη, που κατά τεκμήριον είναι η γνώμη της Δημοκρατίας και ταυτοχρόνως να ενημερώνει, να επιμορφώνει, να ψυχαγωγεί και με μια λέξη να υπηρετεί το κοινωνικό σύνολο. Κι όμως τίποτε από αυτά δεν κάνει. Αντίθετα διακονεί δουλικά τα συμφέροντα των φορέων τους κι όλους εκείνους τους μηχανισμούς, που βρίσκονται αθέατοι πίσω από αυτά. Μηχανισμοί σκοτεινοί, με απεριόριστα οικονομικά μέσα, με αβυσσαλέες επιδιώξεις και πολύπλευρα και πολύπλοκα σχέδια, που θέλουν να διαμορφώνουν και να ελέγχουν το κοινωνικό γίγνεσθαι και την εθνική πορεία της κάθε χώρας. Έτσι εν ονόματι της ελευθερίας απειλείται π.χ. πόλεμος παγκόσμιος για το Κουβέιτ ή για τους μουσουλμάνους της Βοσνίας και δεν γίνεται τίποτε για τη σκλαβωμένη Κύπρο είκοσι χρόνια τώρα. Κινητοποιούνται διεθνείς οργανώσεις και φορείς για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μαύρων της Αφρικής και αδιαφορούν επιδεικτικά για τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ελλήνων της Β. Ηπείρου, της Τουρκίας κτλ. Κόπτονται για τη δολοφονία δύο-τριών Τούρκων μεταναστών στη Γερμανία και αδιαφορούν προκλητικά όταν καίγονται ολόκληρα χωριά Κούρδων με άμαχους γέρους και γυναικόπαιδα. Έχουμε δηλαδή μια κραυγαλέα ηθική ανισότητα, με δύο μέτρα και δύο σταθμά, στην τηλεοπτική κάλυψη των γεγονότων, μια ηθική δύο ταχυτήτων, στην εφαρμογή της οποίας όμως αποκαλύπτεται ο κυνισμός όσων βρίσκονται πίσω από τα Μ.Μ.Ε.

Δεν χρειάζεται να ψάξει κανείς πολύ για να κάνει τις κοινές αυτές διαπιστώσεις της απροσημάτιστης περιφρόνησης και της ταλαιπωρίας των τηλεθεατών-θυμάτων. Η δύναμη των Μ.Μ.Ε., που θα μπορούσε να γίνει προστατευτική ασπίδα γι' αυτούς, μεταβάλλεται σε δόρυ αιχμής εναντίον τους. Ένας εφιάλτης, που μπαίνει καθημερινώς στα σπίτια μας θρασύς, αδίστακτος, βρώμικος, απολυταρχικός, με το χαμόγελο του σαδιστή που βασανίζει το θύμα του. Και οι απολογητές της σύγχρονης αυτής δικτατορίας πιπιλίζουν συνεχώς το επιχειρήμα, της ίδιας φασιστικής νοοτροπίας:

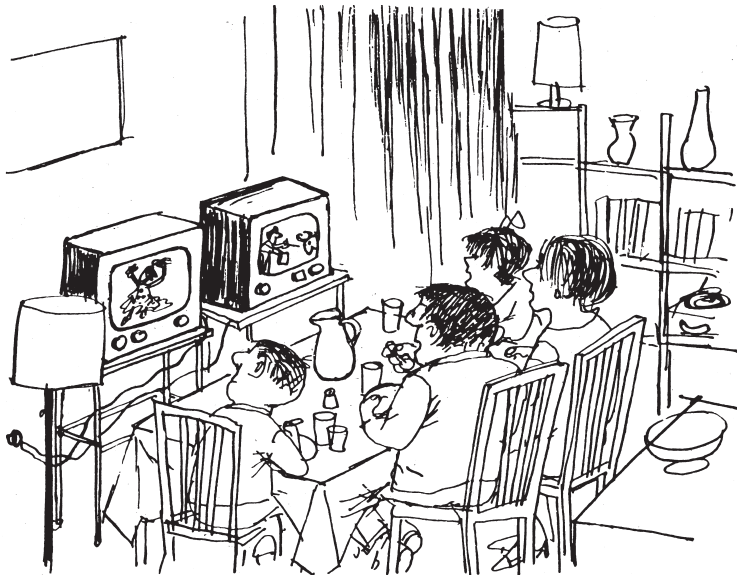
– Εγώ θα έρχομαι acáεστος να σας βρωμίζω. Εάν δεν σας αρέσει ένα πρόγραμμα μπορείτε να αλλάξετε σταθμό.

Μα όλα τα κανάλια (και τα άλλα μέσα δυστυχώς στην πλειονότητά τους) είναι τα ίδια και χειρότερα. Ο τηλεθεατής βρίσκεται συνεχώς ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη. Αιχμάλωτος, αβοήθητος και απροστάτευτος.

Π. Μ. Σωτήρχου, "Ένας φίλος που γίνεται χαμογελαστός εχθρός"
περ. *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 14, Λευκωσία 1995

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Σχηματίστε προτάσεις με τις ακόλουθες λέξεις:
αποβαίνω, καταγιστικός, πληρότητα, δυναμικός
2. **Τρομοκρατία:** Αναλύστε τη λέξη στα συνθετικά της και σχηματίστε τέσσερις νέες σύνθετες λέξεις διατηρώντας το β' συνθετικό.
3. Δώστε τη σημασιολογική διαφορά των πιο κάτω λέξεων ανά ζεύγη:
πληροφορία - πληροφορική
τεχνητός - τεχνικός

Από το περιοδικό Ευθύνη

Ο μύθος της ελευθερίας του Τύπου

Ο Τύπος στις δημοκρατικές χώρες αποτελεί έκφραση της ελευθερίας της γνώμης που κατασφαλίζουν οι συνταγματικοί χάρτες· αποτελεί όμως και το βασικό κοινωνικό όργανο για την αναζήτηση και το φωτισμό της αλήθειας των πραγμάτων.

Σε μια στέρεη Δημοκρατία, ο Τύπος συνιστά την «τέταρτη εξουσία». Σε μια Δημοκρατία υπό αδιάκοπη κρίση, όπως είναι οι περισσότερες από τις λίγες αυθεντικές Δημοκρατίες των καιρών μας, ο Τύπος κατορθώνει να γίνει η «πρώτη εξουσία». Κι όχι μονάχα αυτό: κατορθώνει στο τέλος να κυβερνά μια χώρα, δίχως να συμμαρτυρεί τις ευθύνες της διακυβέρνησης, χωρίς να τιμωρείται από το λαό για τ' ανομήματά του, όπως ο οποιοσδήποτε πολιτικός.

Άλλοτε ο Τύπος πληροφορούσε και μαζί γινόταν το βήμα της αλήθειας. Τώρα πληροφορεί όταν θέλει, κι όταν δεν θέλει συσκοτίζει. Πληροφορεί λέγοντας μισή την αλήθεια, γιατί αυτή η απόκρυψη βοηθεί την πολιτική τοποθέτησή του και υπηρετεί τα συμφέροντα που εκφράζει.

Ο Τύπος οφείλει να βοηθεί την πολιτική εξουσία με καλή πίστη κι εντιμότητα. Όχι να την υποδουλώνει στην υπηρεσία του και να εκβιάζει με τρόπο έμμεσο ώστε διάφορα θέματα να λάβουν τη λύση που εκείνος θέλει. Ευρωπαϊκές εφημερίδες εκφράζουν με σαφήνεια το υψηλό αυτό πνεύμα της δημοκρατικής αποστολής.

Ο Τύπος είναι όργανο της αλήθειας κι εκφράζει τον πολιτισμό και την ευγένεια ενός λαού. Δεν είναι όργανο εξουσίας που εκφράζει μερικές φορές τις πιο χαμηλές, σκοτεινές αρέσκειες του λαού.

Αυτή η μέθη της δύναμης και η δίψα της απόλυτης εξουσίας οδηγούν τον Τύπο προς ολοκληρωτικές, φασιστικές αντιλήψεις της ζωής. Δημιουργούν παραισθήσεις κι επιφέρουν τέτοιες αλλοιώσεις στον οργανισμό ενός λαού ώστε να κινδυνεύει σοβαρά η ηθική του υγεία και να αποκόβεται συστηματικά από την αλήθεια των πραγμάτων.

Ο Τύπος, όταν από όργανο φωτισμού γίνεται όργανο προπαγάνδας, κι όταν αυτή η προπαγάνδα εισχωρεί μέσα στις «ειδήσεις», μέσα στην αλήθεια των γεγονότων για να την εξαρθρώσει, τότε ο λαός βυθίζεται στη βαρβαρότητα. Βυθίζεται μαζί μ' όλα τα τεχνολογικά του επιτεύγματα και μ' όλες τις φανταχτερές δημοκρατικές του υποκρισίες, στο ψεύδος που τον αποσυσχετίζει από τη ζωή.

Αυτά, δεν ισχύουν για το σύνολο του Τύπου των καιρών μας· ισχύουν όμως ως γενικευτικές θέσεις και ως πικρότατες διαπιστώσεις. Και δεν είναι η ώρα τώρα ν' αναρωτηθούμε πώς ο Τύπος της εποχής μας, ενώ υπηρετεί πρόθυμα δικτατορίες κι ολοκληρωτισμούς που εξουθενώνουν τους λαούς, ύστερα αρπάζει τον «αντιστασιακό» φωτοστέφανο και με φασιστική νοοτροπία αξιώνει να επιβάλλει, όχι μόνο τις απόψεις του αλλά και την «αλήθεια» για πρόσωπα και πράγματα, – μια «αλήθεια» διάφορη απ' την αλήθεια...

Αναρωτιούμαστε όμως πώς μπορεί να σωθεί η ιερότητα του ανθρώπινου προσώπου και το δικαίωμα του δημοκρατικού πολίτη να μάθει την αλήθεια και να εκφράσει την αλήθεια του διαμέσου ενός Τύπου που δεν τη σέβεται; Φυσικό, η κρίση των καιρών να εκφράζεται και στην ποιότητα του Τύπου.

Πώς να μπορέσει ο πολίτης που αδικείται, διασυρόμενος από μια εφημερίδα, να αποκαταστήσει και την τιμή της αλήθειας και την τιμή τη δική του; Προσφεύγοντας στο νόμο; Δεν θα του το συγχωρήσουν οι εφημερίδες που τις εξανάγκασε ν' ανασκευάσουν. Να παραδοθεί στην εντιμότητά τους; Η συκοφαντία κι η παραχάραξη της αλήθειας που τον πλήττουν καταχωρούνται στις πρώτες θέσεις. Η ανασκευή σε κάποια αθέατη γωνιά, τεμαχισμένη, συντομευμένη, χωρίς νόημα και συνοχή.

Στ' αλήθεια, η κρίση της Δημοκρατίας των καιρών μας εκφράζεται ακαριαία στο φασιστικό φρόνημα του «δημοκρατικού» Τύπου και στην άσβηστη δίψα για δύναμη κι εξουσία. Το φρόνημα αυτό οι τίμιοι και ισχυροί άνθρωποι οφείλουν να το συντρίψουν ώστε να καταλυθεί η αντίφαση της Δημοκρατίας που, ενώ αίρει μεγαλόδωρα την τρομοκρατία του Τύπου από οποιαδήποτε εξουσία, δέχεται ή ανέχεται ο Τύπος πλέον να τρομοκρατεί και τους πολίτες και τους πολιτικούς.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 49, Αθήνα 1976

Κώστας Τσιρόπουλος (1930)

Γεννήθηκε στη Λάρισα. Ποιητής, δοκιμογράφος, πεζογράφος, μεταφραστής, διετέλεσε ειδικός σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας και από το 1961 εκδίδει το περιοδικό νεοελληνικού προβληματισμού "Ευθύνη". Έργα: "Ανάμεσα σε νύχτες", "Μεγάλη Εβδομάδα", "Αγωνιώδης θητεία", "Η Ελλάδα ως πρόβλημα", "Στη ζώνη του πυρός", "Ο κυνηγός και τ' αγρίμια", "Αμερικανική ανθρωπογεωγραφία", "Ρομανική ζωγραφική - Βυζαντινή ζωγραφική" κ.ά.

Λέξεις - όροι

προπαγάνδα (< λατιν. φράση de propaganda fide: για τη διάδοση της πίστης): συστηματική προσπάθεια για διάδοση ιδεών, αρχών ή δογμάτων, διαφήμιση

ανασκευάζω: αναιρώ, διαψεύδω, αποδείχνω κάτι ως ανακριβές, ανατρέπω

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιο ρόλο έπρεπε να επιτελεί ο τύπος και πώς σήμερα εκτρέπεται από το ρόλο αυτό σύμφωνα με το συγγραφέα;
2. Ποιο ιδιαίτερο πρόβλημα στις σχέσεις τύπου και πολίτη επισημαίνει ο συγγραφέας στο πιο κάτω απόσπασμα; Εξηγήστε.
"Πώς να μπορέσει ο πολίτης που αδικείται... συνοχή" (§10).

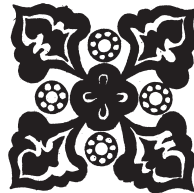
B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Σχολιάστε: "Η κρίση της Δημοκρατίας των καιρών μας... εξουσία" (§11).
2. Συζητήστε στην τάξη ή αναπτύξτε σε μορφή έκθεσης ένα από τα πιο κάτω θέματα. Αντλήστε στοιχεία και από άλλα δοκίμια της ενότητας.
 - α) Ο τύπος σήμερα (ή γενικότερα τα Μ.Μ.Ε.) υπηρετεί πραγματικά την ελευθερία και τη δημοκρατία ή μετατρέπεται συχνά σε όργανο βιασμού τους;
 - β) Παρουσιάστε και αξιολογήστε το έργο που επιτελούν τα Μ.Μ.Ε στην Κύπρο. Ποιες οι εισηγήσεις σας για ποιοτική βελτίωση του έργου τους;
 - γ) "Οι βάρβαροι πια δεν θα εισβάλουν από τα σύνορα, αλλά από τις οθόνες των τηλεοράσεων", Τάκη Σινόπουλου.
 - δ) Η δημοσιογραφία αποτελεί επάγγελμα ή λειτουργήμα; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας.

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δώστε συνώνυμα για τις έντονα γραμμένες λέξεις:
 - α) Την ελευθερία της γνώμης **κατασφαλίζουν** οι συνταγματικοί χάρτες.
 - β) Εκφράζει μερικές φορές τις πιο **χαμηλές**, σκοτεινές αρέσκειες του λαού.
 - γ) Βυθίζεται στο ψεύδος που τον **αποσυσχετίζει** από τη ζωή.
 - δ) Η **συκοφαντία** κι η **παραχάραξη** της αλήθειας καταχωρούνται στις πρώτες θέσεις.
 - ε) ... ώστε να **καταλυθεί** η αντίφαση της Δημοκρατίας.
2. Να γράψετε τα αντίθετα των εξής λέξεων:
αυθεντικός, συμμερίζομαι, συσκοτίζω, απόκρυψη

3. Σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις, ώστε να φανεί η σημασιολογική διαφορά τους (ανά ζεύγη):
διασύρω - ανασύρω
ανασκευάζω - διασκευάζω
4. Προσέξτε τη σημασία της φράσης τέταρτη εξουσία και στη συνέχεια δώστε τη σημασία των ακόλουθων φράσεων:
έκτη αίσθηση, έβδομη τέχνη, όγδοο θαύμα, πέμπτη φάλαγγα

Πώς να μη χρησιμοποιείτε το φορητό τηλέφωνο

Είναι εύκολο να κάνουμε φτηνή κριτική στους ιδιοκτήτες φορητών τηλεφώνων. Αλλά πριν το κάνουμε αυτό, πρέπει να διαπιστώσουμε σε ποια από τις παρακάτω πέντε κατηγορίες ανήκουν.

Πρώτα έρχονται οι ανάπηροι. Ακόμα κι αν η αναπηρία τους δεν είναι ορατή, είναι υποχρεωμένοι να βρίσκονται σε συνεχή επαφή με το γιατρό τους ή τις Πρώτες Βοήθειες. Αξιάπαινη, λοιπόν, η τεχνολογία, διότι έθεσε αυτό το ευεργετικό εργαλείο στην υπηρεσία τους. Δεύτεροι ακολουθούν αυτοί οι οποίοι για σοβαρούς επαγγελματικούς λόγους πρέπει να είναι διαθέσιμοι σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (διευθυντές πυροσβεστικών σταθμών, γιατροί, ειδικοί στις μεταμοσχεύσεις οργάνων οι οποίοι πάντοτε αναμένουν ένα φρέσκο σώμα, ή ο Πρόεδρος Μπους, διότι, εάν τύχει ποτέ να μην είναι διαθέσιμος, ο κόσμος πέφτει στα χέρια του Κουέηλ). Γι' αυτούς το φορητό τηλέφωνο είναι μια σκληρή πραγματικότητα, την οποία υφίστανται αλλά δεν απολαμβάνουν. [...]

Όλες οι πιο πάνω κατηγορίες αξίζουν το σεβασμό μας. Κατ' ακρίβειαν, για τις πρώτες δύο κατηγορίες είμαστε διατεθειμένοι να ενοχληθούμε ακόμα και την ώρα που γευματίζουμε σε ένα εστιατόριο ή κατά τη διάρκεια μιας κηδείας.[...]

Μένουν άλλες δύο κατηγορίες. Αυτές, αντίθετα, συνεπάγονται φασαρίες (για μας καθώς και γι' αυτούς). Η πρώτη περιλαμβάνει άτομα που αδυνατούν να πάνε οπουδήποτε χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να φλυαρούν για ελαφρά ζητήματα με τους φίλους και συγγενείς, τους οποίους μόλις έχουν αφήσει. Είναι δύσκολο να τους κάνει κανείς να καταλάβουν γιατί δε θα έπρεπε να το κάνουν. Κι επιτέλους, εάν δεν μπορούν να αντισταθούν στην τάση τους να συνομιλούν, εάν δεν μπορούν να απολαύσουν τις στιγμές της μοναξιάς τους και να ενδιαφερθούν γι' αυτά που κάνουν οι ίδιοι εκείνη τη στιγμή, εάν δεν μπορούν να αποφύγουν να επιδεικνύουν την κενότητά τους και, ακόμα χειρότερα, να την κάνουν σήμα κατατεθέν, έμβλημά τους, τότε λοιπόν του ζητήματος πρέπει να επιληφθεί ο ψυχολόγος. Μας ενοχλούν, αλλά πρέπει να καταλάβουμε το τρομερό εσωτερικό κενό τους, να είμαστε ευγνώμονες που δεν είμαστε σαν κι αυτούς και να τους συγχωρήσουμε – χωρίς, ωστόσο, να υπερηφανευόμαστε χαιρέκακα για τη δική μας ανώτερη φύση και συνεπώς να ενδίδουμε στην αμαρτία της πνευματικής υπερηφάνειας και της έλλειψης φιλανθρωπίας. Αναγνωρίστε τους σαν το συνάνθρωπό σας που υποφέρει και γυρίστε από την άλλη.

Στην τελευταία κατηγορία (η οποία περιλαμβάνει, στο τελευταίο σκαλί της κοινωνικής κλίμακας, τους αγοραστές ψεύτικων φορητών τηλεφώνων) βρίσκονται εκείνοι οι άνθρωποι που επιθυμούν να δείξουν δημοσίως ότι είναι άκρως περιζήτητοι, ιδιαίτερα για περίπλοκες επαγγελματικές συζητήσεις. Οι συζητήσεις τους, τις οποίες είμαστε υποχρεωμένοι ν' ακούμε χωρίς να το θέλουμε σε αεροδρόμια, εστιατόρια ή τραίνα, πάντοτε αφορούν χρηματικές συναλλαγές, απωλεσθέντα φορτία μεταλλικών τμημάτων, έναν απλήρωτο λογαριασμό για ένα μάτσο γραβάτες και άλλα πράγματα, τα οποία, όπως ο ομιλητής πιστεύει, είναι τύπου Ροκφέλλερ.

Τώρα, για να βοηθήσει στη διαιώνιση του συστήματος ταξικών διαχωρισμών υπάρχει ένας φρικαλέος μηχανισμός ο οποίος διασφαλίζει ότι, χάρη σε κάποιο αταβιστικό προλεταριακό ελάττωμα, ο νεόπλουτος, ακόμα και όταν είναι υψηλά αμειβόμενος, δε θα ξέρει να χρησιμοποιήσει μαχαίρι ψαριού, ή θα κρεμάσει μια βελούδινη μαϊμού στο πίσω παράθυρο της Φερράρι του, ή θα βάλει τον Σαν Τζένναρο στον ανεμοθώρακα του ιδιωτικού αεροπλάνου του, ή (όταν μιλά τη μητρική του ιταλική γλώσσα) θα χρησιμοποιεί αγγλικές λέξεις όπως "management". Γι' αυτό το λόγο δε θα λάβει πρόσκληση από τη Δούκισσα ντε Γκουερμάντες (και θα "σπάσει" το κεφάλι του προσπαθώντας να καταλάβει γιατί· άλλωστε, έχει μια θαλαμηγό τόσο μεγάλη που θα μπορούσε σχεδόν να χρησιμοποιηθεί σαν γέφυρα στη θάλασσα της Μάγχης).

Αυτό που δεν αντιλαμβάνονται αυτοί οι άνθρωποι είναι ότι ο Ροκφέλλερ δε χρειάζεται φορητό τηλέφωνο· έχει ένα ευρύχωρο δωμάτιο γεμάτο με γραμματείς τόσο ικανές, που στη χειρότερη περίπτωση, εάν πεθαίνει ο παππούς του, ο οδηγός του έρχεται και του ψιθυρίζει κάτι στο αυτί. Ο άνθρωπος με ισχύ είναι ο άνθρωπος ο οποίος δε χρειάζεται ν' απαντά σε κάθε τηλεφώνημα· αντίθετα, πάντοτε βρίσκεται - καθώς λέγεται - σε σύσκεψη. Ακόμα και στις κατώτερες διευθυντικές βαθμίδες, τα δύο σύμβολα της επιτυχίας είναι το κλειδί για τη διευθυντική τουαλέτα και μια γραμματεύς η οποία ερωτά: "Θα θέλατε να αφήσετε κάποιο μήνυμα;"

Έτσι όποιος επιδεικνύει ένα φορητό τηλέφωνο ως σύμβολο ισχύος, αντίθετα ανακοινώνει σε όλους ανεξαιρέτως την απελπιστική, κατώτερη θέση του, εξαιτίας της οποίας είναι υποχρεωμένος να στέκεται προσοχή [...] εάν τύχει να τηλεφωνήσει ο γενικός διευθυντής· πρέπει να κυνηγά τους οφειλότες του μέρα και νύκτα για να επιβιώσει· και καταδιώκεται από την τράπεζα, ακόμα και κατά την πρώτη Θεία Μετάληψη της κόρης του, για το παρατράβηγμα στο λογαριασμό του. Το γεγονός ότι χρησιμοποιεί επιδεικτικά το φορητό του τηλέφωνο είναι απόδειξη ότι δε γνωρίζει αυτά τα πράγματα, και αποτελεί πέραν πάσης αμφιβολίας την επιβεβαίωση της κοινωνικής του εξορίας.

Μετάφραση από τα Αγγλικά: Αφροδίτη Ν. Σπανού
How to travel with a salmon & other essays, London 1994

Ουμπέρτο Έκο (1932)

Γεννήθηκε στην Ιταλία (Αλεσάντρια). Λογοτέχνης, τακτικός καθηγητής της Σημειωτικής στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια από το 1975 και πρόεδρος του Διεθνούς Κέντρου Μελετών της Σημειωτικής στο Πανεπιστήμιο του Σαν Μαρίνο από το 1988. Έργα: "Το όνομα του Ρόδου", "Το εκκρεμές του Φουκώ", "Σημειωτική και φιλοσοφία της γλώσσας", "Τα όρια της ερμηνείας", "Η αναζήτηση της τέλειας γλώσσας", συλλογές άρθρων, δοκιμίων κ.ά.

Λέξεις - όροι

Νταν Κουέηλ: αντιπρόεδρος των Η.Π.Α. επί προεδρίας Τζωρτζ Μπους (1989-1993)

Ροκφέλλερ: μια από τις πλουσιότερες οικογένειες της Αμερικής και όλου του κόσμου

αταβιστικός: ο αναφερόμενος ή οφειλόμενος στον αταβισμό
αταβισμός (< διεθνής όρος atavisme < λατιν. atavus: πρόγονος): το βιολογικό φαινόμενο της κληρονομήσεως ιδιοτήτων από πρόγονο που απέχει δυο ή περισσότερες γενιές

προλεταριακός < προλετάριος

προλετάριος: αυτός που ανήκει στην κατώτατη και πιο εξαθλιωμένη τάξη, ο εργάτης που στερείται ιδιωτικής περιουσίας

Σαν Τζένναρο: άγιος ο οποίος τιμάται ιδιαίτερα στη Νάπολη και φαίνεται να συμβολίζει τον "κατώτερο" Νότο

πρώτη Θεία Μετάληψη: σημαντικό γεγονός για την καθολική οικογένεια

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποιες είναι οι πρώτες δύο κατηγορίες ιδιοκτητών φορητών τηλεφώνων και γιατί ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι "γι' αυτούς είμαστε διατεθειμένοι να ενοχληθούμε";
2. Πώς ο Έκο σκιαγραφεί τους κατόχους φορητών τηλεφώνων της τέταρτης και της πέμπτης κατηγορίας; Πώς αντιμετωπίζει την κάθε κατηγορία και γιατί;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ο δοκιμιογράφος ασχολείται με το θέμα των φορητών τηλεφώνων και εκθέτει τον προβληματισμό του από τη χρήση τους. Διατυπώστε σε 10-12 γραμμές τις θέσεις του.
2. Η χρήση φορητών τηλεφώνων από ομάδες ανθρώπων, στις οποίες αυτά δεν είναι απαραίτητα, είναι ενδεικτική της κρίσης των αξιών στην εποχή μας και

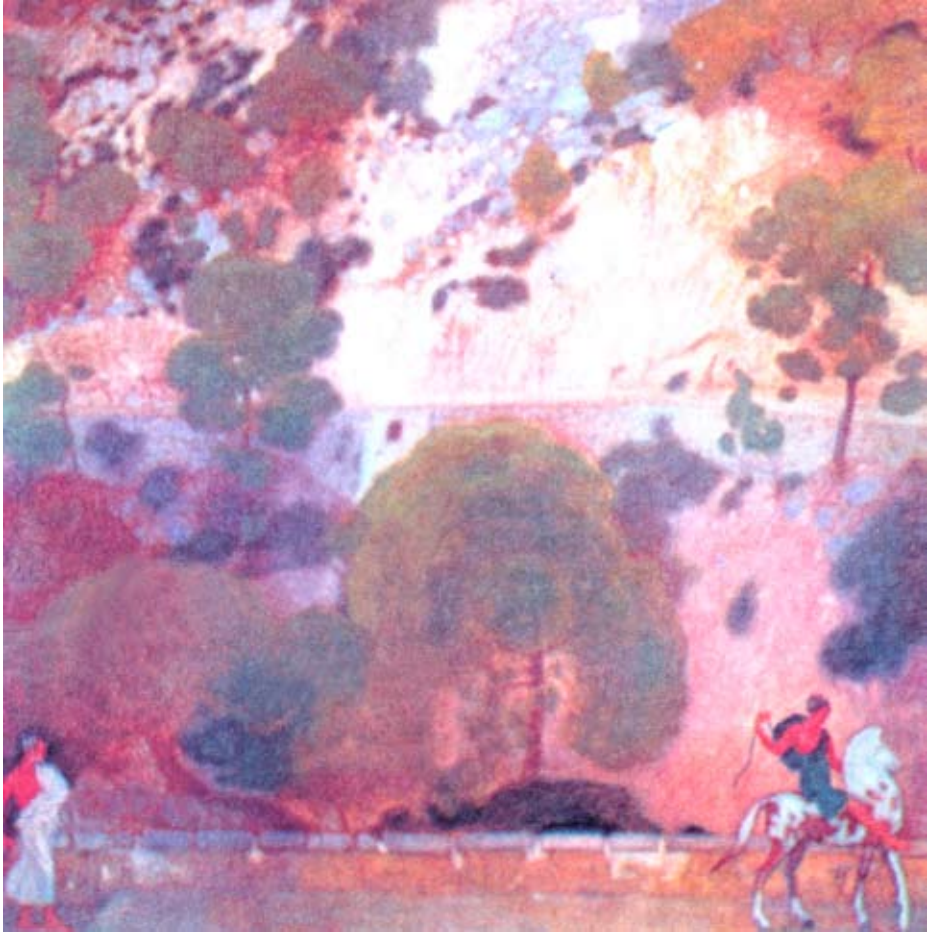
της ύπαρξης συγκεκριμένων κοινωνικών προβλημάτων. Εμβαθύνετε σ' αυτά.

3. Ο Έκο εκθέτει τις απόψεις του για τα φορητά τηλέφωνα με βάση τις εμπειρίες του από το χώρο της Ιταλίας. Ποιες είναι οι δικές σας ανάλογες εμπειρίες από την Κύπρο; (Εκφράστε τες με όμοιο, αν θέλετε, ύφος προς εκείνο του δοκιμιογράφου).
4. Ο συγγραφέας επιλέγει τη σάτιρα και το χιούμορ, για να πραγματευθεί το θέμα του.
 - α) Εντοπίστε χαρακτηριστικά στοιχεία.
 - β) Πετυχαίνει τελικά με αυτή την επιλογή του να προβληματίσει τον αναγνώστη;

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις έντονα γραμμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες τους:
 - α) Βρίσκονται σε **συνεχή** επαφή με το γιατρό τους.
 - β) Είναι μια σκληρή πραγματικότητα, την οποία **υφίστανται** αλλά δεν απολαμβάνουν.
 - γ) Του ζητήματος πρέπει να **επιληφθεί** ο ψυχολόγος.
 - δ) **Ενδίδουμε** στην αμαρτία της πνευματικής υπερηφάνειας.
2.
 - α) Γράψτε λέξεις της ίδιας οικογένειας με τις πιο κάτω:
φορητός, τάση, ισχύς
 - β) Επιλέξτε μια λέξη από κάθε οικογένεια και σχηματίστε προτάσεις.

Άνθρωπος και περιβάλλον

Κ. Παρθένης: *Η πλαγιά*

Η Διακήρυξη του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη

Η ανησυχία των ανθρώπων παγκοσμίως για την καταστροφή του περιβάλλοντος εκφράζεται και με τη σύγκληση τοπικών αλλά και διεθνών διασκέψεων για το περιβάλλον. Στις 3-14 Ιουνίου 1992 συνήλθε στο Ρίο Ιανέιρο η Παγκόσμια Διάσκεψη για το περιβάλλον. Η διάσκεψη επαναβεβαίωσε τη δήλωση των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον (που είχε υιοθετηθεί στη Στοκχόλμη στις 16 Ιουνίου 1972) και διακήρυξε βασικές αρχές με στόχο:

- τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας συνεργασίας για το περιβάλλον,
- τη σύναψη διεθνών συμφωνιών για προστασία του οικογενειακού περιβάλλοντος και του συστήματος ανάπτυξης και
- την αναγνώριση της αkéραιης και αλληλοεξαρτώμενης φύσης της Γης, του σπιτιού μας.

Πιο κάτω παρατίθενται μερικές από τις αρχές της Διακήρυξης του Ρίο.

Αρχή 1

Στο κέντρο του ενδιαφέροντος για αειφόρο* ανάπτυξη βρίσκεται ο άνθρωπος. Έχει το δικαίωμα για υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.

Αρχή 2

Τα κράτη έχουν, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, το κυριαρχικό δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τους πόρους τους σύμφωνα με την περιβαλλοντική και αναπτυξιακή τους πολιτική, όπως επίσης και την ευθύνη να διασφαλίζουν ότι οποιεσδήποτε δραστηριότητες μέσα στα πλαίσια της δικαιοδοσίας ή του ελέγχου που ασκούν δεν θα βλάψουν το περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών έξω από τα όρια της δικαιοδοσίας τους.

Αρχή 5

Όλα τα κράτη και οι λαοί θα συνεργάζονται για την επίτευξη του ουσιαστικού στόχου που είναι η εκρίζωση της φτώχειας (απαραίτητη προϋπόθεση για αειφόρο ανάπτυξη) ώστε να σμικρυνθούν οι διαφορές στο επίπεδο ζωής και να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι ανάγκες της πλειοψηφίας των λαών της Γης.

* αειφόρος ανάπτυξη: διαρκής και σταθερή ανάπτυξη (όρος που έχει υιοθετηθεί πρόσφατα στην Ελλάδα)

Αρχή 7

Τα κράτη θα συνεργάζονται σε πνεύμα παγκόσμιας συναδέλφωσης για τη διατήρηση, προστασία και αποκατάσταση της υγείας και ακεραιότητας του γήινου οικοσυστήματος. Ενόψει του γεγονότος ότι η κάθε χώρα έχει διαφορετικό μερίδιο στην υποβάθμιση του παγκόσμιου περιβάλλοντος, τα κράτη έχουν κοινές αλλά και διαφορετικές ευθύνες. Οι προηγμένες χώρες αποδέχονται την ευθύνη τους στην επιδίωξη για αειφόρο ανάπτυξη λόγω και της επίδρασης που ασκούν στο παγκόσμιο περιβάλλον και των τεχνολογικών και οικονομικών πόρων που διαθέτουν.

Αρχή 9

Τα κράτη θα πρέπει να συνεργάζονται για την ενίσχυση της υποδομής και των δυνατοτήτων τους για αειφόρο ανάπτυξη, προάγοντας την επιστημονική αλληλοκατανόηση με ανταλλαγές επιστημονικών και τεχνολογικών γνώσεων και προωθώντας την ανάπτυξη, προσαρμογή, μεταφορά και διάδοση της τεχνολογίας περιλαμβανομένων των τεχνολογικών καινοτομιών.

Αρχή 11

Τα κράτη θα θεσπίσουν αποτελεσματική περιβαλλοντική νομοθεσία. Τα περιβαλλοντικά πρότυπα, η διαχείριση των αγαθών και οι προτεραιότητες των κρατών πρέπει να αντανakλούν την περιβαλλοντική και αναπτυξιακή τους πολιτική. Τα πρότυπα που εφαρμόζονται σε μερικές χώρες δυνατόν να είναι ακατάλληλα και αδικαιολόγητου οικονομικού και κοινωνικού κόστους για άλλες χώρες, ιδιαίτερα τις αναπτυσσόμενες.

Αρχή 18

Κάθε κράτος θα ειδοποιεί αμέσως τα άλλα κράτη σε περίπτωση φυσικών καταστροφών ή άλλων περιστατικών επειγούσης φύσεως που μπορεί να προκαλέσουν αιφνίδιες και ζημιογόνες επιπτώσεις στο περιβάλλον τους. Η διεθνής κοινότητα θα καταβάλλει κάθε προσπάθεια, για να βοηθήσει τις πληγείσες χώρες.

Αρχή 21

Με κινητήρια δύναμη τη δημιουργικότητα, τα ιδανικά και το θάρρος της παγκόσμιας νεολαίας θα πρέπει να σφυρηλατηθεί μια παγκόσμια συνεργασία, για να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη και να διασφαλισθεί ένα καλύτερο μέλλον για όλους.

Γαία: η ζωή σε ισορροπία

Είμαστε τόσο συνηθισμένοι να μεταχειριζόμαστε τη Γη σαν θησαυροφυλάκιο προς λήστευση, ώστε αισθανόμαστε να μας απειλεί κάθε σκέψη να της φερθούμε με ευγένεια. Η ιδέα ότι η Γη και ο λεπτός πράσινος μανδύας της ενεργούν ως ένας ενιαίος και σύνθετος ζωντανός οργανισμός, που έχει παρόμοιες απαιτήσεις με όλα τα άλλα όντα, μας φέρνει σε μεγάλη αμηχανία. Επιπλέον, η υπόθεση ότι η Γη και η βιόσφαιρα συνετέλεσαν οι ίδιες στη δημιουργία των εξαιρετικών συνθηκών που έκαναν δυνατή τη δόμηση της ζωής συγκρούεται με τις τρέχουσες θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Η θεωρία της Γαίας διατυπώθηκε το 1970 από το Βρετανό εφευρέτη και βιοχημικό Τζαϊμς Λόβλοκ. Πήρε το όνομά της από την ομώνυμη θεότητα της ελληνικής μυθολογίας και αμφισβητεί τη συμβατική άποψη πως η ζωή υπάρχει στη Γη μόνο και μόνο, γιατί έτυχε να υπάρξουν οι κατάλληλες υλικές συνθήκες προς τούτο. Μπορεί να φαίνεται μυστικιστική ως άποψη, αλλά υπάρχουν πολλά επιστημονικά στοιχεία που την υποστηρίζουν: «Ολόκληρο το φάσμα της ζωσας ύλης στη Γη, από τις φάλαινες μέχρι τους ιούς και από τις βελανιδιές μέχρι τα φύκια, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία και μοναδική ζώσα οντότητα, ικανή να μετατρέπει την ατμόσφαιρα σύμφωνα με τις ανάγκες της και φέρουσα δυνατότητες πολύ μεγαλύτερες απ' αυτές των μερών που τη συνιστούν», αναφέρει ο Τζαϊμς Λόβλοκ. [...]

Καθώς εκμεταλλευόμαστε τη Γη, παρεμβαίνουμε στους κύριους φυσικούς κύκλους και στους κύκλους της ζωής στον αέρα, τη στεριά και τη θάλασσα. Έτσι έχουμε βάλει σε κίνδυνο την ισορροπία που αυτή προσπαθεί να διατηρήσει, για να συνεχισθεί η ζωή. Για παράδειγμα, στην Ξηρά μειώσαμε δραστικά τον πράσινο μανδύα των δασών και των φυτών και η καταστροφή προχωρεί γρηγορότερα από οποτεδήποτε στο παρελθόν. Αυτή η διαδικασία έχει επιταχυνθεί από την όξινη βροχή που προκαλείται κυρίως από το διοξείδιο του θείου. Το αέριο αυτό εκπέμπεται από θερμοηλεκτρικούς σταθμούς και εξατμίσεις αυτοκινήτων. Ακόμη, σε λιγότερο από έναν αιώνα, με τις πυρκαγιές των δασών και τις καύσεις έχουμε αυξήσει το ποσόν του διοξειδίου του άνθρακα κατά 12%, γεγονός που θα μπορούσε να αυξήσει τη θερμοκρασία της Γης και να επηρεάσει το παγκόσμιο κλίμα. Τέλος, οι ωκεανοί είναι τόσο σημαντικοί για τη διατήρηση της σταθερότητας, που θα έπρεπε να δώσουμε προσοχή στις προειδοποιήσεις της Greenpeace και των συναφών οργανισμών. Το να εξολοθρεύουμε τις φάλαινες και τα δελφίνια, να υπεραλιεύουμε τις θάλασσες και να δηλητηριάζουμε τους ωκεανούς με ραδιενεργά απόβλητα, χωρίς να νοιαζόμαστε για τις συνέπειες, είναι σαν να θέλουμε να επισύρουμε τη μήνιν της Γαίας

και να προκαλέσουμε την αυτοκτονία της. Αντίθετα με μια γενικευμένη ανθρώπινη αδιαφορία, ο κόσμος της φύσης υπόκειται σε αυστηρούς νόμους, που παρά το επιφανειακό χάος τον κρατούν σε ισορροπία στους αιώνες. [...]

Τίποτα δεν εξαφανίζεται, απλά μεταφέρεται αλλού ή μετατρέπεται σε μια άλλη ουσία. Ένα δέντρο συντηρεί εκατόν είδη πουλιών, ζώων και εντόμων, που με την παρουσία τους και τα περιττώματά τους εμπλουτίζουν το έδαφος που τρέφει το δέντρο. Κάποιος κόβει ένα δέντρο, το καίει και ο καπνός φτάνει χιλιόμετρα μακριά. Η στάχτη εναποτίθεται σε έναν κήπο, όπου αναπτύσσονται εδώδιμα λαχανικά. Κάποτε ο νοικοκύρης πεθαίνει και τον θάβουν μέσα στη γη. Ένα δέντρο φυτεύεται πάνω από το μνήμα και ο κύκλος συνεχίζεται.

Στο πλέγμα της ζωής όλα είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους. Σ' έναν ατέλειωτο κύκλο γέννησης, θανάτου, αποσύνθεσης και αναγέννησης υπάρχει συνεχής συμπλήρωση και ανανέωση. Επί τρία δισεκατομμύρια χρόνια η ζωή στη Γη άντεξε φυσικές καταστροφές προερχόμενες από το ρευστό εσωτερικό της και το μακρινό διάστημα. Όμως το Όλον διατήρησε τη σταθερότητα και την ισορροπία του. Η ζωή στη Γη, αν το θελήσουμε, μπορεί να μην παύσει να συνεχίζεται όσο λάμπει ο ήλιος.

Όλα συνδέονται με όλα

Ολόκληρο το δίκτυο που περιγράψαμε λειτουργεί ως ενισχυτής. Μια διαταραχή σ' ένα μέρος του μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις σε ένα άλλο μακρινό σημείο. Όταν χτίστηκε λ.χ. το φράγμα του Ασσουάν στην Αίγυπτο, τα παγιδευμένα νερά του Νείλου σταμάτησαν να φέρνουν αργιλώδη λάσπη στα μέχρι τότε γόνιμα χαμηλά εδάφη. Αυτό είχε δύο κύριες επιπτώσεις. Όχι μόνο στέρησε την Αίγυπτο από εκατομμύρια στρέμματα εύφορης γης, αλλά στέρησε επίσης την Ανατολική Μεσόγειο από τα μεγάλα παράκτια λιβάδια θαλασσίων φυκών, στα οποία μεγαλώνουν τα κοπάδια της αιγυπτιακής σαρδέλας. Στην περίπτωση αυτή, η μεταφερόμενη όχληση συνέβαλε σημαντικά στη μεγάλη υποβάθμιση των αλιευτικών πεδίων της Μεσογείου. Η Αίγυπτος υποχρεώθηκε να χρησιμοποιήσει πολλή από την υδροηλεκτρική ενέργεια του φράγματος για την παραγωγή λιπασμάτων, ώστε να αντισταθμιστεί η έλλειψη της ιλύος. Στο φράγμα τώρα, η λάσπη που κατακρατείται σιγά-σιγά εκτοπίζει το νερό και το έργο καταλήγει να είναι αντιοικονομικό. Κανείς δεν είχε προβλέψει τις επιπτώσεις αυτές.

Βεβαίως δεν φταίει πάντα η εσφαλμένη τεχνολογία. Οι προτιμήσεις των καλοφαγάδων της Δύσης ανέπτυξαν μια τόσο μεγάλη ζήτηση για πόδια βατράχων, ώστε το Μπαγκλαντές και η Ινδονησία εξαγωγή εκατομμύρια κιλά το χρόνο. Τώρα τα πλημμυρισμένα ριζοχώραφα χρειάζονται ισχυρό ψέκασμα με παρασιτοκτόνα, για να αντιμετωπιστεί η υπέρμετρη αύξηση των εντόμων, που

κάποτε οι βάτραχοι ήλεγχαν αποτελεσματικά. Ας προσέξουν λοιπόν οι καλοφαγάδες το ρύζι τους.

Τα όρια της ανάπτυξης

Υπάρχουν απαγορευτικοί παράγοντες που δρουν καθοριστικά για την ανάπτυξη και την επιβίωση των ειδών, γιατί τίποτα – ούτε ένας καρκίνος – δεν μπορεί να αναπτύσσεται για πάντα· ελέγχεται είτε από το ανοσοποιητικό σύστημα του ασθενούς είτε από το θάνατό του. Μερικοί τέτοιοι παράγοντες επιβάλλονται και από τα ίδια τα άτομα, ενώ άλλοι επενεργούν εξωτερικά. Αν, παρόλ' αυτά, κάποιο είδος κυριαρχήσει σε βαθμό που ν' αποτελεί απειλή για τα υπόλοιπα, το σύνολο σταδιακά αναλαμβάνει δράση για να περιορίσει τον αριθμό του εισβολέα, ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί και αν ο κόσμος γέμιζε από τόσο πολλούς ανθρώπους, ώστε να χρησιμοποιηθεί κάθε σπιθαμή γης μόνο και μόνο για την εξασφάλιση της διατροφής τους. Το πιο πιθανό αποτέλεσμα θα ήταν η πείνα και ο λιμός με όλες τις παρεπόμενες ασθένειες.

Αν μελετήσουμε σε τι συνεισέφερε το ανθρώπινο είδος ως σύνολο στη διαχείριση της γης, δεν θα βρούμε κάτι εντυπωσιακό. Μήπως τα τελευταία 10.000 χρόνια βοηθήσαμε στην ποικιλότητα και την ποικιλομορφία της γης; Όχι, δεν φέραμε την πρόοδο στο σύνολο του πλανήτη. Όλες οι αλλαγές που επιφέραμε είναι τοπικές ή παροδικές. Φτιάξαμε ειδικές ράτσες κτηνοτροφικών ζώων και ειδικά υβρίδια γεωργικών φυτών, αλλά, από τότε που τα νέα μας είδη εκτόπισαν εντελώς τα φυσικά, η εισαγωγή τους έγινε εις βάρος της συνολικής ποικιλότητας των ειδών.

Η εικόνα σ' όλο τον πλανήτη δείχνει μια ανησυχητική παρακμή, που επιταχύνεται κάθε χρόνο. Οι έρημοι επεκτείνονται, τα δάση υποχωρούν, τα εδάφη διαβρώνονται και η γονιμότητά τους ελαττώνεται. Η ξηρά, η θάλασσα και ο αέρας ρυπαίνονται ασταμάτητα. Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας ο συνολικός αριθμός των ζώων και φυτών στη γη έχει ελαττωθεί. Ενώ μέσα στη γήινη εξέλιξη τα είδη εξαφανίζονται «φυσικά» με το ρυθμό του ενός κάθε χρόνο, τώρα, με την πρακτική μας, χάνεται ένα είδος κάθε μέρα και η απώλεια αναμένεται να αυξηθεί σε ένα είδος κάθε ώρα. Οι υπολογισμοί δείχνουν ότι ως τα τέλη του αιώνα θα έχουν εξαφανισθεί για πάντα δύο εκατομμύρια είδη φυτών, ζώων, πουλιών και ερπετών. Από τη σκοπιά της Γαίας, η αξία ενός είδους δεν έγκειται στην ευφυΐα του, την ομορφιά του, το μέγεθός του ή τα κατορθώματά του, αλλά μόνο *στη συνεισφορά του* στο καλό του συνόλου, δηλαδή *του συνόλου της ζωής*. Σ' αυτή την κυρίαρχη αντίληψη η ανθρωπότητα βρίσκει μια νέα θέση. Καθώς κρινόμαστε από το σύνολο της ζωής ως καταστροφικοί οπορτουμιστές, αντιλαμβανόμαστε ότι η αφύπνιση της συνείδησής μας είναι η μοναδική δυνατότητα και δύναμη που έχουμε πάνω στη Γη.

Η ανανέωση προέχει. Η αλληλοσυμπλήρωση και η ανανέωση είναι συ-
νυφασμένες με τον κύκλο της γέννησης, του θανάτου και της αναγέννησης.
Και οι δύο μαζί είναι τα μέσα με τα οποία η ζωή στη Γη διατηρείται.

Μετάφραση: Ρ. Σπυρόπουλου

Πού βαδίζει ο κόσμος;
Επιμέλεια: Μ. Μοδινός,
Αθήνα 1992

Λέξεις - όροι

βιόσφαιρα: το τμήμα της γήινης σφαίρας στο οποίο οι φυσικοχημικές συνθήκες επιτρέ-
πουν την ύπαρξη ζωής.

μυστικιστικός: ο σχετικός με το μυστικισμό.

μυστικισμός: φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος
επιτυγχάνει, με τη βοήθεια της έκστασης ή της ενόρασης και χωρίς την παρέμβαση της
λογικής, άμεση και αληθινή επίγνωση του υπεραίσθητου και θείου

Greenpeace: διεθνής περιβαλλοντική οργάνωση. Ιδρύθηκε το 1969 από ομάδα Κανα-
δών περιβαλλοντιστών. Χρησιμοποιεί ειρηνικά μέσα για αντιμετώπιση των απειλών κα-
τά του περιβάλλοντος.

μήνις: θυμός, οργή ιδίως παρατεινόμενη (π.χ. η μήνις του θεού, η μήνις του Αχιλλέα)

εδώδιμος: φαγώσιμος

εδώδιμα (ουσιαστ.): τρόφιμα

υβρίδιο (< γαλλ. hybride < ύβρις): το αποτέλεσμα της διασταύρωσης ζώων ή φυτών,
πλάσμα νοθογενές

οπορτουνιστής: καιροσκόπος

Α. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Ποια είναι σήμερα η στάση του ανθρώπου απέναντι στη Γη κατά τον Πάτρικ Ρήβερς;
2. Παρουσιάστε τη θεωρία της Γαίας, όπως διατυπώθηκε από τον Τζαίμς Λό-
βλοκ.
3. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι με τις παρεμβάσεις μας στη γη βάλαμε σε κίνδυ-
νο την ισορροπία της ζωής. Με ποια παραδείγματα στηρίζει την άποψή του;
4. "Στο πλέγμα της ζωής όλα είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους. Σ' έναν ατέλει-
ωτο κύκλο γέννησης, θανάτου, αποσύνθεσης και αναγέννησης υπάρχει
συνεχής συμπλήρωση και ανανέωση": Πώς τεκμηριώνει ο συγγραφέας αυ-
τή τη θέση;

5. Είναι εποικοδομητική η συνεισφορά του ανθρώπου στη διαχείριση του πλανήτη μας σύμφωνα με τη θεωρία της Γαίας; Εξηγήστε.
6. Η προοπτική για τη γη, όπως δίνεται από το συγγραφέα, είναι αρκετά απαισιόδοξη. Δίνει καταληκτικά κάποια αισιόδοξη δυνατότητα; Ποια;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. "Είμαστε τόσο συνηθισμένοι να μεταχειριζόμαστε τη Γη σαν θησαυροφυλάκιο προς λήστευση...". Ποια υπήρξε η στάση του ανθρώπου απέναντι στη Γη σε παλαιότερες εποχές, όπως διαφαίνεται μέσα από τη μυθολογία, τη θρησκεία και την ιστορία του πολιτισμού διαφόρων λαών;
2. Όσον αφορά τη διαχείριση της γης εμείς ως ανθρώπινο είδος "κρινόμαστε από το σύνολο της ζωής ως καταστροφικοί ομορτουμιστές": Συμφωνείτε με την άποψη του συγγραφέα; α) Τεκμηριώστε τη θέση σας με επιχειρήματα, κείμενα, φωτογραφικό υλικό και άλλα στοιχεία γράφοντας ένα κείμενο δυο σελίδων ή β) Οργανώστε συζήτηση στην τάξη στην οποία θα υποστηριχτούν οι δυο αντίθετες απόψεις:
 - α) Η διαχείριση της γης από τον άνθρωπο ήταν καταστροφική.
 - β) Η διαχείριση της γης από τον άνθρωπο ήταν θετική.(Στην απάντησή σας αξιοποιήστε και το πρώτο παράλληλο κείμενο του Γιώργου Πολίτη.)
3. Μπορεί τελικά ο άνθρωπος να συνυπάρξει αρμονικά με τη Γη συμβιβάζοντας την τεχνολογική πρόοδο με την προστασία του περιβάλλοντος ή μήπως πρέπει να επιλέξει ανάμεσα στα δυο; Εκφράστε απόψεις και εισηγήσεις.

Γ. Παράλληλα κείμενα

- α. Μια ευκολότερα προβλέψιμη αλλαγή θα είναι η άνοδος της επιφάνειας της θάλασσας. Καθώς το νερό των ωκεανών ζεσταίνεται, διαστέλλεται, ενώ η άνοδος της θερμοκρασίας θα προκαλέσει λιώσιμο των πάγων. Προβλέψεις της EPA δείχνουν μια άνοδο της επιφάνειας της θάλασσας κατά 1,4 ως 2,2 μέτρα μέχρι το έτος 2100. Τρομακτικές καταστροφές θα προκύψουν κατ' αρχάς στην Ασία, όπου το ρύζι που καλλιεργείται στις πεδιάδες και στα δέλτα των ποταμών, δίπλα στη θάλασσα, αποτελεί τη σπουδαιότερη τροφή για εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους. Χωρίς τις τεράστιες - προφανώς ανέφικτες - επενδύσεις που θα απαιτηθούν σε αναχώματα, τείχη και φράγματα, ακόμη και μια μέτρια άνοδος της θάλασσας κατά ένα μέτρο θα μειώσει την παραγωγή σε επικίνδυνα επίπεδα. Οι περισσότερες παραλιακές πόλεις πρόκειται να γνωρίσουν μια πρωτο-

φανή εισβολή: η ίδια μέτρια άνοδος του ενός μέτρου θα απειλήσει τη Νέα Ορλεάνη, το Κάιρο και τη Σαγκάη, για να αναφέρουμε ενδεικτικά τρεις. Έτσι, οι πολιτικοί ηγέτες θα έχουν να διαλέξουν ανάμεσα στην κατασκευή ασύλληπτα ακριβών προστατευτικών έργων ή την εγκατάλειψη πολλών από τις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου. Ήδη η Ολλανδία ξοδεύει το 6% του ΑΕΠ για να γλιτώσει από τη θάλασσα.

Σε μια ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ τον Οκτώβριο του 1987, ο πρόεδρος των νησιών Μαλβίδες περιέγραψε την απειλή που επιφέρει για τη χώρα του η άνοδος της θάλασσας, καθώς τα περισσότερα από τα 1.196 νησιά της χώρας αυτής βρίσκονται μόλις δύο μέτρα πάνω από τη θάλασσα. Η επιβίωση της νησιωτικής αυτής χώρας είναι μάλλον γεγονός απίθανο, ενώ μια δυνατή καταιγίδα θα μπορούσε εύκολα να την πνίξει. Στη συναισθηματικά φορτισμένη ομιλία του, αναφέρθηκε στο "απειλούμενο έθνος", το οποίο στερείται παντελώς των οικονομικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων που απαιτούνται για την αντιμετώπιση του φοβερού αυτού κινδύνου, τονίζοντας: "Ενώ εμείς δεν συνεισφέρουμε στην επικείμενη καταστροφή, δεν μπορούμε με κανένα τρόπο να σωθούμε από αυτή".

Μια ομάδα του Ωκεανογραφικού Ινστιτούτου της Μασαχουσέτης έχει υπολογίσει την απώλεια γης εξαιτίας της άνοδου της θάλασσας. Η πολιτεία λοιπόν αυτή θα χάσει ως το 2025 έδαφος αξίας 7,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Ο πολιτισμός εξελίχθηκε μέσα στα στενά όρια συγκεκριμένων κλιματικών καταστάσεων. Κάθε μεγάλη αλλαγή των ορίων αυτών θα προξενήσει εφιαλτικά προβλήματα και θα απαιτήσει ανυπολόγιστες διορθωτικές επενδύσεις. Δυστυχώς, μια κοινωνία που δεν έχει ακόμη επίγνωση, θα κληθεί να καταβάλει τεράστιες δαπάνες. Καθώς λοιπόν τα δάση εξαφανίζονται, τα εδάφη διαβρώνονται, οι λίμνες υφίστανται σοβαρές βλάβες, πολλά είδη χάνονται χωρίς καν να έχουν καταγραφεί. Ένα πράγμα είναι σίγουρο: χωρίς έναν αποφασιστικό επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων μας, τα εγγόνια μας ή και τα παιδιά μας ακόμη θα κληρονομήσουν έναν άρρωστο και βιολογικά φτωχό πλανήτη, χωρίς ευκαιρίες για διαβίωση αποδεκτού επιπέδου και αισθητική απόλαυση.

Γιώργου Πολίτη, "Ο απειλούμενος πλανήτης",
Πού βαδίζει ο κόσμος; Επιμέλεια: Μ. Μοδινός, Αθήνα 1992

β. Μια άλλη άποψη

Με είχαν κάποτε καλέσει σ' ένα γραφικότατο χωριό για μια εκδήλωση της λεγόμενης "περιβαλλοντικής εκπαίδευσης" που έγινε από τους μαθητές. Υπήρχε, φυσικά, και η απαραίτητη έκθεση ζωγραφικής με το "πρωτότυπο" θέμα "Τα παιδιά ζωγραφίζουν το περιβάλλον". Οι ζωγραφιές των μαθητών θύμιζαν σχεδόν αποκλειστικά θανατικό. Ψόφια ψάρια στις ακτές, καμινάδες που βγάζουν μαύρο καπνό που πνίγει, εντομοκτόνα που σκοτώνουν τα πουλιά και πάει λέγοντας. Όλα αυτά σ' ένα πεντακάθαρο περιβάλλον με τα πουλάκια να κελαϊδούν και τα ψάρια να φαίνονται στη διαφανή θάλασσα. Τα παιδιά, όπως ήταν φυσικό, όταν άκουσαν το δάσκαλο να μιλάει για περιβάλλον, σκέφτηκαν το σκουπίδι και τη βρωμιά.

Εκτός από την κινδυνολογία το άλλο "σκέλος" της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης έχει να κάνει με οτιδήποτε παλαιό. Είτε έχουμε να κάνουμε με σκεύη είτε με επαγγέλματα είτε με οτιδήποτε άλλο παρωχημένο. Το οποίο παρουσιάζεται εξωραϊσμένο με άφθονη νοσταλγία "για τον παλιό καλό καιρό". Υπάρχει, φυσικά, σύνδεση και με το προηγούμενο "σκέλος" των κινδύνων μια και στο παρελθόν όλα ήταν καθαρά, υγιεινά και ευτυχή, ενώ το παρόν χαρακτηρίζεται μόνο από βρωμιά, ασθένειες και δυστυχία. Με λίγα λόγια όταν αναφερόμαστε στα παιδιά για το περιβάλλον, η κρατούσα άποψη για τη δομή του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης θα έχει να κάνει είτε με πεθαμενατζήδες είτε με παλιατζήδες.

Διαβάζω "συνεντεύξεις" με γερο-ψαράδες που μας λένε με νοσταλγία για το πόσα ψάρια έπιαναν στα δίχτυα τους που γέμιζαν με μπαρμπούνια στη δεκαετία του '50 και τι πρόβλημα αντιμετωπίζουν σήμερα και μου σηκώνεται η τρίχα από τις βλακειές. Όταν, αποδεδειγμένα, τ' αλιεύματα αυξήθηκαν και αυξάνονται σημαντικότερα, γιατί διδάσκουμε στα παιδιά και ψεύδη και ανοησίες;

Όταν ο μέσος όρος ζωής αυξήθηκε σημαντικότερα, η κοινωνική ασφάλιση βελτιώθηκε και οι συνθήκες υγιεινής ουδεμία σχέση έχουν με το παρελθόν, από πού μας προέκυψε ότι στο παρελθόν ζούσαμε καλύτερα; Θυμάται άραγε κανένας το ποσοστό ανεργίας στη δεκαετία του '50, τις ώρες εργασίας και το πότε πήγαιναν διακοπές;

Αλλά τι άλλο είναι η περιβαλλοντική εκπαίδευση από ένας καθρέπτης των ιδεών των μεγάλων που τις μεταφέρουν στα παιδιά;

Ν. Σ. Μάργαρη, "Το περιβάλλον φυγείν αδύνατον"
Οικολογία και περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000, Πανεπιστήμιο Αιγαίου,
Αθήνα 1995

Πώς κρίνει ο Ν. Μάργαρης την περιβαλλοντική εκπαίδευση και πώς εκτιμά τις ανησυχίες για την καταστροφή του περιβάλλοντος;

γ. Ποιες είναι οι απόψεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας για τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον, όπως αυτές εκφράζονται στο πιο κάτω κείμενο του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου;

Ο ορθολογισμός όμως της χρηστικής σκοπιμότητας και ωφελιμοθηρίας ωδήγησε και εις την καταστροφήν του φυσικού περιβάλλοντος. Δεν καταστρέφει ο άνθρωπος το περιβάλλον εξ ανοήτου μαζοχισμού κινούμενος. Το καταστρέφει εν τη προσπάθεια του να εκμεταλλευθή την φύσιν, προκειμένου να εξασφαλίση περισσότερας ευκολίας και ανέσεις καθημερινού βίου. Η λογική της καταστροφής του περιβάλλοντος είναι ακριβώς η ίδια με την λογική της προστασίας του περιβάλλοντος. Και αι δύο "λογικαί" αντιμετωπίζουν την φύσιν ως χρηστικόν αποκλειστικώς δεδομένον. Δεν αποδίδουν εις αυτήν κάποιο διαφορετικόν νόημα. Κινούνται εις το αυτό επίπεδο οντολογικής ερμηνείας της φυσικής πραγματικότητας - ή, ορθότερον, εις το κενόν ηθελημένης παρακάμψεως πάσης οντολογικής ερμηνείας.

Τοιουτοτρόπως, η διαφορά την οποίαν εμφανίζουν αι δύο "λογικαί" (της καταστροφής και της προστασίας του οικοσυστήματος) είναι μόνον ποσοτική: οι οικολόγοι απαιτούν περιορισμένην και ελεγχόμενην εκμετάλλευσιν του φυσικού περιβάλλοντος, ποσοτικήν μείωσιν, η οποία και θα επιτρέψη την πλέον μακροπρόθεσμον εκμετάλλευσιν αυτού. Ζητούν ορθολογικόν περιορισμόν της αλογίστου χρήσεως, δηλαδή είδος χρησιμοθηρικού ορθολογισμού "ορθότερου" του χρησιμοθηρικού ορθολογισμού της σήμερον εκμεταλλεύσεως της φύσεως. Ζητούν χρησιμοθηρικήν "εγκράτειαν". [...]

Διά να διασωθή το αίτημα των οικολόγων, απαιτείται λογική άλλη, ικανή να υποκαταστήση την λογικήν της χρησιμοθηρίας. Να θεμελιωθή το αίτημα εις όλως διαφορετικήν σκοπιμότητα. Εις τον αλτρουισμόν λόγου χάριν του ενδιαφέροντος διά την τύχην των επομένων γενεών, ή εις την απαίτησιν "ποιότητας" της ζωής μη κρινομένης εκ της καταναλωτικής ευχερείας και πλησμονής. Απαιτούνται, δηλαδή, καθολικώς αποδεκταί σκοπιμότητες μη - χρηστικάί. Και εις τον καθορισμόν μη - χρηστικών σκοπιμοτήτων είναι εκ των πραγμάτων αδύνατον να συμφωνήσουν πάντες οι άνθρωποι με κριτήρια μόνον ορθολογικά. Πρέπει να γεννηθούν εις τον άνθρωπον διαφορετικάί ανάγκαι και άλλη ιεράρχησις αναγκών. Και διαφορετικάί ανάγκαι προκύπτουν μόνον όταν εν τη συνειδήσει του ανθρώπου η φύσις, ο κόσμος, αποκτήσουν άλλο νόημα, όχι αποκλειστικώς χρηστικόν.

Αι μονοθεϊστικάί θρησκευτικάί παραδόσεις διασώζουν εκδοχήν της φυσικής πραγματικότητας ουχί αποκλειστικώς χρηστικήν. Ο κόσμος εις τας παραδόσεις ταύτας είναι δημιούργημα του Θεού. Η χρήσις του κόσμου υπό του ανθρώπου συνιστά έμπρακτον σχέσιν του ανθρώπου με τον Θεόν, εφ' όσον ο Θεός παρέχει και ο άνθρωπος δέχεται τα φυσικά αγαθά ως προσφορά της θείας αγάπης.

Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, "Ορθοδοξία και περιβάλλον",
Οικολογία και περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα 1995

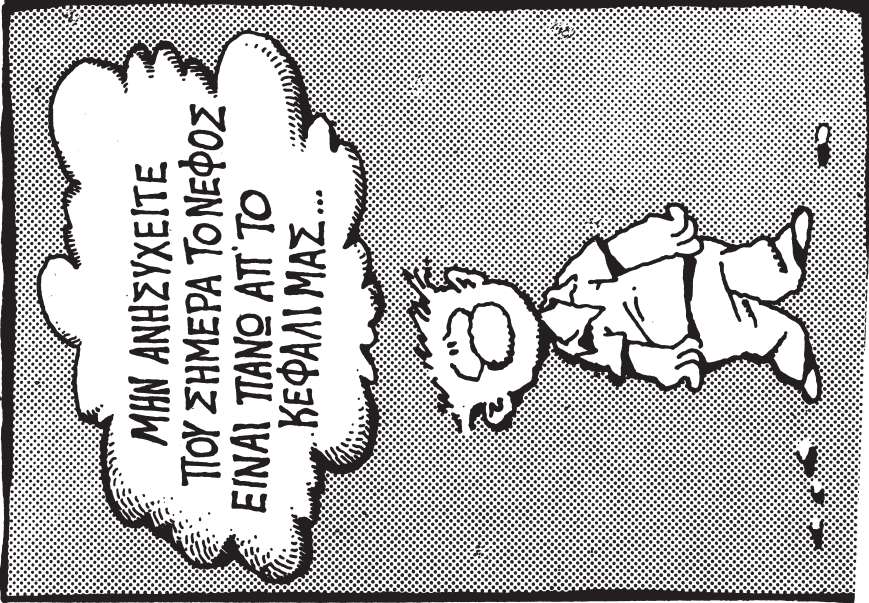
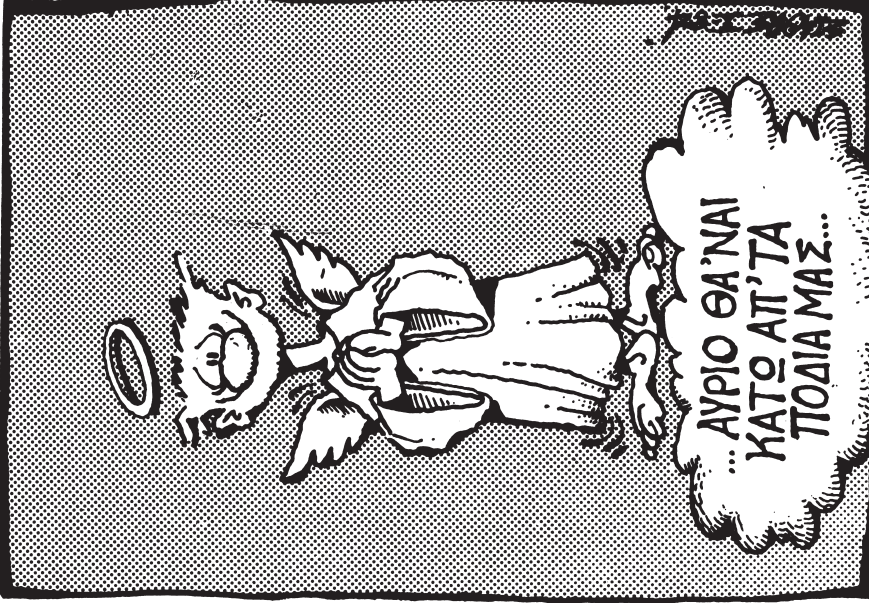
Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Γράψτε συνώνυμα για τις πιο κάτω υπογραμμισμένες λέξεις:
 - α) Η ιδέα ότι η Γη ενεργεί ως ένας ενιαίος ζωντανός οργανισμός μας φέρνει σε μεγάλη αμηχανία.
 - β) ... ως μία και μοναδική ζώσα οντότητα φέρουσα δυνατότητες πολύ μεγαλύτερες απ' αυτές των μερών που τη συνιστούν.
 - γ) ... σαν να θέλουμε να επισύρουμε τη μήνιν της Γαίας.
 - δ) Η ζωή στη γη άντεξε φυσικές καταστροφές προερχόμενες από το ρευστό εσωτερικό της και το μακρινό διάστημα.
 - ε) Τα νέα μας είδη εκτόπισαν εντελώς τα φυσικά.
 - στ) Η αλληλοσυμπλήρωση και η ανανέωση είναι συνυφασμένες με τον κύκλο της γέννησης, του θανάτου και της αναγέννησης.
2. Δώστε τα αντίθετα των πιο κάτω λέξεων:

ενιαίος, υποβάθμιση, παροδικός, επιταχύνω, επεκτείνομαι
3. Σχηματίστε τρεις προτάσεις με τη λέξη φάσμα λαμβάνοντας υπόψη τις τρεις διαφορετικές σημασίες της, όπως αυτές φαίνονται στις ακόλουθες φράσεις:
 - α) ηλιακό φάσμα
 - β) όλο το φάσμα των μαθητών
 - γ) το φάσμα της πείνας
4. "Το Μπαγκλαντές και η Ινδονησία εξάγουν εκατομμύρια κιλά το χρόνο":

Προσέξτε το σχηματισμό των θεμάτων του ρήματος άγω (ενεστωτικό αγ-, αοριστικό αγαγ-). Στη συνέχεια επιλέξτε από την παρένθεση τον κατάλληλο τύπο του ρήματος και συμπληρώστε τα κενά των ακόλουθων προτάσεων:

 - α) Η κυβέρνηση θα κάθε χρόνο έρανο για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες. (διεξαγάγει, διεξάγει).
 - β) Η Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας αποφάσισε να τον Α. Δημητριάδη στη θέση γενικού διευθυντή υπουργείου. (προαγάγει, προάγει)
 - γ) Δεν πρέπει να βιαστείς να συμπεράσματα. (εξάξεις, εξαγάγεις)

Γελοιογραφία του Στάθη

Η ελληνική φύση

Η φύση έχει ποικίλες όψεις· όλες όμως συνοψίζονται σε δυο βασικούς τρόπους. Μια φορά η φύση στέκεται απέναντί σου· σου αντιστέκεται. Κάποτε μάλιστα σου είναι και εχθρική. Είναι ό,τι εσύ δεν είσαι. Μια άλλη φορά η φύση σε αγκαλιάζει, σχεδόν συγχωνεύεται μαζί σου. Είναι λιγότερο απέναντί σου και περισσότερο μέσα σου. Αντί να τη φοβάσαι σαν μια ανυπερνίκητη τεράστια εχθρική δύναμη, συναδελφώνεται μαζί σου, και συνομιλεί μαζί σου. Δεν είναι το «έτερον» της ψυχής του ανθρώπου· είναι μια όψη του ανθρώπου του ίδιου.

Σε αυτή την τελευταία κατηγορία ανήκει και η ελληνική φύση, στα μέρη της τα πιο χαρακτηριστικά, σε αυτά ιδίως που την ξεχωρίζουν από κάθε άλλη φύση.

Εισδύοντας εντός μας η ελληνική φύση γίνεται στοιχείο της ψυχής μας. Γίνεται ν ό μ ο ς της ψυχής μας. Η ελληνική φύση είναι ελληνικός νόμος· ο βασικός νόμος της ελληνικής ψυχής. Από αυτό το νόμο προκύπτει το βασικό νόημα και κάθε ελληνικής ψυχής, γενικά της ελληνικής ζωής, τ ο μ έ τ ρ ο· το μέτρο στα φυσικά μεγέθη, στις φυσικές δυνάμεις και στις ψυχικές εντάσεις.

Ο νόμος αυτός του μέτρου κάνει τα πάντα στην ελληνική φύση εποπτεύσιμα· τα φέρνει στα μέτρα του ανθρώπου. Το τιτανικό, το γιγάντιο υπάρχει μόνο ως αντίθεση στις παρυφές του ελληνικού κόσμου. Εδώ όλα τα συλλαμβάνει το μάτι, τα ελέγχει· γιατί όλα φαίνονται. Ο νόμος του μέτρου ανεβάζει την ελληνική φύση στο άπλετο φως. Η ελληνική φύση είναι από φως. Οι φωτισμοί της κάνουν το κάλλος της.

Καθώς όμως η ελληνική φύση βρίσκεται και μέσα μας, το φως αυτό γίνεται ψυχικό, νοητό φως. Γίνεται Λόγος. Η ελληνική φύση είναι η τελεία ένυλη έκφραση του λόγου· του καθαρού λόγου. Δεν είναι όμορφη από τα κρυφά της μυστήρια, αλλά από τις φανερές της μορφές.

Άλλοτε οι μορφές αυτές, καθαρές και φωτεινές, είχαν γίνει ολύμπιοι θεοί· φυσικά αποκυήματα της ελληνικής φύσης, του νόμου της και του μέτρου της. Αργότερα οι μορφές αυτές έγιναν είδωλα θεών, αγάλματα. Έγιναν τέλος οι μορφές αυτές της ελληνικής φύσης έλλογες αισθητικές μορφές, ναοί και βωμοί, ιερά άλση. Οι ναοί των Ελλήνων όσο είναι τέχνη, τόσο είναι και φύση. Φυτρώνουν όπως τα δέντρα. Υπαγορεύει στον καλλιτέχνη τη μορφή τους ο νόμος του μέτρου και του φωτός που διέπει την ελληνική φύση.

Για να αναδειχθεί όμως το φως και το μέτρο και στη φύση και στην τέχνη των Ελλήνων χρειαζόταν κάποιος διαλεκτικός αντίλογος, κάποια δυνατό-

τητα αντιπαράθεσης, κάποια υπόμνηση της αντίθετης δυνατότητας. Όσοι έζησαν βαθιά την ελληνική φύση αυτή την εσωτερική αντιδιαστολή τη διαισθάνθηκαν. Χαρακτηριστικός είναι ο λόγος του Παλαμά:

«Μα το γ α λ ά ζ ι ο σου, ουρανό μου, είναι βαθύ,
τόσο βαθύ που με το μ α ύ ρ ο γίνεται' ένα'
κι αν η χαρά κάτω από σε αρμονία ξανθή,
μα η λύπη χαλκοπράσινη ερινύα μ' εσένα,
τρίσβαθε αιθέρα. Στη νυχτιά που είναι γλαυκή
και η τραγωδία της ζωής πιο τραγική».

(*Δεκαπεντασύλλαβοι, αριθμ. 57*)

Πραγματικά περικλείνει η ελληνική φύση, όταν τη στοχαστείς βαθιά, και μια τραγική όψη. Έχει μια τραγικότητα η φωτεινότητά της. Αυτή δίνει βάθος στο φως της. Αυτό αναδειχνει το φως της.

Τραγική όψη έχει η ελληνική φύση, αλλά ποτέ απάνθρωπη. Είναι μια τραγικότητα που δεν σε απομακρύνει, που δεν κάνει τη φύση να σου αντιστέκεται εχθρικά. Η τραγικότητά της είναι η ίδια η τραγικότητα της ζωής του ανθρώπου.

Τα γενικά αυτά γνωρίσματα τα αναγνωρίζεις διάσπαρτα παντού όσο περιδιαβάζεις τον ελληνικό χώρο, και όσο και αν έχει ο χώρος αυτός ποικίλες όψεις. Γιατί η Ελλάδα κάθε πενήντα μίλια είναι ένας άλλος κόσμος. Άλλες γραμμές βουνών, άλλα χρώματα, άλλη σύσταση της γης, άλλη πανίδα, άλλη ψυχή. Και ενώ αποτελείται από ένα πλήθος μικροκόσμων, είναι και μια αδιαίρετη και ομοούσια ενότητα, από όλους τους άλλους φυσικούς κόσμους ριζικά διαφορετική· ενιαία στην ποικιλία της. Και τούτη η ποικιλία πληθαίνει ακόμα περισσότερο, όταν σκεφθεί κανείς ότι η ελληνική φύση δεν είναι μόνο από γη, αλλά και από θάλασσα, ότι τα δυο αυτά στοιχεία είναι μέσα της σφιχτοδεμένα έτσι που ορίζοντας ελληνικός δύσκολα νοείται χωρίς καμιά γαλαζία χαραμάδα θάλασσας, χωρίς ένα νησί, χωρίς ένα βράχο στημένο ενάντια στα κύματα, χωρίς κάποιο κόρφο γης που να αγκαλιάζει το πέλαγος. Η ελληνική φύση είναι και γη και θάλασσα, διότι είναι προπαντός αυτό που ενώνει τα δυο αυτά στοιχεία: ουρανός.

Τέτοια ελληνική φύση γέννησε τον ελληνικό κόσμο. Τέσσερις τώρα χιλιετηρίδες ανθοφορεί και καρπίζει. Έτσι, στην ενότητά της κοιταγμένη, δεν είναι μόνο μια ωραία τροφός· είναι και κάτι περισσότερο· είναι μέγας διδάχος. Η ελληνική φύση διδάσκει αιώνες τώρα το ανθρώπινο γένος· όσοι την καταλάβανε διδάχτηκαν από αυτή. Διάβασαν σαν σ' ένα ανοιχτό βιβλίο τις πρώτες αρχές του αληθινού, του καλού και του ωραίου. Αυτές είναι και οι αρχές του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αυτές που ούτε οι αμμοθύελλες των καιρών μας πρόκειται να μετακινήσουν από το βάθρο τους.

περ. *Ευθύνη*, τεύχ. 19, Αθήνα 1973

Κωνσταντίνος Τσάτσος (1900 - 1987)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Καθηγητής Φιλοσοφίας του Δικαίου, ποιητής, φιλόσοφος, κριτικός, μεταφραστής κλασικών κειμένων· διετέλεσε βουλευτής, υπουργός και Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Εξελέγη ακαδημαϊκός. Έργα: "Φιλοσοφία του Δικαίου", "Πολιτική", "Παλαμάς", "Τα ποιήματα", "Διάλογοι σε μοναστήρι", "Αισθητικά μελετήματα", "Αφορισμοί και διαλογισμοί" κ.ά.

Λέξεις - όροι

δεν είναι το "έτερον" της ψυχής του ανθρώπου: δεν είναι κάτι ξεχωριστό από τον άνθρωπο, πέραν, έξω από αυτόν
έτερος: α) άλλος β) ο ένας από τους δύο

τιτανικός ή τιτάνιος: γιγάντιος, κολοσσιαίος

παρυφή: όριο, άκρο

ένυλος: αυτός που έχει υλική υπόσταση

αποκύημα (< αποκυώ: είμαι έγκυος): γέννημα, πλάσμα, δημιούργημα (π.χ. αυτά είναι αποκυήματα της φαντασίας σου)

έλλογος: σύμφωνος με τη λογική

αισθητικός: ο σχετικός με την αντίληψη του ωραίου

διαλεκτικός αντίλογος < διαλεκτική

διαλεκτική (φιλοσοφικός όρος): η πορεία από τη θέση στην αντίθεση και από αυτή στη σύνθεση (Έγγελος)

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Με ποιους δυο τρόπους ενεργεί η φύση σε σχέση με τον άνθρωπο; Σε ποια κατηγορία ανήκει η ελληνική φύση;
2. Ποια τα χαρακτηριστικά της ελληνικής φύσης και στη συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού; Δώστε παραδείγματα από το κείμενο.
3. Αναλύστε με βάση το κείμενο το νόημα των εξής αποσπασμάτων:
 - α) "Η Ελλάδα είναι ενιαία στην ποικιλία της".
 - β) "Η ελληνική φύση δεν είναι μόνο μια ωραία τροφός· είναι και κάτι περισσότερο· είναι μέγας διδάχος".

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. α) φύση και άνθρωπος
β) ελληνική φύση
γ) φύση - νόμος ψυχής - μέτρο
δ) γιγάντιο/τιτανικό - μέτριο (το σύμφωνο με το μέτρο)
ε) φύση - Λόγος
στ) φύση - θρησκεία - τέχνη
ζ) φύση - τραγικότητα
η) πλήθος μικροκόσμων με ομοούσια ενότητα
θ) φύση - τροφός και διδάχος

Με βάση τα πιο πάνω αποδώστε με λόγια δικά σας το περιεχόμενο του κειμένου

2. Εξετάστε πόσο σύμφωνος είναι σήμερα ο ελληνικός πολιτισμός με την ελληνική φύση και πόσο εναρμονίζεται προς τα χαρακτηριστικά της (διερευνήστε τομείς όπως αρχιτεκτονική, τέχνη, στάσεις ζωής κτλ.).

Γ. Παράλληλα κείμενα

Συνδέστε τα πιο κάτω ποιητικά αποσπάσματα με το δοκίμιο του Κωνσταντίνου Τσάτσου:

- a. ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ το φως Και η ώρα η πρώτη
 που τα χείλη ακόμη στον πηλό
 δοκιμάζουν τα πράγματα του κόσμου
 Αίμα πράσινο και βολβοί στη γη χρυσοί
 Πανωραία στον ύπνο της άπλωσε και η θάλασσα
 γάζες αιθέρος τις αλεύκαντες

 Οδυσσέα Ελύτη, "Η Γένεσις", *Το άξιον εστί*, Αθήνα 1970

- β. Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται με λιγότερο ουρανό,
 αυτές οι πέτρες δε βολεύονται κάτω απ' τα ξένα βήματα,
 αυτά τα πρόσωπα δε βολεύονται παρά μόνο στον ήλιο,
 αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο στο δικίο.

Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές ελιές του και τ' αμπέλια του,
σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει νερό. Μονάχα φως.

Γιάννη Ρίτσου, "Ρωμιούσνη Ι",
Επιτομή. Ιστορική ανθολόγηση του ποιητικού του έργου, Αθήνα 1977

- γ. – Γινόσαστε μελαγχολική, Μαργαρίτα. Μα είναι τόσο
ωραία·
ο ήλιος, η θάλασσα· ένα παντοτινό καλοκαίρι...
–Α! τούτη η θέα
που όλο ρωτά κι όλο ρωτά. Προσέχετε κάποτε τον
καθρέφτη
πώς κάνει εντάφιο το πρόσωπό μας; Και τον ήλιο τον
κλέφτη
πώς παίρνει τα φτιασιδία μας κάθε πρωί; Θα προτι-
μούσα
τη ζεστασιά του ήλιου χωρίς τον ήλιο· θ' αποζητούσα
μια θάλασσα που δεν απογυμνώνει· ένα μαβί χωρίς
φωνή,
χωρίς αυτή την ανάγωση ανάκριση την καθημερινή.
Θα με ξεκούραζε το σιωπηλό χάδι της ομίχλης στα
κρόσσια του ονείρου·
αυτός ο κόσμος δεν είναι ο δικός μας, είναι του Ομήρου,
η καλύτερη φράση που άκουσα γι' αυτό τον τόπο.

Γιώργου Σεφέρη, "Στα περίχωρα της Κερύνειας",
Ποιήματα, Αθήνα 1985

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες συνώνυμες:
 - α) Αντί να φοβάσαι τη φύση σαν μια ανυπερνίκητη τεράστια εχθρική δύ-
ναμη, συναδελφώνεται μαζί σου.
 - β) Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και η ελληνική φύση, στα μέρη της τα πιο
χαρακτηριστικά, σε αυτά ιδίως που την ξεχωρίζουν από κάθε άλλη φύ-
ση.

- γ) Ο νόμος του μέτρου ανεβάζει την ελληνική φύση στο άπλετο φως.
δ) Ο νόμος του μέτρου και του φωτός διέπει την ελληνική φύση.
ε) Για να αναδειχθεί όμως το φως και το μέτρο και στη φύση και στην τέχνη των Ελλήνων χρειαζόταν κάποιος διαλεκτικός αντίλογος, κάποια δυνατότητα αντιπαράθεσης, κάποια υπόμνηση της αντίθετης δυνατότητας.
2. Γράψτε από ένα παράγωγο ουσιαστικό και ένα επίθετο για καθεμιά από τις πιο κάτω λέξεις:
συνοψίζομαι, αντιστέκομαι, εποπτεύω, στοχάζομαι, πληθαίνω
3. Χρησιμοποιήστε τις ακόλουθες λέξεις σε προτάσεις:
αποκύημα, υπαγορεύω, προκύπτω
4. Δώστε τη σημασία της λέξης σύσταση σε καθεμιά από τις πιο κάτω προτάσεις:
- α) Παρά τις συστάσεις του δασκάλου ο μαθητής εξακολουθούσε να φλυαρεί.
β) Αν και είχε εξαιρετικές συστάσεις από τον καθηγητή του δεν κατάφερε να πάρει τη θέση.
γ) Η σύσταση εταιρίας ρυθμίζεται από ειδική νομοθεσία.

Το πρόσωπο της πολιτείας

[...] Ας μου επιτραπεί τώρα να επιμείνω στο ρόλο που παίζει η αρχιτεκτονική όχι στη διαμόρφωση ενός χώρου μόνο, αλλά στην όλη αισθητική αγωγή του κοινού. Ο αρχιτέκτονας, που, όταν χτίζει ένα σπίτι έχει στο νου του πώς να κάμει τον ιδιοκτήτη να κερδίσει περισσότερα και πώς κι ο ίδιος περισσότερα να κερδίσει, είναι κακός αρχιτέκτονας, επαγγελματίας και τίποτε άλλο. Γιατί λησμονεί, πως το σπίτι δεν αποτελείται μόνο από ωφέλιμους χώρους, δεν είναι ένα σύνολο διαρρυθμισμένο εσωτερικά κατά τρόπον ώστε να ευχεραίνει τη ζωή των ενοίκων του, αλλ' έχει και μια πρόσοψη, μια εξωτερική προβολή, που απευθύνεται πολύ λιγότερο προς τους ενοίκους του και πολύ περισσότερο προς όλους. Έτσι ο αρχιτέκτονας γίνεται και παιδαγωγός, γίνεται και δάσκαλος της κοινής καλαισθησίας. Δημιουργεί μια καινούρια όραση. Κατασκευάζει το πρόσωπο της πολιτείας.

Ο δρόμος διδάσκει. Καθώς διδάσκει ένας πίνακας, ένα πλαστικό σύμπλεγμα, μια μουσική συμφωνία, ένα ποίημα, Και το ποίημα θα το διαβάσεις ή θα το ακούσεις σε μια στιγμή, που, ως επί το πολύ, είσαι προετοιμασμένος προς τούτο. Το πλαστικό σύμπλεγμα μπορεί να μη βρίσκεται σε μια πλατεία, σ' ένα δημόσιο χώρο· να είναι κλεισμένο σ' ένα μουσείο. Και πόσες φορές θα έχεις την ευκαιρία να επισκεφθείς το μουσείο; Τη μουσική συμφωνία θα την ακούσεις επίσης σε μια ώρα γαλήνης ή ραστώνης – και μέσα στην κατάλληλη ατμόσφαιρα, σε μια αίθουσα συναυλίας. Με καμιάν άλλη από τις τέχνες δεν επικοινωνείς τόσο άμεσα και τόσο συχνά όσο με την αρχιτεκτονική. Μόλις ανοίξεις τα μάτια σου, πρωί-πρωί, και σταθείς στο παράθυρό σου να ιδείς τι καιρό κάνει, θ' αντικρίσεις και την απέναντι πλευρά του δρόμου. Η ζωή σου, και μάλιστα σε τόπους μεσογειακούς, καθώς ο δικός μας, γεμάτους φως και διάθεση εξόδου από τον κλειστό χώρο, αναπτύσσεται μέσα στο δρόμο. Αν ο δρόμος, καθώς εκείνος ο μεσοπολεμικός της Αθήνας, είναι καμωμένος από κακαίσθητες και μελαγχολικές κι από γεννησιμιού τους ρυπαρές, γαιώδεις προσόψεις, αντί να εκλεπτύνει, να εκπολιτίσει, αποβαρβαρώνει. Η επίδραση του περιβάλλοντος είναι τόσο βέβαιη πια, ώστε δε χρειάζεται τίποτε να ειπωθεί. Και το περιβάλλον δεν είναι μόνο φυσικό· δεν είναι μόνο έργο του γεωφυσικού διαμελισμού ενός τόπου· είναι έργο και των ανθρώπων. Δημιουργεί διάθεση ή καταστρέφει διάθεση. Πολλές φορές μερικά σκουπίδια στο δρόμο είναι ικανά να πληγώσουν την κοινή ευαισθησία. Και πάλι, ένα περβάζι παραθύρου με ανθισμένα λουλούδια ρίχνει λίγη χαρά και στις πιο σκυθρωπές ψυχές. [...]

Οι γραφικές πολιτείες, που απομένουν σαν απολησμονημένες μέσα στους καιρούς μας, ας θυμηθούμε τώρα δα τη φλαμανδική Μπρυζ ή το ολλανδικό Ντέλφτ ή τη γερμανική σιωπή της Τυβίγγης ή της παλιάς Χαϊδελβέργης,

εκείνον τον λαμπρά ησυχασμένο χρόνο, με το να έχουν ένα στέρεο πρόσωπο, σύμφωνο προς την πνευματική τους παράδοση και το ρυθμό ενός βίου, που δεν αγαπά τις σφοδρές μεταλλαγές, επιδρούν κατευναστικά και στον ανίδεο ακόμη περαστικό. Κατεβαίνεις τη λεωφόρο των Ηλυσίων πεδίων στο Παρίσι κι αισθάνεσαι και συ, ο τιποτένιος περιηγητής, πως παίρνεις κάποιαν αρχοντιά και κάποια μεγαλοπρέπεια στην ψυχή σου και στο πνεύμα σου. Βγαίνεις από την Αγία Σοφία της Πόλης και νιώθεις πως έχεις γίνει αυτοκρατορικός. Η βυζαντινή αυτοκρατορία στους καιρούς του Ιουστινιανού, σε μια μεγάλη ακμή, βρίσκεται ξαπλωμένη μπροστά σου. Και αντίθετα περιφέρεσαι σ' ένα τρισάθλιο χωριό Φελλάχων κι όση κι αν έχεις ευφορία μέσα σου, η ολόγυρα αθλιότητα γίνεται σιγά-σιγά δική σου, εξαθλιώνεσαι και συ. Κι όταν είσαι αναγκασμένος να ζεις, να στοχάζεσαι, να αισθάνεσαι, κάθε μέρα, κάθε νύχτα, μεταμορφώνεσαι κι εσύ σ' ένα κομμάτι του. Η Αυστρία είναι μια χώρα γεμάτη γεράνια. Οι κήποι, οι εξώστες, τα περβάζια ανθοβολούν – κόκκινα γεράνια με ζωντανό πράσινο φύλλο. Όσο δυστυχής κι αν είσαι, εκείνα τα γεράνια μιλούν στην καρδιά σου, ανακουφίζουν, παρηγορούν, στο τέλος κάπως λυτρώνουν.

Η αρχιτεκτονική λοιπόν, και «κατά προέκτασιν» η εξωτερική διακόσμηση επιδρά – και βαθύτατα – στην όλη ψυχοσύνθεση των κατοίκων μιας πολιτείας. Πλάθει το πρόσωπο της πολιτείας. Κι είναι μια χαρά για τον καθένα να μπορεί ν' αντικρίζει ένα πρόσχαρο κι όμορφο πρόσωπο. Με το αντίκρισμα τούτο η ζωή γίνεται καλύτερη. Για τούτο χρειάζεται πολλή προσοχή. Κι επειδή, ανάμεσα στους αρχιτέκτονες υπάρχουν και πολλοί, που δεν έχουν καμιά αισθητική αγωγή – λυπηρό, αλλά βέβαιο –, πρέπει να υψώνονται ισχυροί φραγμοί στην οικοδομική ασυδοσία και η αισθητική μέριμνα να είναι αισθητότερη από όσο σήμερα είναι. Οι Βιεννέζοι μας έχουν προσφέρει ένα θαυμάσιο υπόδειγμα: την καινούρια Όπερα, που είναι αδύνατο να πιστέψεις πως είχε καταστραφεί στο δεύτερο πόλεμο, γιατί ανοικοδομήθηκε απάνω στα χνάρια της παλιάς, ακόμη και με την πατίνα του χρόνου στην κάθε της πέτρα. Οι Ιταλοί ορίζουν και το χρώμα των σπιτιών σε κάθε δρόμο, σε κάθε γειτονιά, ώστε να μην παραβλάπτεται το σύνολο. Και μια που ήρθε ο λόγος στο χρώμα, είναι ανάγκη να επισημανθεί ο μεγάλος κίνδυνος που απειλεί, ολοένα και περισσότερο, τη σημερινή Αθήνα.

Είναι κάποιος καιρός, που οι αρχιτέκτονές μας, άρχισαν να δείχνουν κάποια προτίμηση προς την πολυχρωμία. Οι λευκές ή υπόλευκες προσόψεις τούς ενοχλούν και θέλουν να «σπάσουν» τη μονοτονία είτε με τα πλακάκια «εμαγιέ» είτε και με την απλή νερομπογιά. Κι επιχειρούν συνδυασμούς, που καμιά φορά πετυχαίνουν. Συνηθέστατα όμως οδηγούν σε αθλιουργήματα. Κι όσο οι ευκαιρίες δεν έχουν ακόμη χαθεί, θα πρέπει να ληφθεί κάποια γενικότερη μέριμνα και να θεσμοθετηθούν κάποιοι κανόνες. Οι φίλοι της πολυχρωμίας των προσόψεων αρχιτέκτονες είμαι βέβαιος πως, ως επί το πολύ, δεν εμπνέονται από το παράδειγμα των αρχαίων, που, καθώς ξέρουμε, χρησιμοποιούσαν – αλ-

λά με πόση σύνεση και πόση συνείδηση αισθητικής αρμονίας – το χρώμα και στη διακόσμηση των ναών και στην έξαρση ορισμένων σημείων των πλαστικών έργων και αλλού. Εμπνέονται από τα χερίιστα ξένα υποδείγματα. Κι επειδή συμβαίνει να εγκωμιάζουμε καθετί που γίνεται σήμερα από τους «μοντέρνους», από το φόβο και μόνο, μήπως φανούμε καθυστερημένοι, θα πάρω το θάρρος να ομολογήσω, πως θεωρώ τερατούργημα (το έχω γράψει κι άλλη φορά) τη φημισμένη πολυκατοικία της Μασσαλίας την καμωμένη από τον αξιώτατο κατά τ' άλλα Λε Κορμπυζιέ με τη φανταχτερή της πολυχρωμία και να προσθέσω, πως αισθάνθηκα αληθινή φρίκη μπροστά σε πολλές σύγχρονες γερμανικές πολυκατοικίες, επίσης έγχρωμες, σε βάνουσους τόνους. Είδα κι εδώ, στην οδό Πατησίων κι αλλού, βαθυπράσινους και βαθυγάλαζους χρωματισμούς, που μ' έκαναν ν' αγανακτήσω. Και το βαθύ σκούρο, το γαιώδες, που το προτιμούσαν άλλοτε, γιατί δε λερώνει εύκολα. Και πώς να λερώσει, αφού είναι από μιας αρχής λερωμένο, μια φοβερή μουτζούρα ολόκληρο;

Το πρόσωπο της Αθήνας είναι ένα ευαίσθητο πρόσωπο. Γιατί δεν πρόκειται για μια οποιαδήποτε πολιτεία. Πρόκειται για τον τόπο που έμαθε τις γενεές των ανθρώπων να «φιλοκαλούν μετ' ευτελείας». Είναι απαράδεκτο να χτίζουμε σήμερα την Αθήνα καθώς θα οργανώναμε ένα γύφτικο πανηγύρι. Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πολιτεία του κόσμου η Αθήνα δημιουργεί τεράστιες ευθύνες. Αν κάποιος ιδιοκτήτης αγαπά το βαθυπράσινο ή το βαθυγάλαζο χρώμα, ας χρωματίσει με τούτα το εσωτερικό του σπιτιού του κι ας καθίσει να τα βλέπει έως ότου παραφρονήσει. Αλλά δεν έχει κανένα δικαίωμα να μας αναγκάσει να παραφρονήσουμε εμείς. Η χρωματιστή ασυδοσία πρέπει να περισταλεί, πριν φτάσουμε καμιά μέρα στο απροχώρητο. Η Αθήνα δεν μπορεί να μεταβληθεί σε φουστάνι τσιγγάνας. Δεν έχει κανείς το δικαίωμα να το κάμει αυτό. Έπαθε τόσα στο διάστημα μιας γενιάς, ώστε δεν της χρειάζονται άλλα παθήματα. Κι ας μη λησμονούμε πως, έξω από φοβερό απρόοπτο, ό,τι χτίζεται σήμερα θα σχηματίσει το πρόσωπο της πολιτείας για ένα ή για δυο αιώνες.

Δεν κατακρίνω την πολυχρωμία. Θα έλεγα μάλιστα, πως είναι αποτρόπαια εκείνη η κατάσταση, νεκρή νερομπογιά πολλών κτιρίων της τελευταίας εσοδείας – όσο αποτρόπαια είναι και τα γύψινα κάγκελα στους εξώστες. Αλλ' από το σημείο αυτό ίσαμε τους φουτουριστικούς τόνους υπάρχει πολύ μεγάλη απόσταση. Η Αθήνα μπορεί να γίνει – και πρέπει να γίνει μια πολιτεία του εικοστού αιώνα. Αλλά χωρίς να χάσει την ψυχή της, χωρίς ν' απιστήσει προς το μέγα χρέος, που της έχουν επιβάλει οι πρόγονοι. Ο μεσοπόλεμος μας έχει κληροδοτήσει, ανάμεσα στ' άλλα, και μερικά απαίσινα κτίρια του λεγόμενου ρυθμού «αρ - νουβώ»! Ας μη συμπληρώσουμε το κακό που έγινε με την επιδρομή των βάνουσων τόνων.

Οι όρθιες ψυχές και άλλα παράλληλα κείμενα, Αθήνα 1980

Ιωάννης Μ. Παναγιωτόπουλος (1901 - 1982)

Γεννήθηκε στο Αιτωλικό. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ποιητής, πεζογράφος, ταξιδιωτικός συγγραφέας, κριτικός, δοκιμιογράφος. Δίδαξε νεοελληνική λογοτεχνία στο Διδασκαλείο μέσης εκπαίδευσης στην Αθήνα. Υπήρξε μέλος της "Ομάδας των Δώδεκα". Έργα: "Το παράθυρο του κόσμου", "Ανθρώπινη δΐψα", "Τα πρόσωπα και τα κείμενα", "Ο σύγχρονος άνθρωπος", "Οι σκληροί καιροί", "Ελληνικοί ορίζοντες", "Η Κύπρος ένα ταξίδι" κ.ά.

Λέξεις - όροι

αισθητική αγωγή: η αγωγή που στοχεύει στην καλλιέργεια σωστού κριτηρίου για την αντίληψη του ωραίου

πλαστικό σύμπλεγμα: σύνθετο έργο γλυπτικής

ραστώνη (< ράστος: υπερθετ. του ράδιος: εύκολος): τεμπελιά, αδράνεια, ανάπαυση, ραθυμία

πατίνα του χρόνου: τα σημάδια του χρόνου

Λε Κορπουζιέ (1887 - 1966): Γαλλοελβετός αρχιτέκτονας, ζωγράφος και συγγραφέας· αναδείχθηκε ο διαπρεπέστερος εκπρόσωπος της νεότερης αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας.

"φιλοκαλούμεν μετ' ευτελείας" (Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος § 40): αγαπούμε το ωραίο παραμένοντας απλοί.

φουτουριστικοί τόνοι: πολύ μοντέρνοι, έξαλλοι τόνοι
φουτουρισμός (< γαλλ. futurisme < λατιν. futurus: μέλλοντας): τεχνοτροπία που απορρίπτει τους παραδοσιακούς κανόνες και τρόπους δημιουργίας και επιδιώκει τη δημιουργία νέου ύφους που να αποδίδει το σύγχρονο μηχανικό κόσμο

"εμαγιέ" πλακάκια: γυαλιστερά, στιλβωμένα

αρ - νουβώ (art nouveau): καλλιτεχνικό ρεύμα που παρουσιάστηκε στην Ευρώπη στα τέλη του 19ου αι. Δίνει μεγάλη έμφαση στη δύναμη της γραμμής και των χρωμάτων. Στην αρχιτεκτονική και στη διακόσμηση εσωτερικών χώρων χρησιμοποιούνται ελικοειδή και άλλα διακοσμητικά στοιχεία (π.χ. σταθμοί του παρισινού μετρό).

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Εξηγήστε πώς κατά το συγγραφέα η αρχιτεκτονική επιδρά στην αισθητική αγωγή και στην ψυχοσύνθεση των κατοίκων μιας πολιτείας.
Με ποια παραδείγματα τεκμηριώνει την άποψή του;
2. Γιατί η επίδραση της αρχιτεκτονικής στον άνθρωπο είναι πιο έντονη από εκείνη άλλων τεχνών;

3. Γιατί κατά τον Παναγιωτόπουλο το πρόσωπο της Αθήνας είναι "ένα ευαίσθητο πρόσωπο" και από τι κινδυνεύει η ομορφιά του;
4. Ποιες είναι οι απόψεις του συγγραφέα σχετικά με την πολυχρωμία στα κτίρια; Την απορρίπτει ή απλώς θέτει περιορισμούς; Εξηγήστε τη θέση του.

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ποια η βασική θέση του συγγραφέα και ποιο τρόπο επιλέγει για να τη στηρίξει;
2. Ποιο πρέπει σήμερα να είναι "το πρόσωπο της Αθήνας", ώστε "να γίνει μια πολιτεία του εικοστού αιώνα", χωρίς να προδώσει το πρόσωπο του τόπου που έμαθε τις γενεές των ανθρώπων να "φιλοκαλούν μετ' ευτελείας"; Γράψτε τις εισηγήσεις σας. Συμβουλευτείτε και το παράλληλο κείμενο.
3. Χωριστείτε σε ομάδες και ασχοληθείτε με μια από τις πιο κάτω εργασίες. Συζητήστε τες και ετοιμάστε ένα σημείωμα μιας περίπου σελίδας. Στη συνέχεια ανακοινώστε στην τάξη τα αποτελέσματα της εργασίας σας.
 - α) Σε άλλες χώρες, τελευταία σε μικρότερο βαθμό και στην Κύπρο, δε χτίζει το κάθε άτομο το δικό του σπίτι, αλλά οικοδομικές εταιρείες κτίζουν ολόκληρα συγκροτήματα και οι πολίτες αγοράζουν από αυτές. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτής της τακτικής;
 - β) Η Λαϊκή Γειτονιά στη Λευκωσία (ή άλλος ανάλογος χώρος στην Κύπρο) είναι μια προσπάθεια διάσωσης στοιχείων λαϊκής αρχιτεκτονικής. Κρίνετε την προσπάθεια και αξιολογήστε τη λειτουργικότητά της.
 - γ) "Ο αρχιτέκτονας γίνεται και παιδαγωγός, γίνεται και δάσκαλος της κοινής καλαισθησίας". Συνδέστε την άποψη αυτή του συγγραφέα με το σημερινό πρόσωπο της Αγίας Νάπας (ή των Λευκάρων).
 - δ) Σας ανατέθηκε να κάμετε επέκταση της πόλης ή του χωριού σας. Ποια κριτήρια θα θέτατε και ποιο πολεοδομικό σχέδιο θα ακολουθούσατε; Ποιους περιορισμούς θα επιβάλλατε στην αρχιτεκτονική των σπιτιών;
 - ε) Να γράψετε μια επιστολή προς το δήμαρχο ή τον πρόεδρο της κοινότητας, με την οποία να εκφράζετε τη διαμαρτυρία σας για ένα κακάισθητο νέο οικοδόμημα της πόλης ή του χωριού σας.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Με βάση τις πιο κάτω θέσεις του Κώστα Μιχαηλίδη εξηγήστε γιατί το "σημερινό πρόσωπο της Αθήνας" δεν ικανοποιεί τον Παναγιωτόπουλο και επισημάνετε ποιο στοιχείο πρέπει να είναι το θεμέλιο του "προσώπου" της.

- α. Κάθε υπαρξιακός χώρος σ' όλα τα πλάτη της γης έχει τα δικά του όρια, που τα καθορίζει η ιδιαιτερότητά του. Όταν αυτά τα όρια είναι σεβαστά, τότε και ο χώρος αυτός διατηρεί την οικειότητά του. Στον ελληνικό χώρο τα όρια αυτά εκφράστηκαν μέσα στην ιδέα του μέτρου.
- β. Στο βάθος το μέτρο του ελληνικού χώρου σημαίνει τη νίκη του ανθρώπινου πάνω στο τερατώδες, που θεωρήθηκε πάντα υβριστικό και ατελές. Η σημερινή πλεονεκτική κοινωνία με όργανό της την τεχνική έρχεται να ανατρέψει αυτό το μέτρο και να καταστήσει τον υπαρξιακό μας χώρο ανοίκειο. Με την άνιση διασπορά των ανθρώπων και τον υπερπληθυσμό, με τη βίαιη επέμβαση στη φυσική τάξη, την αλλοίωση των συστατικών του χώρου, την υπερβολική συσσώρευση κτιριακών όγκων, την αλόγιστη εκμετάλλευση του περιβάλλοντος γινόμαστε μάρτυρες μιας υβριστικής αμετρίας, που προβαίνει όσο πάει πιο απειλητική. Δίδεται η εντύπωση πως ο νέος τιτανισμός της μηχανής και του μπετόν ζητά να διώξει από τα πανάρχαια ιερά τους θεούς του μέτρου, για να καταστήσει τον υπαρξιακό μας χώρο ανοίκειο και εχθρικό.

Κώστα Μιχαηλίδη, "Το οικείο και το ανοίκειο του υπαρξιακού μας χώρου",
Οικείωση και αλλοτρίωση, Αθήνα 1984

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Αντικαταστήστε τις έντονα γραμμένες λέξεις με αντίθετες:
 - α) **Ευχεραίνει** τη ζωή των ενοίκων του.
 - β) Ο δρόμος είναι καμωμένος από **κακαίσθητες, ρυπαρές** προσόψεις.
 - γ) Το πρόσωπο της πολιτείας **εκπολιτίζει**.
 - δ) Χρησιμοποιούσαν με **σύνεση** το χρώμα και στη διακόσμηση των ναών και στην **έξαρση** ορισμένων σημείων των πλαστικών έργων.
 - ε) **Εγκωμιάζουμε** καθετί που γίνεται σήμερα από τους "μοντέρνους".
2. Δώστε για τις πιο κάτω φράσεις του δοκιμίου άλλες συνώνυμες (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μεγαλύτερο αριθμό λέξεων απ' όσες δίδονται):
καινούρια όραση, οικοδομική ασυδοσία, αισθητική μέριμνα

3. Σχηματίστε προτάσεις με τις εξής λέξεις:
διαμελισμός, επισημαίνω, περιστέλλω, κληροδοτώ
4. "Με καμιά άλλη από τις τέχνες δεν επικοινωνείς τόσο **άμεσα** όσο με την αρχιτεκτονική"
άμεσα - αμέσως: Προσέξτε ότι με την αλλαγή της κατάληξης διαφοροποιείται η σημασία των δυο επιρρημάτων. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ακόλουθα επιρρήματα. Εξηγήστε τη σημασία τους:
- αδιάκριτα - αδιακρίτως
ευχάριστα - ευχαρίστως
απλά - απλώς
τέλεια - τελείως

Γελοιογραφία του ΚΥΡ

Τέχνη και ωραίο

Γ. Γουναρόπουλος: *Ψάρι που τριπά άλογο και γυναικεία μορφή πάνω στο βράχο*

Η ελευθερία στην τέχνη

Είναι πασίγνωστο ότι ελευθερία και τέχνη είναι συνώνυμα. Αυτό είναι πασίγνωστο επίσης για όσους κάνουν τέχνη ακόμη και μέτρια.

Θα 'λεγα ακόμη ότι η ελευθερία είναι ένα είδος εργαλείου στη δουλειά τους. Το πρόβλημα είναι τι πιστεύει ο καθένας για την ελευθερία και πού τοποθετεί τα όριά της. Η ελευθερία στην τέχνη είναι διαφορετική από κείνο που συμβατικά ονομάζουμε ελευθερία.

Ένας καλλιτέχνης δημιουργεί ελεύθερα σ' ένα κελλί φυλακής, για να θυμηθούμε τον Ζενέ ή τον Ουάιλντ. Η τέχνη έχει δική της ηθική, δική της τιμιότητα, δική της ελευθερία. Όλα αυτά δεν έχουν καμιά σχέση με την τρέχουσα ηθική, τιμιότητα, ελευθερία. Ένας έντιμος καλλιτέχνης διαφέρει από τον έντιμο υπάλληλο της διπλανής Τράπεζας. Ο πολύς κόσμος κάνει συχνά σύγχυση ανάμεσα σ' όλα αυτά και δημιουργεί εσφαλμένες εντυπώσεις για πρόσωπα και πράγματα. Δεν υπάρχει τίποτα πιο θλιβερό από τους έντιμους και σοβαρούς καλλιτέχνες που κάνουν ψεύτικη τέχνη. Δεν υπάρχει τίποτα πιο θλιβερό από τους καλλιτέχνες που λατρεύουν την ελευθερία και καθημερινά μιλούν γι' αυτή, αλλά έχουν την ψυχή τους μπλοκαρισμένη. Υπάρχουν καλλιτέχνες ή για να πούμε ζωγράφοι καλύτερα (μιας και με αφορά περισσότερο το θέμα), οι οποίοι ζωγραφίζουν την ελευθερία με τρόπο ανελεύθερο και καταδικασμένο. Η μεγάλη τέχνη είναι πάντα ελεύθερη, έστω και αν καταπιέζεται ανυπόφορα από τον Πάπα Ιούλιο ή τη δικτατορία του Πινোসέ. Η μεγάλη τέχνη είναι πάντα έντιμη, έστω κι αν ο Μπενβενούτο Τσελίνι είναι κλέφτης και δολοφόνος. Θα τολμούσα να πω ότι ο καλλιτέχνης σπάνια συνειδητοποιεί την ελευθερία του ή τη σκλαβιά του. Και οι παρεξηγήσεις συνεχίζονται. Υπάρχουν στόχοι για ένα ζωγράφο; Κοινωνικοί προβληματισμοί ή διδακτικές προθέσεις; Δεν το πιστεύω καθόλου.

Ένας καλλιτέχνης γνήσιος αφομοιώνει το περιβάλλον του και δημιουργεί αναβλύζοντας σαν μια πηγή, χωρίς να ξέρει αν κάποιος θα ξεδιψάσει απ' αυτή.

Η τέχνη δεν έχει διδακτικό χαρακτήρα. Αν κάποιος καταφέρει να επικοινωνήσει με το χώρο του και να μεταδώσει το περίσσειμα της ψυχής του στους διπλανούς του, τότε τους έχει μεταφέρει και το μήνυμα της ελευθερίας.

Μη μιλάς για την τέχνη

Δημήτρης Μυταράς (1943)

Γεννήθηκε στη Χαλκίδα. Ζωγράφος, από τους σημαντικότερους της γενιάς του. Η ζωγραφική του διακρίνεται για τον εξπρεσιονιστικό της χαρακτήρα και την έμφαση στο χρώμα. Εργάστηκε επίσης ως σκηνογράφος σε θεατρικές παραστάσεις, έχει εικονογραφήσει βιβλία και τελευταίως ασχολείται και με την ποίηση.

Λέξεις - όροι

Ζαν Ζενέ (1910 - 1986): Γάλλος θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος και ποιητής. Γνώρισε από νωρίς τα αναμορφωτήρια και τις φυλακές. Μερικά από τα θεατρικά του έργα είναι: "Οι Δούλες", "Τα Παραβάν".

Όσκαρ Ουάιλντ (1854 - 1900): Ιρλανδός ποιητής, δοκιμιογράφος, μυθιστοριογράφος και κυρίως θεατρικός συγγραφέας και κριτικός της τέχνης. Φυλακίστηκε για δυο χρόνια. Έργα του: "Το πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέυ" (μυθιστόρημα), "η Μπαλάντα της φυλακής του Ρέντινγκ" (ποιητικό) κ.ά.

Αύγουστος Πινوسέ: Μετά από αιματηρό πραξικόπημα κατέλαβε την εξουσία στη Χιλή ανατρέποντας τον πρόεδρο Σαλβατόρ Αγιέντε κι επέβαλε στρατιωτική δικτατορία (1973-1990) κατά τη διάρκεια της οποίας πολλοί άνθρωποι βασανίστηκαν ή τουφεκίστηκαν.

Μπενβενούτο Τσελίνι (1500 - 1571): Ιταλός γλύπτης και χρυσοχόος, από τους σημαντικότερους της Ώριμης Αναγέννησης, και συγγραφέας. Φυλακίστηκε για καταχρήσεις. Γνωστό έργο του το γλυπτό Περσέας.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. "Η ελευθερία στην τέχνη είναι διαφορετική από εκείνο που συμβατικά ονομάζουμε ελευθερία".
Πώς αντιλαμβάνεται ο συγγραφέας την ελευθερία στην τέχνη;

B. Δομή - Ανάλυση - Σύθεση

1. Σχολιάστε μια από τις πιο κάτω απόψεις:
 - α) "Ένας καλλιτέχνης δημιουργεί ελεύθερα σ' ένα κελλί φυλακής".
 - β) "Υπάρχουν καλλιτέχνες ή για να πούμε ζωγράφοι καλύτερα... οι οποίοι ζωγραφίζουν την ελευθερία με τρόπο ανελεύθερο και καταδικασμένο".
 - γ) "Υπάρχουν στόχοι για ένα ζωγράφο; Κοινωνικοί προβληματισμοί ή διδακτικές προθέσεις; Δεν το πιστεύω καθόλου.
Ένας καλλιτέχνης γνήσιος αφομοιώνει το περιβάλλον του και δημιουργεί αναβλύζοντας σαν μια πηγή, χωρίς να ξέρει αν κάποιος θα ξεδιψάσει απ' αυτή."

Γ. Παράλληλα κείμενα

Η ελευθερία στην τέχνη και ο σκοπός των έργων τέχνης είναι επίμαχα θέματα. Ποιες απόψεις εκφράζονται σχετικά μ' αυτά στα πιο κάτω κείμενα;

- α. Σκοπός της τέχνης είναι από το δρόμο της αισθητικής συγκίνησης να εκφράσει νοήματα που βρίσκονται πέρα από τη διάνοια, δηλαδή πέρα από την επιστημονική γνώση, πέρα από τις επιταγές του ηθικού νόμου και πέρα από την πολιτεία και τις επιδιώξεις της.

Γι' αυτό η τέχνη δε διδάσκει, στη στενή σημασία αυτής της λέξης, δε μεταδίδει διανοητικώς συλληπτά νοήματα. Η λεγόμενη διδακτική ποίηση ή είναι άθλια στιχουργία ή είναι κάτι πολύ πάρα πάνω από διδακτική ποίηση, όπως η ποίηση του Ησιόδου και του Λουκρητίου. Γι' αυτό επίσης η τέχνη δεν μπορεί να είναι ηθικολογία. Το ήθος που αποπνέει κάθε δημιουργήμα της τέχνης είναι πέρα από τους κανόνες της κοινωνικής ηθικής. Γι' αυτό, τέλος, δεν είναι πραγματική τέχνη η πολιτικολογούσα, η στρατευμένη τέχνη, αυτή που επιδιώκει να υποδαυλίσει τα εθνικιστικά ή τα σοσιαλιστικά ιδανικά, που αυτά καθ' εαυτά μπορεί να είναι πολιτικώς ορθά και άξια, μα που δεν μπορεί να γίνουν σκοπός ενός έργου τέχνης.

Η τέχνη δεν μπορεί να επιδιώκει τη θεραπεία καμιάς άλλης αξίας, παρά της αξίας του ωραίου. Όπου το ωραίο παύει να είναι ο σκοπός και γίνεται μέσο προς σκοπόν, εκεί παύει να υπάρχει τέχνη· ή πάντως εκχυδαίζεται. Αν τώρα, θεραπεύοντας την αξία του ωραίου, τύχει να φωτίζει και άλλες αξίες, θρησκευτικές, ηθικές, πολιτικές, αυτό δεν τη μειώνει, αλλά και δεν την κάνει αξιότερη. Η αξία της θα κριθεί αποκλειστικά από τον τρόπο της θεραπείας του ωραίου.

Κωνσταντίνου Τσάτσου, *Αφορισμοί και διαλογισμοί*

- β. Όταν λέω Τέχνη, δεν εννοώ διόλου τη θεωρία που πρέσβευε "η τέχνη για την τέχνη". Η διδασκαλία αυτή, που δεν χρησιμεύει πια σε τίποτε, κατάντησε να σημαίνει τη δουλειά ενός ανάπηρου ανθρώπου που φτιάχνει αδειανά κομψοτεχνήματα κλεισμένος μέσα σ' ένα αποστειρωμένο δωμάτιο. Εννοώ μόνο την πνευματική τάξη που δημιουργούν τα καλά έργα της τέχνης, περασμένα ή σημερινά, εκείνα που νομοθετούν, εκείνα που θα μας διδάξουν. Αν κοιτάξουμε λοιπόν τα συμπεράσματα που βγαίνουν από αυτά τα έργα, θα ιδούμε πως δεν είναι διόλου ξένα από τους αγώνες και τους πόθους της εποχής τους. "Ο μεγάλος καλλιτέχνης", όπως είπαν, "δεν είναι της εποχής του, είναι αυτός ο ίδιος η εποχή του". Και αληθινά, η ζωή του ποιητή: αυτό το σύνολο των εντυπώσεων, αισθήσεων, αντιδράσεων που είναι το υλικό του έργου του, είναι συνάμα ένα κομμάτι της ανθρωπότητας που τον περιστοιχίζει με τους καημούς της, τους πόνους της, το μεγαλείο της, τους εξευτελισμούς της. Όσο περισσότερο "όμοιος

εαυτώ" είναι ο καλλιτέχνης – και θα ήθελα τούτο να νοηθεί όχι με την έννοια μιας επιφανειακής συνείδησης, αλλά μιας γνώσης που ανατρέχει στα πιο βαθιά και αγνοημένα στρώματα της ανθρώπινης ύπαρξης – τόσο πιο πλέρια μεταγγίζει την εποχή του στο έργο του. Ο δεσμός του ποιητή με την εποχή του δεν είναι ο διανοητικός ή και ο αισθηματικός ακόμη δεσμός που συνδέει τους ανθρώπους σε μια πολιτική διαδήλωση, αλλά ένας ομφάλιος λώρος, όπως το έμβρυο με τη μητέρα του, ένας δεσμός καθαρά βιολογικός.

[...] Αλλά, για να μπορέσει να δουλέψει ο καλλιτέχνης, πρέπει να είναι ελεύθερος. Κι έχω την ιδιοτροπία να πιστεύω πως ένας από τους σκοπούς αυτού του πολέμου, που με τόσον ηρωισμό και με τόσες θυσίες έκανε ο λαός μας, ήταν και αυτού του είδους η ελευθερία· για να μην πέσει δηλαδή ο κόσμος και ο τόπος μας σε μια κατάσταση καταληπτικής ηλιθιότητας. Κι αν τύχει, δουλεύοντας έτσι σαν ελεύθερος άνθρωπος ο ποιητής, να φτιάξει κανένα έργο "προπαγάνδας", όπως λένε (ας πούμε πως το ποίημά του λέγεται "Οι Πέρσες"), δε θα είναι σπορά κακίας αλλά ένα έργο που μοιραία, και αναπόφευκτα, και υποχρεωτικά, θα πρέπει να το χειροκροτήσουν και οι εχθροί του.

Γιώργου Σεφέρη, "Η τέχνη και η εποχή",
Δοκίμες Α', Αθήνα 1984

Υ. Όντας μέρος του πολιτιστικού "εποικοδομήματος" της κοινωνίας, η Τέχνη διαμορφώνεται απ' τις κοινωνικές συνθήκες – αλλά και, αντίστροφα, συντελεί κι αυτή στη διαμόρφωση εκείνων.

Ποιος μπορεί ν' αρνηθεί πως η ("καλή" ή "κακή") μουσική, λογοτεχνία, θέατρο, κινηματογράφος, εικαστική κτλ., συμβάλλουν στον προσανατολισμό ή τον αποπροσανατολισμό της λεγόμενης "κοινής γνώμης"; Αν δεν ήταν έτσι, τα έργα τέχνης και οι δημιουργοί τους δε θα γίνονταν αντικείμενο εκμετάλλευσης ή πολεμικής, χρησιμοποίησης ή διωγμών απ' την εκάστοτε εξουσία και από καταβολής Εξουσίας. Αφού, λοιπόν, έτσι κι αλλιώς η Τέχνη παίζει κοινωνικό ρόλο μπορεί να μην έχει πρωταρχική σημασία η κοινωνική αποστολή της, τόσο για την κοινωνία όσο και, προπάντων, για την ίδια;

Αυτή η διαλεκτική σχέση κι αλληλεπίδραση ήταν, όπως ξέρουμε, ιδιαίτερα έντονη στην αρχαία Ελλάδα. Την Τέχνη οι Έλληνες δεν τη θεωρούσαν απλή τέρψη ή "παιδιά", αλλά παιδεία, και παιδεία έξοχη, για τους πολίτες.

[...] Κανένας, βέβαια δε θα είχε την αφέλεια να υποστηρίξει πως ο καλλιτέχνης καθίζει μπρος στο γραφείο του ή στο καβαλέτο του, λέγοντας μέσα του: "Τώρα, θα εκπληρώσω την κοινωνική αποστολή μου"! Την ώρα εκείνη, "δημιουργεί" κάτω από μια εσωτερική ή εξωτερική παρόρμηση. Αλλά η κοινωνική αποστολή βρίσκεται μέσα στη φύση της Τέχνης σαν

κοινωνικού φαινομένου (αφού το καλλιτέχνημα αρδεύεται απ' την κοινωνία κι απευθύνεται στο "κοινό")... ενυπάρχει στο ρόλο του καλλιτέχνη σαν προικισμένου μέλους μιας κοινωνίας, όπου ανήκει και της ανήκει. Και την αποστολή αυτή ο καλλιτέχνης την εκπληρώνει (θετικά ή αρνητικά), είτε το θέλει, είτε όχι.

Μάριου Πλωρίτη, εφημ. *Το Βήμα*

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

Ελευθερία, τέχνη: Δώστε όσο το δυνατόν περισσότερα παράγωγα και σύνθετα και στη συνέχεια σχηματίστε προτάσεις με τέσσερα από αυτά.

N. Εγγονόπουλος: *Ο ποιητής και ο ήρωας*

Πολιτισμός και τέχνη

Ο άνθρωπος ζήτησε πάντοτε στην τέχνη τη λύτρωσή του. Ζήτησε μορφές που θα τον εμπόδιζαν να πεθάνει και θα του έδιναν το αίσθημα ότι μπορεί την κουβέντα του να την καταλάβει και ένας άλλος. Έτσι το έργο τέχνης γίνεται αποκάλυψη του ανθρώπου αλλά και ανακάλυψη του πολιτισμού. Το κύριο στοιχείο της τέχνης είναι η ελευθερία και η προσπάθεια να αποκρούσει κάθε αναγκαιότητα. Γιατί η τέχνη δε ζητά να υποτάξει τον κόσμο, αλλά να δώσει ένα νόημα στην ανθρώπινη προσπάθεια και ένα πρόσωπο στην πορεία του.

Και το μεγάλο χαρακτηριστικό της τέχνης είναι ότι οι μορφές που στήνουν έχουν, με την ίδια την παρουσία τους, τη δυνατότητα να μας αποκαλύπτουν το νόημα των πολιτισμών. Μπορούν να μας μιλήσουν για τις πιο κρυφές ανησυχίες ενός κόσμου, τις πιο μεγάλες του αγωνίες και αυτό χωρίς φανερό πρόθεση, χωρίς ειδικό σκοπό. Κανένα πολιτισμό δεν μπορούμε να τον καταλάβουμε χωρίς να γνωρίσουμε την τέχνη του, και αυτή μόνο μας επιτρέπει να φτάσουμε στο βαθύτερο ουσιαστικότερο χαρακτήρα του. Κάθε πολιτισμός, όπως και κάθε εποχή του, έχει τη δική του τέχνη, προβάλλει τις δικές του μορφές. Και από τις μορφές αυτές μπορούμε να φτάσουμε στον άνθρωπο δημιουργό τους και τον πολιτισμό χρεώστη και οφειλέτη τους.

Ο καλλιτέχνης επηρεάζεται και ταυτόχρονα επηρεάζει την εποχή του και τον κόσμο του. Παίρνει και ταυτόχρονα δίνει, δέχεται και εκφράζει τα στοιχεία που ζουν γύρω του αλλά και μέσα του. Γι' αυτό μας δίνει πάντοτε την πορεία ενός πολιτισμού, όπως τον τροποποιεί η δημιουργία του. Γιατί μ' αυτή λυτρώνεται αλλά και λυτρώνει. Γίνεται όμως και καθρέφτης, που όσο κι αν τροποποιεί την εικόνα που δέχεται, δεν μπορεί να της αφαιρέσει το χαρακτήρα της. Γι' αυτό, όσο κι αν βρίσκουμε σε κάθε μεγάλο έργο ένα ατομικό στυλ, μια προσωπική παρουσία, άλλο τόσο γνωρίζουμε και την ψυχή ενός ολόκληρου κόσμου, βλέπουμε το πρόσωπο ενός πολιτισμού. Γιατί το κάθε έργο τέχνης, η κάθε μεγάλη δημιουργία, αποτελεί μια σύνθεση όλων των στοιχείων ενός πολιτισμού. Αυτό μπορεί να το καταλάβει κανείς καλύτερα αν παραθέσει σ' ένα αιγυπτιακό γλυπτό ένα κινέζικο πίνακα, σε ένα ελληνικό άγαλμα έναν πίνακα της σύγχρονης ζωγραφικής.

Ακόμη και ο περισσότερο ανύποπτος θα καταλάβει ότι βρίσκεται σε εντελώς διαφορετικές γλώσσες και ότι είναι αδύνατο να γίνει μια συνομιλία ανάμεσα σ' αυτά τα έργα. Στην τέχνη διαφορετικών εποχών και πολιτισμών δεν μπορεί να ζητήσουμε διαφορές ποιότητας, ούτε να κάνουμε απλουστευτικές συγκρίσεις. Δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος που να εκφράζεται η ομορφιά, ούτε υπάρχει μια μόνο αλήθεια. Την ομορφιά δεν την πλησιάζεις με καμιά συ-

νταγή ούτε την επιτυγχάνεις με εκ των προτέρων καθορισμένους κανόνες. Πρέπει να τη βρεις μόνος σου και να μπορείς μόνος σου να τη νιώσεις και όπου αλλού υπάρχει. Και κάθε πολιτισμός, με τους τεχνίτες του, εκφράζει με διαφορετικό τρόπο τα ίδια βασικά προβλήματα. Μπορεί ο Σπένγκλερ να ισχυρίζεται ότι κάθε πολιτισμός έχει τα απολύτως δικά του προβλήματα, αλλά αυτό ισχύει για όλες τις άλλες περιοχές του, δεν ισχύει όμως για την τέχνη.

Η τέχνη σ' όλους τους πολιτισμούς, αποτελεί τη συνισταμένη των προσπαθειών του ανθρώπου να φτιάσει ένα δικό του κόσμο. Να φτιάσει έναν κόσμο μορφών, που θα του επιτρέπουν να ξεφύγει το χάος του κόσμου που δεν έφτιασε ο ίδιος και που γι' αυτό δεν καταλαβαίνει. Έναν κόσμο βγαλμένο από την ίδια την ψυχή του, γι' αυτό παραστάτη του, σύντροφό του σ' ό,τι αποτελεί χαρά και πόνο. Από την άποψη αυτή το έργο τέχνης δεν είναι μίμηση του έξω κόσμου, αλλά εικόνα του μέσα κόσμου. Δεν είναι κάτι που έχει απλώς μορφή, αλλά μια μορφή που είναι αλήθεια. Όχι γιατί επιδιώκει να μας πείσει για κάτι, αλλά γιατί μας δίνει την υλοποίηση μιας πίστεως.

Το έργο τέχνης εκφράζει έναν πολιτισμό, στο βαθμό που αποτελεί τη σύγκρουση του ανθρώπου με τα πράγματα, τη μορφή αυτής της συγκρούσεως. Γιατί μ' αυτό εκφράζει τη μόνη πραγματική αλήθεια, την αλήθεια που δε χρειάζεται καμιά εξωτερική κύρωση. Και κάθε έργο τέχνης γίνεται μια νέα κατάξιση του κόσμου, στο βαθμό που εκφράζει ή παρουσιάζει τον άνθρωπο, αυτό που είπε ο Μαλρώ **ανθρώπινη υπόσταση**. Μ' αυτό τον τρόπο η τέχνη είναι αξία του κόσμου, γιατί είναι αλήθεια του ανθρώπου. Και είναι ψυχή κάθε πολιτισμού, πρόσωπο των δυνατοτήτων του, έκφραση της αγωνίας του, συνείδηση της μοίρας του.

Από την επιφάνεια στο βάθος

Χρυσάνθος Χρήστου (1922)

Γεννήθηκε στις Θεσπιές Θηβών. Ιστορικός της τέχνης και καθηγητής των Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης και Αθηνών. Άρθρα και επιφυλλίδες του αναφέρονται σε προβλήματα τόσο της θεωρίας της τέχνης όσο και της φιλοσοφίας της ιστορίας ή παρουσιάζουν και ερμηνεύουν έργα Ελλήνων και ξένων δημιουργών. Έργα: "Πολιτισμός και Ιστορία", "Η ελληνική ζωγραφική 1832 - 1922", "Σύντομη ιστορία της νεώτερης και σύγχρονης κυπριακής τέχνης" κ.ά.

Λέξεις - όροι

Όσθαλντ Σπένγκλερ (1880 - 1936): Γερμανός φιλόσοφος της ιστορίας και κοινωνικός αναλυτής. Διερεύνησε τους νόμους που διέπουν την ανάπτυξη, την ολοκλήρωση και την πορεία παρακμής των μεγάλων πολιτισμών.

Αντρέ Μαλρώ (1901 - 1976): Γάλλος συγγραφέας που ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα, τον κινηματογράφο, το δοκίμιο και τη φιλοσοφία της Τέχνης. Η αντιφατική προσωπικότητα και η πολιτική του δράση προκάλεσαν άλλοτε το θαυμασμό και άλλοτε σκληρές επικρίσεις.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Τι επιδιώκει ο άνθρωπος με την τέχνη; (§ 1, 5)
2. Ποια είναι η σχέση του έργου τέχνης με την εποχή του και τον πολιτισμό που το δημιούργησε; (§ 2, 3, 4) Με ποιο παράδειγμα τεκμηριώνει τη θέση του ο συγγραφέας;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Παρατηρήστε τα πιο κάτω έργα και επισημάνετε:
 - α) το θέμα τους και β) τις "διαφορετικές γλώσσες" με τις οποίες εκφράζονται οι καλλιτέχνες στα έργα αυτά.

Π. Πικάσο: *Η γυναίκα που κλαίει*

Πενθούσα Αθηνά (γύρω στα 460-450 π.Χ.)

2. Σχολιάστε τις πιο κάτω απόψεις του συγγραφέα:
- α) "Έτσι το έργο τέχνης γίνεται αποκάλυψη του ανθρώπου αλλά και ανακάλυψη του πολιτισμού".
 - β) "Από την άποψη αυτή το έργο τέχνης δεν είναι μίμηση του έξω κόσμου, αλλά εικόνα του μέσα κόσμου".
 - γ) "Η τέχνη είναι ψυχή κάθε πολιτισμού, πρόσωπο των δυνατοτήτων του, έκφραση της αγωνίας του, συνείδηση της μοίρας του".

Γ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Να γράψετε συνώνυμα των έντονα γραμμένων λέξεων στις πιο κάτω φράσεις ή προτάσεις:
- α) ... η προσπάθεια να **αποκρούσει** κάθε αναγκαιότητα.
 - β) ... χωρίς φανερή **πρόθεση**.
 - γ) ... όσο κι αν **τροποποιεί** την εικόνα που δέχεται.
 - δ) ... μας δίνει την **υλοποίηση** μιας πίστεως.
 - ε) ... καμιά εξωτερική **κύρωση**.
2. Αντικαταστήστε την ξένη λέξη με ελληνική:
... όσο κι αν βρίσκουμε σε κάθε μεγάλο έργο ένα ατομικό στυλ...
3. Να χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις τις πιο κάτω λέξεις· σε κάθε πρόταση να χρησιμοποιείτε δυο τουλάχιστον λέξεις:
- μορφές
τέχνη
δημιουργία
ατομικό στυλ
σύνθεση
γλυπτό
πίνακας
άγαλμα
έργο τέχνης
ομορφιά στην τέχνη
αλήθεια στην τέχνη
τεχνίτης

Το μαγικό ραβδάκι

Το ίδιο έγινε με όλα τα γεγονότα, τα πρόσωπα και τα πράματα που άγγισε με το μαγικό ραβδί της η Μεγάλη Τέχνη.

Ας ξαναθυμηθούμε κείνο το παλιό παραμύθι που μας έλεγε η γιαγιά, για την πολιτεία που μια κατάρρα τη μαρμάρωσε. Εκεί, λέει, όλα τα 'χε σκεπάσει η σιωπή της ακινησίας. Τ' αηδόνια ασάλευτα, βουβά πάνω στα ακίνητα κλαδιά. Τα δάση πετρωμένα. Κανένα αγέρι. Μήτε ένα θρόισμα. Οι βρύσες στερεμένες, και μπροστά στις στεγνές γούρνες μαρμαρωμένες και οι κοπέλες, με τις στάμνες στο χέρι, αδειανές.

Έτσι, παντού. Οι άνθρωποι και τα ζωντανά, πετρωμένα αγάλματα. Τα μάτια τους αδειανά από βλέμμα και το στόμα τους από φωνή. Τα κύματα στη θάλασσα μαρμάρωσαν κι αυτά. Και κάποια μέρα, να και περνά η Πεντάμορφη, η μικρή μάγισσα. Περνά μέσα στη νεκρή πολιτεία, χαμογελά με καλοσύνη, και τ' αγγίζει όλα με το τριανταφυλλί ραβδάκι της. Τις πέτρες, τις πόρτες, τους ανθρώπους, τα δέντρα και τα νερά. Και τότες γίνεται το θάμα. Ένας άνεμος ζωής φυσά πάνω στη μαρμαρωμένη χώρα. Ένας άνεμος γλυκός ζεσταίνει και ποτίζει όλες τις μορφές με την πνοή του Θεού. «Πνεύμα ζωής» που λέει και η Γραφή. Μεμιάς τα δέντρα σειούνε χαρωπά τα δροσερά κλωνάρια, φορτωμένα άνθη, φύλλα, καρπούς και κελαϊδισμούς. Τα νερά πηδούν από τα βράχια, τραγουδάνε στις ποτίστρες για τα διψασμένα ζωντανά. Χλιμιντράνε τ' αλόγατα στο λιβάδι. Τα παγώνια σέρνουν τις πολυτελείς φορεσιές τους στη χλόη και το ξεψυχισμένο μελτέμι λουλακιάζει την ψόφια θάλασσα, αρχίζει να σφυρίζει χαρωπά στα συρματόσκοινα των караβιών. Ανοίγουν τα φτερά τους τα πετρωμένα περιστέρια γύρω στα συντριβάνια. Γύρω στα χρυσά τραπέζια παίρνουν ζωή τα μαρμαρωμένα παλικάρια. Ανακλαδίζονται, ν' αποτινάξουν το θανάσιμο μούδιασμα και την παγωνιά του μαρμαρωμένου ύπνου που μέσα του ήταν βουλιαγμένα. Οι πετρωμένες κοπέλες ξυπνάν από το λήθαργο, τα χείλη τους χαμογελούν προς τον έρωτα, χορταίνουν από τα φιλήματα της ζωής. Ηχούν οι ταμπουράδες και τα βιολιά, και ο αγέρας γεμίζει από το βουητό της χαράς και τα τραγούδια της αγάπης.

Γιατί; Γιατί πέρασε η μικρή μάγισσα, η Πεντάμορφη, η Τέχνη. Και τ' άγγισε όλα, και τα ζωντάνεψε όλα. Γιατί όλα είναι ουδέτερα, ακίνητα και ανέκφραστα γύρω μας, ώσπου να περάσει η Τέχνη για να τους δώσει μορφή και σχήμα και έκφραση και φωνή. Αυτή είναι που μεταδίνει, μεταγγίζει με μαγικό τρόπο την ανθρώπινη ψυχικότητα σ' όλες τις υλικές και αδρανείς μορφές της ζωής που μας κυκλώνει. Για να αποχτήσουν το ξεκάθαρο σχήμα και το νόημά τους μέσα στην πελώρια δραματική σύνθεση της ζωής, είναι απαραίτητο, όλες

αυτές τις βουβές και ανέκφραστες μορφές, να τις πάρει η Τέχνη, να τις επεξεργαστεί, για να τις εξηγήσει στην ανθρώπινη κατανόηση, να τις ξαναπλάσει με τη μαγική της δύναμη, για να τις μετουσιώσει σε σύμβολα. Μόλις γίνει αυτό το θάμα, αμέσως η ανθρώπινη φυλή ξαναβρίσκει τη χαμένη της ενότητα. Πέφτουν τα μεσότοιχα των φυλών και των αποστάσεων που χωρίζουν τους ανθρώπους, εκμηδενίζεται η φοβερή δύναμη του χρόνου, συμπλησιάζονται οι απομακρυσμένοι αιώνες. Με τον αποχαιρετισμό της Ανδρομάχης εκφράζεται κάθε νεαρή μητέρα, κάθε έθνους και κάθε φυλής, που κινά με το παιδί στην αγκαλιά να κατευοδώσει τον άντρα που φεύγει για ένα σημερινό πόλεμο. Και το γαλάζιο Αιγαίο, χορτάτο από φως, γεμίζει από το «ανήριθμον γέλασμα» του ποιητή, που πρωτόειδε την ελληνική θάλασσα να χαμογελά. Από τότε όλοι βλέπουμε το αμέτρητο χαμόγελο του Αιγαίου. Μπροστά στον Ερμή της Ολυμπίας όλοι οι χριστιανοί, οι μουσουλμάνοι, οι βουδιστές, γινόμαστε ειδωλωλάτρες. [...]

Είναι αληθινά ευλογία του ουρανού η Τέχνη, σαν έρχεται όπως η καλοκαιρινή βροχή να ψιχαλίζει την παρηγορητική δροσιά της πάνω στις λαβωμένες καρδιές των ανθρώπων. Και είναι ένα μεγάλο φανέρωμα του Θεού, σαν κατορθώνει να μας δώσει τη χαρά και την ένταση της ζωής. Και αυτό γίνεται όσες φορές μπορέσει να καθηλώσει το Χρόνο και να πυκνώσει μέσα σε μια δημιουργική σύνθεση το τραγικό στοιχείο και το νόημα αυτής της ζωής, που είναι κρυμμένο πίσω από τα μυστικά της σύμβολα. Κάθε φορά που τα φοβερά γεγονότα που κρίνουν τους λαούς και τα άτομα έρχονται να μας κάνουν να χάσουμε την πίστη προς την ανθρώπινη καλοσύνη, ας πηγαίνει ο νους μας στην Τέχνη και ας στηρίζει την τρομαγμένη μας καρδιά η παρηγόρια της.

Ας λέμε: Μια φορά που υπάρχει ακόμα η Μεγάλη Τέχνη ως δημιουργία του ανθρώπου δεν έχουμε το δικαίωμα να χάσουμε την πίστη και την ελπίδα προς τον άνθρωπο. Γιατί η Τέχνη είναι η μεγάλη πράξη της ομορφιάς, της λευτεριάς, της αρετής και της καλοσύνης που υπάρχει μέσα στον άνθρωπο. Γιατί η Τέχνη είναι η αγάπη του ανθρώπου προς τον άνθρωπο, είναι η προσφορά από το καλύτερο μέρος που έβαλε ο Θεός από τον εαυτό του μέσα στο πλάσμα του. Για όλες τις πράξεις του μπορεί να μετανιώσει ο άνθρωπος. Για την Τέχνη ποτέ δεν έγινε αυτό. Αυτή απομένει μέσα στους αιώνες σεβαστή και ιερή, και παραδίνει τα έργα της καλοσύνης της από τη μια γενεά στην άλλη.

Μιλάμε για την τέχνη, Αθήνα 1958

Στράτης Μυριβήλης (1892 - 1969)

Γεννήθηκε στη Λέσβο. Από τους σημαντικότερους πεζογράφους του μεσοπολέμου, ακαδημαϊκός. Κατετάγη ως εθελοντής στον Α' Βαλκανικό πόλεμο το 1912 και ακολούθησαν δέκα χρόνια πολεμικής περιπλάνησης στα μακεδονικά και μικρασιατικά μέτωπα.

Τα έργα του διακρίνονται για το αντιπολεμικό τους πνεύμα. Έχει προσωπικό ύφος και δυνατό πεζογραφικό ταλέντο. Συνδυάζει τον έντονο ρεαλισμό με τους λυρικούς τόνους. Έργα: "Η ζωή εν τάφω", "Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια", "Το πράσινο βιβλίο", "Παναγία η Γοργόνα" κ.ά.

Λέξεις - όροι

λουλακιάζω: δίνω το χρώμα του λουλακιού (λουλάκι: χρωστική ουσία γαλάζια που βγαίνει από το τροπικό φυτό ινδικόν)

ανακλαδίζομαι: κάθομαι σταυροπόδι, τεντώνομαι

ανάρητος και **ανήρητος:** αναρίθμητος, αμέτρητος, αλογάριστος

"κυμάτων ανήρητον γέλασμα": Αισχ. Προμηθέας Δεσμώτης στ. 89-90

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Στις τρεις πρώτες παραγράφους του δοκιμίου η Τέχνη παραλληλίζεται με την Πεντάμορφη, τη μικρή μάγισσα. Τι επιδιώκει ο συγγραφέας με αυτό τον παραλληλισμό;
2. Τι προσφέρει κατά το συγγραφέα η Τέχνη στους ανθρώπους; Για ν' απαντήσετε α) υπογραμμίστε στο δοκίμιο σχετικές φράσεις, β) συμπληρώστε με τις φράσεις αυτές τον κατάλογο παρακάτω και γ) αποδώστε με δικά σας λόγια τις απόψεις του συγγραφέα.
 - α) Η ανθρώπινη φυλή ξαναβρίσκει τη χαμένη της ενότητα.
 - β)
 - γ)
 - δ)
 - ε)
 - στ)

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Ποιους τρόπους χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να μας πείσει για τη μαγική επενέργεια της Τέχνης πάνω στον άνθρωπο;
2. Παρατηρήστε το ύφος του Μυριβήλη στο δοκίμιο αυτό και σχολιάστε.
3. "Η τέχνη είναι ένα μεγάλο φανέρωμα του Θεού": Σχολιάστε την άποψη αυτή του συγγραφέα.

4. "Κάθε φορά που τα φοβερά γεγονότα που κρίνουν τους λαούς και τα άτομα έρχονται να μας κάνουν να χάσουμε την πίστη προς την ανθρώπινη καλοσύνη, ας πηγαίνει ο νους μας στην Τέχνη και ας στηρίζει την τρομαγμένη μας καρδιά η παρηγόρια της".

Ποιο νόημα και ποια αποστολή αποδίδει στην Τέχνη με την προτροπή του αυτή ο συγγραφέας; (Συγκρίνετε και με την ανάλογη προτροπή του Οδυσσέα Ελύτη:

"Όπου και να σας βρίσκει το κακό, αδελφοί,
όπου και να θολώνει ο νους σας,
μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό
και μνημονεύετε Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη".

5. Να αναφέρετε περιπτώσεις κλασικών έργων τέχνης με τα οποία "πέφτουν τα μεσότοιχα των φυλών και των αποστάσεων που χωρίζουν τους ανθρώπους, εκμηδενίζεται η φοβερή δύναμη του χρόνου, συμπλησιάζονται οι απομακρυσμένοι αιώνες".
6. Ποιες οι δικές σας εμπειρίες από την Τέχνη (λογοτεχνία, ζωγραφική, γλυπτική κτλ.); Ποιο ρόλο παίζει στη ζωή σας; Συμμερίζεστε την άποψη του συγγραφέα για τη μαγική επενέργεια της Τέχνης;

Ποίηση και κοινός άνθρωπος

Η γενικά ισχύουσα άποψη ότι ο ποιητής είναι άνθρωπος με μεγαλύτερη ευαισθησία απ' ό,τι ο κοινός άνθρωπος, και ότι η ποιητική ικανότητα είναι αποτέλεσμα αυτής της μεγαλύτερης ευαισθησίας, δεν μπορεί ν' αποδειχτεί. Γιατί δεν γνωρίζουμε το δεύτερο όρο σύγκρισης, το έργο της ευαισθησίας του κοινού ανθρώπου. Το έργο αυτό – το πώς αισθάνεται ο κοινός άνθρωπος – είναι αόρατο, γιατί αναλώνεται τη στιγμή που παράγεται χωρίς ν' αφήνει ίχνη. Ή, όταν αφήνει, τα ίχνη αυτά δεν είναι καλλιτεχνικά και συνεπώς δεν μπορούν να χρησιμεύσουν ως όρος σύγκρισης.

Φαίνεται πως η ποιητική ικανότητα οφείλεται κυρίως στη μεγαλύτερη ευαισθησία ορισμένων ανθρώπων όχι τόσο ως προς τη βίωση της εμπειρίας τους όσο ως προς το υλικό με το οποίο η βίωση αυτή μπορεί να γίνει τέχνη. Ο ζωγράφος έχει μια ιδιαίτερη σχέση με τα χρώματα, ο μουσικός με τους ήχους, ο γλύπτης με τις πλαστικές μορφές, ο ποιητής με τη γλώσσα. Ένας άνθρωπος που δεν έχει αυτή την ιδιαίτερη ευαισθησία δεν μπορεί να γίνει καλλιτέχνης, αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν μπορεί να αισθάνεται ποιητικά. Όχι μόνο μπορεί, αλλά η κάθε του πράξη προς αυτό αποβλέπει. Όπως ο ήρωας του Μολιέρου, ο κάθε άνθρωπος κάνει (ή προσπαθεί να κάνει) ποίηση χωρίς να το ξέρει, αδιάφορο αν δεν είναι σε θέση να μεταδώσει καλλιτεχνικά την εμπειρία του. Όλοι αναζητούν εκείνη την ιδανική ψυχολογική κατάσταση, την εσωτερική αρμονία που μοιάζει με τα αισθήματα που έχει κανείς για τον κόσμο όταν είναι παιδί, εκείνη την απόλυτη ελευθερία όπου η αίσθηση του χρόνου φαίνεται να έχει καταλυθεί, η οποία αποτελεί και το σκοπό της τέχνης. Η διαφορά είναι ότι ο κοινός άνθρωπος προσπαθεί να φτάσει σ' αυτή την κατάσταση με ποικίλους τρόπους, μέσα από διάφορες εμπειρίες – με τη θρησκευτική, την ερωτική, την παραισθησιακή των ναρκωτικών, με την ίδια την καλλιτεχνική εμπειρία (που είναι η υψηλότερη – η λεπτότερη και περιεκτικότερη – μορφή αυτής της αρμονίας) – αλλά και με τις πιο ασήμαντες ενέργειές του, που όλες κατευθύνονται ασυνείδητα προς αυτήν, ενώ ο ποιητής την κατακτά κυρίως μέσα από την εμπειρία της προσπάθειάς του να εκφράσει αυτό που αισθάνεται με τη γλώσσα.

Η εσθήτα της θεάς, Αθήνα 1988

Νάσος Βαγενάς (1945)

Γεννήθηκε στη Δράμα. Σπούδασε Φιλολογία. Είναι καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο τμήμα Θεατρολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έγραψε ποίηση, δοκίμιο και φιλολογικές μελέτες. Έργα: "Πεδίον Άρεως", "Ο ποιητής και ο χορευτής", "Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση", "Η εσθήτα της θεάς", "Η πτώση του ιπτάμενου" κ.ά.

A. Κατανόηση - νοηματική επεξεργασία

1. Πώς σχολιάζει ο δοκιμιογράφος τη θέση: "Ο ποιητής είναι άνθρωπος με μεγαλύτερη ευαισθησία απ' ό,τι ο κοινός άνθρωπος".
2. Σε τι διαφέρει κατά το Βαγενά ο ποιητής από τον κοινό άνθρωπο;
3. Ποια ψυχολογική κατάσταση επιδιώκουν να βιώσουν όλοι οι άνθρωποι; Μέσα από ποιους δρόμους προσπαθούν να τη φτάσουν α) οι κοινοί άνθρωποι, β) οι ποιητές;

B. Δομή - ανάλυση - σύνθεση

1. Στο δοκίμιο ο Νάσος Βαγενάς εκφράζει τις προσωπικές του θέσεις για την ποίηση. Να σχολιάσετε μια από αυτές.
2. Ποια είναι η προσωπική σας σχέση με την ποίηση;
3. Ποίηση και τεχνολογία: Μπορούν να συνυπάρξουν; Συμβουλευτείτε και το πιο κάτω κείμενο του Τάκη Βαρβιτσιώτη.

Γ. Παράλληλο κείμενο

Μελετήστε το κείμενο που ακολουθεί και εντοπίστε κοινές απόψεις των δυο συγγραφέων (Νάσου Βαγενά και Τάκη Βαρβιτσιώτη).

Ο κόσμος ολόκληρος είναι σήμερα μια απέραντη διαμαρτυρία, που εκδηλώνεται άλλοτε βίαια με τρόπο εκρηκτικό από τα άτομα ή από τις μάζες και άλλοτε σε ηπιότερη μορφή, με τον λόγο, την εικόνα και την τέχνη γενικότερα. Δεν θεωρώ, λοιπόν, σκόπιμο να προσθέσω και τη δική μου. Άλλωστε, το έκανα ήδη σε μια τελευταία ποιητική συλλογή μου, που έχει το χαρακτηριστικό τίτλο "Δέκα ποιήματα της οργής και του χρέους". Σήμερα υπογραμμίζω όσα σε διάφορα παγκόσμια συνέδρια ποιητών έχω κατά καιρούς διακηρύξει. Ότι στην τεχνολογική αυτή εποχή, ο κόσμος έχει ανάγκη από την ποίηση περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Γιατί η ποίηση ενώνει όλες τις φυλές, όλους τους ανθρώπους - και πρέπει, είναι επείγουσα ανάγκη - να ενωθούν οι άνθρωποι και να συνδυάσουν την τεχνολογία και την επιστήμη με την ποίηση και την τέχνη.

Για μένα, ο μόνος τρόπος σωτηρίας, η μόνη διέξοδος για την ανθρωπότητα, την αλλοτριωμένη αυτή ανθρωπότητα και την παραδομένη στην ψευδαίσθηση της υλικής ευμάρειας - οσοδήποτε και αν εκ πρώτης όψεως φαίνεται ο τρόπος αυτός ουτοπικός - είναι να ανακαλύψει ξανά την ψυχή της, να εργαστεί για τα πρωτεία του πνεύματος, για την αναβίωση των αιώνιων χριστιανικών αξιών. Και αυτό μπορεί να το επιτύχει με την ποίηση στην ευρύτερή της έννοια. Γιατί ποίηση δεν είναι μόνο η τέχνη να γράφεις στίχους. Ποίηση είναι η ψυχή, η αγάπη, η αθωότητα, η ομορφιά. Είναι η ίδια η ζωή στην τελειότερή της έκφραση...

Και να ζει κανείς ποιητικά σημαίνει να ζει υπεύθυνα, με πάθος και έξαρση, με αίσθημα και φαντασία όλες τις χαρές και τις λύπες που μας προσφέρει η μοίρα, να νοιώθει με δυο λόγια την ιερότητα της ύπαρξης. Ποίηση είναι πρωτίστως ο λόγος του Χριστού, η ευαγγελική ρήση ότι "η ψυχή πλείον εστί της τροφής και το σώμα του ενδύματος, ότι τα κρίνα του αγρού ου κοπιά ουδέ νίθει" - αυτή ακριβώς η συγκλονιστική αθωότητα.

Τάκη Βαρβιτσιώτη, "Ο κόσμος έχει ανάγκη από την ποίηση"
εφημ. *Η Καθημερινή*, 29.5.1988

Δ. Γλωσσικές ασκήσεις

1. Δημιουργήστε τέσσερις νέες λέξεις αλλάζοντας το πρώτο συνθετικό του ρήματος **αποθλέπω** και γράψτε τη σημασία τους.
2. Σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω λέξεις:
αναλώνομαι, βίωση, καταλύομαι
3. Δώστε τη σημασία της λέξης **απόλυτος** σε καθεμιά από τις πιο κάτω προτάσεις:
 - α) Ένωσε **απόλυτη** ικανοποίηση, όταν άκουσε τα αποτελέσματα των εξετάσεων.
 - β) Ο Όθων πριν το 1843 κυβερνούσε ως **απόλυτος** μονάρχης.
 - γ) Μην είσαι **απόλυτος** στις απόψεις σου.
 - δ) Η **απόλυτη** τιμή του +9 ή του -9 είναι το 9.

